

RODOSÇUK'TA GAYRİMÜSLİMLER:

1640-1648

(ŞER'İYYE SİCİLLERİNE GÖRE)

Yakup ŞAHİNER

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Ana Bilim Dalı

Doç. Dr. İbrahim Etem ÇAKIR

2018

Her Hakkı Saklıdır.

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

Yakup ŞAHİNER

**RODOSÇUK'TA GAYRİMÜSLİMLER:
1640-1648
(ŞER'İYYE SİCİLLERİNE GÖRE)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. İbrahim Etem ÇAKIR**

ERZURUM – 2018

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Rodosçuk'ta Gayrimüslimler: 1640-1648 (Şer'iyye Sicillerine Göre)" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezin basılı ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezin 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezin tamamı her yerden erişime açılabilir.

06.07.2018

Yakup ŞAHİNER

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ KABUL TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. İbrahim Etem ÇAKIR danışmanlığında, **Yakup ŞAHİNER** tarafından hazırlanan bu çalışma, 06/07/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tarih Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI İmza
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ümit KILIÇ İmza
Jüri Üyesi : Doç. Dr. İbrahim Etem ÇAKIR İmza

M. İbrahim Etem Çakır
Ümit Kılıç
Mehmet İnbaşı

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 06/07/2018

Rifat Kütük
Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Rifat KÜTÜK
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
ÖN SÖZ.....	VI
KISALTMALAR	VII

GİRİŞ

RODOSÇUK ŞEHİRİ VE GAYRİMÜSLİMLER (KAYNAKLAR - ARAŞTIRMALAR, GAYRİMÜSLİMLER VE ŞEHİR TARİHİ)

I. KONUYA YÖNELİK KAYNAK VE ARAŞTIRMA ESERLERİ	1
A. Ana Kaynaklar.....	1
B. Araştırma Eserleri.....	6
1. Şehre Yönelik Yapılan Araştırmalar	6
2. Gayrimüslimlere Yönelik Yapılan Araştırmalar	10
II. İSLAM HUKUKUNA GÖRE GAYRİMÜSLİMLER	16
A. İslam Devletlerinde Gayrimüslimler	16
B. Osmanlı'da Gayrimüslimler (1648'e Kadar).....	21
III. RODOSÇUK TARİHİ	25

BİRİNCİ BÖLÜM

RODOSÇUK'TA GAYRİMÜSLİM TEBAA

1.1. ETNİK YAPI VE NÜFUS	32
1.1.1. Rumlar.....	35
1.1.2. Ermeniler.....	37
1.1.3. Yahudiler.....	40
1.2. XVI. YÜZYILDA RODOSÇUK MAHALLELERİ	43
1.3. 1640-1648 YILLARINDA RODOSÇUK'TAKİ YERLEŞİM YERLERİ	47
1.3.1. Müslümanların Yerleşim Yerleri ve Gayrimüslim Yaşam Alanları	50
1.3.2. Gayrimüslimlerin Yerleşim Yerleri ve Müslümanların Yaşam Alanları.....	54

İKİNCİ BÖLÜM
GAYRİMÜSLİMLERİN SOSYAL YAŞAMI

2.1. EVLERİ	59
2.2. EV EŞYALARI	63
2.3. GİYİM – KUŞAM VE SÜS EŞYALARI	67
2.4. AİLELERİ	74
2.4.1. Ailenin Kurulması (Evlenme)	77
2.4.2. Kadınları.....	80
2.4.3. Çocukları ve Vasi Tayinleri	83
2.4.4. Ailenin Dağılması ve Nafaka	87
2.4.5. Miras-Veraset.....	93
2.4.6. Ailenin Bir Ferdi Olarak Köle.....	97
2.5. TOPLUM DÜZENİNİ BOZUCU DAVRANIŞLARI.....	98
2.5.1. Eşkıyalık.....	98
2.5.2. İçki İçme.....	101
2.5.3. Cinayet ve Darp.....	102
2.5.4. Hırsızlık.....	104

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
GAYRİMÜSLİMLERİN İKTİSADÎ YAŞAMI

3.1. TİCARİ FAALİYETLER	109
3.2. MESLEKLER	113
3.3. SERVET.....	118
3.4. ALACAK-VERECEK DAVALARI.....	120
3.5. MÜLK ALIM-SATIMI	125
3.6. VAKIF.....	146

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
GAYRİMÜSLİMLERİN DİNÎ VE HUKUKÎ YAŞAMLARI

4.1. DİNÎ İNANÇ VE YAŞAMLARI	149
4.2. DİN ADAMLARI, MABETLERİ VE TEŞKİLATLANMALARI	152
4.3. MÜSLİM-GAYRİMÜSLİM MÜNASEBETLERİ	158

4.4. İHTİDA (DİN DEĞİŞTİRME).....	162
SONUÇ.....	167
KAYNAKÇA.....	170
EKLER.....	194
Ek -1. Rodosçuk Şer'iyye Sicil Kayıtları.....	194
Ek -2. 1641 Tarihli Rodosçuk Avarız ve Ağnam Kaydı.....	195
Ek -3. 1644-1645 Tarihli Rodosçuk Avarız Kayıtları.....	196
Ek -4. 1643 Tarihli Rodosçuk Narh Kaydı	198
Ek -5. Rodosçuk'ta 1645 Yılında İhtida Edenlere Dair Tutulan Kayıtlar.....	199
Ek -6. XVI. Yüzyılda Rodosçuk'un Mahallelerini Gösterir Harita	200
ÖZ GEÇMİŞ.....	201

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ
RODOSÇUK'TA GAYRİMÜSLİMLER 1640-1648
(ŞER'İYYE SİCİLLERİNE GÖRE)
Yakup ŞAHİNER

Tez Danışmanı: Doç. Dr. İbrahim Etem ÇAKIR
2018, 201+ CCI

Jüri: Doç. Dr. İbrahim Etem ÇAKIR (Danışman)
Prof.Dr. Mehmet İNBAŞI
Doç. Dr. Ümit KILIÇ

Bu çalışmada şer'iyye sicillerine dayanarak 1640-1648 yılları arasında Rodosçuk'ta (Tekirdağ) gayrimüslimlerin sosyal, kültürel, iktisadî, dinî ve hukukî yaşamları ele alınmıştır. Giriş ve dört bölümden oluşan bu incelemenin Giriş Bölümünde kaynak ve araştırma eserleri, İslam hukukuna göre zimmiler ve Rodosçuk şehrinin tarihi gelişimi incelenmiştir. Birinci Bölümde Rodosçuk'ta gayrimüslimlerin etnik yapısı, nüfusu ve yaşadıkları yerleşim yerleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci Bölümde meskenler, ev eşyaları ve giyim-kuşamlarına değinilmiştir. Üçüncü Bölümde ticari faaliyetler, meslekler, servet, borç meseleleri, mülk alım-satımları ve vakıflarla olan iktisadî ilişkileri ortaya konulmuştur. Dördüncü Bölümde ise gayrimüslimlerin dinî inançları, dinî teşkilatlanmaları, Müslümanlarla ilişkileri ve din değiştirme konusu ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: 17. yüzyıl, Rodosçuk, Tekirdağ, şer'iyye sicilleri, şehir tarihi, Müslüman, gayrimüslim, zimmi.

ABSTRACT**MASTER DISSERTATION****NON-MUSLIMS IN RODOSÇUK: 1640-1648****(ACORDING TO SHARIAH REGISTER)****Yakup ŞAHİNER****Advisor: Assoc. Prof. Dr. İbrahim Etem ÇAKIR****2018, Page: 201+CCI****Jury: Assoc. Prof. Dr. İbrahim Etem ÇAKIR (Advisor)****Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI****Assoc. Prof. Dr. Ümit KILIÇ**

In this study, social, cultural, economic, religion and law concepts of non-muslims who lived in Rodosçuk (Tekirdağ) between 1640-1648 are examined. In the entrance section of this study which consist of entrance and four parts, sources, research works and historical of Rodosçuk, and dhimmis on the basis of islamic law are examined. In the first part, information about ethnicity population and settlement of non-muslims in Rodosçuk is given. In second part, their habitation, household goods and clothing are mentioned. In the third part, comercial activites, jobs, fortune, debt issues, property businesses and economic relationships with foundations are presented. And in the fourth part, religious beliefs and religious organization of non-muslims and their relationships with muslims and apostasy are examined.

Key Words: 17th century, Rodosçuk, Tekirdağ, shariah registers, urban history, muslim, non-muslim, dhimmi.

ÖN SÖZ

Günümüzde Tekirdağ diye adlandırılan Rodosçuk şehri geçmişte Trakların, Greklerin, Romalıların, Perslerin, Bizanslıların, Emevilerin ve Venediklerin hâkimiyeti altında bulunarak çeşitli isimler almıştır. Osmanlı Devleti ise şehri Rumeli fethatı dolayısıyla 1357-1358 tarihlerinde ele geçirmiş ve Bizanslıların Rodosto dedikleri şehre Rodosçuk adını vermişlerdir. Osmanlılar tarafından fethedilen Rodosçuk şehrinde yerli halk olarak Rumların yaşadığı tespit edilmiştir. Fakat Osmanlı Devleti'nin Rodosçuk'u fethedip imar çalışmalarına başlaması şehrin yoğun bir Müslüman, Yahudi ve Ermeni göçü almasına sebep olmuştur. Göç sonucunda şehirde kozmopolit bir yapı oluşmuş ve Müslümanlar ile gayrimüslimler bir arada yaşamaya başlamışlardır.

Konuya olan merakım, danışman hocamın yönlendirmesi ve Rodosçuk'un kozmopolit yapısına dair kapsamlı bir çalışmanın olmaması nedeniyle ortaya konulan bu çalışma da Başbakanlık Osmanlı Arşivinden temin edilen 1640-1648 tarihleri arasında tutulan şer'iyeye sicillerine dayanılarak Rodosçuk'taki gayrimüslimlerin sosyal, iktisadî, dinî ve hukukî yaşamları incelenmiştir. İnceleme sonucunda Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimlerin kölelere sahip oldukları, Müslümanlarla ticaret ve borç gibi çeşitli münasebetlerde buldukları, çeşitli renklerde giysiler giyebildikleri, Müslümanların mahallesinde ev ve bağ alıp-satabildikleri, kendi din adamları tarafından temsil edildikleri, kadı mahkemelerinde boşanabildikleri, içkinin; üretim, satım ve tüketimini yapabildikleri görülmüştür. Bunlar ise Osmanlı hâkimiyetinde yaşayan Rodosçuklu gayrimüslimlerin somut bir kısıtlanmaya maruz kalmadıkları aksine yaşam özgürlüğüne sahip olduklarını ortaya koymuştur.

İslam hukuku bağlamında Osmanlı Devleti'nin, toplumun düzenini bozmadıkları sürece farklı din ve etnik unsurlara karşı hoşgörülü davrandığını ortaya koyan bu tezi yazmam için konu seçimini yapmamda yardımcı olan ve tezin yazım aşamasında desteğini esirgemeyen kıymetli hocam Doç.Dr. İbrahim Etem ÇAKIR'a teşekkürü borç bilirim. Tezi yazarken kitaplarından ve bilgilerinden istifade etmemin yanında eleştiri ve tavsiyeleriyle de yol gösteren kıymetli hocalarım Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI'na, Doç.Dr. Ümit KILIÇ'a ve Dr. Öğr. Üyesi Selçuk DEMİR'e şükranlarımı sunarım. Ekmeğini yediğim Türk Milletine ve bu milletin bir ferdi olan aileme minnettarım.

KISALTMALAR

b.	Binti (Kızı)
Bk.	Bakınız
çev.	Çeviri veya Çeviren
DİA.	Diyanet İslam Ansiklopedisi
ed.	Editör
H.	Hicri
Haz.	Hazırlayan veya Hazırlayanlar
İA	İslam Ansiklopedisi
M.	Miladi
MAD	Maliyeden Müdevver Defterler
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
nr.	Numara
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
RŞS	Rodosçuk Şer'iyeye Sicilleri
s.	Sayfa
ss.	Sayfa Sayısı
v.	veled (Oğlu)
Vol.	Volume
vs.	ve sair
Yay.	Yayınevi/ Yayınları/ Yayıncılık

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1.1. 1644 Yılı Rodosçuk Nüfus Dağılımı.....	34
Grafik1.2. Mahkemeyi Kullanan Gayrimüslimlerin Genel Cinsiyet	35
Grafik 1.3. 1640-1648 Mahkemeyi Kullanan Rumların Cinsiyet Oranı.....	37
Grafik 1.4. 1640-1648 Mahkemeyi Kullanan Ermenilerin Cinsiyet Oranı.....	40
Grafik 1.5. 1640-1648 Mahkemeyi Kullanan Yahudilerin Cinsiyet Oranı.....	42
Grafik 1.6. XVI. Yüzyıl Rodosçuk Mahallelerinin Etnik Olarak Dağılımı.....	47
Grafik 1.7. 1640-1648'de Rodosçuk Mahallelerinin Etnik Olarak Dağılımı.....	58
Grafik 2.8. Rodosçuk'taki Gayrimüslimlerin Suç Oranları	106

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1.1. XVI. yüzyılda Rodosçuk ve Benados Mahalleleri.....	45
Tablo 1.2. 1644-1645 Avarız Kaydına Göre Rodosçuk Yerleşim Yerleri.....	48
Tablo 1.3. 1640-1648 Yılları Arasında Gayrimüslimlerin Yaşadığı Mahalleler.....	55
Tablo 2.4. Rodosçuk'ta Gayrimüslimlerin Aile Yapısı	75
Tablo 2.5. Rodosçuk'daki Gayrimüslim Kadınların Katıldığı Davalar.....	81
Tablo 3.6. Rodosçuk'ta İkamet Eden Gayrimüslimlerin Asıl Yerleri (1640-1648)....	110
Tablo 3.7. Rodosçuk'ta Gayrimüslimlerin Çalıştığı Meslekler.....	114
Tablo 3.8. Tereke Kayıtlarına Göre Rodosçuk'taki Gayrimüslimlerin Serveti	118
Tablo 3.9. Rodosçuk'taki Gayrimüslimlerin Ev Alım-Satımı (1640-1648).....	132
Tablo 3.10. Rodosçuk'taki Gayrimüslimlerin Dükkân Alım-Satımı (1640-1648).....	140
Tablo 4.11. Mühtedilerin En Yaygın Kullandığı İslami İsimler (1640-1648).....	165

GİRİŞ

RODOŞÇUK ŞEHİRİ VE GAYRİMÜSLİMLER

(KAYNAKLAR - ARAŞTIRMALAR, GAYRİMÜSLİMLER VE ŞEHİR TARİHİ)

I. KONUYA YÖNELİK KAYNAK VE ARAŞTIRMA ESERLERİ

A. Ana Kaynaklar

Tarihsel süreçte önemli bir rol oynamasından olsa gerek Rodosçuk (Tekirdağ) ile ilgili günümüze ulaşan yüzlerce defter ve on binleri bulan belge sayısı vardır.¹ Araştırma yapıldıkça görülmüştür ki Rodosçuk şehrinin arşiv malzemesine dayalı olarak yapılan akademik çalışmaları çok azdır. Fakat her ne kadar metodolojik ve akademik olarak bazı eksiklikleri olsa da geçmişten bugüne kadar kendi imkânlarıyla yerel olarak çalışan araştırmacıların gayretli çalışmaları neticesinde bugün Rodosçuk'un birçok tarihsel dönemi ortaya çıkarılmıştır. Yerel araştırmacıların gayretli çalışmaları akademik çalışmaları da teşvik etmiştir. Bunun sonucunda da son yıllarda Rodosçuk'a yönelik akademik çalışmaların sayısında artış olmuştur. Bu çalışmanın tasnifi yapılırken Rodosçuk'un 1640-1648'larda kozmopolit yani çok uluslu, canlı ve renkli bir nüfusa sahip olduğu tespit edilmiş ve şehrin² bu yıllarını ve çok kültürlü yapısını bir nebze olsun ortaya çıkarabilmek için birçok sancak, şehir ve kasaba arasından Rodosçuk şehri seçilerek çalışma da ortaya konulmuştur.³

Çalışma da kullanılan başlıca kaynak şer'iyye sicilleridir. "Kadı sicilleri, kadı divanı, mahkeme kayıtları, sicillât-ı şeriyye ve yaygın kullanımıyla şer'iyye sicilleri denen bu defterler kadı veya naibi tarafından tutulmakta ve çeşitli türden belgeleri içermektedir. Osmanlı Devleti'nde merkezde ve taşrada her tabakadan insanlar

¹ Murat Yıldız-Nuran Koltuk, *Arşiv Belgelerine Göre XVII-XX. Yüzyıllarda Tekirdağ'da Ekonomik Hayat*, Kitapevi Yayınları, İstanbul 2016, s. XIII-XIV.

² Çalışmanın kaynağı olan RŞS 1586, 1587, 1588, 1589, 1590, 1591 ve 1592 numaralı şer'iyye sicillerinde Rodosçuk, Medine-i Rodosçuk olarak geçmektedir. Mustafa Sabri Küçükbaşçı'nın Diyanet İslam Ansiklopedisinin 38. Cildinin 441. Sayfasında Medine'nin Arapçada şehir manasında kullanıldığı belirtilmiştir. Buna dayanarak bu çalışmada Rodosçuk, şehir olarak ele alınmıştır. Ayrıca bugünkü Tekirdağ şehrinin Osmanlı dönemindeki ismi olan Rodosçuk'un tarih boyunca aldığı isimler hakkında detaylı bilgi ilerleyen sayfalarda verilmiştir.

³ Suraiya Faroqhi, "İstanbul'un İaşesi ve Tekirdağ- Rodosçuk Limanı", *ODTÜ Gelişme Dergisi Özel Sayısı*, (1979-1980), 139-154.; Özlem Sert, *Rodosçuk: Osmanlılar Döneminde Esamesi Geçen İnsanların Kenti 1546-1553*, 1.Baskı, Süleymanpaşa Belediyesi Yayınları, Tekirdağ 2017, 26.; İlber Ortaylı, "16. Yüzyılda Rodosto (Via Egnatia'nın Marmara'daki Uzantısı)", Haz. Elizabeth A. Zachariadou, *Sol Kol Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia 1380-1699*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul-1999, 215-224.

arasındaki hukuki ilişkilere dair kayıtları içeren bu defterler Osmanlı hayatının aile, toplum, ekonomi ve hukuk gibi birçok alanın tarihi için en önemli kaynaklardır.”⁴ Rodosçuk şehrine ait günümüze ulaşmış en eski tarihli şer’iyye sicil defteri ise 1510 numaralı hicri 953-956 miladi 1546/1547 yıllarına ait olan defterdir.⁵ Hem şehir tarihi hem gayrimüslim araştırmaları açısından bu çalışmanın ana kaynaklarını ise (1640-1648)⁶ yılları arasında tutulmuş, 7 adet Rodosçuk şer’iyye sicili oluşturmaktadır.⁷ Bu siciller içerisinde bulunan; mülk alım-satım, borç meseleleri, miras taksimi, boşanma, nafaka, vasi tayini, ihtida, tereke kayıtları, narh kayıtları ve avarız kayıtları gibi kısımlardan gayrimüslimlere dair çeşitli bilgiler edinmek mümkündür.

Şer’iyye sicillerinden ayrı olarak diğer arşiv malzemeleri de bu tür araştırmalarda kaynak olarak kullanılabilir. Öyle ki Rodosçuk şehri ile ilgili sadece Osmanlı’dan günümüze ulaşmış yüzün üstünde vakıf, onlarca avarız, tahrir ve temettuat defteri, yüzün üstünde nüfus defteri ve on binleri bulan perakende belge bulunmaktadır.⁸ Yine hem şehir tarihi hem de gayrimüslimler hakkında bilgi edinilebilecek ana kaynak niteliğindeki bir diğer önemli kaynak mühimme defterleridir.⁹ Mühimme defterlerinde Rodosçuk şehri ile alakalı ilk bilgiler 24 Ocak 1557 tarihli bir kayıta mevcuttur.¹⁰ Yine miladi (1636-1637) tarihli 88 numaralı mühimme defterinden¹¹ ve miladi (1646-1647) 91 numaralı mühimme defterinden¹² 1640-1648 yılları arasındaki Rodosçuk şehri ve şehir içindeki gayrimüslimler hakkında

⁴ Yunus Uğur, “Şer’iyye Sicilleri”, *DİA*, 39, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2010, 8-11.

⁵ Rodosçuk Şer’iyye Sicillerinin sıralı katalogu için bk. Mehmet Serez, *Tekirdağ Tarihi ve Coğrafyası Araştırmaları*, Dönmez Ofset, Ankara 2007, 103-104.

⁶ Bu yıllar 9 Şubat 1640 tarihinde resmi biat töreniyle tahta çıkıp 7 Ağustos 1648 tarihinde tahttan indirilen Sultan I. İbrahim dönemidir. Detaylı bilgi için bk. Feridun Emecen, “İbrahim”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 21, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, 275, 279. Fakat bu çalışmada Sultan I. İbrahim’in tahta iniş çıkış tarihlerine gün ve ay olarak riayet edilmemiştir. Çünkü çalışmanın ilk defteri olan 1586 numaralı Rodosçuk Şer’iyye Sicili Haziran/ Temmuz 1639 tarihinden itibaren başlamakta 1592 numaralı son defterin son sayfasındaki hükümler ise 1648 yılının Temmuz/Ağustos aylarında sonlanmaktadır.

⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivlerine göre bu sicillerin numaraları 1586, 1587, 1588, 1589, 1590, 1591 ve 1592 olmak üzere toplamda 7 adet defterdir.

⁸ Yıldız-Koltuk, *XVII-XX. Yüzyıllarda Tekirdağ’da Ekonomik Hayat*, s. XIV.

⁹ “*Divan-ı Hümayun’da kararlaştırılan hususlar üzerine padişahın onayı alındıktan sonra düzenledikleri fermanların suretlerinin kaydedildiği defterlerdir*” Detaylı bilgi için bk. Mübahat S. Kütükoğlu, “Mühimme”, *DİA*, 31, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2006, 520.

¹⁰ Sert, Rodosçuk: Osmanlılar Döneminde Esamesi Geçen İnsanların Kenti 1546-1553, 26.

¹¹ Fatma Kaytaç, *88 No’lu Mühimme Defteri (Transkripsiyon ve Özet)*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul 2006, 59, 117, 139.

¹² *91 Numaralı Mühimme Defteri –özet, çeviri yazı, tıpkıbasım-*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., İstanbul 2015, 198, 239.

azda olsa bilgi bulunmaktadır. Şer’iyye sicillerinin aksine gerek mühimme defterleri olsun gerek kronikler ve diğer kaynaklar olsun bu tür çalışmalarda¹³ şer’iyye sicillerinin eksik kalan yanlarını tamamlayıcı arşiv malzemesi olarak kullanılmıştır.

Bizans ve Osmanlı kronikleri, Rodosçuk şehrinin XVI. yüzyıldan önceki tarihini azda olsa tamamlayıcı nitelikteki bir diğer kaynaktır. Bunlardan Bizanslı tarihçi Mikhael Doukas Osmanlıların Rodosçuk’u fethetmeden önce Umur Bey ve beraberindekilerin farklı aralıklarla bölgeye akınlar yaptığını ve yine Rodosçuk’un bu dönemde Bizans prenslerine arpalık olarak verildiğini meşhur kroniğine kaydetmiştir.¹⁴ Osmanlı’da ise Tevarih-i Al-i Osman olarak adlandırılan kronikler Osmanlı’nın kuruluşundan sonraki yüzyıllarda yaşayıp, Osmanlı Devletinin kuruluşundan kendi dönemlerine kadar olan tarihi olayları kaleme almış olan Oruç Bey¹⁵, Aşıkpaşazâde¹⁶, Mehmed Neşri¹⁷ gibi tarihçilerin yazdığı ve anonim¹⁸ eserlerden oluşmaktadır. Sonuç olarak kronik veya Tevarih-i Al-i Osmanlar araştırmacılara şehrin fethedilmesi ve bölgede geçen diğer önemli hadiseler hakkında bilgi vermektedir.

XV. yüzyılda Rodosçuk’a ait Fatih Sultan Mehmed döneminde tutulmuş olan 1467 tarihli¹⁹ tahrir defteri, Yavuz Sultan Selim döneminde düzenlenmiş olan 1515

¹³ Özlem Sert, Rodosçuk: Osmanlılar Döneminde Esamesi Geçen İnsanların Kenti 1546-1553, 26.

¹⁴ Mikhael Doukas, *Tarih Anadolu ve Rumeli: 1326-1462*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, 21, 38.

¹⁵ Oruç Bey Rodosçuk’un fethini “*Gaziler andan dönüp Tekür Dağı’na geldiler. Ol arayı feth etdiler.*” şeklinde anlatmıştır. Alıntı için bk. *Oruç Beğ Tarihi –Osmanlı Tarihi (1288-1502)*-, haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2014, 21.

¹⁶ Aşıkpaşazâde Rodosçuk’un fethini “*Süleyman Paşa dahi yürüdü Tekür Dağı’nun kenarına vardı. Bulduğu hisarları kimin müdârâyilen ve kimin yağmayile feth etdi*” şeklinde anlatmıştır. Bk. *Aşıkpaşazâde Tarihi –Osmanlı Tarihi (1285-1502)* (1. Baskı), haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2013, 68.; Yine Aşıkpaşazâde’de XIV. Yüzyılın sonlarına dair Rodosçuk hakkında şöyle bir bilgi mevcuttur; “*Şimdiki demde ol halkdan Tekür Dağı’nda bir köy vardur, Göynüklü derler*” Alıntı için bk. Aşıkpaşazâde, 93.

¹⁷ Mehmed Neşri Rodosçuk’un fethini “*Süleyman Paşa dahi Tekvur Dağı’na varıp bulduğu hisarları kimin müdârâyile kimin yağmayile feth edip od-gönlek hisarını uc edindi*” şeklinde anlatmıştır. Alıntı için bk. Mevlânâ Mehmed Neşri, *Cihânnümâ –Osmanlı Tarihi (1288-1485)*-, haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2013, 77.

¹⁸ Anonim Tevarih-i Ali Osman’da Rodosçuk’un fethiyle alakalı olarak “*Andan gaziler döndiler, tekvur-tağı’na seğırttiler. Tekvur-tağı’ni feth itdiler*” şeklinde bilgi mevcuttur. Alıntı için bk. *Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, haz. Necdet Öztürk, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul 2010, 22.

¹⁹ Çirmen Sancağına ait olan ve Osmanlı Arşivi’nde Maliyeden Müdevver Defterler tasnifinde MAD 35 numaralı bu defterin düzenlendiği tarih hakkında kesin bir tarih söylemek mümkün değildir. Ancak defterin sayfaları üzerine düşülen kayıtlardan en son H. 871/ M. 1467 tarihi saptanmıştır. Bk. Hacer Ateş, *Kuzey Marmara Sahilleri ve Ard Alanında Şehirleşmenin Tarihi Süreci: XVI.- XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009, 1.

tarihli mufassal tahrir defteri²⁰ ve diğerk birkaç defter sayılmaz ise Osmanlıların şehri fethetmesinden XVI. yüzyıla kadarki dönemin tarihi olaylarını ortaya çıkaracak belge ve kaynak bulmak zordur.²¹

XVI. yüzyılın sonlarına ait Osmanlı arşivinde bulunan TD. 651 no'lu defter ise Rodosçuk'a ait son tahrir defteridir.²² XVI. yüzyılın sonları ile XVII. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti hem Safevi ve Habsburglar ile iki cepheli bir savaşta savaşmak hem de ülke içerisinde patlak veren Celalî isyanlarıyla uğraşmak durumunda kalmıştır. İki cepheli savaş ve eşkıyalardan dolayı ortaya çıkan kargaşa halkın ve tımar sahiplerinin düzenini bozmuş, köylüler yerlerini yurtlarını terk etmiş,²³ ateşli silahlar ile donatılmış askerler orduya alınmaya başlanmıştır. Bu yüzden tımar sistemi önemini kaybetmiş klasik tahrir usulü de terk edilmiştir.²⁴ Dolayısıyla şehir tarihi için önemli kaynaklar olan tahrir defterlerinin yerini XVII. yüzyıldan itibaren avarız, temettuat, tereke ve cizye gibi defterler almıştır.²⁵

İçerisinde hem şehir hem de şehir halkına yönelik bilgiler bulunan seyahatnameler bu tür çalışmalar için bir başka tamamlayıcı kaynak türüdür. 1550 yılında Rodosçuk şehrine gelip şehrin yerleşkesi, etnik unsuru, idari sistemi ve ticareti hakkında kısa bilgiler veren Catharina Zen'in seyahatnamesi bu eserlerden biridir.²⁶ Daha sonra Stephan Gerlach'ın seyahatnamesi gelmektedir. Bu seyyah 1578 yılının 14 Şubatında İstanbul'da gördüğü lokantalar hakkında bilgi verirken İstanbul lokantalarına gelen ürünler içerisinde sadece Rodosçuk'tan gelen koyu renkli şaraptan bahsetmiştir.²⁷

²⁰Rodosçuk hakkında günümüze ulaşmış en eski tarihli tahrir defteri olduğuna dair bilgi için bk. Hacer Ateş, "Tekirdağ", *DİA*, 40, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2011, 359-361.; Uğur Altuğ, "On Beşinci Yüzyılda Tekirdağ'da Osmanlı Düzeni", Murat Yıldız (Ed.), *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015- Tekirdağ: Bildiriler (ss. 115-124)*, Kitabevi Yay., İstanbul 2016, 115.

²¹ Altuğ, "On Beşinci Yüzyılda Tekirdağ'da Osmanlı Düzeni-", 115.

²² Ateş, *XVI.-XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, 3

²³ Celalî isyanlarından hiç şüphesiz gayrimüslimler de etkilenmiştir. Bu kargaşa döneminde Rodosçuk'a göç etmek zorunda kalan Ermeniler bunlardandır. Bk. Hrand D. Andreasyan, "Celalîlerden Kaçan Anadolu Halkının Geri Gönderilmesi", *İsmail Hakkı Uzunçarşılıya Armağan* (ss. 45-53), TTK Yay., Ankara 1976, 52-53.

²⁴ Öz, "Tahrir", 428.

²⁵ Ateş, *XVI.-XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, 3.

²⁶ Sert, Rodosçuk: Osmanlılar Döneminde Esamesi Geçen İnsanların Kenti 1546-1553, 26.

²⁷ Stefan Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1577-1578 I-II*, ed. Kemal Beydilli ve çev. Türkiş Noyan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, II/731.

Bunlar dışında XVI. yüzyılda Rodosçuk şehri hakkında detaylı bilgi veren seyahatname bulmak zordur.²⁸

XVII. yüzyılın ilk yarısında ise şehre uğrayan Polonyalı seyyah Simeon²⁹ şehir hakkında kısa bilgiler vermiştir. Aynı dönemde Kâtip Çelebi'nin kaleme aldığı Cihannüma adlı eserde ise sadece Rodosçuk ve çevresinin fethine dair bilgiler bulunmaktadır.³⁰ XVII. yüzyılın ikinci yarısında ise Evliya Çelebi Rodosçuk şehri ile ilgili benzerlerinin aksine eserinde ilk Osmanlı akınlarından³¹ şehrin günümüzde unutulmuş yer adlarına, geleneklerine, göreneklerine, yiyeceklerine, içeceklerine ve şehrin başka diğer önemli özelliklerine dair detaylı bilgiler vermiştir.³²

XVIII. yüzyılda³³ Habsburg hanedanına karşı başarısız olan Macar Prensi II. Ferenc Rakoczi³⁴ ile birlikte onun kâtibi olarak Osmanlıya sığınmış olan Kelemen Mikes'in, Rodosçuk'ta hayali bir teyzesine yazmış olduğu³⁵ -207 mektuplu³⁶- eseri Rodosçuk hakkında detaylı bilgiler vermektedir. Öyle ki bu seyyahın verdiği bilgiler

²⁸ Sert, Rodosçuk: Osmanlılar Döneminde Esamesi Geçen İnsanların Kenti 1546-1553, 27.

²⁹ Polonyalı Simeon, *Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi* (1. Baskı), (çev. Hrand Der Andreasyan), Everest Yayınları, İstanbul 2013, s.29.

³⁰ Katip Çelebi, *Cihannüma I-II*, (ed. Said Öztürk), Mahya yay., İstanbul 2013, II/988-989.

³¹ Evliya Çelebi Rodosçuk ile ilgili eserinin farklı sayfalarında şehrin farklı özellikleri hakkında çeşitli bilgiler verirken ilk bilgiyi Süleyman Şah'ın Gelibolu'yu fethetmesini anlatırken vermektedir; “*Süleymân Şâh Bismillâh deyüp el urup bi-emrillâh Gelibolu kal'asının fethi Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm'dir. Andan ulgar ile Tekirdağ ve İslâmbol kurbünde tâ Silvri kal'asına varınca*” bk. Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme (I-VI)*, İndeksli Tıpkıbasım I, haz. Seyit Ali Kahraman, TTK, Ankara 2013, I/23b.; Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi I-VI, I/2*. Kitap, haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, I/23.

³² Nurettin Gemici, “Seyyahlara Göre Tekirdağ-Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Tekirdağ”, Murat Yıldız (ed.), *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015-Tekirdağ: Bildiriler* (363-382), Kitabevi Yay., İstanbul 2016, 364-379.; Numan Elibol, “Batılı Seyyah ve Gözlemcilerin Eserlerinde Tekirdağ (18.-19. Yüzyıllar)”, Murat Yıldız (ed.), *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015-Tekirdağ: Bildiriler* (383-410), Kitabevi Yay., İstanbul 2016, 383.

³³ XVII. yüzyılda Evliya Çelebi ve XVIII. yüzyılda Kelemen Mikes'in eserlerinin bu araştırmada kullanılması belirtilen tarihlerin (1640-1648) sınırları dışına çıktığı şeklinde anlaşılabilir. Fakat şunu belirtmek gerekir ki gerek Evliya Çelebi gerek Kelemen Mikes'in eseri şehrin ana betimlemeleri hakkında detaylı bilgiler verdiği için çok önemli bir yere sahiptir. Bu yüzden araştırmada her iki eser de kullanılmıştır. Detaylı bilgi için bk. Sert, *Rodosçuk: Osmanlılar Döneminde Esamesi Geçen İnsanların Kenti 1546-1553*, 27.

³⁴ Ferenc Rakoczi hakkında detaylı bilgi için bk. Meryem Kaçan Erdoğan, “Mülteci Bir Macar Prensi ve Terekesi Rakoczi Jozsef” *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23), 2011, 81-102.

³⁵ Yıldız Aydın, “ Bir Yabancı Gözüyle Tekirdağ: Kelemen Mikes'in Türkiye Mektupları”, Murat Yıldız (ed.), *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015-Tekirdağ: Bildiriler* (ss. 437-470), Kitabevi Yay., İstanbul 2016, 437-438.

³⁶ Kelemen Mikes, *Türkiye Mektupları*, (çev. Sadrettin Karatay), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, IX.

Evliya Çelebi'ye göre daha detaylıdır.³⁷ Bu durum Kelemen Mikes'in 40 yıla yakın bir süre bu Rodosçuk'ta yaşamasından³⁸ kaynaklanmış olmalıdır.

B. Araştırma Eserleri

1. Şehre Yönelik Yapılan Araştırmalar

Zengin tarihi malzemesiyle Rodosçuk, ilk olarak arkeologların ve sanat tarihçilerinin dikkatini çekmiştir. Akabinde XX. yüzyılın başlarından itibaren yerel çalışmalar yapan tarihçiler şehirde bulunan tarihi malzemeyi tarihsel bağlamda incelemeye başlamışlardır. Hayrabolulu Caferzâde Mehmet Tevfik'in 1906 yılında neşrettiği *Denizde Seyahat* adlı eseri şehrin araştırılması konusunda ses getirmiştir.³⁹ Fakat şehir üzerine ilk detaylı çalışmayı 1949 tarihinde neşrettiği eserle Hikmet Çevik yapmıştır. Hikmet Çevik eserini yazarken Antik eserlerden, seyahatnamelerden, arşiv malzemelerinden, kronik ve son dönem Osmanlı resmi tarih yazıcılarının eserlerinden faydalanmıştır.⁴⁰ Ayrıca Hikmet Çevik eserinin ön sözünde de belirttiği üzere 1942 yılından itibaren başka kitaplar ile beraber çeşitli il gazetelerinde de şehir tarihine yönelik yazılar kaleme almıştır.⁴¹ Yine şehrin fethinden sonra bölgeyi Osmanlı'nın nasıl Türkleştirdiğini gözler önüne seren eseri de yazarın şehir tarihi açısından önemli eserlerinden biridir.⁴²

Şehrin tarihi dışındaki çalışmalardan olan toponomi çalışmaları da⁴³ şehrin isminin yanında şehirdeki mekânların yeri, ismi ve isim kökeni hakkında

³⁷ Sert, *Rodosçuk: Osmanlılar Döneminde Esamesi Geçen İnsanların Kenti 1546-1553*, 27.

³⁸ Y. Aydın, "Kelemen Mikes'in Türkiye Mektupları", 438.

³⁹ Sert, *Rodosçuk: Osmanlılar Döneminde Esamesi Geçen İnsanların Kenti 1546-1553*, 28.

⁴⁰ Hikmet Çevik, *Tekirdağ Tarihi Araştırmaları*, Ahmet Sait Basımevi, İstanbul 1949, 252-253.

⁴¹ Çevik, *Tekirdağ Tarihi Araştırmaları*, s. IV.; Bu yazara ait tarafımızca ulaşılamayan diğer kitap ve gazete çalışmaları şöyledir; Gazeteler: Hikmet Çevik (30.3.1964-24.4.1964). "Tekirdağ İli Yer Adları Ve Rodosçuk Sicilleri" Şafak., 285-292.; Hikmet Çevik (20.4.1964-27.4.1964). "Katip Çelebi'nin Cihannüması'nda Tekirdağ İli", Şafak, 291-292.; ; Hikmet Çevik (1966). "Tekirdağ İlinde Tatarlar ve Giraylar" Şafak. 567.; ; Hikmet Çevik (24.2.1967-1.8.1967). "Tekirdağ Coğrafyası Araştırmaları" Yeni İnan. 3520-3563, Diğer Kitapları: Hikmet Çevik, *Tekirdağ Müzesine Doğru*, Ekin Basımevi, İstanbul 1966., bu dipnot numarası altında sıralanan kitap ve gazetelere bu çalışmada ulaşılamamıştır. Bu yüzden kaynakçada verilmeyip sadece alıntı yapılmıştır. *Bk.* Sert, *Rodosçuk: Osmanlılar Döneminde Esamesi Geçen İnsanların Kenti 1546-1553*, 28.

⁴² Hikmet Çevik, *Tekirdağ Yörükleri- Tekirdağ Tarih Araştırmaları*, Tekirdağ Halkevi Yay., İstanbul 1971, 3.

⁴³ Aydın Oy (23.3.1962-10.4.1962). "Eski Vakfiyelere Göre Tekirdağ'da Yer Adları", Yeni İnan, 2631-45.; Hasan Adnan Önelçin (17.3.1964), "Tekirdağ'da Sokak ve Mevki Adları", Yeni İnan. Gazetelerde

araştırmacılara, bilgi edinme imkânı sunmuştur.⁴⁴ Toponomik çalışmalar dışında “Tekirdağ Bibliyografyası” adlı eseri ile Aydın Oy şehrin arşiv malzemesinin yanında o döneme kadar şehir hakkında yapılmış yerel çalışmaların bibliyografyasını da vermiştir.⁴⁵ Şehrin tarihi coğrafyası, iklimi ve yeryüzü şekilleri hakkında bilgiler veren eserlerde önemlidir.⁴⁶ Arkeolojik çalışmalar ise şehrin tarih öncesi devirlerini ortaya çıkarmıştır.⁴⁷

Osmanlıdan günümüze ulaşan Rodosçuk’un eski evlerine dair yapılan çalışmalardan ise şehrin geçmişteki sosyal yaşamı hakkında fikir edinebilmek mümkündür. Münir Satkın bu konu da birçok çalışma yapmıştır.⁴⁸ Bu tür çalışmalardan biri de Türkiye ve Yunanistan arasında yapılan mübadele sözleşmesi gereği 1923 yılında şehirden ayrılan Dimitrios A. Mavridis isimli yazar tarafından kaleme alınmıştır. Bu eser araştırmacıya özellikle gayrimüslimlerin eski dini yapılarının konumunu gösteren bir haritayla beraber şehre dair zengin bir fotoğraf koleksiyonu sunmaktadır.⁴⁹ Ayrıca Mavridis’in, şehrin eski çağlarından günümüze kadar olan tarihini anlattığı kısa bir makalesi de mevcuttur.⁵⁰

çıkan bu yazılara ulaşamadığı için kaynakçada verilmeyip sadece bilgilendirme amaçlı alıntısı yapılmıştır. *Bk. Sert, Rodosçuk: Osmanlılar Döneminde Esamesi Geçen İnsanların Kenti 1546-1553*, 28.

⁴⁴ Aydın Oy, *Tekirdağ İli Yer Adları –I- Merkez İlçesinin Toponimisi*, Tekirdağ Halkevi Yayınları No:1, İstanbul 1964, 79-80; İbrahim Uzun, “Tekirdağ’a Kuruluşundan İtibaren Verilen Adlar Üzerine Bir Araştırma”, *Tekirdağ’ın Bilinmeyen Tarihi ve Kültürü*, (ss. 29-40), Tekirdağ Tarih Bilincinde Buluşanlar Derneği Yay., İstanbul 2015.; Şerif Baysalan, “Nur Camii Güzelce Hasanbey ve Tekirdağ’la İlgili Araştırmalar Üzerine Denemeler”, *Tekirdağ’ın Bilinmeyen Tarihi ve Kültürü*, (137-144), Tekirdağ Tarih Bilincinde Buluşanlar Derneği Yay., İstanbul 2015.

⁴⁵ Sert, *Rodosçuk: Osmanlılar Döneminde Esamesi Geçen İnsanların Kenti 1546-1553*, 29.

⁴⁶ L. İnciciyan- H. D. Andreasyan, “Osmanlı Rumelisi’nin Tarih ve Coğrafyası”, *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 4-5, 1976, 101-152.; Osman Yalçın – Rifat Gökçen, *Tekirdağ ve Marmara Bölgesi*, Özyürek Yay., İstanbul 1999.

⁴⁷ Mehmet Akif Işın, “1991 Yılından Başlayarak Tekirdağ’da Yapılan Kazı ve Araştırmalar”, *Tekirdağ’ın Bilinmeyen Tarihi ve Kültürü* (ss. 157-169), Tekirdağ Tarih Bilincinde Buluşanlar Derneği Yay., İstanbul 2015.

⁴⁸ Münir Satkın, *Tekirdağ Eski Ahşap Evleri*, Tek Ofset Matbaacılık, Tekirdağ 1996.; Münir Satkın, *Osmanlı Dönemi Tekirdağ Evleri*, Trakya Gazetesi Yay., Tekirdağ 2012.; Münir Satkın, “Tarihi Tekirdağ Evleri”, *Tekirdağ’ın Bilinmeyen Tarihi ve Kültürü*, (ss. 41-71), Tekirdağ Tarih Bilincinde Buluşanlar Derneği Yay., İstanbul 2015.

⁴⁹ Orijinal ismi yunanca olan bu eserin künyesi şöyledir; Dimitrios A. Mavridis, *From Konstantinopolis to Raidestos, A Search For The Greek Identity*, Xanthi 2003. *Bk. Sert, Rodosçuk: Osmanlılar Döneminde Esamesi Geçen İnsanların Kenti 1546-1553*, 29.; Eser hakkında detaylı bilgi için *bk. http://damavridisbooks.blogspot.com.tr/2010/09/blog-post_03.html*.

⁵⁰ 3 Ocak 2017 tarihli yazı için *bk. Dimitrios A. Mavridis (2017): Βιβλία Του Δημήτρη Μαυρίδη (A short history of Rhaedestos) <https://rodosto.blogspot.com.tr/2017/01/>*.

Yerel araştırmacıların veya kurumların tamamen arşiv malzemesine dayalı yazdıkları kitap ve kitapta bölümlerin⁵¹ yanında yerel gazetelerde yayımlanan Şehir tarihiyle alakalı yazılar da Şehir tarihi açısından önemlidir.⁵²

Yerel araştırmaların yanında XX. yüzyılda akademik çalışmalar çok az sayıdaki ansiklopedi maddesi⁵³, makale⁵⁴ ve tezden⁵⁵ ibaretken XXI. yüzyılda çok sayıda sempozyumun yapılması⁵⁶, makalelerin⁵⁷ ve tezlerin⁵⁸ ortaya konulması akademik

⁵¹ Mehmet Serez, *Osmanlı Döneminde Tekfurdağ (Tekirdağ) Salnameleri (Yıllıkları)*, Tekirdağ Valiliği Yay., Tekirdağ 2006.; Mehmet Serez, *Tekirdağ ve Çevresi Vakfiyeleri*, Tekirdağ Valiliği Yay., Tekirdağ 1993.; *Belgelerle Osmanlı Döneminde Tekirdağ*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., İstanbul 2014.; Mehmet Serez, ‘‘Tekfurdağı Kazası, Rodosçuk (Tekürdağ) Mahalleleri ve Tekfurdağ Kalesi Yeri’’, *Tekirdağ’ın Bilinmeyen Tarihi ve Kültürü*, (ss. 15-27), Tekirdağ Tarih Bilincinde Buluşanlar Derneği Yay, İstanbul 2015.

⁵² Takirdağ hakkında yayımlanan gazete yazılarının künyeleri için bk. Sert, *Rodosçuk: Osmanlılar Döneminde Esamesi Geçen İnsanların Kenti 1546-1553*, 29.

⁵³ Ateş, ‘‘Tekirdağ’’, 359-361.; Besim Darkot, ‘‘Tekirdağ’’, *İA*, XII/I, MEB. Yay., Eskişehir 2001.; ‘‘Tekirdağ’’, (1982-1983), *Yurt Ansiklopedisi*, 9, 6964-7000.; F. Babinger- M.Bazin, ‘‘Tekirdağ’’, *Encyclopaedia of Islam*, II, 704, 1113.

⁵⁴ Faroğhi, ‘‘Tekirdağ- Rodosçuk Limanı’’.; Ortaylı, ‘‘16. Yüzyılda Rodosto’’. Gibi çalışmalarıyla ülkemizde adlarından söz ettiren Suraiya Faroğhi ve İlber Ortaylı gibi tarihçiler olsun gerek yerel araştırmacılar olsun, Şehrin akademik çalışmalarının son on yılda artmasında büyük emek sahibidirler. Yine aşağıdaki satırlarda çalışmaları belirtilen Ümit Ekin de Şehre dair tezler ve çalıştırmalar yaptırmakla Şehrin alışma sayısının artmasında en az diğerleri kadar pay sahibidir. Bk. Yıldız- Koltuk, *Arşiv Belgelerine Göre XVII-XX. Yüzyıllarda Tekirdağ’da Ekonomik Hayat*, XV.

⁵⁵ Şehre dair tarihi tezlerden evvel arkeolojik tezler yapılmıştır. Bk. Yılmaz Büktel, *Tekirdağ, Edirne, Çanakkale Müzelerinde bulunan Bizans eserleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1989.; İsmail Hakkı Kurtuluş, *Tekirdağ Kıyı Şeridi Yüzey Araştırması: Mürefte Yukarı Kalamış, Tepeköy, ınarlı, Hoşköy, Güzelköy, Gaziköy, Umaktdere, Yeniköy, Kumbağ, Barbaros*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1992.

⁵⁶ 18 Eylöl- 21 Ekim 2010 tarihleri arasında Namık Kemal Üniversitesi tarafından yapılan Tekirdağ İli Değerler Sempozyumundaki bildiriler genellikle Şehrin tarih öncesine yöneliktir. Bk. Neşe Atik, ‘‘Heraion Teikhos Antik Kenti 2000-2010 Yılı Kazı alışmaları’’, Aytekin Erdem-Murat Veliöğlü-Fikret Yıkılmaz Kuloğlu Akpınar- (ed.), *Tekirdağ Değerleri Sempozyumu: Bildiriler Kitabı* (ss. 1-5), Ege Basım, Tekirdağ 2010.; Mehmet Akif Işın, ‘‘Tekirdağ’da Tarih Öncesi Yerleşmelerden Menekşe atağı ve Trak Tümülsleri’’, Aytekin Erdem- Murat Veliöğlü- Fikret Yıkılmaz- Kuloğlu Akpınar (ed.), *Tekirdağ Değerleri Sempozyumu: Bildiriler Kitabı* (ss. 109-113), Ege Basım, Tekirdağ 2010. ; 26-27 Mart 2015 tarihleri arasında yapılan bir diğer sempozyumda ise Şehre dair birçok tarihi olay ve dönem hakkında bildiriler sunulmuştur. Bk. Halil İnalçık, ‘‘Trakya Fütühatı’’, Murat Yıldız (ed.), *Rodosto’dan Süleymanpaşa’ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015-Tekirdağ: Bildiriler* (ss.1-5), Kitabevi Yay., İstanbul 2016.; Mustafa H. Sayar, ‘‘Eskiçağda Tekirdağ’’, Murat Yıldız (ed.), *Rodosto’dan Süleymanpaşa’ya Tekirdağ: Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015-Tekirdağ: Bildiriler* (ss.23-37), Kitabevi Yay., İstanbul 2016.; Ümit Ekin, ‘‘17. Yüzyılın Son eyreğinde Rodosçuk’ta Tüketilen Gıda Maddeleri ve Fiyatları’’, Murat Yıldız (ed.), *Rodosto’dan Süleymanpaşa’ya Tekirdağ: Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015-Tekirdağ: Bildiriler* (ss.79-96), Kitabevi Yay., İstanbul 2016.; Hatice Bayraktar, ‘‘6398 Numaralı Temettuat Defterine Göre Tekirdağ Kazasının Sosyo-Ekonomik Yapısı’’, Murat Yıldız (ed.), *Rodosto’dan Süleymanpaşa’ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015-Tekirdağ: Bildiriler* (ss. 97-114), Kitabevi Yay., İstanbul 2016.; Yasin Özdemir, ‘‘Paylaşılmayan Kilise Tekirdağ Aya Yanni/ Surp Ovanis Kilisesi’’, Murat Yıldız (ed.), *Rodosto’dan Süleymanpaşa’ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015-Tekirdağ: Bildirileri* (ss.197-214), Kitabevi

Yay., İstanbul 2016.; Hacer Ateş, “XV.-XVI. Yüzyılda Rodosçuk Çarşıları: Mekân Değerlendirmesi Ve Şehirleşmeye Etkileri”, Murat Yıldız (ed.), *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015- Tekirdağ: Bildirileri* (ss.215-228), Kitabevi Yay., İstanbul 2016.; Recep Karacakaya, “Tekirdağ Ermenileri (1908-1918)”, Murat Yıldız (ed.), *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015- Tekirdağ: Bildiriler* (ss.351-362), Kitabevi Yay., İstanbul 2016.; Alpaslan Demir, “XV-XVI. Yüzyıllarda İnebazarı Şahıs Adları Üzerine Bir Değerlendirme”, Murat Yıldız (ed.) *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015-Tekirdağ: Bildiriler* (ss.429-436), Kitabevi Yay., İstanbul 2016.; Teoman Açar, “La Furtuna -Hatıralarda Yaşayan Gidenler”, Murat Yıldız (ed.), *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015-Tekirdağ: Bildiriler* (ss.449-470), Kitabevi Yay., İstanbul 2016. ; Tibor F. Toth, “19. Yüzyıl Sonu ve 20. Yüzyıl Başına Ait Macar Görsel Sanatlarında Tekirdağ'ın (Macarca'da Antik Adı Olan Rodostô Kullanılır) Tasviri”, Murat Yıldız (ed.), *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015-Tekirdağ: Bildiriler* (ss.677-706), Kitabevi Yay., İstanbul 2016.

⁵⁷ Kimi dergilerde kimi kitap bölümü olarak yayınlanan Türkçe ve İngilizce makaleler şöyledir; bk. Özlem Sert, “Quarters, Communities and Converts; Creating Networks in an Age of Bureaucratic Expansion in the Mediterranean (Rodosçuk, 1546-1553)” [Akdeniz'de Bürokratik Yayılma Çağında Oluşan Ağlar: Evler, Toplumlar ve Dönmeler (Rodosçuk, 1546-1553)], *Oriente Moderno*, 93, 2013, 365-389.; Özlem Sert, “Becoming a baker in the Ottoman Town Of Rodosçuk (1546-1552): A Textual Analysis Of The Records Of Designation” [1546-1552 Bir Osmanlı Kasabası Olan Rodosçuk'ta Fırıncı Olmak: Atama Kayıtlarının Metinsel Bir Analizi], *New Perspectives On Turkey*, 42, 2010, 159-178.; Ümit Ekin- Hümmet Kanal, “Tekfurdağı Sancağı'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı”, *Humanitas*, 4, Tekirdağ 2014, 109-127. Ümit Ekin, “17.Yüzyılın Son Çeyreğinde Rodosçuk Örneğinde Bir Osmanlı Mahkemesinin İş Yükü” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 55/1, 2015, 283-303.; Ümit Ekin, “17.Yüzyılın Sonlarında Rodosçuk Kazasında Kölelerin Toplumsal Statüsü” *Tarih Araştırma Dergisi*, 29, 2010, 24-37.; Hacer Ateş, “Kuzey Marmara'da Bir Liman Kentinde Ticaret: XVI. Yüzyılda Tekirdağ- Rodosçuk Limanı”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (6), 2013, 21-38.

⁵⁸ Rodosçukla alakalı tezlerin kronolojik dizilimi aşağıdaki gibidir; Özlem Sert, *Reconstructing a Town From Its Court Records, Rodosçuk (1546-1552)*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Ludwig- Maximilians Üniversitesi Ortadoğu Tarihi ve Kültürü ve Türk Araştırmaları Enstitüsü, Münih 2008. Bu tez Türkçeye *Rodosçuk: Osmanlılar Döneminde Esamesi Geçen İnsanların Kenti 1546-1553* olarak çevrilip 2017 yılında Süleymanpaşa Belediyesi tarafından bastırılmıştır.; Hacer Ateş, , *Kuzey Marmara Sahilleri ve Ard Alanında Şehirleşmenin Tarihi Süreci: XVI.- XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008.; Emine Cengiz, *1751 No'lu Rodosçuk (Tekirdağ) Şer'iye Sicili Transkripsiyon ve Tahlili*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2008.; Agron İslami, *1579 Numaralı Rodosçuk (Tekfurdağı) Şer'iye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2010.; Necla Bostancı, *1596 Numaralı Rodosçuk (Tekfurdağı) Şer'iye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2010.; Hatice Bayraktar, *XIX. yüzyılın ortalarında Tekirdağ Kazası*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2011.; Serap Ayhan, *Tekirdağ ve ilçelerindeki Türk devri yapıları (XIV-XVI. yüzyıl)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2011. Kaya Göktepe, *Tekirdağ Sancağı'nda Tarımsal Yapı (1840-1914)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012.; Sevgi Akın, *Osmanlı Klasik Döneminde Tekirdağ ve Keşan: 1456-1556*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu 2014.; Hümmet Kanal, *20. yüzyıl başlarında Tekfurdağı Sancağı (1900-1912)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2015.; Kadir Güldür, *Tereke Defterlerine Göre Rodosçuk Kazasında Sosyo-Ekonomik Hayat (1788-1790)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2016.; Şeyda İbicioğlu, *1572 No'lu Tekirdağ (Rodosçuk) Şer'iye sicili Transkripsiyonu ve Tahlili*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016.

araştırma sayısını artırmıştır. Fakat şehrin arşiv kaynakları konusunda zengin olduğu dikkate alınacak olursa şehre yönelik yapılan çalışma sayısının, yapılması lüzumlu çalışmalarla kıyaslanamayacak kadar az olduğu görülecektir.⁵⁹

2. Gayrimüslimlere Yönelik Yapılan Araştırmalar

Şer'iyye sicillerinin bu çalışmanın ana kaynakları olduğu ve bazı diğer kaynakların tamamlayıcı eser niteliğinde olduğu daha önce belirtilmişti. Şer'iyye sicillerinin ve tamamlayıcı nitelikteki diğer kaynakların şehir tarihine ve gayrimüslimlere yönelik sosyal, iktisadî, dinî, kültürel ve hukukî birçok bilgiyi ihtiva etmesi bunu gerektirmiştir.⁶⁰ Bu bölümde sadece ana kaynaklara (şer'iyye sicilleri) ve tamamlayıcı kaynak niteliğindeki kaynaklara (tahrir, mühimme, avarız, seyahatname vs.) dayanılarak hazırlanan araştırma eserlerine değinilmiştir.

Avrupalıların Pax Ottomana dedikleri Osmanlı Barışı⁶¹ araştırmaları ilk olarak yabancı araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Yabancı araştırmacılar tarafından yapılan bu araştırmalar Türk araştırmacılarını teşvik edici nitelikte olmuştur.⁶² Fakat yabancılardan konuyu akademik olarak araştıranların yanında maalesef, Türk düşmanlığıyla bir Haçlı gibi hareket eden ön yargılı araştırmacılar da olmuştur.⁶³

XX. yüzyıl'ın ilk yarısında Avrupalıların aksine Türk araştırmacılar tarafından yapılan gayrimüslimler ile alakalı çalışmalar az sayıdadır. XX. yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren ise Türk ve yabancı araştırmacıların gayrimüslimlere yönelik çalışmaları artış göstermiştir. Gerek Osmanlı şehirlerinde yaşayan gayrimüslimlere gerekse Osmanlı genelinde bulunan gayrimüslimlere yönelik yapılan çalışmalar bugün bir hayli fazla olup muhteviyat açısından birbirlerinden farklı konulardan oluşmaktadır.⁶⁴ Çünkü konuya tarihçi, hukukçu, edebiyatçı, siyaset bilimci ve sosyologlar gibi farklı bölümlerdeki sosyal bilimcilerin yönelmesi bunu gerektirmiştir.

⁵⁹ Yıldız- Koltuk, Arşiv Belgelerine Göre XVII-XX. Yüzyıllarda Tekirdağ'da Ekonomik Hayat, XVI.

⁶⁰ Hülya Akbulut, *Şer'iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon'da Gayrimüslimler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2007, 2.

⁶¹ Yavuz Ercan, "Osmanlı Devleti'nde Müslüman Olmayan Topluluklar (Millet Sistemi)", 197.

⁶² Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi (1.Baskı)*, Ağaç Yay., İstanbul 1992, 9.

⁶³ Yavuz Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler-Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları*, Turhan Kitabevi Yay., Ankara 2001, 11.

⁶⁴ Ali İhsan Karataş, *Mahkeme Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılda Bursa'da Gayrimüslimler*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2005, 5.

Konunun farklı yönleriyle ele alınmasının bir diğer sebebi de Osmanlı coğrafyasında yaşayan gayrimüslimlerin en az üç etnik unsurdan oluşması ve iki farklı dine ve bu dinlerin birçok farklı mezhebe sahip olmasından kaynaklanmıştır.⁶⁵

Gayrimüslim çalışmalarının en önemli kısmını ise konuyu genel mahiyeti ile ele alan çalışmalar oluşturmaktadır. Bu tür çalışmalar Osmanlı devletinin batıda topraklar fethetmesiyle beraber millet sisteminin oluşmaya başlamasından⁶⁶ devletin yıkılış sürecine kadarki gayrimüslimlerin sosyal, hukuki, ekonomik, idari ve kültürel yaşantılarına yer vermektedir. Gayrimüslimlere dair genel mahiyetteki bazı tezlerin⁶⁷ yanında çeşitli çalışmalarda yapılmıştır.⁶⁸ Bu çalışmalar sayesinde Osmanlı Devleti'nin çeşitli dönemlerindeki gayrimüslimlerin kimlikleri, nüfusları, hak ve yükümlülükleri, yaşadığı yerler ve sosyal yaşamlarına dair genel bilgiye sahip olmak mümkündür.⁶⁹

⁶⁵ Firdevs Çetin, *Batılı Seyyahlara Göre İstanbullu Gayrimüslimler (1553-1673)*, Yeditepe Yay., İstanbul 2012, 56.

⁶⁶ Arshi Khan, "Osmanlı İmparatorluğu: Çokkültürlülüğün Doğulu Mimarı", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999. IV, 229-235.

⁶⁷ M. Sami Baybal, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Anadolu'da Yaşayan Gayrimüslimlerin Durumu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1992.; Bilal Baylan, *Hammer Tarihine Göre Osmanlı Hristiyanları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2001.

⁶⁸ Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Teb'anın Yönetimi*, Risale Yay., İstanbul 1990.; Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam-Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, (1995), (çev. Elif Kılıç), Tarih vakfı Yurt Yay., İstanbul 1998.; Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Millet Sistemi*.; Bilal Eryılmaz, "Osmanlı Devleti'nde Farklılıklara ve Hoşgörüyeye Kavramsal Bir Yaklaşım", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, IV, 236-241.; Yavuz Ercan, "Osmanlı Devleti'nde Müslüman Olmayan Topluluklar (Millet Sistemi)", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, IV, 197-207.; Nuri Adıyke, "Islahat Fermanı Öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi ve Gayrimüslimlerin Yaşantılarına Dair", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, IV, 255-261.; Yuluğ Tekin Kurat, "Çok Milletli Bir Ulus Olarak Osmanlı İmparatorluğu", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, IV, 217-218.; Benjamin Braude, "Millet Sisteminin İlginç Tarihi", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, IV, 245-254.; Cevdet Küçük, "Osmanlı Devleti'nde (Millet Sistemi)", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, IV, 208-216.; Benjamin Braude – Bernard Lewis, "Osmanlı Devleti İçerisindeki Hristiyanlar ve Yahudiler", (çev. Halil Erdemir- Hatice Erdemir), *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 4-5, 2000, 169-216.; Ali Güler, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Azınlıklar*, Tamga Yay., Ankara 2000.; Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler-Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları*.; Yavuz Ercan, *Osmanlı İmparatorluğunda Bazı Sorunlar ve Günümüze Yansımaları*, MEB Yay., Ankara 2002.; İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, 10, 216-232.; Sami Baybal, *Konya Şer'iyye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyıldaki Cizye Uygulamalarında Gayrimüslimler*, Adal Ofset, Konya 2009.; İlber Ortaylı, *Osmanlı Barışı*, (7.Baskı), Ufuk Kitap Yay., İstanbul 2006.; İlber Ortaylı, *Osmanlı'da Milletler ve Diplomasi*, İş Bankası Yay., İstanbul 2010.; M.Macit Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi Mit ve Gerçek*, Klasik Yay., İstanbul 2012.; Bruce Masters, "Değişen Bir Dünyada Hristiyanlar" Suraiya Faroqhi (Ed.), *Türkiye Tarihi Geç Osmanlı İmparatorluğu 1603-1839 I-III (ss. III. 329-337)*, Kitap Yayınevi, çev. Fethi Aytuna, İstanbul 2016.

⁶⁹ Sonay Kekeçoğlu, *Şer'iyye Sicillerine Göre Kayseri'de Gayrimüslimler (1800-1850)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2007, 3.

Genel çalışmaların yanında bizzat Rumlara⁷⁰, Ermenilere⁷¹ ve Yahudilere⁷² yönelik yapılan çalışmalardan da etnik unsurların tarih içerisindeki rollerini, yaşadıkları coğrafyaları ve devletleri takip edilebilmektedir. Müslümanlar ve gayrimüslimler arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmalar ise tarihsel olarak etnik unsurlar arasındaki ilişkiyi gözlemek açısından önemlidir. Müslüman ve gayrimüslimler arasındaki ilişkilerin tarihsel gelişiminin aydınlatılmasında ilk olarak Osmanlı öncesi döneme yönelik yapılan çalışmalar önemli rol oynamaktadır.⁷³ Fakat Osmanlı Devletindeki Müslümanlar ve gayrimüslimler arasındaki ilişkileri genel bağlamda inceleyerek tezler, kitaplar, sempozyumlar ve makaleler aracılığıyla yayınlayan araştırmacıların çalışmalarında daha detaylı ve çeşitli bilgiler bulunmaktadır.⁷⁴ Ayrıca Osmanlı reayasından olan gayrimüslimler arasındaki ilişkiyi konu edinen çalışmalar da

⁷⁰ Franz Babinger, “Rum”, *İA*, IX, MEB. Yay., İstanbul 1964, 766.; Halil İnalçık, “The Status Of The Greek Orthodox Patriarch Under The Ottomans”, [Osmanlı Yönetiminde Rum Ortodoks Patriğinin Durumu], *Turcica*, 21-23, 1991, 407-436.; Rossitsa Gradeva, “Orthodox Christians In The Kadı Courts: The Practice Of The Sofia Sheriat Courth , Seventeenth Century” [Kadı Mahkemesinde Ortodoks Hristiyanlar: 17. Yüzyıl Sofya Şeriat Mahkemesinin Uygulaması], *Islamic Law and Society*, Vol.4, No.1, 1997, 37-69.; Casim Avcı, “Rum”, *DİA*, 35 , Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2008, , 222-225.; Araştırmalar sonucunda görülmüştür ki Rumlara yönelik yapılan araştırmalar diğer etnik unsurlara yönelik yapılan araştırmalardan daha azdır.

⁷¹ Mükrimin Halil Yınanç, “Ermeniye”, *İA*, IV, MEB Yay., İstanbul 1977, 317-326.; Enver Konukçu, “Osmanlılar ve Millet-i Sadıkadan Ermeniler”, *Yeni Türkiye*, 6, 2000, 469-476.; Hülya Yazar, “Ermeniler ve Türk-Ermeni İlişkileri”, *Osmanlı Tarih Araştırmaları ve Uygulama Merkezi*, 13, 2002, 35-57.; Nejat Göyünç, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Ermeniler”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, X, 233-250.; Nurdan İpek, “Millet Sistemi İçinde Ermeniler”, Metin Hülagü-Gülbadi Alan-Süleyman Demirci-Şakir Batmaz (Haz.), *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler III, Erciyes Üniversitesi I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu: Osmanlı Toplumunda Birlikte Yaşama Sanatı: Türk Ermeni İlişkileri Örneği:- Bildiriler: (ss. 421-436)*, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 2007.; Cahit Külekçi, *Sosyo- Kültürel Açından İstanbul’da Ermeni Toplumunu (XIX. Yüzyıl)*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009.; Seyit Sertçelik, *Rus ve Ermeni Kaynakları Işığında Ermeni Sorunu: Ortaya Çıkış Süreci 1678-1914*, SRT Yay., Ankara 2015.

⁷²T.H, “Yahudiler”, *İA*, XII, MEB Yay., İstanbul 1986, 339-342.; Stanford Shaw, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yahudi Milleti”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, IV, 326-333.; Sabri Sürgevil, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yahudiler”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, X, 251-260.; Salime Leyla Gürkan, “Yahudilik”, *DİA*, 43, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2013, 187-197.; Mark R. Cohen, *Haç ve Hilal Altında Ortaçağda Yahudiler*, Köprü Kitapları Yay., İstanbul 2013.; Minna Rozen, “Osmanlı Yahudileri” Suraiya Faroqhi (ed.), *Türkiye Tarihi Geç Osmanlı İmparatorluğu 1603-1839 I-IV (ss.III,311-327)*, Kitap Yayınevi, çev. Fethi Aytuna, İstanbul 2016.

⁷³ Ahmet Şeref Ceran, *XIII. Asırda Anadolu Selçuklularında Müslim-Gayr-i Müslim Münasebetleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1992. ; Hüseyin Yılmaz, *Kur’an’da Müslim- Gayrimüslim Münasebetleri*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1995.

⁷⁴ M. Macit Kenanoğlu, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Dinlerarası İlişkiler (14-20.Yüzyıllar)”, *Milel ve Nihal*, 6, 2009, 103-164.

mevcuttur.⁷⁵ Bunların yanında Osmanlı şehirlerindeki farklı dine mensup insanlar arasındaki ilişkileri ortaya koyan çalışmalar da önemlidir.⁷⁶

Gayrimüslimlerin ikamet ettiği şehirler veya diğer bölgelerdeki gündelik yaşamları, sosyal, kültürel ve iktisadî durumları hakkında fikir sahibi olabilmek ve konunun eksik kalmış yönlerini tamamlayabilmek açısından konuya yönelik ülkemizin muhtelif üniversitelerinde yapılan tezlerin⁷⁷ yanında diğer çalışmalara da müracaat

⁷⁵ Aryen Shmuelevitz, "Relations Between Jews And Christians İn The Ottoman Empire: The Armenian Case", *XI. Türk Tarih Kongresi: Ankara 5-9 Eylül 1990, V: Bildiriler (2029-2033)*, TTK Yay., Ankara 1994.

⁷⁶ Ali Özgökmen, *Konya Şer'iyye Sicilleri Işığında Müslim Gayr-i Müslim Münasebetleri (1700-1800)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1996.; Nuri Çevikel, "Kıbrıs Eyaletinde Müslim-Gayrimüslim İlişkileri" *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay, Ankara 1999, IV, 277-286.; Mustafa Zeki Terzi, "Samsun Şer'iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyılda Osmanlı Toplum Hayatı, Müslim- Gayrimüslim İlişkileri" *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay, Ankara 1999, IV, 298-303.; Kemal Çiçek, "Şer'iyye Sicillerine Göre Trabzon'da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri", *Trabzon Tarihi İlimi Toplantısı: 6-8 Kasım 1998-Trabzon: Bildiriler (ss.235-243)*, Trabzon Belediyesi Yay., Trabzon 1999.; Kemal Çiçek, "İki Toplumlu Bir Şehirde Adalet Arayışları: Lefkoşa Mahkemesinde Rumlar ve Türkler (1698-1726)", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay, Ankara 1999, IV, 334-350.; Mehmet Emin Üner, "Klasik Osmanlı Döneminde Urfa'da Müslim-Gayrimüslim İlişkilerinin Sosyal Hayata Yansımaları", *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 2007, II, 553-560.; Hasan Çolak, *Co-Existence and Conflict Between Muslims and Non-Muslims İn The 16th Century Ottoman İstanbul*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008.; Nevzat Erkan, *18. yy'ın İlk Yarısında Üsküdar'da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri- Şer'iyye Sicilleri ve Müdevvel Kaynaklar Işığında*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012.; Miraç Tosun, *XVIII. Yüzyıl Trabzon'unda Cemaatler Arası İlişkiler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013. ; Ali Açikel, "Tokat'ta Hukuk Alanında Türk-Ermeni İlişkileri (1770-1810)" , Metin Hülagü-Gülbadı Alan-Süleyman Demirci-Şakir Batmaz (Haz.), *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler I, Erciyes Üniversitesi I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu: Osmanlı Toplumunda Birlikte Yaşama Sanatı: Türk Ermeni İlişkileri Örneği:- Bildiriler: (ss. I, 292-320)*, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 2007.

⁷⁷ İbrahim Aydoğdu, *Harput'ta Gayrimüslimler (1823-1868)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1994.; N. Bilge Özel, *Non- Müslims in Sivas: at the end of the 18th and beginning of the 19th centuries*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002.; Kadriye Günver, *Kilis'te Yaşayan Gayrimüslimler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2003.; Emine Dalkılıç, *Kayseri Kadı Sicillerine Göre Zimmiler (M.1650-1665)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2004.; Zekî Polat, *XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Afyonkarahisar'da Gayrimüslimler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2005.; Hilal Çiftçi, *XVII. Yüzyılda Kudüs Merkez ve Çevresinde Gayrimüslim Nüfus*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Ü

niversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005.; Gülcan Aşşın, *16. Asrın İlk Yarısında Anadolu Eyaleti'nde Gayrimüslimler (Tahrir Defterlerine Göre)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.; Aşşın Koç, *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Saruhan Sancağında Gayrimüslimler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2006.; Çiğdem Düzgün, *Şer'iyye Sicillerine Göre Tarsus'ta Gayrimüslimler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2007.; Serap Bozpolat, *Tanzimat'tan Önce Sivas'ta Gayrimüslimler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2007.; Vjerran Kursar, *Legal Status Of Ottoman*

etmek elzemdir.⁷⁸ Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan gayrimüslimlerin sosyal, iktisadî ve hukuksal hayatlarını hukuki yönden ele alan genel çalışmalarda bu tür çalışmaların sıhhatli olarak tamamlanabilmesi açısından önemlidir.⁷⁹ Bunların yanında

Non- Muslims In Bosnia (1463-1699) A Case Study, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü, Ankara 2007.; Rahmi Tekin, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Gündelik Yaşamları (1520-1670 İstanbul Örneği)*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2008.; Adem Kızılcıkan, *Şer'iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyılda Tokat'ta Gayrimüslimler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2009.; Bilal Yıldız, *Denizli Sancağında Gayrimüslimler (1876-1923)*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2013.; Kadir Karacan, *XIX. Yüzyıl İlk Yarısında Hamid Sancağı ve Sancaktaki Gayrimüslimlerin Sosyal ve Ekonomik Hayatı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2017.

⁷⁸ A. Nühket Adıyeke, "XII. Yüzyıl Girit (Resmo) Kadı Sicillerinde Zımmi Davaları", Kemal Çiçek (ed.), *Pax Ottomana Studies İn Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, (ss. 77-95), Yeni Türkiye Yay., Ankara 2001.; Erdoğan Keleş, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Muğla'da Gayrimüslimlerin Sosyo-Ekonomik ve Hukuki Durumları", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, (19), 2003-2004, 217-246.; Suraiya Faroqi, "Kentlerde Toplumsal Yaşam", Halil İnalçık- Donald Quataert (Ed.), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik Ve Sosyal Tarihi I-II*, (ss. II, 699-729), Eren Yay., İstanbul 2006.; Mehmet İbbaşı, "Nüfus ve Ekonomik Yönden XVI. ve XVII. Yüzyıl Kayseri'sinde Ermeniler", Metin Hülalü-Gülbadı Alan-Süleyman Demirci-Şakir Batmaz (Haz.), *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler III, Erciyes Üniversitesi I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu: Osmanlı Toplumunda Birlikte Yaşama Sanatı: Türk Ermeni İlişkileri Örneği:- Bildiriler*: (ss. III, 10-32), Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 2007.; Ali İhsan Karataş, "Şer'iyye Sicillerine Göre Tanzimat'a Kadar Bursa'nın Sosyo-Ekonomik Hayatında Ermeniler", Metin Hülalü-Gülbadı Alan-Süleyman Demirci-Şakir Batmaz (Haz.), *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler I, Erciyes Üniversitesi I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu: Osmanlı Toplumunda Birlikte Yaşama Sanatı: Türk Ermeni İlişkileri Örneği:- Bildiriler* (ss. I, 368-380), Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 2007.; Hava Selçuk, "XVII. Yüzyılda Kayseri'de Yaşayan Ermenilerin Sosyal Yaşantıları Üzerine Bazı Değerlendirmeler", Metin Hülalü-Gülbadı Alan-Süleyman Demirci-Şakir Batmaz (Haz.), *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler II, Erciyes Üniversitesi I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu: Osmanlı Toplumunda Birlikte Yaşama Sanatı: Türk Ermeni İlişkileri Örneği:- Bildiriler*: (ss. II, 316-323), Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 2007.; İsmail Hakkı Mercan, "Şer'iyye Sicillerine Göre Balıkesir Ermenilerinin Sosyal Yaşantısı ve İhtida Eden Ermeniler", Metin Hülalü-Gülbadı Alan-Süleyman Demirci-Şakir Batmaz (Haz.), *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler II, Erciyes Üniversitesi I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu: Osmanlı Toplumunda Birlikte Yaşama Sanatı: Türk Ermeni İlişkileri Örneği:- Bildiriler*: (ss. II, 410-425), Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 2007.; Firdevs Çetin, *Batılı Seyyahlara Göre İstanbullu Gayrimüslimler (1553-1673)*, Yeditepe Yay., İstanbul 2012.

⁷⁹ Abdulkadir Şener, "İslam Hukukunda Gayr-i Müslimler", *Türk Tarihinde Ermeniler Sempozyumu – Tebliğler ve Panel Konuşmaları:-1983-İzmir: Bildiriler* (ss. 41-56), Şafak Yay., Manisa 1983.; Gülnihal Bozkurt, *Alman- İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, TTK Yay., Ankara 1989.; Ahmet Özel, "Gayri Müslim", *İA*, XIII, MEB. Yay., İstanbul 1996, 418-427.; Sema Iloğlu, *19. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Ekonomik Alanda Gayrimüslimler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1998.; Gül Akyılmaz, "Osmanlı Devletinde Reaya Kavramı ve Devlet-Reaya İlişkileri", *Osmanlı Ansiklopedisi*, YTH, Ankara 1999. IV, 40-54.; Ahmet Bostancı, *İslam Kamu Hukukunda Gayrimüslimler (Hz. Peygamber Devri Uygulaması Temelinde)*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1999.; Kemal Çiçek, "Cemaat Mahkemesinden Kadı Mahkemesine Zimmilerin Yargı Tercihi" Kemal Çiçek (ed.), *Pax Ottomana Studies İn Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, (ss. 31-49), Yeni Türkiye Yay., Ankara 2001.; Yelda Demirağ, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Ekonomik Durumları", *Osmanlı Tarih Araştırmaları ve Uygulama Merkezi*, 13, 2002, 15-33.; İbrahim Özcoşar, "Osmanlı Devletinde Gayrimüslimlerin Hukuki Durumu ve Millet Sistemi", *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7, 2003, 124-139.; M. Macit Kenanoğlu, "İslam Osmanlı Hukukunda Zimmiler", *Türkiye Araştırmaları*

Rodosçuk şehrine yönelik yapılmış bazı çalışmaların içerisinde de şehirde yaşayan gayrimüslimlerin sosyal, kültürel ve iktisadi hayatlarına daie çeşitli bilgiler mevcuttur.⁸⁰

Konuya yönelik yapılan çalışmalar kronolojik olarak onlarca kitap, makale ve tez dipnotlarda belirtile de kuşkusuz diğer bütün çalışmaların toplamı burada belirtilenlerle kıyaslanmayacak kadar çoktur. Bu yüzden şu söylenebilir ki tarafımızca ulaşılan çalışmaların sınıflandırılmış bir şekilde burada verilmesinin temel sebebi çalışmanın sınırlarını ortaya koymak ve bundan sonra yapılacak bu türden çalışmalar için kolaylık sağlamaktır. Ayrıca araştırma esnasında ulaşılan gayrimüslimlere yönelik

Literatür Dergisi, 3 (5), 2005, 553-574.; Namık Sinan Turan, “16.Yüzyıldan 19. Yüzyıl Sonuna Dek Osmanlı Devletinde Gayri Müslimlerin Kılık Kıyafetlerine Dair Düzenlemeler”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 60 (4), 2005, 240-267.; Hüseyin Akçam, İslam Aile Hukukunda Gayrimüslimlerin Statüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2010.; M. Macit Kenanoğlu, “İslam Hukuku ve Birarada Yaşam- Osmanlı İstanbulu ve Gayrimüslimler”, Mehmet Fatih Arslan- Muhammed Veysel Bilici (ed.), *Dinsel ve Kültürel Farklılıkların Birarada Yaşaması İstanbul Tecrübesi*, (ss.157-167), Pelikan Basım, İstanbul 2010.; Ömer Faruk Bozkurt, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimlerin Kıyafet Düzenlemeleri (XVI-XVII. Yüzyıllar)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014.; Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, Arı Sanat Yay., İstanbul 2016, 309-326.

⁸⁰ Bahsedilen çalışmalarda gayrimüslimlere dair bilgilerin bulunduğu sayfa numaraları için bk. Sert, *Rodosçuk: Osmanlılar Döneminde Esamesi Geçen İnsanların Kenti 1546-1553*, 51-57, 91-93, 101, 109-110, 128-129, 153-162, 189, 191-192, 194-195, 205-206, 211, 249-250.; Ateş, *XVI.-XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, 133-137, 142, 153, 155-167, 177, 191-193, 195, 201-202, 206, 216, 237, 238, 244, 251, 272-274.; Çevik, *Tekirdağ Tarihi Araştırmaları*, 80-82.; Satkın, *Osmanlı Dönemi Tekirdağ Evleri*, 13-17.; Satkın, *Tekirdağ Eski Ahşap Evler*, 19-21.; Oy, *Tekirdağ İli Yer Adları*, 76.; Serez, “Tekfurdağı Kazası, Rodosçuk (Tekirdağ) Mahalleleri Tekfurdağ Kalesi Yeri”, 15-27.; Serez, *Tekirdağ ve Tarihi Coğrafyası Araştırmaları*, 98-99, 125-127, 132-135. Ateş, “Tekirdağ”, 360-361. Darkot, “Tekirdağ”, 134.; “Yurt Ansiklopedisi”, 6981-6982.; Andreasyan, “Tekirdağ’da Celalilerden Kaçan Anadolu Halkının Geri Gönderilmesi”, 46.; Elibol, “Batılı Seyyah ve Gözlemcilerin Eserlerinde Tekirdağ”, 384-385, 389, 392-404.; Gemici, “Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Tekirdağ”, 375-378.; Altuğ, “Tekirdağ’da Osmanlı Düzeni”, 122-123. Ortaylı, “16. Yüzyılda Rodosto”, 218-219, 222-223.; Y. Aydın, “Kelemen Mikes’in Türkiye Mektupları”, 440-446.; Ağar, “Hatıralarda Yaşayan Gidenler”, 449-454.; Karacakaya, “Tekirdağ Ermenileri”, 351-352.; M. Aydın, “Tekirdağ’ın Nüfus Yapısı”, 330-349.; Ateş, “XV-XVI. Yüzyılda Rodosçuk Çarşıları”, 219-221.; Bayraktar, “Tekirdağ Kazasının Sosyo- Ekonomik Yapısı”, 99-101.; Toth, “Tekirdağ’ın Eski Tasviri”, 679-685.; Özdemir, “Tekirdağ Aya Yanni/ Surp Ovanis Kilisesi”, 199-203.; Sert, “Quarters, Communities and Converts (Rodosçuk, 1546-1553)”, 373, 377-386.; Sert, “Becoming a baker in the Ottoman Town Of Rodosçuk (1546-1552)”, 166-168.; Bayraktar, “*Tekirdağ Kazası*”, 4, 21-23, 113. ; Cengiz, “*1751 No’lu Rodosçuk (Tekirdağ) Şeriye Sicili Transkripsiyon ve Tahlili*”, III, 19, 21-29.; Güldür, “*Rodosçuk kazasında sosyo-ekonomik hayat (1788-1790)*” 5-6, 17, 21-27, 30, 41, 49, 50-52, 61-64, 75, 79, 81-86, 91-93.; Göktepe, “*Tekirdağ Sancağı’nda Tarımsal Yapı (1840-1914)*” 25, 30-32, 41-43, 45-47, 48, 50, 52, 55, 60, 64-65, 110-111, 119, 121-122, 123, 129, 136, 155, 159-160, 222, 225, 226, 243-244, 250, 253, 257, 258, 285, 332-333.; Bostancı, “*1596 Numaralı Rodosçuk (Tekfurdağı) Şer’iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*”, 21.; İbicioğlu, “*1572 No’lu Tekirdağ (Rodosçuk) Şer’iyye sicili Transkripsiyonu ve Tahlili*”, III, VII, 10-13, 15-16, 22, 23, 33-34, 38, 40, 44, 359.; Ekin, “Rodosçuk Kazasında Kölelerin Toplumsal Statüsü”, 28, 31, 35, 36.; Ekin, “Rodosçuk Örneğinde Bir Osmanlı Mahkemesinin İş Yükü” 288, 291, 293.; Ateş, “XVI. Yüzyılda Tekirdağ- Rodosçuk Limanı”, 30.

yapılmış–gayrimüslim kadınlar, çocuklar ve boşanma davaları gibi- daha özel içerikteki çalışmalar yeri geldikçe alıntı yapılarak ilgili bölümlerde dipnotta belirtilecektir.

Sonuç olarak şu söylenebilir ki XIX. yüzyıl öncesine yönelik yapılan çalışmaların içeriği genellikle birbirini tekrar eder mahiyettedir. Yani bu çalışmalara “zımmi” kelimesinin sözlükteki anlamıyla başlanmakta İslam’ın ilk dönemlerindeki gayrimüslimlerin Müslümanlarla ilişkileri, statüleri ve sorumluluklarına değinilmektedir. Osmanlı dönemine yönelik yapılan çalışmalarda ise İstanbul’un fethi bir dönüm noktası kabul edilerek, padişahlar tarafından gayrimüslim halka verilen ahitnamelerden, İnanç ve ibadet özgürlüklerinden, kilise tamirlerinden ve kısıtlamalardan bahsedilerek bu düzenlemelerin Tanzimat’ın ilanına kadar devam ettiği vurgulanmaktadır. Araştırmacılar için İkinci dönüm noktasını ise 1839 yılı oluşturmaktadır. Araştırmaların bu tarihler etrafında yoğunlaşması gayrimüslim tebaanın sosyal tarihine yönelik yapılan çalışmaların 1453 ve 1839 yılları etrafında yoğunlaşmasına sebep olmuştur.⁸¹ Bunun sonucunda XVI. ve XVII. yüzyıl gayrimüslim araştırmaları es geçilmiştir. Bundan hareketle XVI. ve XVII. yüzyılda gayrimüslimlere yönelik yapılan çalışmaların sayısının diğerlerine göre az olduğu söylenebilir. Bu yüzden bu çalışma bahsedilen yüzyılın bir kısmını ele aldığı için benzerleri gibi önem ihtiva etmektedir.

II. İSLAM HUKUKUNA GÖRE GAYRİMÜSLİMLER

A. İslam Devletlerinde Gayrimüslimler

İslam inancına göre insanlar ilk dönemlerinden itibaren farklı kavim ve kabilelere ayrılmıştır.⁸² Hz. Muhammed’in doğduğu Mekke şehri de dini ve ticari fonksiyonu sebebiyle birçok farklı kavim ve dinin bir arada yaşadığı bir bölgeydi.⁸³ Mekke’de İslamiyet’in ortaya çıkmasıyla beraber İslamiyet’in farklı dinlerle ilişkisi de başlamıştır.⁸⁴ Hz. Peygamber Medine’ye göç ettiğinde ise bu şehirde Putperestler,

⁸¹ Çetin, *İstanbullu Gayrimüslimler (1553-1673)*, 57-59.

⁸² “Ey İnsanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışsınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O’na itaatsizlikten en fazla sakınmanızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır.” Bk. Hucurât: 49/13

⁸³ Nebi Bozkurt – M. Sabri Küçükbaşcı, “Mekke”, *DİA*, 28, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2003, 555-563.

⁸⁴ Kenanoğlu, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Dinlerarası İlişkiler”, 104.

Yahudiler ve Müslümanlardan oluşan 3 farklı dini grup vardı.⁸⁵ Hz. Peygamber hicretten sonra buradaki Putperestler ve Yahudilerle “Medine Vesikası” denilen bir antlaşma yaparak siyasi bir birlik oluşturmuştur.⁸⁶ Putperestlerden İslam’ı seçenler şehirde kalmaya devam ederken kabul etmeyenler Medine’den ayrılmıştı. Yahudiler ise şehirde kalmayı tercih etmiştir. Bunun sonucunda Medine’de 2 dini topluluk kalmış ve Hz. Peygamber bu toplulukların lideri olmuştur. İlk başlarda Hz. Peygamberin yönetimi altında Müslümanlar ve Yahudiler Medine’de barış içerisinde yaşamışlardır. Fakat Yahudiler sözleşme hükümlerine uymayarak Müslümanların zararına eylemlerde bulununca Yahudi kabileleri Medine’den sürgün edilmişlerdir. Medine’den gitmeyenler ise Ehl-i Zimmet⁸⁷ olarak kalmıştır. Daha sonra Hz. Peygamberin Necran Hristiyanları, Makna ve Teyma Yahudileri, ayrıca çok az sayıda Mecusi’nin de bulunduğu Hacer ve Bahreyn halkı ile yaptığı antlaşmalardan sonradır ki İslam hukukunun Müslüman olmayanlarla ilgili hükümleri de yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır.⁸⁸

“Gayrimüslim” tabiri İslam hukukunda İslam’ı din olarak kabul etmeyenler için kullanılmış ve İslam hukukçuları tarafından gayrimüslimler siyasi olarak *Ehl-i Harp* (Müslümanlara karşı savaş halinde olanlar) ve *Ehl-i Ahd* (Müslümanlarla antlaşma yapmış olanlar) olarak ikiye ayrılmıştır. Müslümanlarla antlaşması olanlar yani Ehl-i ahd ise 3 şekilde sınıflandırılır; 1. İslam devletinin himayesini kabul edenler yani zimmiler veya ehl-i zimmedir. 2. İslam devleti tarafından kendileriyle barış yapılmış olanlar yani muâhedler veya ehl-i hudnedir. 3. Kendilerine İslam devleti tarafından

⁸⁵ Bu dönemde az sayıda Hristiyan’ın da Medine’de yaşadığına dair bilgi için bk. Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Teb’anın Yönetimi*, 21.

⁸⁶ Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi Mit ve Gerçek*, 5.

⁸⁷ Arapça kökenli olan bu kelimenin 3 temel anlamı vardır; “1. Sahip Çıkma, koruma zorunda kalma. 2. Üst, Üstte olan şey. Kendi üstüne alma. 3. Bir ticari kuruluşun borçlarının hepsi. Zimmi ise İslam devleti teb’asından olan kitap ehli halk demektir. Kelimenin kökü zimmettir. Detaylı bilgi için bk. Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler-Kuruluşun Tanzimat’a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları*, s.XXIII.; Yine Kelime olarak “zimmet” hak, ahd ve eman manalarına gelir. İslam devletinin teb’ası olan gayrimüslimlere de Müslümanların ahd ve emanına girmiş olmaları sebebiyle zimmet ehli anlamında ‘ehlü’z-zimme” denmiştir. Detaylı bilgi için bk. Akçam, *İslam Aile Hukukunda Gayrimüslimlerin Statüsü*, 1.; Zimmet kelimesinin Bir diğer kullanımı; “Bir İslam devletinde onun himayesini kabul ederek orada sürekli yaşayan topluluklara verilen isimdir.” Bk. Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Teb’anın Yönetimi*, 18.; Özgökmen, *Konya Şer’iyye Sicilleri Işığında Müslim Gayr-i Müslim Münasebetleri*, 2.; Zimmet antlaşmasını yapan zimmiler ise Müslüman yazarlar tarafından vatandaş olarak kabul edilmektedir. Detaylı bilgi için bk. Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi Mit ve Gerçek*, 14.

⁸⁸Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 2.; Özel, “Gayri Müslim”, 420.

eman verilenler yani müste'menler⁸⁹ veya ehl-i emandır. Ayrıca İslam hukukçuları gayrimüslimleri dini inanışlarına göre de ikiye ayırmışlardır. Birincisi Hristiyan ve Yahudilerinde içinde bulunduğu kendilerine semavi bir kitap gönderilmiş olanlar yani Ehl-i kitap⁹⁰, İkincisi ise puta tapanlarla Mecusiler gibi kendilerine semavi kitap gönderilmemiş olanlardır.⁹¹

Zımmilerin hukuki statüleri de önemlidir. Şöyle ki; Hz. Muhammed döneminde olduğu gibi bir ülke İslam devleti hâkimiyetine geçtiği zaman, burada yaşayan gayrimüslimler ya bu bölgeyi terk edip diledikleri yere giderler ya da bölgeyi alan İslam devletiyle zımmet denilen bir antlaşma yapıp bu anlaşmanın esaslarına uyarak eski yerlerinde yaşamlarını sürdürürlerdi.⁹² Yani Ehl-i kitap olan gayrimüslimler, İslam devleti hâkimiyetinde yaşamayı kabul ettikleri takdirde kendilerine “Allah ve Peygamberin zımmesi” verilir ve bu durumdaki kişileri İslam devleti “zımmi” olarak tanırdı. Böylece İslam devleti onların her türlü can, mal, namus ve dini yaşamlarını emniyet altına almayı Allah adına taahhüt ederdi.⁹³

Eski Yunan ve Roma'da kendi ırk ve toplumlarından olmayan insanlar her türlü hukuktan mahrumdular can ve mal güvenlikleri de yoktu.⁹⁴ Oysa gayrimüslimler İslam hâkimiyetini tanıdıktan sonra İslam devleti tarafından onlara Müslümanlara verilen hakların büyük çoğunluğu verilmiştir.⁹⁵ Yani zımmiler bazı cezai hükümler, aile ve miras hukukuna ait meseleler haricinde tamamen Müslümanlarla eşit haklara sahip olmuşlardır. Müste'menler de silah ve savaş malzemesi ihracı yapmamaları gibi bazı yasakların dışında İslam devleti topraklarında ikamet ettikleri sürece zımmilerle aynı

⁸⁹ Zımmiler dışındaki yabancılardan oluşan müste'men statüsündeki gayrimüslimler de İslam devletinde ikamet ettikleri sürece hayatlarını devam ettirebilmek için genel haklardan istifade hakkına sahiptirler. Hak ve sorumluluklarda genel olarak müste'menlerle zımmiler eşittir. Fakat zımmi devletin daimi vatandaşı olması nedeniyle müste'minden ayrılmaktadır. *Bk.* Akçam, *İslam Aile Hukukunda Gayrimüslimlerin Statüsü*, 3.

⁹⁰ Ehl-i Kitap kavramı hakkında daha detaylı bilgi için *bk.* Özel, “Gayri Müslim”, 418.

⁹¹ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Teb'anın Yönetimi*, 18.; Küçük, “Osmanlı Devleti'nde (Millet Sistemi)”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, 208.; Şener, “İslam Hukukunda Gayr-i Müslimler”, 41-42.

⁹² Tekin, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Gündelik Yaşamları*, 18

⁹³ Küçük, “Osmanlı Devleti'nde (Millet Sistemi)”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, 208

⁹⁴ Özel, “Gayri Müslim”, 419-420.

⁹⁵ Şener, “İslam Hukukunda Gayr-i Müslimler”, 44-45.; Özel, “Gayri Müslim”, 421-424.

haklara sahiplerdir.⁹⁶ Hukuki olarak ise zimmiler Hz. Peygamber ve Dört Halife döneminde kendi dini hukuklarına göre yargılanma hakkına sahiptiler.⁹⁷

İslam devleti hâkimiyetini tanıyan gayrimüslimlere çeşitli haklar tanınmasının yanında onlara yapmaları ve yapmamaları gereken dinî, sosyal ve iktisadî bir takım yükümlülüklerde getirilmiştir.⁹⁸ Gayrimüslimlerin dinî ve sosyal yaşantılarında dini propaganda yapmaları, Müslüman şehirlerinde dini sembolleri ile gösteri yapmaları, çan çalmaları, yüksek sesle ibadet etmeleri, açık yerlerde içki ve domuz satmaları⁹⁹, İslam'da ve kendi dinlerinde yasak olan fiilleri işlemeleri, silah taşımaları, süslü kemerler takmaları, Müslümanlardan yüksek binalar inşa etmeleri, ata binmeleri, binek hayvanlarda eğer kullanmaları, kılık kıyafet ve benzeri hususlarda Müslümanları taklit etmeleri yasaklanmıştır.¹⁰⁰ İktisadî yaşamda ise gayrimüslimler yıllık olarak kişi başına alınan cizye vergisi, haraç adı verilen arazi vergisi ve ticaret malları üzerinden alınan öşür vergisini vermekle yükümlü tutulmuşlardır.¹⁰¹

Hz. Muhammed ve dört halife'den sonra hak ve yükümlülükler aynı şekilde uygulandığı gibi farklılıkta göstermiştir.¹⁰² Hz. Muaviye döneminden itibaren gayrimüslimlerin devlet kademesinde çalıştırıldıkları¹⁰³ ve bürokrasinin İslam devletlerinin bazı dönemlerinde onların eline geçtiği görülmüştür. Ömer b. Abdülaziz döneminde Hz. Ömer ve Hz. Halid b. Velid'in uygulamalarına benzer olarak güçsüz düşen gayrimüslimlerden vergi alınmamıştır.¹⁰⁴ Emeviler döneminde (M. 661-750) Hz. Peygamberin koyduğu esaslar çok az değişiklikle uygulanmıştır. Bu dönemde gayrimüslimler geniş bir hoşgörü içerisinde yaşamışlardır. Hatta gayrimüslimler kendi ruhani reislerini seçmek gibi çeşitli dinî haklara sahip olmuşlardır.¹⁰⁵

⁹⁶ Tekin, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Gündelik Yaşamları*, 21.; Akçam, *İslam Aile Hukukunda Gayrimüslimlerin Statüsü*, 3.; Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 9-24.

⁹⁷ Çiçek, "Cemaat Mahkemesinden Kadı Mahkemesine Zimmilerin Yargı Tercihî", 32.

⁹⁸ Tekin, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Gündelik Yaşamları*, 20.

⁹⁹ Fakat domuz eti yiyip şarap içmelerinin yasaklanmasına dair bir yükümlülük yoktur. Bk. Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Teb'anın Yönetimi*, 23.

¹⁰⁰ Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 8-9.; Tekin, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Gündelik Yaşamları*, 20.

¹⁰¹ Küçük, "Osmanlı Devleti'nde (Millet Sistemi)", *Osmanlı Ansiklopedisi*, 209.; Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Teb'anın Yönetimi*, 22-23.

¹⁰² Mustafa Fayda, "Zimmi", *DİA*, 44, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2013, 430-431.

¹⁰³ Fayda, "Zimmi", 431.

¹⁰⁴ Özel, "Gayri Müslim", 421-422.

¹⁰⁵ Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi Mit ve Gerçek*, 19.

Abbasiler ise gayrimüslimlere Emevilerden daha iyi davranmış hatta onların kilise inşa etmelerine bile müsaade etmişlerdir.¹⁰⁶ Türklerin Müslüman olarak Hristiyan toplulukları ile ilk karşılaşmaları ve ilişkiler içerisinde bulunmaları da Abbasiler zamanındadır.¹⁰⁷ Bu ilişkiler ilk olarak Abbasilerin orduları içerisinde bulunup Bizans'a karşı yapılan seferler de önemli roller üstlenen Türk komutan ve askerleri tarafından gerçekleştirilmiştir.¹⁰⁸

Fatimiler devrinde gayrimüslimler vezirlik gibi üst düzey memurluklara getirilmiş hatta Abbasiler dönemindeki hoşgörüye benzer bir şekilde gayrimüslimlerin yıkılan kiliselerini yeniden inşa etmelerine müsaade edilmiştir. Miladi 990 yılında vezirlik görevi bir Hristiyan'a verilmiş halife Aziz ise Şam valiliğini bir Yahudi'ye vermiştir. Bunların yanında 1000 yılında halife Hâkim gayrimüslimlere kılık- kıyafet konusunda bazı kısıtlamalar koymuş, bineklerine ve Müslüman çalıştırmalarına kısıtlamalar getirmiştir.¹⁰⁹

1040 yılında kurulan Büyük Selçuklu Devleti'nin kendinden önce kurulmuş olan diğer Müslüman Türk devletlerinden ayıran en önemli özelliği Müslüman bir Türk devletinin doğrudan doğruya Anadolu'ya seferler düzenleyerek Hristiyan dünyasıyla ilişkiye geçmesidir. Bu ilk ilişkiler pek dostça olmasa da Türklerin Anadolu'ya kesin olarak yerleşmesiyle beraber iki topluluk arasındaki ilişkiler gelişecektir. Öyle ki Büyük Selçuklu Sultanı Sencer gayrimüslimlerin giyimini denetlemiş hatta bu iş için muhtesip denilen bir görevli dahi görevlendirmiştir. Türkiye Selçuklularında ise gayrimüslimler kılık-kıyafet konusunda serbest bırakılmıştır. Yine daha önceki İslam devletlerinde kesin olarak yasaklandığı görülen çan çalma veya kilise inşa etme bu dönemde serbestti. Selçuklu Türkiye'sinde fıkıh hükümleri gereğince zorla İslamlaştırma politikası da yapılmamıştır. Belki de Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Gürcü bir prensesle evlenmiş olması ve prensesin yanında bir papaz ile Hristiyan dinine ait kutsal eşyalarını da getirmesine müsaade edilmesi bunun en güzel örneğidir. Hatta Sultanın onun için sarayda bir kilise dahi inşa ettirdiği rivayet edilmiştir. Türkiye Selçukluları dönemindeki gayrimüslimlere yönelik hoşgörülü uygulamalara rağmen

¹⁰⁶ Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi Mit ve Gerçek*, 20.

¹⁰⁷ Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 24.

¹⁰⁸ Ceran, *Anadolu Selçuklularında Müslim-Gayr-i Müslim Münasebetleri*, 39-40.

¹⁰⁹ Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi Mit ve Gerçek*, 20.

farklı dinlere mensup insanlar tam anlamıyla kaynaşmadığı için ayrı mahallelerde oturuyorlardı. Bu mahallelerin etrafının surlarla çevrili olması ise farklı dini grupların kaynaşmadığının delilidir.¹¹⁰ Bu kaynaşma ve karşılıklı ilişkiler hiç kuşkusuz Osmanlı devletinin kurulmasıyla tamamlanıp zirveye ulaşacaktır.

B. Osmanlı'da Gayrimüslimler (1648'e Kadar)

Hız. Muhammed döneminde genel hatlarıyla oluşturulan ve daha sonra gelen halifeler ve İslam devletleri tarafından büyük ölçüde uygulanmış olan zımmilik antlaşması esasları yani İslam hukukunun esasları Osmanlı devletinde de gayrimüslimlerin hukuki statülerini belirlemek için kullanılmıştır. Osmanlılar zımmet sistemine örfi hukuku da dâhil etmiştir ki¹¹¹ buna devşirme sistemi güzel bir örnektir.¹¹² Devşirme sistemiyle Osmanlı Devleti zorunlu Türkleştirme ve İslamlaştırma yapmış fakat başka alanda bu politikayı pek gütmemiştir.¹¹³

Eyyubiler ve Memlûklüler ve ikinci Anadolu beylikleri gibi diğer Türk-İslam devletlerinde de gayrimüslimler hoşgörülü bir tavırla muamele görmüşlerdi.¹¹⁴ XIII. yüzyılda da Osmanlı Devleti'nin kurulup hoşgörülü bir yönetimi takip etmesi kısa bir sürede batıda genişlemesi ve devletin gayrimüslim nüfusunun artmasıyla sonuçlanmıştı.¹¹⁵ Bunun sonucu olarakta Osmanlılar daha önceki Türk- İslam devletlerinde uygulanan zımmet sistemini alarak geliştirmişlerdir. Öyle ki fethettikleri bölgelerde yaşayan gayrimüslimlerin kendi kendilerini idare edebilmelerini sağlayacak bazı haklar tanıdılar.¹¹⁶ Geçmişte zımmet uygulaması denilen bu uygulamaya batılılar Osmanlı'daki şekline Osmanlı barışı veya millet¹¹⁷ sistemi adını verdiler.¹¹⁸

¹¹⁰ Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 24-49.

¹¹¹ Çiçek, "Cemaat Mahkemesinden Kadı Mahkemesine Zimmilerin Yargı Tercihi", 31.; Kenanoğlu, "İslam Osmanlı Hukukunda Zimmiler", 555.; Ercan, "Osmanlı Devleti'nde Müslüman Olmayan Topluluklar (Millet Sistemi)", 197-198.; Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi", *TA*, 216.

¹¹² Detaylı bilgi için bk. Eryılmaz, "Osmanlı Devleti'nde Farklılıklara ve Hoşgörüye Kavramsal Bir Yaklaşım", *Osmanlı Ansiklopedisi*, 238.; Demirağ, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Ekonomik Durumları", 18.

¹¹³ Kurat, "Çok Milletli Bir Ulus Olarak Osmanlı İmparatorluğu", *Osmanlı Ansiklopedisi*, 218.

¹¹⁴ Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 38-49.; Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi Mit ve Gerçek*, 21-22.; Kenanoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinlerarası İlişkiler", 105.

¹¹⁵ Kenanoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinlerarası İlişkiler", 106.

¹¹⁶ Küçük, "Osmanlı Devleti'nde (Millet Sistemi)", *Osmanlı Ansiklopedisi*, 210.

¹¹⁷ Millet kavramı, Osmanlı'da bir ırkı ifade etmek için değil aynı inanç veya mezhebe üye insanları ifade etmek için kullanılmıştır. Zaten Millet kavramı Kur'an'ı Kerim'de de din anlamında kullanılmaktadır. Bk. Eryılmaz, *Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi*, 11.; Adıyeke, "İslahat Fermanı Öncesinde Osmanlı

Osmanlıların kendinden öncekilerden daha kozmopolit¹¹⁹ bir yapıyı ihtiva etmesi yani bünyesinde 20 den fazla etnik unsuru barındırması¹²⁰ ve onları hoşgörüle yönetmesi¹²¹ bunun en büyük nedeniydi ve bu yüzden bazı tarihçiler Osmanlı Devletini üçüncü Roma İmparatorluğu olarak adlandırmıştı.¹²² Hatta bazıları Osmanlıyı çok kültürlülüğün mimarı olarak görmüştü.¹²³

İstanbul'un fethinden önce Osmanlıların gayrimüslimlerle ilişkilerinin çok azı tespit edilmiştir.¹²⁴ Tespit edilen bilgiler ise bazı ipuçları vermektedir. Şöyle ki: Osman Gazi diğer beyliklerin yöneticileri arasında mütevacılığ ve hoşgörüsüyle ön planda olmuştur.¹²⁵ Osman Gazi fethettiği bölgelerdeki halka adaletli¹²⁶ davranıp onların eski yurtlarında yaşamasına da müsaade etmiştir.¹²⁷ Osman Gazi gibi oğlu Orhan Gazi'nin de adalete önem verdiği ve sabahları çadırının önünde yüksek bir yere çıkıp halkın şikâyetlerini dinlediği rivayet edilmiştir.¹²⁸ Osmanlılara esir düşmüş olan Selanik Başpiskoposu Gregory Palamas da mektubun da Orhan Bey ve adamlarının kendilerine çok iyi davrandığını yazmıştır.¹²⁹ Bursa fethedildikten sonra ise Orhan Gazi şehirde bulunan Yahudilere bu şehirde sinagog açma ve mahalle inşa etme izni vermiştir.¹³⁰ Yahudilerin yanında Kütahya'da bulunan birçok Ermeni'de Bursa'ya göç etmiş ve Ermeni ruhani reisliğini de Bursa'ya nakledilmiştir.¹³¹

İmparatorluğu'nda Millet Sistemi ve Gayrimüslimlerin Yaşantılarına Dair", *Osmanlı Ansiklopedisi*, 255.; Güler, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Azınlıklar*, 12.; İpek, "Millet Sistemi İçinde Ermeniler", 421.

¹¹⁸ Düzgün, *Tarsus'ta Gayrimüslimler*, 9.

¹¹⁹ Osmanlı'nın kozmopolit veya çok uluslu bir devlet olduğuna dair bk. Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam-Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, 91.

¹²⁰ Ercan, "Osmanlı Devleti'nde Müslüman Olmayan Topluluklar (Millet Sistemi)", 199.

¹²¹ Bazı yazarlar Osmanlı'daki bu hoşgörüyü padişahların erdemine bağlamaktadır fakat bu sadece erdemle ortaya çıkan bir uygulama değildir. Bu uygulamanın gelişmesinin altında Osmanlı'nın dayandığı İslam hukuk sistemi yatmaktadır. Bk. Eryılmaz, *Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi*, 13.

¹²² Ortaylı, *Osmanlı Barışı*, 117.

¹²³ Khan, "Osmanlı İmparatorluğu: Çokkültürlülüğün Doğulu Mimarı", *Osmanlı Ansiklopedisi*, 229.

¹²⁴ Kenanoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinlerarası İlişkiler", 107.

¹²⁵ Khan, "Osmanlı İmparatorluğu: Çokkültürlülüğün Doğulu Mimarı", *Osmanlı Ansiklopedisi*, 229.

¹²⁶ Adaletin bir devletin ayakta kalması ve büyümesi için şart olduğunu Nizam'ül Mülk ve Arap tarihçisi Taberi'nin ve Sultan Fatih'in tarihçisi Tursun Bey'in eserlerinde görmek mümkündür. Bk. Akyılmaz, "Osmanlı Devletinde Reaya Kavramı ve Devlet-Reaya İlişkileri", 47.

¹²⁷ Eryılmaz, *Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi*, 19.

¹²⁸ Akyılmaz, "Osmanlı Devletinde Reaya Kavramı ve Devlet-Reaya İlişkileri", 47.

¹²⁹ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Teb'anın Yönetimi*, 26.

¹³⁰ Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu*, 12-13.

¹³¹ Yazar, "Ermeniler ve Türk-Ermeni İlişkileri", 38.

Sultan I. Murad ise Edirne'yi fethettiğinde Edirne'de bulunan hahambaşığı Rumeli bölgesindeki bütün Yahudiler üzerine yetkili yapmış¹³² ve gayrimüslimlere eman vermiştir.¹³³ Patrik atanmasıyla ilgili ilk bilgiler Fatih Sultan Mehmed döneminde değil Yıldırım Bayezid Han zamanındadır ve bu patrik 1399 yılında Teke beyinden alınan Antalya'ya atanmıştır.¹³⁴ Bunun yanında diğer gayrimüslimlere de eman verilmiştir.¹³⁵ 1432 tarihli tahrir defterinden Çelebi Mehmed döneminde de Belgrad gibi bazı şehirlere patrik atandığı görülmektedir.¹³⁶ Sultan II. Murad döneminde ise Avrupa'da kötü muamele gören Yahudiler Osmanlı devletine sığınmaya başlamışlardır.¹³⁷ Ayrıca bu dönemde patrikler hakkında arşiv malzemesinden bazı bilgiler elde edilebilmektedir.¹³⁸ Yine bu dönemde Makedonya'nın fethine müteakip kılık-kıyafetle ilgili bir ferman yayınlandığı rivayet edilmektedir. Bu fermana göre Hristiyanlar mavi Yahudiler sarı başlık giymekle yükümlüydüler.¹³⁹

Osmanlı tarihinde gayrimüslimlere yönelik yapılan çalışmaların yoğunlaştığı dönem hiç şüphesiz Fatih Sultan Mehmed dönemidir. Bu dönemde Rum, Ermeni ve Yahudilere öncekilerden daha kapsamlı çeşitli haklar verilmiştir. Mesela Fatih Sultan Mehmed, Rum Ortodokslarının dini lideri olarak Gennadios'u tanıyarak ona Rumların bazı davaları dışında diğer davalarını ruhani meclislerinde görme yetkisi¹⁴⁰ de vermişti. Ayrıca Osmanlı sınırlarındaki tüm Ortodokslar İstanbul'daki Rum patriğine bağlanmıştı. Bu dönemde Rum patriğine tanınan haklar Yahudi Hahambaşılığına getirilen Moşe Kapsali'ye de tanınmıştı. Böylece o İstanbul ve civarındaki Yahudiler üzerinde yetkiye sahip olmuştu. Sultan Fatih 1461 yılında ise Bursa'da bulunan Ermeni Piskoposu Yovakim'i İstanbul'a getirerek Ermeni Patrikhanesini kurdurdu. Bu patrikhane Ermenilerin idari merkezi konumuna geldi. Çünkü asıl merkezleri olan Eçmiyazin Osmanlı sınırları dışındaydı. Böylece Rum ve Yahudilere verilen haklar

¹³² Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu*, 12-13.; Ekinci, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, 321.

¹³³ Kenanoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinlerarası İlişkiler", 107.

¹³⁴ İnalçık, "The Status Of The Greek Orthodox Patriarch Under The Ottomans", 415.

¹³⁵ Kenanoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinlerarası İlişkiler", 107.

¹³⁶ İnalçık, "The Status Of The Greek Orthodox Patriarch Under The Ottomans", 415.

¹³⁷ T.H, "Yahudiler", 341.

¹³⁸ İnalçık, "The Status Of The Greek Orthodox Patriarch Under The Ottomans", 415.

¹³⁹ Kenanoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinlerarası İlişkiler", 150.

¹⁴⁰ Patriklerin yargılama yetkisi konusunda daha detaylı bilgi için bk. Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi Mit ve Gerçek*, 203-220.

Ermenilere de verilmişti.¹⁴¹ Sultan Fatih döneminde sadece dini liderlerin beratlarla¹⁴² ataması yapılmamış aynı zamanda Hristiyanlardan devlet işleriyle alakalı çeşitli konularda faydalanılmıştır. Yine bu dönemde Yahudiler kırmızı şapka, Hristiyanlar ise siyah şapka giymekte olduğu ve her iki topluluğun tülbent sarmalarının yasaklandığı da bilinmektedir.¹⁴³

Sultan II. Bayezid döneminde ise İspanya'dan çıkarılan Yahudiler Osmanlı'ya sığınıp İstanbul ve Selanik şehirlerine yerleştirildi.¹⁴⁴ Yavuz Sultan Selim'in 1517'de Kudüs'ü ele geçirmesi üzerine Ermeni patriği Serkis'e verdiği fermanla eskiden hangi şartlarla dini yaşantılarını sürdürüp ibadethanelerini ellerinde bulunduruyorlarsa yine aynı şartların geçerli olduğu vurgulanıyordu.¹⁴⁵ Yine Yavuz Sultan Selim Mısır'ı fethettikten sonra orada bulunan Yahudilerin dini başkanlarını İstanbul'a bağladı. Böylece ülkedeki bütün Yahudiler İstanbul'daki Hahambaşına bağlı hale geldi. Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman zamanlarında Ortodoks kilisesine Antakya ve İskenderiye patrikliği de bağlandı.¹⁴⁶ Ayrıca Kanuni Sultan Süleyman devlete karşı sorumlu olması için bir Yahudi'yi de kâhya tayin etti. Bu durum Hahambaşılarla kâhyaların çatışmalarına neden oldu.¹⁴⁷

Sultan II. Selim döneminde 1568 yılında kılık-kıyafetlere kısıtlamalar getirildi.¹⁴⁸ Ayrıca Kıbrıs'ın fethine müteakip buraya bir Ortodoks kilisesi kurularak başpiskoposluk yeniden eski haline getirildi.¹⁴⁹ Sultan III. Murad'ta 4 Eylül 1577 tarihli fermanı ile kurallara aykırı elbise giyen Müslüman ve gayrimüslimlerin cezalandırılmasını emretmiştir. Yine bu dönemde Mekke ve Medine şehirleri ile diğer kentlerdeki cami, mescit ve yatır gibi yerlerde gayrimüslimlerin oturmaları yasaklanmıştır. 1581 tarihli bir ferman ise gayrimüslimlerin Eyüp Sultan türbesi

¹⁴¹ Ekinci, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, 321.; Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu*, 12-13.; Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi Mit ve Gerçek*, 95-202.; Braude – Lewis, “Osmanlı Devleti İçerisindeki Hristiyanlar ve Yahudiler”, 185-189.; Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Millet Sistemi*, 20-29.

¹⁴² Patriklere verilen beratların olup-olmadığına yönelik detaylı bilgi için bk. Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi Mit ve Gerçek*, 78-83.

¹⁴³ Kenanoğlu, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinlerarası İlişkiler”, 144, 150.

¹⁴⁴ T.H, “Yahudiler”, 341-342.

¹⁴⁵ Kazıcı, “Osmanlılarda Hoşgörü”, 227; Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu*, 13.

¹⁴⁶ Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu*, 12-13.

¹⁴⁷ Güler, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Azınlıklar*, 18-19.

¹⁴⁸ Demirağ, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Ekonomik Durumları”, 25-27.

¹⁴⁹ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Teb'anın Yönetimi*, 38.

yakınlarında ikamet etmelerini de yasaklanmıştı.¹⁵⁰ Sultan I. Ahmet döneminde ise kadınlara gönderilen bir hükümde Ortodoks mezhebinde olan kişilerin emniyet altında oldukları, patriğe bağlı oldukları ve patrik'in piskoposları azletme yetkisi olduğu vurgulanmıştır.¹⁵¹

Sultan IV. Murad döneminde Katolik mezhebinin Ermeniler arasında yayılmaya başlamasından dolayı 1630 yılından itibaren tedbirler alınmıştır.¹⁵² Yine bu dönemde Celâlî İsyanlarından dolayı yerini yurdunu terk edip başka şehirlerdeki asayiş bozan Ermeniler de geldikleri yerlere doğru zorunlu göçe tabi tutulmuşlardır.¹⁵³ Sultan İbrahim döneminin sonuna doğru ise Sabatay Sevi mesihliğini ilan etmiştir.¹⁵⁴ 1648'e kadar Osmanlı'daki gayrimüslimlerin genel durumu bu şekildedir. Gayrimüslimlerin Rodosçuk şehri içindeki 1640-1648 tarihleri arasındaki özel durumlarından ilerleyen bölümlerde bahsedilmiştir.

III. RODOSÇUK TARİHİ

Osmanlılar döneminde Rodosçuk denilen günümüzdeki Tekirdağ şehri Marmara denizinin kuzey kıyısında bulunan ve bu kıyıya bakan vadi yamaçları üzerinde kurulmuştur.¹⁵⁵ Coğrafi özelliğinden dolayı tepeler üzerine kurulmuş olan Tekirdağ şehrinin sınırları İstanbul, Kırklareli, Çanakkale ve Edirne gibi şehirler ile de hem sınırdır. Fakat Tekirdağ'ın 1640-1648 tarihleri arasındaki sınırları şimdiki coğrafi sınırlarından oldukça farklılık göstermektedir. Mesela bugün Tekirdağ il sınırları içerisinde olan Malkara, Çorlu ve Hayrabolu gibi yerleşim yerleri XVI. ve XVII. yüzyıllarda diğer sancakların sınırları içerisindeydi.¹⁵⁶

Trakya bölgesinin antik çağlardan beri çoğu medeniyetin ana vatanı olduğu bilinmektedir. Arkeolojik kazılarının¹⁵⁷ sonucuna göre Tekirdağ'ın ilk yerleşim kalıntılarının MÖ 4300'lere ait olduğu¹⁵⁸ fakat bölgede Trakların varlığının MÖ 2 binli

¹⁵⁰ Demirağ, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Ekonomik Durumları", 25-27.

¹⁵¹ Kazıcı, "Osmanlılarda Hoşgörü", 227.

¹⁵² Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Teb'anın Yönetimi*, 59.

¹⁵³ Konukçu, "Osmanlılar ve Millet-i Sadıkadan Ermeniler", *Yeni Türkiye*, 471.

¹⁵⁴ Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 71.

¹⁵⁵ Ateş, "Tekirdağ", 359.

¹⁵⁶ Ateş, *XVI.- XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, 5-6.

¹⁵⁷ Işın, "Tekirdağ'da Yapılan Kazı ve Araştırmalar", 169.

¹⁵⁸ Bugün ki Tekirdağ şehir merkezine 6 km uzaklıkta olan Menekşe çatağına göre bk. Işın, "Tekirdağ'da Tarih Öncesi Yerleşmelerden Menekşe Çatağı ve Trak Tümülüsleri", 109.

yıllara kadar uzandığı saptanmıştır.¹⁵⁹ Bu yüzden bölgenin ve şehrin bilinen en eski yerleşimcileri Traklar'dır.¹⁶⁰ Tarihi kayıtlarda bilinen ilk ismi Bisanthe olan Tekirdağ şehri MS 1.yüzyılda yaşayan Pomponius Mela ve Heradot'a göre Sisam adasından gelen koloniciler tarafından kurulmuştur ve o dönemdeki adı Bisanthe'dir.¹⁶¹ Ayrıca milattan önceki yıllarda şehir Traklar, Persler ve Yunanlar (Grek) arasındaki mücadelelere sahne olmuştur.¹⁶² Fakat Traklar Yunan baskısına daha fazla dayanamamış ve bunun sonucunda Yunanlar şehirde koloniler kurarak şehre Rhaidestos adını vermişlerdi.¹⁶³

Yunanlılar Trakya bölgesinde Traklar kadar uzun süre kalamamışlardı. Çünkü İskender'in kurduğu ve ardıllarının yürüttüğü Makedonya Krallığı milattan önce 168'de Romalılarca yıkılınca Tekirdağ'ı da içine alan Trakya bölgesi Roma egemenliğine girdi¹⁶⁴ ve şehir de bulunan Yunanlar burada yarı bağımsız şekilde yaşamlarını sürdürdüler.¹⁶⁵ Şehrin ismi Roma döneminde pek değişmedi ve Rahidestus olarak ifade edildi. Roma döneminde şehir için Resisthon ve Resisto gibi isimlerde kullanıldı. Ortaçağ boyunca ise Rodosto ismi yaygın olarak kullanıldı.¹⁶⁶ İlk başlarda Roma bölgeye doğrudan işgal yönetimi kurarken milattan sonra 45 yılında Roma İmparatoru Klaudius bölgeyi bizzat Roma eyaleti haline getirdi. MS 268 ve 322 yıllarında Roma hâkimiyetindeki bölge Gotların akınlarına uğradı. Roma İmparatorluğunun ikiye

¹⁵⁹ Heraion Teikhos Antik Kenti kazılarına göre bk. Atik, "Heraion Teikhos Antik Kenti 2000-2010 Yılı Kazı Çalışmaları", 1-2.

¹⁶⁰ Ateş, XVI.- XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi, 7.; Çevik, Tekirdağ Tarihi Araştırmaları, 11.

¹⁶¹ Bu adın bölgede yaşayan Biston adlı Trak kabilesinden dolayı verildiği iddia edilmektedir. Bk. Özdemir, "Paylaşılmayan Kilise Tekirdağ Aya Yanni/ Surp Ovanis Kilisesi", 197-198.; Ateş, "Tekirdağ", 359.; Uzun, "Tekirdağ'a Kuruluşundan İtibaren Verilen Adlar Üzerine Bir Araştırma", 32.; Ayrıca Bisanthe ile İstanbul'un eski adı olan Bizantium arasında da bir ilişki olduğunu iddia eden araştırmacılar da vardır. Bilgi için bk. Oy, Tekirdağ İli Yer Adları, 75.; Yine Bisanthe isminin Heradot'un bilgilerine dayanılarak 1929 Leipzig'de basılan atlasta yer aldığına ve kelimenin kökeninin Grekçe olduğuna dair bilgi için bk. Çevik, Tekirdağ Tarihi Araştırmaları, 4.

¹⁶² Rodosçuk üzerindeki Trak, Pers ve Yunan mücadelesi Xnephon gibi antik çağ yazarlarının eserlerinde görülmektedir. Sayar, "Eskiçağda Tekirdağ", 23-24.; "Tekirdağ", Yurt Ansiklopedisi, 6977.

¹⁶³ Özdemir, "Tekirdağ Aya Yanni/ Surp Ovanis Kilisesi", 198.

¹⁶⁴ "Tekirdağ", Yurt Ansiklopedisi, 6978.; Çevik, Tekirdağ Tarihi Araştırmaları, 18-19.

¹⁶⁵ Ateş, "Tekirdağ", 360.

¹⁶⁶ Darkot, "Tekirdağ", 133.; Ateş, XVI.- XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi, 10.; Öyle ki Rodosto bugün bile Avrupalılar tarafından Tekirdağ'ı ifade etmek için kullanılmaktadır. bk. Çevik, Tekirdağ Tarihi Araştırmaları, 5-6.; Tekirdağ'ın tarih boyunca aldığı isimlerin listesi ve hakkında detaylı bilgi için bk. Uzun, "Tekirdağ'a Kuruluşundan İtibaren Verilen Adlar Üzerine Bir Araştırma", 29-40.

ayrıldığı 395 yılından itibaren Trakya bölgesi ve Rodosto¹⁶⁷ Bizans hâkimiyetine geçmiştir.¹⁶⁸

Bizans döneminde Trakya bölgesi ve Rodosto şehri bazı dönemlerde barış içerisinde¹⁶⁹ olmasına rağmen pek çok kavmin akın ve istilalarına uğramaktan da kurtulamamıştır. Bunların başında Türk boylarından olan Hunlar, Avarlar ve Bulgarlar gelmektedir. Bu akınlar farklı tarihlerde devam etmiştir. Ayrıca Rodosto şehri Emevi halifeleri Hz. Muaviye (661-680) ve Süleyman (715-717) dönemlerinde kuşatılıp fethedilmiştir. İstanbul'a düzenlenen seferlerde ise üs olarak kullanılmıştır. Fakat Emevi orduları İstanbul'u fethedememişlerdir. XII. yüzyılda Peçenekler Trakya toprakları üzerinde Bizans ordularını yenilgiye uğrattılar. Fakat Bizans daha sonra bölgede denetimi tekrardan sağlamıştır. 1204 yılında İstanbul'u ele geçiren haçlılar ile bir anlaşma yapmaları ve onlara yardım etmelerinden dolayı Venedikliler, Gelibolu ve Marmara Ereğli'sinin yanında Rodosto'ya da sahip olmuşlardı. Roma döneminden beri İstanbul'un tahıl ambarı olan Rodosto'ya Venedikliler önem veriyorlardı. Çünkü böylece başkentin ekonomik yaşamını kendi denetimlerine alabileceklerdi.¹⁷⁰ 1204'ten önce şehirde bir Venedik mahallesinin varlığı Venediklilerin şehre verdiği önemi göstermekteydi. Şehirlerinin Latinler tarafından işgal edilmesini hazmedemeyen Bizans yöneticileri Bulgar Çarı Kalayon'dan yardım istemiş bunun sonucunda Bulgar çarı Edirne'yi kurtarmış şehirdeki Latinler Venedik yönetiminde bulunan Rodosto'ya sığınmışlardı. Rodosto'nun tekrar Bizans hâkimiyetine girmesi ise VIII. Michael Palailogos zamanında gerçekleşmiştir.¹⁷¹ 1305 yılında Bizans Batı Anadolu'daki Türk beyliklerine karşı Katalanlardan yardım istemiş ancak Raccaforte adlı Katalan komutan önderliğinde¹⁷² yardıma gelen Katalanlar Rodosto şehri ve kalesini ele geçirip kalesini ve halkını yok etmişlerdir. Bunun üzerine Bizans bu sefer Türk Beyliklerinden yardım

¹⁶⁷ Bizans döneminde Tekirdağ şehrinin ismi Rhaidesto şeklinde de kullanılmıştır. *Bk. Ateş, XVI.- XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, 10. Ayrıca Rodosto'nun Gül ülkesi veya Gül diyarı anlamına geldiği de rivayet edilmektedir. *Bk. Oy, Tekirdağ İli Yer Adları*, 75.

¹⁶⁸ "Tekirdağ", *Yurt Ansiklopedisi*, 6978.; Çevik, *Tekirdağ Tarihi Araştırmaları*, 20-22.

¹⁶⁹ Çevik, *Tekirdağ Tarihi Araştırmaları*, 36.

¹⁷⁰ Serez, *Tekirdağ Tarihi ve Coğrafyası Araştırmaları*, 18-20.; Ateş, *XVI.- XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, 10.; "Tekirdağ", *Yurt Ansiklopedisi*, 6978.; Çevik, *Tekirdağ Tarihi Araştırmaları*, 22-34.

¹⁷¹ Özdemir, "Tekirdağ Aya Yanni/ Surp Ovanis Kilisesi", 198.

¹⁷² Darkot, "Tekirdağ", 133.

istemmiş bu sayede Türk beylikleri yardım için Rumeli'ye geçmiştir. Ancak Osmanlı beyliğinin Rumeli bölgesi ile tanışması daha sonraki bir tarihtedir.¹⁷³

1349 yılında Orhan Gazi'nin kayın pederi II. Andronikos Sırp tarafından zor durumda bırakılınca damadı Orhan Gazi'den yardım istedi. Bu sayede Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa kumandasında Osmanlı orduları Rumeli'ye geçti.¹⁷⁴ Süleyman Paşa ordusuyla beraber Sırp ve Bulgarlara karşı zafer kazandı.¹⁷⁵ Bunun sonucunda İmparator 1352 yılında Çimbe Kalesini yardımlarına karşılık Osmanlılara verdi. Bu stratejik yerinde kendine verilmesiyle durumunu kuvvetlendiren Süleyman Paşa, hızlı bir şekilde hareket edip Rodosto'ya kadar olan bölgeyi ele geçirdi.¹⁷⁶ Süleyman Paşa'nın vefatıyla Şehzade Murad kuşatmaya devamla 1357-1358 yılında Rodosto'yu fethetti.¹⁷⁷

Fetihten sonra Rodosto kaza merkezi yapılarak Rumeli'deki Çirmen sancağına bağlandı.¹⁷⁸ Çirmen sancağına bağlandıktan sonra Rodosto'ya sistemli bir Türk iskânı da başlatıldı. Zaten Rodosto şehri daha fethedilmeden Yörükler Osmanlı ordularıyla Rumeli'ye geçmişlerdi. Fetihle beraber vakfiye isimlerinden anlaşıldığı üzere Rodosto şehrine ilk olarak Vize ve Hayrabolu yörükleri iskan edilmişti. Bu yörüklerin çoğu 1400 tarihinden önce şehre yerleştirilmişlerdi. Ayrıca orta Anadolu'dan Karesi, Aydın, Saruhan ve Menteşe Türkleri de Trakya bölgesine gelmişti. Anadolu'ya İlhanlılar tarafından getirilen Türkleşmiş Moğol-Tatar grupları da şehre yerleşmişti. Bunu Rodosto ve civarında Tatar köylerinin kurulması göstermektedir. 1358-1368 yıllarında ise Rodosto'ya denizcilikte maharetli ve güçlü donanmalar kurmuş olan Karesi bölgesinden Danişmentli Türkleri göç etmişti. Rodosto'ya yapılan Türk iskânı buranın Türkleşmesi, Balkanların fethini kolaylaştırmak ve devletin güney sınırından gelecek

¹⁷³ Ateş, XVI.- XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi, 13.

¹⁷⁴ Türklerin tarihte Rumeli'ye geçişleri hakkında detaylı bilgi için bk. Serez, Tekirdağ Tarihi ve Coğrafyası Araştırmaları, 14-32.

¹⁷⁵ Çevik, Tekirdağ Tarihi Araştırmaları, 36.

¹⁷⁶ Rodosto'nun Süleyman Paşa tarafından fethedildiği bilgisi için bk. Aşıkpaşazâde, 93.; Mevlânâ Mehmed Neşri, Cihânnümâ ,77.; . Evliya Çelebi, Seyâhatnâme, I/23.; “Tekirdağ”, Yurt Ansiklopedisi, 6979. Fakat son araştırmalar ortaya koymuştur ki: Süleyman Paşa tarafından başlatılan fetih hareketleri Şehzade Murad tarafından tamamlanmıştır. Ateş, XVI.- XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi, 16.; Aslında Süleyman Paşa'nın şehri Malkara tarafından Şehzade Murad'ın ise Çorlu tarafından kuşatmış olması bu karışıklığa neden olduğu söylenebilir. Bk. Serez, Tekirdağ Tarihi ve Coğrafyası Araştırmaları, 30.

¹⁷⁷ Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512), 22.; Oruç Beğ Tarihi –Osmanlı Tarihi (1288-1502, 21.; İnalçık, “Trakya Fütûhâtı”, 2-3.; Ateş, “Tekirdağ”, 360.

¹⁷⁸ Ateş, “Tekirdağ”, 360.; Ateş, XVI.- XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi, 18.

tehlikelere karşı emniyetini sağlamak gibi nedenlerle yapılmıştır.¹⁷⁹ Rodosto'nun fethedilip Türk iskânıyla Türkleştirilmesinden sonra Osmanlılar şehre Rodosçuk adını vermiştir.¹⁸⁰ Bu tarihlerden sonra Rodosçuk ve civar halkı uzun bir dönem barış içerisinde yaşamış¹⁸¹ ve bir iki ufak değişikliğin dışında XV. yüzyılın ortalarına kadar şehirde pek değişiklik olmamıştır. XV. yüzyılın sonlarına doğru ise İstanbul'un fethinden dolayı şehrin sosyal ve ekonomik olarak çevresi değişmiş ve şehrin vergi gelirleri İstanbul'daki Fatih Cami'si ve vakfına bağlanmıştır.¹⁸²

XVI. yüzyılın başlarında yani 1511 yılında Rodosçuk'a yakın olan Çorlu'nun Uğraş deresi köyü civarı Sultan Bayezid ve oğlu Şehzade Selim arasındaki taht kavgasına sahne oldu. Daha sonra Sultan Selim 1520'de babasıyla savaştığı aynı bölge de vefat etti.¹⁸³

1515 yılında yapılan tahrir kayıtları Rodosçuk şehrinin giderek çok kültürlü bir yapıya sahip olmaya başladığını göstermektedir. Zira bu tahrir kayıtlarında Rodosçuk'un 4 Müslüman mahallesi ve 7 gayrimüslim mahallesi vardı. 1520'de Dizdarzâde adlı bir mahalle daha kurulunca Müslüman mahalle sayısı 5'e yükselmiştir.¹⁸⁴ 1528 yılında gayrimüslimlerin nüfusu Müslümanlardan fazlaydı.¹⁸⁵ 1540-1541 yılında ise Müslüman mahallelerinin sayısı 19'a çıkmış gayrimüslimlerin ki ise 6'ya düşmüştür.¹⁸⁶ Şehrin tüm nüfusu ise 1540-1541 tarihlerinde 2000 civarındaydı. Aynı dönemde şehirde elliye yakın mahzenin ve birçok farklı meslek türüne ait 112 dükkânın olması şehrin sosyal ve iktisadî konularda da ileri seviyede¹⁸⁷ olduğunu göstermektedir. Bunların yanında Edirne ve İstanbul şehirlerinin arasında Rodosçuk

¹⁷⁹ Serez, *Tekirdağ Tarihi ve Coğrafyası Araştırmaları*, 90-93.

¹⁸⁰ 1640-1648 tarihli şer'iyye sicillerinde şehre Rodosçuk denilmesine rağmen XV. ve XVII. yüzyıl arasında yaşamış Osmanlı müellifleri "*Tekür Dağı veya Tekvur Dağı*" isimlerini kullanmışlardır. Bu durum Roma'da olduğu gibi Osmanlı'da da şehir için aynı dönemde farklı isimlerin kullanıldığını göstermektedir. *Tekür Dağı* veya *Tekvur Dağı* kullanımı için bk. Aşıkpaşazâde, 93.; Mevlânâ Mehmed Neşri, *Cihânnümâ*, 77.; *Oruç Beğ Tarihi*, 21.; Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, 1/23.; Ayrıca şehrin tarih boyunca aldığı isimler hakkında detaylı bilgi için bk. Uzun, "Tekirdağ'a Kuruluşundan İtibaren Verilen Adlar Üzerine Bir Araştırma", 38.; Çevik, *Tekirdağ Tarihi Araştırmaları*, 6.

¹⁸¹ "Tekirdağ", *Yurt Ansiklopedisi*, 6980.

¹⁸² Ateş, "XVI. Yüzyılda Tekirdağ- Rodosçuk Limanı", 218.; Ateş, "Tekirdağ", 360.

¹⁸³ Feridun Emecen, "Selim I", *DİA*, 36, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2009, 408,413.; Çevik, *Tekirdağ Tarihi Araştırmaları*, 40-41.

¹⁸⁴ Ateş, "Tekirdağ", 360.

¹⁸⁵ Sert, "Becoming a baker in the Ottoman Town Of Rodosçuk (1546-1552)", 167.

¹⁸⁶ Serez, "Tekfurdağı Kazası, Rodosçuk (Tekürdağ) Mahalleleri ve Tekfurdağ Kalesi Yeri", 16-17.; Ateş, "Tekirdağ", 360.

¹⁸⁷ Ortaylı, "16. Yüzyılda Rodosto", 214.

limanına gelen ürünleri alabilmek için bir rekabette söz konusuydu.¹⁸⁸ XVI. yüzyılda Osmanlı şehirlerinin ekonomik bakımdan gelişmesinin en büyük sebeplerinden birisi vezir vakıflarıydı. Rodosçuk'ta Kanuni Sultan Süleyman döneminde Vezir-i Azam olan Rüstem Paşa adlı vezir böyle bir vakıf kurdu ve vakfın gelişebilmesi içinde liman yakınına dükkânlar inşa ettirdi.¹⁸⁹

1595 yılında Rodosçuk'ta toplamda 26 mahalle vardı ve bu mahallelerde Müslümanların 617 hanesi, Rumların 200 hanesi ve Yahudilerin en az 20 hanesi vardı. Celalî zulmünden kaçan bazı Ermeni ailelerde¹⁹⁰ bu tarihlerde Rodosçuk'a gelmeye başlamışlardı. XVI. yüzyılın sonunda toplam nüfus 4500-5000 kişi civarındaydı.¹⁹¹

XVI. yüzyılda küçük gruplar halinde şehre gelmeye başlayan Ermeniler XVII. yüzyılın başlarında büyük gruplar halinde şehre gelmişlerdi. Öyle ki Rodosçuk'ta XVII. yüzyıldan önce nüfuslarına dair kesin bir rakam belirtilemeyen Ermenilerin 1608-1610 tarihleri arasında 200 haneden fazla oldukları iddia edilmiştir.¹⁹² Rodosçuk'ta 1608 yılında ruhani reislik yapan Kemahlı Rahip Grigor bu yeni gelen Ermenilerin 1610-1635 tarihleri arasında devlet tarafından geldikleri yerlere gönderilmeye çalışıldığı fakat çeşitli sebeplerden dolayı Ermenilerin Rodosçuk'tan gönderilmediğini belirtmiştir.¹⁹³ Ermenilerin yanında bu tarihlerde Karamanlı Rumlar da şehre gelmiştir.¹⁹⁴ 1640-1648 tarihleri arasındaki Rodosçuk şer'iyye kayıtlarında Karamanlı Rumlar tabiri sadece avarız kayıtlarında görülmüştür. Diğer dava kayıtlarında Karamanlı Rumlara atıfta bulunulmamıştır. Ayrıca 1640-1648 tarihlerine ait şer'iyye kayıtlarında Ermeni diye ifade edilen fakat ismi Türkçe olan zımmilerin Karamanlı Rum olup olmadığına dairde bir bulgu elde edilememiştir.¹⁹⁵

¹⁸⁸ Faroqi, "İstanbul'un İaşesi ve Tekirdağ- Rodosçuk Limanı", 140-142.

¹⁸⁹ Sert, "Quarters, Communities and Converts (Rodosçuk, 1546-1553)", 369.

¹⁹⁰ İlk gelen bu Ermeni ailelerin Kemah'tan gelen çiftçiler olduğu ve çiftçilik konusunda maharetli olduklarından şehir yöneticileri tarafından takdir edilip şehre yerleşmelerine izin verilmiştir. *Bk.* İnciciyan- Andreasyan, "Osmanlı Rumelisi'nin Tarih ve Coğrafyası", 135.

¹⁹¹ Ateş, "Tekirdağ", 360.

¹⁹² Polonyalı Simeon, *Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi*, 29.; Polonyalı Simeon'un eleştirel bir tarzda incelenmesi gerektiğine dair bilgi için *bk.* İnbaşı, "XVI. ve XVII. Yüzyıl Kayseri'sinde Ermeniler", 25.

¹⁹³ Andreasyan, "Celalilerden Kaçan Anadolu Halkının Geri Gönderilmesi", 46-53.; 1640-1648 tarihleri arasında şer'iyye sicillerinde geçen Ermenilerin mahalle isimleri ve ev satışları bu bilginin doğru olduğunu göstermektedir.

¹⁹⁴ Ateş, "Tekirdağ", 361.

¹⁹⁵ Karaman bölgesinde yaşayan Türkçe konuşan ve bazen Türkçe isimler taşıyan Ortodokslara genel olarak *Karamanlı Rum* veya *Türkofon Ortodokslar* denilmektedir. Bunların kendilerine Anadolu Rum'u

Sonuç olarak Osmanlı'dan önceki dönemlerde birçok istilaya maruz kalan Rodosçuk şehri Osmanlının fethiyle bu istilalardan kurtularak tarih içerisindeki gelişimini sürdürmüştür. 1640 yılına gelindiğinde ise içerisinde Müslüman, Rum, Ermeni, Karamanlı Rum ve Yahudiler gibi farklı kültürlerin birarada yaşadığı ve ticari ilişkilerinin geliştiği kültürel ve ticari bir yerleşim yeri haline gelmiştir.

veya Anadolu Hristiyanı, konuştıkları dile ise yavan Türkçe veya Anadolu lisanı dedikleri bilinmektedir. Ayrıca Karamanlı Rumların Bizanslılar zamanında Balkanlardan Anadolu'ya göçerek yerleşen Hristiyan Türkler olduğuda iddia edilmektedir. Karamanlı Rumlar hakkında detaylı bilgi için bk. Yonca Anzerlioğlu, *Karamanlı Ortodoks Türkler*, Phoenix Yay., Ankara 2003, 108-119, 125-126.

BİRİNCİ BÖLÜM

RODOŞÇUK'TA GAYRİMÜSLİM TEBAA

1.1. ETNİK YAPI VE NÜFUS

Roma ve Bizans devrinde İstanbul'un iâşesini sağlayan şehirlerden biri olan Rodosçuk Osmanlılar döneminde de bu özelliğini koruyup geliştirmekle beraber etnik unsurların bir arada yaşadığı şehir durumuna da gelmiştir. Bunu XVII. yüzyıldan önce tutulan tahrir kayıtları ispatlamaktadır. Fakat XVII. yüzyılda vergi nüfusu sayımlarının sekteye uğraması¹⁹⁶ bölgede yaşayan halkın sosyal, kültürel, iktisadî ve dinî yaşamları hakkında bilgilere ulaşmak için şer'iyye sicillerinin önemini ortaya çıkarmıştır. Çünkü gayrimüslimler kendi mahkemeleri yanında Osmanlı kadı mahkemesine de davalarını götürmüşlerdir.¹⁹⁷ Bu da şer'iyye sicillerinden onlar hakkında bilgi sahibi olunmasına olanak tanımıştır.¹⁹⁸ XVII. yüzyılda nüfus konusunda ise avarız¹⁹⁹ ve cizye defterleri veya kayıtları tahmini bilgiler vermektedir.²⁰⁰

Osmanlı coğrafyasında 20'ye yakın etnik unsur olmasına rağmen²⁰¹ 1640-1648 yılları arasında tutulan şer'iyye sicillerine göre Rodosçuk'ta Müslümanların yanında Rum, Ermeni ve Yahudilerden oluşan 3 ayrı gayrimüslim topluluk yaşamaktadır. XVI. ve XVII. yüzyıl'a yönelik yapılan çalışmalarda²⁰² Rodosçuk'taki Müslüman ve gayrimüslimlerin XV. ve XVII. yüzyılın ikinci yarısındaki nüfuslarına dair çeşitli bilgiler verilmişken XVII. yüzyılın ilk yarısındaki nüfuslarına değinilmemiştir.²⁰³ Ancak bu çalışmanın tasnifi sırasında fark edilen avarız kayıtlarından ilki

¹⁹⁶ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Teb'anın Yönetimi*, 71-72.

¹⁹⁷ Adıyeke, "XII. Yüzyıl Girit (Resmo)", 78.; Çiçek, "Lefkoşa Mahkemesinde Rumlar ve Türkler (1698-1726)", 335.

¹⁹⁸ Akbulut, *Trabzon'da Gayrimüslimler*, 2.

¹⁹⁹ Detaylı bilgi için bk. Halil Sahillioğlu, "Avarız", *DİA*, 4. Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1991.; Yunus Koç, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Nüfus Yapısı (1300-1900)", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, IV, 545-548.

²⁰⁰ Suraiya Faroqhi, "Osmanlı Nüfusu", Suraiya Faroqhi-Kate Fleet (ed.), *Türkiye Tarihi Bir Dünya Gücü Olarak Osmanlı İmparatorluğu 1453-1603 I-IV* (ss. II, 437-489), Kitap Yayınevi, çev. Bülent Üçpunar, İstanbul 2016.

²⁰¹ Ercan, "Osmanlı Devleti'nde Müslüman Olmayan Topluluklar (Millet Sistemi)", 199.

²⁰² 1540 yılında Rodosçuk'ta 671 hane vardı. Bunların 343'ü Müslüman, 308'i Rum ve 20 tanesi Yahudi hanesiydi. Şehirdeki askeri sınıfta katılırsa bu dönemde yaklaşık olarak şehrin nüfusu 4.500-5.000 civarındaydı. 1595 tarihli tahrir defterinde ise Rodosçuk'ta 837 hane vardı. Bunların 617 hanesi Müslüman, 200 hanesi Rum ve 20 hanesi Yahudi'ydi. Detaylı bilgi için bk. Ateş, "Tekirdağ", 360.

²⁰³ XVI. yüzyılın sonlarında Rodosçuk'ta 3.085 Türk, 1.000 Rum ve 140 Yahudi vardır. Fakat askeri sınıf ve 1580'lerden sonra kasabaya gelip yerleşen Karamanlı Rum ve Ermeniler bu sayıya dâhil değildir. Rodosçuk'un XVI. ve XVII. yüzyılın ikinci yarısındaki nüfus bilgileri hakkında daha detaylı bilgi için bk. Ateş, *XVI.- XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, 156.

gayrimüslimlerin olmasa da şehirde yaşayan toplam nüfusu ortaya koymasından önemlidir. 1641 tarihli bu ilk kayda göre şehirde toplam 631 avarız hanesi vardır.²⁰⁴ Bu da 2.524 gerçek haneye (nefere) tekabül etmektedir.²⁰⁵

Rodosçuk şehrine ait şer'iyye sicilleri içerisinde bulunan 1644-1645 tarihine ait avarız kayıtlarında ise 866 avarız hanesi²⁰⁶ vardır. Bu da 3.464 gerçek haneye (nefere) tekabül etmektedir. Rumların 196 avarız hanesi varken 706 gerçek hanesi (neferi) vardır. Ermeni ve Karamanlı Rumların 135 avarız hanesi varken 778 gerçek hanesi (neferi) vardır. Yahudilerin ise 7 avarız hanesi varken 28 gerçek hanesi (neferi) vardır. Bu bilgiler gayrimüslimlerin 1644-1645 yılında toplamda 1.512 gerçek haneye sahiptilerken Müslümanların 1.952 gerçek haneye sahip olduklarını göstermektedir.²⁰⁷ Ayrıca 1641'de gerçek hane sayısı 2.524 iken 1644-1645 yıllarında 3.464 gerçek haneye ulaşması Rodosçuk'un göç almasıyla açıklanabilir. Zaten Celalî İsyanlarından dolayı Karamanlı Rumların ve Ermenilerin yoğun bir şekilde Rodosçuk'a geldikleri bilinmektedir.²⁰⁸ Bu dönemde Türklerin sahip olduğu köy sayılarındaki artış onların da yoğun bir şekilde Rodosçuk'a göç ettiğini göstermektedir.²⁰⁹ Evliya Çelebi'nin 1670'lerde verdiği bilgi şehrin 1645 yılındaki nüfusunun artmasının nedenini açıklamaktadır. "*Ammâ ahâlî-i vilâyetin nakilleri üzre "Şehrimiz ibtidâ sefer-i Girid cezîresine açılalı ma'mûr [u] âbâdân olmağa başlayup emn ü emân vilâyet olmağın Anadolu'dan ve Tokad ve Sivas ve Kayseriyye ve Karaman ve Kâfiryat ve Ermenak şehirlerinden yigirmi bin âdem ol diyârlardan geçüp bu diyâra göçüp tavattun etdiklerinden şehrimiz amâr oldu" deyü nakl etdiler.*"²¹⁰ Bu bilgiden anlaşılacağı üzere Girit Seferinin başlama tarihi olan 1645 yılından itibaren Anadolu'nun birçok şehrinden

²⁰⁴ RŞS, nr.1587, 51a-1.

²⁰⁵ Rodosçuk'a ait şer'iyye sicilleri içerisinde bulunan 1644-1645 tarihli avarız kaydında 1 avarız hanesinin 4 nefere yani gerçek haneye denk geldiğini gösteren çok sayıda kayıt vardır. Avarız kaydı için bk. RŞS, nr.1589, 68-69.; Ayrıca Rodosçuk'ta 1640-1648 yılları arasında 53 adet miras kaydı incelenerek 1 gayrimüslim hanenin ortalama 4 kişiden oluştuğu tespit edilmiştir. Fakat Osmanlı genelinde 1 hanenin 5 kişiden oluştuğu akademik çalışmalarda kabul görmektedir. Yani 1 gerçek hanenin 4 veya 5 kişiden oluştuğu kabul edilerek çeşitli nüfus tahminleri yapmak mümkündür. Bu durum XVII. ve XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun nüfusunun bilimsel bir tahminden öteye geçmediğini göstermektedir. Detaylı bilgi için bk. Masters, "Değişen Bir Dünyada Hristiyanlar", 329.

²⁰⁶ Bu sayı Rodosçuk merkezindeki haneleri, karyelerdeki haneleri ve şehirdeki odalarda kalanları ihtiva etmektedir.

²⁰⁷ RŞS, nr.1589, 68-69.; RŞS, nr.1590, 89b-1.

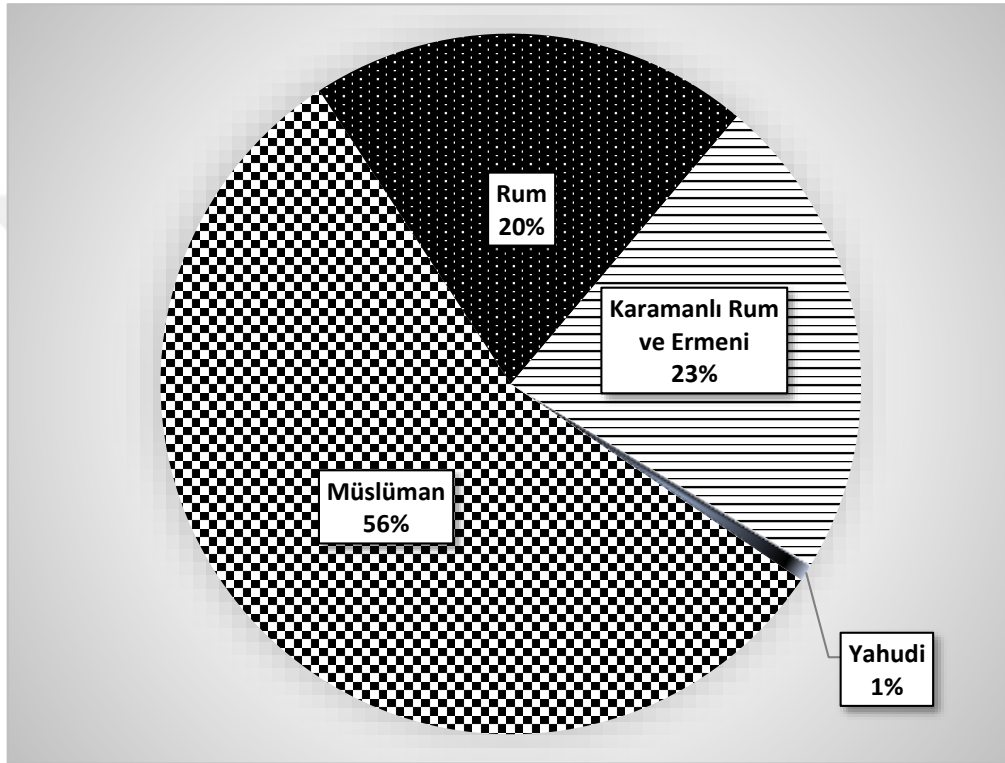
²⁰⁸ Ateş, XVI.- XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi, 163.

²⁰⁹ Avarız kaydındaki Türk köy isimleri hakkında detaylı bilgi için bk. RŞS, nr.1589, 68-69.

²¹⁰ Evliya Çelebi, Seyâhatnâme (I-VI), IV/383a.; Ayrıca metnin günümüz harflerine çevirisi için bk. Gemici, "Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Tekirdağ", 378.

Türk, Ermeni ve Rum Batıya doğru göç etmişlerdir. Göç edenlerin bir kısmı da Rodosçuk'a yerleşerek şehrin nüfusunun artmasında ve mamur olmasında önemli rol oynamıştır. Bu bilgiler Celalî isyanları ve 1645 tarihinden sonra yapılan göçlerin Rodosçuk'un XVII. yüzyılın ilk yarısında nüfusunun artmasında etkili olduğunu göstermektedir.

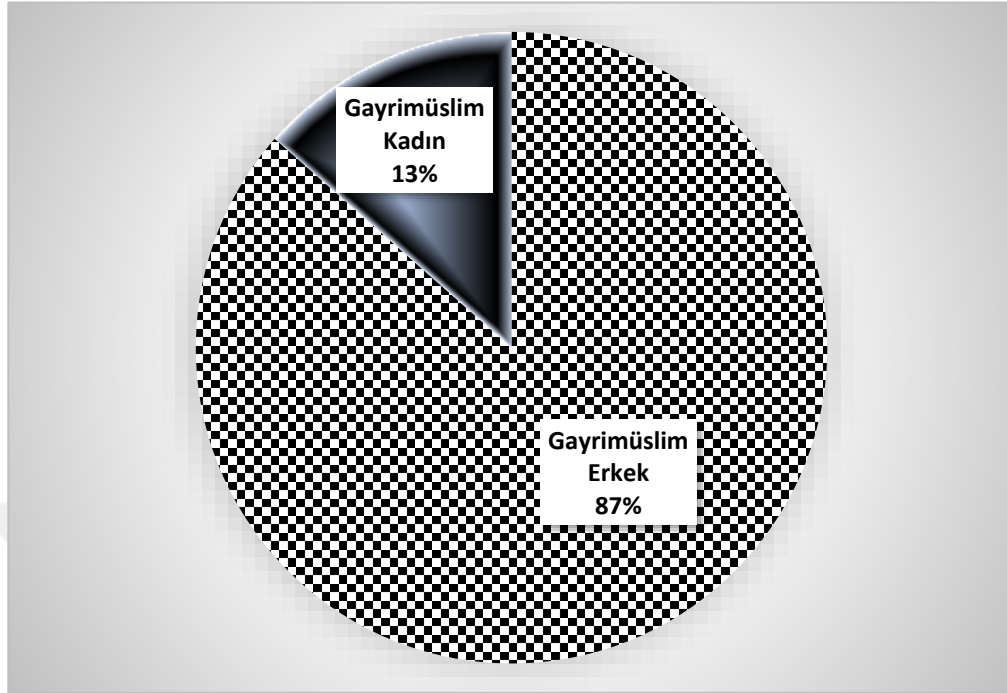
Grafik 1.1. 1644-1645 Yılı Rodosçuk Nüfus Dağılımı²¹¹

Tabloda görüldüğü üzere 1644-1645 yıllarında Rodosçuk'un nüfusunun %56'sını Müslümanlar %44'ü ise gayrimüslimler oluşturmaktadır. Gayrimüslimlerin nüfusunun %23'ünü Celalî eşkıyalarından kaçarak şehre gelen Karamanlı Rum ve Ermeniler, %20'sini Rodosçuk'un yerli ahalisi olan Rumlar ve %1'ini ise Yahudiler oluşturmaktadır.²¹²

²¹¹ Grafik 1.1. gerçek avarız hane verileri kullanılarak oluşturulmuştur.

²¹² Rum, Ermeni ve Yahudilerin Rodosçuk'taki varlıkları hakkında detaylı bilgi etnik unsur bölümünde verilmiştir.

Grafik 1.2. Mahkemeyi Kullanan Gayrimüslimlerin Genel Cinsiyet Oranı

Rodosçuk'ta 1640-1648 tarihleri arasında gayrimüslimlerin katıldığı toplam 933 dava da 1.295 gayrimüslim erkek (% 87) ve 202 (%13) gayrimüslim kadın bulunmuştur.

1.1.1. Rumlar

Roma'ya mensup anlamına gelen Romaio adının Arapça'daki kullanım şekli olan Rum tabiri, Roma ve Bizans'a²¹³ işaret etmekte olup Orta Asya'da birçok kavim tarafından kullanılmıştır. Daha sonra anlamı giderek daralmış ve bugün eski Helen halklarından biri olan Yunanlılar (İyonyalılar) için kullanılır bir tabir olmuştur.²¹⁴ Selçuklular ve Osmanlılar da Rum tabirini coğrafyayı ve o coğrafyada yaşayanları nitelendirmek için kullanmışlardır. Fakat bir dönemde Osmanlı ve Selçukluları nitelendirmek için kullanılan Rumi tabirinin kullanımı zamanla ortadan kalmış ve sadece etnik bir grubu nitelendirmek için kullanılır hale gelmiştir.²¹⁵

²¹³ Bizans isminin modern dönemlerde verildiği ve Bizans halkının kendini Romalı olarak gördüğüne dair bilgi için bk. Ortaylı, *Osmanlı Barışı*, 122.

²¹⁴ Babinger, "Rum", 766.; Avcı, "Rum", 222.

²¹⁵ Avcı, "Rum", 225.

Traklar ile savaşarak Trakya bölgesine yerleşen Yunanlar (Rumlar) çeşitli kıyı bölgelerinde koloniler kurmuşlardı. Fakat Traklar kadar bağımsız kalamamışlar ve 962 yıl süren Roma hâkimiyetine girmişlerdir.²¹⁶ Buna rağmen Rumlar, Roma ve Bizans İmparatorluğu boyunca kültürlerini muhafaza etmeyi başarmış ve Hristiyan âleminde önemli bir mezhep olan Ortodoksluğun mensuplarının kilise kurmasında önemli rol oynamışlardı. Osmanlının ilk fetihleriyle beraber Osmanlı tebaası olan Rumlar Bizans'ın 1453 yılında yıkılmasıyla Osmanlı Devletinde de kültürlerini koruyarak varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdi.²¹⁷

1357-1358'lerde Rodosçuk'un alınmasıyla beraber, şehrin yerli sakinleri olan Rumlar Osmanlı tebaası olmuşlar ve 1530'lara kadar -şehre Türk iskânı²¹⁸ olmasına rağmen- nüfus üstünlüklerini korumuşlardır. Fakat bu tarihten itibaren Türk nüfusu ön plana çıkmış Rumlar ise şehirde ikinci büyük nüfusun sahibi olmuşlardı.²¹⁹ XVI. yüzyılda belgelere göre Kırım'dan bir takım Rumlar da şehre gelmiştir.²²⁰ Buna rağmen 1540'da Türk nüfusu yaklaşık %93 artmasına karşın Rumların nüfusundaki artış sadece %11'di.²²¹ XVI. yüzyılın sonlarına doğru ise Rum nüfusunda düşüş görülmektedir. Bu düşüş XVII. yüzyılda da devam etmiştir.²²²

Rodosçuk'ta Rumların kadı mahkemesini yoğun olarak kullandıkları 1640-1648 yıllarına ait sicillerdeki dava kayıtlarından anlaşılmaktadır. Öyle ki mahkemeye gelen 1.295 gayrimüslim erkeğin 951 tanesi Rumlara²²³ ait isimdir. Bu dönemde dava kayıtlarına göre Rum erkeklerinin en yaygın kullandığı isimler ise sırasıyla; Yani (66), Yorgi (51), Dimitri (37), Nikola (33) ve Dimo (30) kere kullanılmıştır. İsimlerin yaygın

²¹⁶ Özdemir, "Tekirdağ Aya Yanni/ Surp Ovanis Kilisesi", 200.

²¹⁷ Tekin, *Gayrimüslimlerin Gündelik Yaşamları*, 29.; Braude – Lewis, "Osmanlı Devleti İçerisindeki Hristiyanlar ve Yahudiler", 191.

²¹⁸ Altuğ, "On Beşinci Yüzyılda Tekirdağ'da Osmanlı Düzeni-", 119, 122.

²¹⁹ Ateş, *XVI.- XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, 155-156.

²²⁰ Ortaylı, "16. Yüzyılda Rodosto", 218.

²²¹ Sert, "Becoming a baker in the Ottoman Town Of Rodosçuk (1546-1552)", 167.

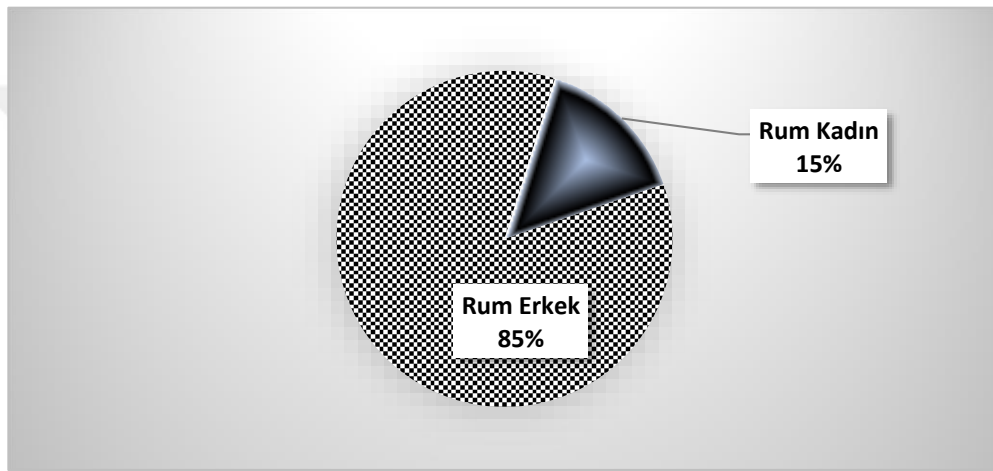
²²² 1641 ve 1644-1645 avarız kayıtları hariç 16. ve 17.yy'a ait nüfus bilgilerine dair detaylı bilgi için bk. Ateş, *XVI.- XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, 155-156.

²²³ Sicillerde Rum tabiri sadece 1 davada bulunmaktadır. Bk. RŞS, nr.1590, 3a-4. Diğer davalarda ise Rum erkek ve kadınlar, zımmi veya Nasranî tabiri ile nitelendirilmiştir. Bunda yerli halk olarak zimmet sözleşmesini yapmış olmaları önemli rol oynamış olmalıdır. Ayrıca Ermeni ve Yahudilerin uyrukları açıkça belirtilirken Rumların uyruklarının neredeyse hiç belirtilmemesi zımmi ve Nasranî tabirinin Rumlar için kullanıldığı savını güçlendirmektedir. Ayrıca Osmanlı beratlarında Rumlar için Zımmi denildiği hakkında bilgi için bk. İncılık, "The Status Of The Greek Orthodox Patriarch Under The Ottomans", 422.

kullanım sayısını doğru elde edebilmek için benzer isimlerin baba isimleri de aynı ise hesaba dâhil edilmemiştir.

1640-1648 tarihlerine ait sicillerdeki dava kayıtlarından 202 gayrimüslim kadın ismine ulaşılmıştır. 202 gayrimüslim kadın isminin 166 tanesi Rum kadın ismidir. Rum kadınlarının en yaygın olarak kullandığı isimler ise sırasıyla; Marya (6), Lisari (3), Katerina (2), Temline (2), kere geçen Marula (2) ve Penayota (2) ismidir. Diğer Rum kadınların isimleri ise 1 kere kullanılmıştır.

Grafik 1.3. 1640-1648 Mahkemeyi Kullanan Rumların Cinsiyet Oranı

1.1.2. Ermeniler

Ermenilerin tarih sahnesine ne zaman çıktıklarına dair kesin bilgi bulunmamasına rağmen Avrupalı tarihçiler tarafından iddia edilen efsane onların Orta Asya'dan Trakya'ya oradan da Anadolu'ya yayılan Frigler olduğu yönündedir. Ermeni tarihçileri ise Babil'den göç ettiklerini ve atalarının ise Hz. Nuh'un torunlarından olduğu iddia edilen Hayk'ın olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu yüzden kendilerine "Hay" yaşadıkları bölgelere de "Hayastan" demektedirler.²²⁴ Ayrıca kendilerini komşu devletlerin yönetiminden kurtardığı iddia edilen "Aram" adlı efsanevi kahramanlarından dolayı diğer milletler onları "Armenian (Ermeni)" şeklinde adlandırmışlardı. Ermeniler III.-IV. yüzyılda ise Hristiyanlığı kabul etmişlerdir.²²⁵

²²⁴ Yazar, "Ermeniler ve Türk-Ermeni İlişkileri", 35.

²²⁵ Sertçelik, *Ermeni Sorunu: Ortaya Çıkış Süreci 1678-1914*, 10.

IX. yüzyıl başlarında Emevilerin Doğu Anadolu bölgesinde fetih hareketleri sonucu yüzyılın sonunda İslam hâkimiyetini kurmaları ve ardından Emevilerin yerine geçen Abbasiler döneminde Türk komutanların orduda görev almaları bu bölgelerde²²⁶ ilk Türk- Ermeni ilişkilerini başlatmıştır.²²⁷ Selçuklular döneminde ise Türk-Ermeni ilişkileri daha da yoğunlaşmıştır.²²⁸ Sonuçta Türk- Ermeni ilişkileri Osmanlı öncesi devirlerde askeri, hukukî ve dinî olarak şekillenmiştir. Fakat Osmanlılar devrinde daha kapsamlı bir hâl almıştır.²²⁹

İlk Osmanlı-Ermeni münasebetleri ise muhtemelen XIII. yüzyılda Kayı aşiretinin Ermeniye diye adlandırılan bölgeye yerleşmesiyle başlamıştır. Daha sonra Kayıların Batı Anadolu'ya doğru göç ederek yerleşmeleri ilişkileri farklı bir boyuta taşımıştır.²³⁰ Şöyle ki: 1324'te Orhan Gazi Bursa'yı alıp devletin başkenti yapınca, Kütahya'da bulunan çoğu Ermeni Bursa'ya gelip yerleşmişlerdi. Ayrıca Ermeniler ruhani reisliği de Bursa'ya taşınmışlardı. Böylece Ermeniler artık Osmanlıların komşusu değil tebaası olmuşlardı.²³¹ Fakat XV. yüzyıldan XVII. yüzyılın başlarına kadar Ermeniler, Osmanlı toplum hayatı içerisinde önemli rol oynamamışlardır.²³²

1357-1358 yılında Rodosçuk şehrinin fethinden önce ve sonra burada Ermenilerin yaşayıp yaşamadığı kesin değildir. Zaten 1530 tarihli tahrir göre Ermenilerin yaşadığı bölgeler arasında Rodosçuk görülmemektedir.²³³ Ancak XVI. yüzyılın sonlarından itibaren 1588'de²³⁴ Ermenilerin Trakya bölgesine²³⁵ ve Rodosçuk'a yerleştikleri bilinmektedir.²³⁶ 1600 yılından itibaren Ermenilerin Rodosçuk şehrine göçleri yoğunlaşmıştır.²³⁷ Polonyalı Simeon'a göre 1608-1610 yılları arasında Rodosçuk'ta *“200 haneden fazla Ermeni, bir papaz, iki keşiş ve bir Ermeni kilisesi”*

²²⁶ Ermeniye diye adlandırılan ve Ermenilerin yaşadıkları yerler hakkında detaylı bilgi için bk. Yınanç, “Ermeniye”, 317-326.

²²⁷ Göyünç, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeniler”, 233.

²²⁸ Detaylı bilgi için bk. Yınanç, “Ermeniye”, 320-321.

²²⁹ Açikel, “Tokat'ta Hukuk Alanında Türk-Ermeni İlişkileri (1770-1810)”, 293.

²³⁰ Konukçu, “Osmanlılar ve Millet-i Sadıkadan Ermeniler”, 469.

²³¹ Yarar, “Ermeniler ve Türk-Ermeni İlişkileri”, 37-38.

²³² Braude – Lewis, “Osmanlı Devleti İçerisindeki Hristiyanlar ve Yahudiler”, 198.

²³³ Göyünç, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeniler”, 237-239.

²³⁴ 1588 tarihinde geldiklerine dair belge mevcuttur. Detaylı bilgi için bk. Özdemir, “Tekirdağ Aya Yanni/ Surp Ovanis Kilisesi”, 202.

²³⁵ Ermenilerin Trakya bölgesine göçleri ilk olarak Bizans döneminde gerçekleşmiştir. İmparator I. İoannes tarafından Filibe çevresine yerleştirilen Ermenilerin Rodosçuk şehrine yerleştirilip yerleştirilmedikleri malum değildir. Bk. Karacakaya, “Tekirdağ Ermenileri (1908-1918)”, 351.

²³⁶ Mercan, “Balıkesir Ermenilerinin Sosyal Yaşantısı”, 417.; Ateş, XVI.- XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi, 159.

²³⁷ Karacakaya, “Tekirdağ Ermenileri (1908-1918)”, 351.

vardı.²³⁸ Göç eden Ermeniler genellikle Kemahlı Ermeniler olup Celalî eşkıyalarından kaçıp Rodosçuk'a gelmişlerdi. Fakat burada da rahat edememişlerdi. Çünkü şehirde ikamet etme çabaları onları sürekli uğraştırmıştı. Zira 1609 ve 1635 yılında Ermenilerin geldikleri şehirlere geri gönderilmesi düşünülmüştür.²³⁹ Fakat 1643 yılında Ermeni papazlarının kadı mahkemesine gelerek Rodosçuk'ta yaşayan Ermenileri 135 hane olarak kaydettirmeleri²⁴⁰ ve 1644-1645 yıllarına ait şer'iyeye sicillerinde bulunan avarız kaydında Ermenilerin çok sayıda gerçek hanesinin olması Rodosçuk'a gelen Ermeniler'in geldikleri bölgelere topyekün olarak geri gönderilmediğini ispatlamaktadır.²⁴¹ Ayrıca Rodosçuk'a gelen Ermenilerin çalışkan ve mahir çiftçiler olmasından dolayı şehrin yöneticisi tarafından takdir edilerek yerleşmelerine izin verildiği bilinmektedir.²⁴²

Ermenilerin yanında Karamanlı Rumlarında şehre göç ettiği 1644-1645 yılındaki avarız kaydından görülmektedir. Fakat kayıta Ermeni ve Karamanlı Rumların sayılarının ortak verilmesi Ermeni ve Karamanlı Rumların ayrı ayrı gerçek avarız hane sayısını hesaplamayı olanaksızlaştırmıştır. Fakat Ermeni ve Karamanlı Rumların 1644-1645'te toplamda 778 gerçek haneye sahip olduklarına nüfus bölümünde değinilmişti.²⁴³

Rodosçuk'ta Ermeniler kadı mahkemesini Rumlar kadar olmasa da yoğun olarak kullanmışlardı. Belki bunda geldikleri şehirlerdeki Osmanlı kadı mahkemesi tecrübeleri önemli rol oynamıştır. 1640-1648 tarihleri arasındaki şer'iyeye kayıtlarında geçen 1.295 gayrimüslim erkek isminin 310 tanesi Ermenilere aittir. 1640-1648'de Ermeni

²³⁸ Polonyalı Simeon, *Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi*, 29.; Ayrıca Polonyalı Simeon'un verdiği 200 hane rakamı 1644-1645 tarihli avarız kaydıyla uyumsuzdur. Çünkü 1644-1645 tarihli avarız kaydında Ermeni ve Karamanlı Rumlar toplamda 135 gerçek hane olarak kaydedilmiştir. *Bk.* RŞS, nr.1589, 68-69.

²³⁹ Detaylı bilgi için *bk.* Andreasyan, "Celalilerden Kaçan Anadolu Halkının Geri Gönderilmesi", 46-53.; Andreasyan'ın tercüme ettiği bu eser sahibi Rahip Grigor'un verdiği bilgilere dayanarak Rodosçuk (Tekirdağ'da) sakin olan Ermenilerin zorla ve baskıyla şehirden çıkarıldıklarına dair iddialar da vardır. *Bk.* Konukçu, "Osmanlılar ve Millet-i Sadıkadan Ermeniler", 471.; Fakat Rahip Grigor'un eserinde Rodosçuk (Tekirdağ) şehrindeki Ermenilerin kesin geri gönderildiğine dair kesin bir bilgi mevcut değildir. Müellif sadece Ermenilerin bu yıllarda yerleşme izni almak için çabalamalarından ve çıktıkları sıkıntılardan bahsederek Rodosçuk (Tekirdağ) bahsini kapatıp Edirne bahsine geçmiştir.

²⁴⁰ 1644-164 avarız kaydında Ermeni ve Karamanlı Rumların toplam nüfusu 135 hane olarak kaydedilmiştir. *Bk.* RŞS, nr.1589, 68-69.; Oysa 1643 yılında Rodosçuk'taki papazlar sadece Ermeni hane sayısını 135 hane olarak kaydettirmişlerdir. Fakat bunda Karamanlı Rumların hane sayısından bahsetmemişlerdir. *Bk.* RŞS, nr.1590, 97b-1.

²⁴¹ RŞS, nr.1589, 68-69.

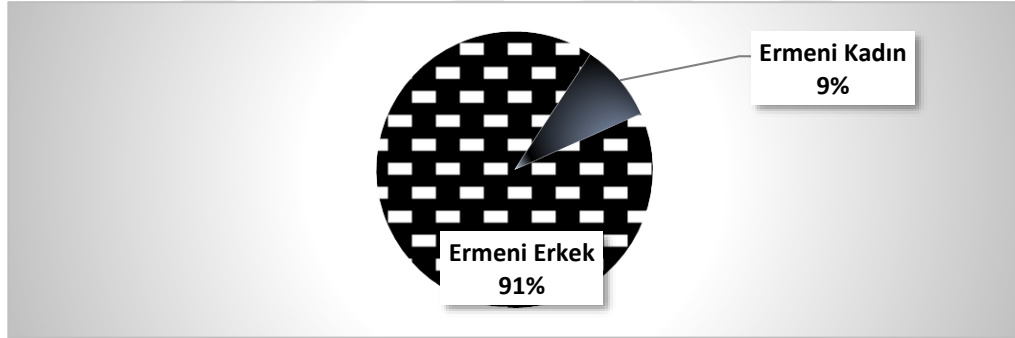
²⁴² İnciciyan- Andreasyan, "Osmanlı Rumelisi'nin Tarih ve Coğrafyası", 135.

²⁴³ RŞS, nr.1589, 68-69.

erkeklerinin en yaygın kullandığı isimler ise sırasıyla: Evanis (13) , Bedros (12) , Grigor (9) , Serkis (7) ve Haçador ismi (7) kere kullanılmıştır. İsimlerin yaygın kullanım sayısını doğru elde edebilmek için benzer isimlerin baba isimleri de aynı ise hesaba dahil edilmemiştir. Ayrıca bu dönemde Rum ve Yahudilerin aksine Ermeniler, “Ahican”, “Yenican”, “Malkoç”, “Şahmelik”, “Murad”, “Kurt”, “Kaplan”, “Karagöz”, “Ataverdi”, “Aslan”, “Hüdaverdi” ve “Bayram” gibi Türklerin kullandığı isimleri’de kullanmışlardır.²⁴⁴ Bunda bazılarının iddia ettiği gibi Peçenek Türkleri olma ihtimalinden ziyade Rodosçuk’a geldikleri şehirdeki Türklerle iyi kaynaşmaları veya Rodosçuk’un Türkleriyle iyi kaynaşmaları rol oynamış olmalıdır.²⁴⁵

1640-1648 tarihleri arasında şer’iyye sicillerinde kayıtlı bulunan 202 gayrimüslim kadın isminin 31 tanesi Ermeni kadın ismidir. Ermeni kadınlarının en yaygın olarak kullandığı isimler ise sırasıyla Meryem (3), Hatunik (2) ve Altun (2) kere kullanılmıştır. Diğer isimler kayıtlara 1 kere geçmiştir.

Grafik 1.4. 1640-1648 Mahkemeyi Kullanan Ermenilerin Cinsiyet Oranı

1.1.3. Yahudiler

MÖ. X. yüzyılda Şeria nehrinin batısında kurulmuş olan Yuda Devleti’ne mensup olan kişilere veya Hz. Yakup’un oğlu Yahuda’ya mensup olan kişilere Arapça şekliyle Yahudi denilmekteydi.²⁴⁶ Soyları Hz. İbrahim’e kadar ulaşan Yahudiler tarih

²⁴⁴ Türk isimleri üstte kullanıldığı sıraya göre RŞS, nr.1588, 30b-3., RŞS, nr.1592, 6b-2., RŞS, nr.1588, 27b-2., RŞS, nr.1590, 49a-1., RŞS, nr.1590, 53a-1., RŞS, nr.1590, 53a-3., RŞS, nr.1590, 38b-2., RŞS, nr.1592, 23b-1., RŞS, nr.1590, 9a-1., RŞS, nr.1586, 23b-1., RŞS, nr.1586, 66b-2., RŞS, nr.1589, 1a-8.

²⁴⁵ Bursa örneği için bk. Karataş, “Şer’iyye Sicillerine Göre Tanzimat’a Kadar Bursa’nın Sosyo-Ekonomik Hayatında Ermeniler”, 370-371.; Trabzon ve Rize örneği için bk. Hanefi Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon*, TTK Yay., Ankara 2002, 337-341.

²⁴⁶ T.H, “Yahudiler”, 339.

boyunca Hz. Musa, Hz. Davut ve Hz. Süleyman gibi Peygamberler önderliğinde kendi devletlerini kurmakla beraber Asur, Roma, Sasani ve Bizans gibi devletlerin egemenliğinde de yaşamışlardır.²⁴⁷

Yahudilerin Anadolu'ya ilk göçleri Roma hâkimiyeti zamanında (-MS. 70 yılında-) gerçekleşmişti. Roma'nın IV. yüzyılda Hristiyanlığı benimsemesiyle İmparatorluğun doğu tarafında yaşayan Ortodoks Yunanlar, Yahudilere zulmetmeye başladı. Çünkü Ortodoks Hristiyanlar, Yahudilerin Hz. İsa'yı katlettiğine ve Hristiyan çocuklarını katledip kanlarını ayinlerinde kullandıklarına inanıyorlardı. Bu kinden dolayı birçok Yahudi, Hristiyan olmaya zorlanmış olmayanlar katledilmişti. İmkân bulanlar ise VII. yüzyılda İslami yönetimin olduğu İspanya'daki Endülüs Emevi Devletine sığındılar. Burada birkaç asır huzur içinde yaşadılar.²⁴⁸ Fakat XI.-XV. yüzyıllar arasında Avrupa'da yükselen Yahudi düşmanlığı ve beraberindeki katliamlar Yahudilerin tekrar Türkiye'ye göç etmelerine neden oldu.²⁴⁹

Osmanlı Devleti'nin kurulup Batı'da yayıldığı XIV. yüzyılda Yahudiler kendilerine Endülüs Emevi Devleti'ndeki gibi huzurlu bir ortam bulmuşlardı. Orhan Gazi, Bursa fethedildikten sonra şehirde bulunan Yahudilere sinagog açmaları ve mahalle inşa etmeleri yönünde izin vermişti.²⁵⁰ Osmanlıların, Yahudiler ile ilk münasebetleri fetihle alınan bölgelerde yaşayan Yahudilerle başlamıştı. Daha büyük münasebet ise 1492 yılında İspanya'da gerçekleşen katliam sonrası ve XV. yüzyılın başlarında Yahudilerin kalabalık kitleler halinde Türkiye'ye sığınmaları ile gerçekleşti.²⁵¹ Sultan II. Bayezid döneminde Türkiye'ye gelen Yahudiler, İstanbul ve Selanik gibi Osmanlı liman şehirlerine yerleştirildiler.²⁵²

XII. yüzyılın son çeyreğinde Rodosçuk'a gelen Tudela'lı Benjamin adlı Yahudi seyyahın verdiği bilgiye²⁵³ bakılırsa burada bazı Yahudiler yaşamaktadır.²⁵⁴ Fakat

²⁴⁷ Gürkan, "Yahudilik", 188-192.

²⁴⁸ Shaw, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yahudi Milleti", 307.

²⁴⁹ Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Teb'anın Yönetimi*, 68.

²⁵⁰ Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu*, 12-13.

²⁵¹ Rozen, "Osmanlı Yahudileri", 311.

²⁵² T.H, "Yahudiler", 341-342.

²⁵³ İlber Ortaylı, seyyahın 1991 yılında Leipzig'de Almanca basımına dayanarak *Tudela'lı Benjamin tahminen 1160/1747 yılında şehre gelmiş ve 400 Yahudi ile karşılaşmıştır* demiştir. Fakat bu bilgiler gerçeği yansıtmamaktadır. Detaylı bilgi için bk. Ortaylı, "16. Yüzyılda Rodosto", 218.

²⁵⁴ "Konstantiniye'den iki günlük bir deniz yolculuğu ile Tekirdağ'a (Rhaedestus) ulaşılır. Tekirdağ'da R. Moşe, R. Aviya ve R. Ya'kov başkanlığında bazı İsraili yaşamaktadır." Bk. Tudela'lı Benjamin

Osmanlılar 1357'de Rodosçuk'u fethettiklerinde burada bir Yahudi topluluğuyla karşılaşmış ve karşılaşmadıklarına dair bilgi mevcut değildir. Lakin XVI. yüzyıldan önce sayıları bilinmesede Rodosçuk'ta bir Yahudi varlığı tespit edilmiştir. Bunlar İspanya'dan getirilen Sefarad Yahudileri olmalıydı.²⁵⁵ 1540 ve 1595 yılında Yahudiler 20 gerçek haneyken²⁵⁶ 1644 yılında 28 gerçek haneye sahiplerdi.²⁵⁷ Bu da gösteriyor ki Rodosçuk 1595-1644 yılları arasında Yahudi göçü almamış var olanların çoğalmasında şeklinde sayıları artmıştır.

Rodosçuk'ta 1640-1648 yılları arasında mahkemeye gelen kişilerin isim sayılarına göre kadı mahkemesini en az kullanan etnik unsur Yahudilerdir. Belki bunda Rum ve Ermenilerin nüfusuna göre Yahudilerin nüfusunun az olması önemli rol oynamıştır. 1640-1648 tarihleri arasında tutulan şer'iyye kayıtlarında bulunan 1.295 gayrimüslim erkek isminin 34 tanesi Yahudi isimdir. Yahudilerin en yaygın olarak kullandığı erkek isimleri ise Musa (5), Yasef (4), Haim (3), İsak (3) ve Elyac ismi (2) kere kullanılmıştır.

1640-1648 şer'iyye kayıtlarında geçen 202 gayrimüslim kadın isminin 5 tanesi Yahudi kadın isimdir. Yahudi kadın isimlerinin hepsi birbirinden farklıdır. Bunlar Camile, Dona, Malka ve Ester gibi isimlerdir.

Grafik 1.5. 1640-1648 Mahkemeyi Kullanan Yahudilerin Cinsiyet Oranı

Ratisbon'lu Petachia, *Ortaçağ'da İki Yahudi Seyyahın İslam Dünyası Gözlemleri*, (London 1907), (çev. Nuh Aslantaş), M.Ü İlahiyat Fakültesi Yay., İstanbul-2009, 37.

²⁵⁵ Ortaylı, "16. Yüzyılda Rodosto", 218.; Ateş, *XVI.- XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, 157.

²⁵⁶ Ateş, "Tekirdağ", 360.

²⁵⁷ RŞS, nr.1589, 68-69.

1.2. XVI. YÜZYILDA RODOSÇUK MAHALLELERİ

Mahalle toplumlar arası ilişkilerin düzenlenmesi ve biçimlenmesinde önemli bir yere sahip olan şehir kesimleridir.²⁵⁸ Bu yüzden mahalle kavramı İslam tarihinin başlarından bu yana şehrin açıklanmasında önemli bir yere sahiptir.²⁵⁹ İslam devletlerinde olduğu gibi Osmanlı şehirlerinin fiziki şeklinin açıklanmasında da en önemli etkenlerden biri yeni mahallelerin oluşturulmasıdır. Oluşturulan yeni mahallelerle etnik ve dinsel gruplar birbirinden ayrılarak yeni konut alanlarının oluşturulması ve şehrin yeni bir görünüm kazanması sağlanmıştır.²⁶⁰ Osmanlı'da birbirini tanıyan kişilerin birbirinden sorumlu olarak sosyal dayanışma içerisinde yaşadıkları yerleşim yerine mahalle denmektedir.²⁶¹ Bir diğer tanımla mahalle: cami, kilise ve sinagog gibi tapınakların etrafında aileleriyle yerleşen insanların yaşadığı şehrin bir kesimiydi.²⁶² İslam şehrini diğer şehirlerden ayıran en belirgin özelliği ise şehrin etnik ve dinsel olarak farklı yerleşim yerlerine sahip olmasıdır. Bu durum Osmanlı şehirleri içinde geçerlidir. Öyle ki mahalleler Müslüman mahallesi, Hristiyan mahallesi ve Yahudi mahallesi şeklinde ayrılmıştı. Fakat bu durum toplumların birbirine kapalı bir şekilde yaşadığını göstermemektedir.²⁶³ Aksine farklı etnik unsurların birbirlerinden ayrı mahallelerde oturmaları sosyal ve kültürel nedenlerden kaynaklanmaktaydı.²⁶⁴ Bunun yanında Osmanlı'da ayrı ayrı mahallelerin yanında farklı etnik ve dinî unsurların bir arada oturduğu mahallelerde mevcuttu.²⁶⁵

Osmanlı şehrinde mahalle bir yönetim birimiydi. Bu yüzden vergi vermekle yükümlü olan halk buldukları mahallelere göre isim isim yazılmış oturdukları evlerin bile hangi mahallenin sınırları içerisinde olduğu belirtilmiştir. Mahallenin merkezi cami halkın temsilcisi ise imamlardı.²⁶⁶ O halde gayrimüslim mahallelerde de merkez kilise veya sinagog'tu gayrimüslim halkın temsilcileri ise papaz veya hahamlardı. Ayrıca

²⁵⁸ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki -Mahalle- nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları*, IV, İstanbul 1984, 69.

²⁵⁹ İsmail Kıvrım, "Osmanlı Mahaltesinde Gündelik Hayat (17. Yüzyılda Gaziantep Örneğ)", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (1), 2009, 231-255.

²⁶⁰ Ömer Düzbakar, "Osmanlı Döneminde Mahalle ve İşlevleri", *U.Ü Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (5), 2003/2, 97-108.

²⁶¹ Ergenç, "Mahalle- nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", 71-78.

²⁶² Halil İnalıcık, "İstanbul", *DİA*, 23, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2001, 222.

²⁶³ Ergenç, "Mahalle- nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", 69-70.

²⁶⁴ Ortaylı, *Osmanlı Barışı*, 126-129.

²⁶⁵ Kıvrım, "Osmanlı Mahaltesinde Gündelik Hayat", 232.

²⁶⁶ Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki -Mahalle- nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", 72-73.

mahalle ahalisi de mahallenin namus ve ahlakından sorumlu kişiler oldukları için mahalleliyi rahatsız eden, ahlak ve namus dışı hareketlerde bulunan kişileri ilgililere bildirmek ve sonra mahalleden çıkarttırmak hakları vardı.²⁶⁷ Bekâr nüfusun da mahallelerde barındırılmaması buna bir örnektir. Osmanlı mahallesinin bu iç dinamikleri sayesinde gayri ahlakî davranışlar çok düşük seviyededir.²⁶⁸

Rodosçuk'un Osmanlı şehri olmadan önce Venedik mahallesi dışında hangi mahallelere sahip olduğu hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Şehrin Osmanlılar tarafından fethedilmesinden sonra Rodosçuk, Çirmen'e bağlı bir kaza durumuna getirildi. Düzenin kurulmasıyla beraber bölgeye çeşitli yerlerden Türkmen grupları getirilip iskân edildi. 1450 yılından itibaren Fatih Sultan Mehmed'in bürokratları Rodosçuk'a yatırım yapmaya başladı. Çandarlılardan İbrahim Paşa hanlar yaptırırken dönemin hekimlerinden Hekim Şirvani, Rodosçuk'un surları içerisindeki bir kiliseyi camiye çevirtti. Yine Hekim Şirvani, Kasım Paşa gibi Rodosçuk'a bir de hamam yaptırdı. Bu tür yatırımlar ile gelişen Rodosçuk'un vergi gelirleri ise İstanbul'daki Fatih Sultan Mehmed Camisi ve vakfına aitti.²⁶⁹

Araştırmacılar XV. yüzyılda Rodosçuk'un yerleşim yerlerinden olan Benados'ta herhangi bir Türk yerleşim yeri tespit edememişlerdir. 1515 yılındaki tahrir ise Türklerin Benados'ta 14 hane ve 3 mücerred'i²⁷⁰ olup Papa Manol, Papa Yorgi, Papa Angelos ve Papa Duka gibi Rum mahallelerinde yaşadığını göstermiştir.²⁷¹ Yine 1515 yılındaki tahrir'e göre Rodosçuk'ta ise Türklerin Cami-i Şerif (Hekim Şirvani Cami), Nebi Reis, Hacı Mehmed ve Hacı Hızır adlı 4 mahallesi vardı. Gayrimüslimlerin ise Papa Hırtofila, Papa Yenaki, Papa Yorgi, Dimitri, Papa Snadlinos, Papa Yani ve Papa Din? Adlı 7 mahallesi vardı. 1520'de Dizdarzade adıyla bir Müslüman mahallesinin kurulmasıyla Rodosçuk'taki Müslüman mahalle sayısı 5'e yükseldi.²⁷² 1528 yılında Rodosçuk'ta 5 Müslüman 7 gayrimüslim mahalle vardı. Yine 1528 tarihli tahrire göre

²⁶⁷ Detaylı bilgi için bk. Ergenç, "Osmanlı Şehrindeki -Mahalle- nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", 75.; Kıvrım, "Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat (17. Yüzyılda Gaziantep Örneği)", 246-250.

²⁶⁸ Düzbakar, "Osmanlı Döneminde Mahalle ve İşlevleri", 100.

²⁶⁹ Ateş, "Tekirdağ", 360.

²⁷⁰ Kimseye muhtaç olmadan kendi geçimini temin edebilen vergi mükellefi bekâr erkeklere denilmektedir. Detaylı bilgi için bk. Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, 1. Baskı, Paradigma Yay., İstanbul 2011, 493.

²⁷¹ Ateş, *XVI.- XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, 41.

²⁷² Ateş, "Tekirdağ", 360.

Müslümanların hane sayısı 177 iken gayrimüslimlerinki 279 haneydi.²⁷³ 1535 yılında Cami-i Cedid ve Hacı İsa adlı 2 Müslüman mahallesi ve 1540'lı yıllarda Şah Veli (Hoca Veli), Nesimi Hoca, Kemal Bey, Bevvab Mehmed Bey ve Hüseyin Çavuş adlı 5 Müslüman mahallesi daha kuruldu. 1550 yılında ise Hacı Musa, Cennet Hatun, Hoca Bayezid, Yunus Bey, İbrahim Bey, Canpaşa, Hüseyin Çavuş, Abdi Hoca, Hacı Hürmüz adlı 9 Müslüman mahallesi daha kurulmuştur. 1595 yılına gelindiğinde Behram Reis ve İskender Çavuş adlı 2 Müslüman mahallesinin kurulmasıyla Müslüman mahalle sayısı 23'e ulaşmış Rumlarınki ise 6'ya düşmüş ve toplamda mahalle sayısı 29'a ulaşmıştır.²⁷⁴

Tablo 1.1. XVI. yüzyılda Rodosçuk ve Benados Mahalleleri²⁷⁵

Sayı	Mahalle Adı	Sakinleri	Kuruluş Tarihi
1	Papa Hırtafi	Gayrimüslim	1515 Öncesi
2	Papa Yenaki	Gayrimüslim	1515 Öncesi
3	Papa Yorgi	Gayrimüslim	1515 Öncesi
4	Dimitri	Gayrimüslim	1515 Öncesi
5	Papa Yani	Gayrimüslim	1515 Öncesi
6	Papa Snadlinos	Gayrimüslim	1515 Öncesi
7	Papa Din?	Gayrimüslim	1515 Öncesi
8	Papa Yorgi	Karma	1515 Öncesi
9	Papa Manol	Karma	1515 Öncesi
10	Papa Angelos	Karma	1515 Öncesi
11	Papa Duka	Karma	1515 Öncesi
12	Papa Mihal	Karma	1515 Öncesi
13	Cami-i Şerif ²⁷⁶	Müslüman	1515 Öncesi
14	Nebi Reis ²⁷⁷	Müslüman	1515 Öncesi
15	Hacı Mehmed ²⁷⁸	Müslüman	1515 Öncesi

²⁷³ Sert, *Rodosçuk: Osmanlılar Döneminde Esamesi Geçen İnsanların Kenti 1546-1553*, 24.

²⁷⁴ Ateş, "Tekirdağ", 360.

²⁷⁵ Mahalle isimleriyle ilgili tablo XVI. yüzyıl Rodosçuk mahalleleri hakkında bilgi veren çalışmalar harmanlanarak oluşturulmuştur. Ayrıca Benados, Rodosçuk'a bağlı bir yerleşim yeri olduğu için burada bulunan yerleşim yerleri de tabloya eklenmiştir. Detaylı bilgi için bk. Sert, *Rodosçuk: Osmanlılar Döneminde Esamesi Geçen İnsanların Kenti 1546-1553*, 24.; Ateş, "Tekirdağ", 360., Ateş., XVI.- XVII. *Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, 41.

²⁷⁶ Fatih Sultan Mehmed dönemi hekimlerinden olan Hekim Şirvani tarafından camiye çevrilen kale içindeki eski bir kilisedir. Bu cami Hekim Şirvani Cami olarak anılmaktadır. Detaylı bilgi için bk. Ateş, "Tekirdağ", 360.

²⁷⁷ Mahallenin diğer adı Nebizade olduğundan dolayı burada Peygamber soyundan gelenlerin oturduğu iddia edilmektedir. Fakat Nebi adlı kişinin adıyla anılan mahallenin 1515 tahririnde Reis olarak kaydedildiği için denizcilikle uğraştığı ve soyundan gelenlerin de burada oturmasından dolayı Nebizade denilmiş olduğu da söylenebilir. Bk. Oy, *Tekirdağ İli Yer Adları*, 58.

²⁷⁸ Hacı Mehmed'in kim olduğu bilinmemektedir. Çiftlik önünden Ermeni mezarlığına giden yol üzerinde aynı adla bir mescidin olduğu bilinmektedir. Fakat bu mescit günümüze ulaşmamıştır. Bk. Oy, *Tekirdağ İli Yer Adları*, 71.

16	Hacı Hızır	Müslüman	1515 Öncesi
17	Dizdarzade ²⁷⁹	Müslüman	1520
18	Cami-i Cedid	Müslüman	1535
19	Hacı İsa	Müslüman	1535
20	Şah Veli	Müslüman	1540
21	Nesimi Hoca	Müslüman	1540
22	Kemal Bey	Müslüman	1540
23	Bevvab Mehmed Bey ²⁸⁰	Müslüman	1540
24	Hüseyin Çavuş ²⁸¹	Müslüman	1540
25	Hacı Musa ²⁸²	Müslüman	1550
26	Cennet Hatun ²⁸³	Müslüman	1550
27	Hoca Bayezid ²⁸⁴	Müslüman	1550
28	Yunus Bey ²⁸⁵	Müslüman	1550
29	İbrahim Bey	Müslüman	1550
30	Canpaşa	Müslüman	1550
31	Hüseyin Çavuş Der Leb-i Derya	Müslüman	1550
32	Abdi Hoca	Müslüman	1550
33	Hacı Hürmüz ²⁸⁶	Müslüman	1550
34	Behram Reis ²⁸⁷	Müslüman	1595
35	İskender Çavuş ²⁸⁸	Müslüman	1595

²⁷⁹ Dizdar kale komutanı olduğuna göre bu bölgede yaşayan ailelerin bir ya da birkaçının kale komutanlığı yapmış bir kimsenin soyundan geldiği düşünülebilir. Fakat bu ailelerin kim olduğu şu anlık muammadır. Ayrıca bu bölgeye birkaç Kürt ailesi gelip yerleştiği için buraya Kürt Bayırı da denilmektedir. *Bk. Oy, Tekirdağ İli Yer Adları, 34.*

²⁸⁰ Bevvab (Kapıcı) Mehmed Bey'in ne zaman ve nerede kapıcılık yaptığı bilinmemektedir. Bugün Bevvab Mehmed Bey'in mezarı Sandalcı Mahallesi'nin deniz tarafındaki mescitte bulunmaktadır. *Bk. Oy, Tekirdağ İli Yer Adları, 27.*

²⁸¹ Bu mahalle hakkında şimdilik herhangi bir bilgi mevcut değildir. *Bk. Oy, Tekirdağ İli Yer Adları, 72.*

²⁸² Hacı Musa'nın kim olduğu bilinmemekle beraber bu bölgede adıyla anılan ve sonradan yıkılmış olan bir caminin olduğu belirtilmektedir. *Bk. Oy, Tekirdağ İli Yer Adları, 72.*

²⁸³ 1616 tarihine ait Cennet Hatun adında bir cami vardır. Cennet Hatun Mahallesi'nin kuruluş tarihine bakılırsa kendi adındaki camiyi ya yaşlılık döneminde yaptırdığı ya da kendinden sonra gelenlere vasiyetle yaptırdığı ya da mahallenin adından dolayı cami'ye Cennet Hatun isminin verildiği söylenebilir. *Bk. Oy, Tekirdağ İli Yer Adları, 70.*

²⁸⁴ Hakkında bugüne dek herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. *Bk. Oy, Tekirdağ İli Yer Adları, 72.*

²⁸⁵ Kim olduğu tam tespit edilemeyen Yunus Bey'in Rodosçuk'ta bir mescidinin bulunduğu, bu mescidin şehrin en eski mescidi olduğu ve şehirde ilk cuma namazının burada kılındığı iddia edilmektedir. *Bk. Oy, Tekirdağ İli Yer Adları, 42.*

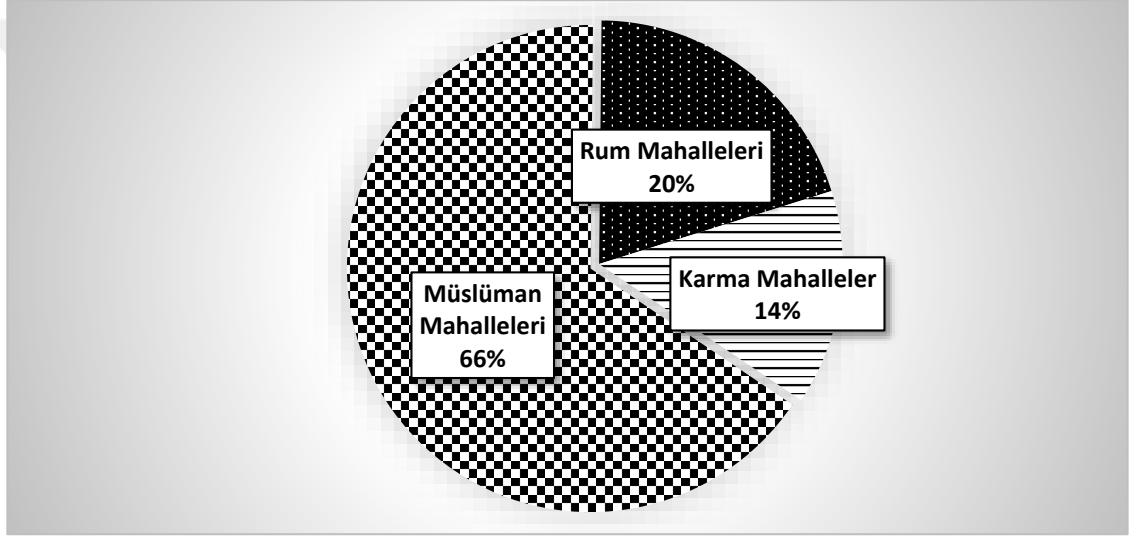
²⁸⁶ Mahalle kim olduğu bilinmeyen Hacı Hürmüz Çavuş'un adını taşımaktadır. Ayrıca bu mahalle de Hacı Hürmüz Çavuş'un kendi adıyla anılan ve 1584 yaptırılmış olan taş minareli ahşap bir camisi vardır. Bakımsızlıktan dolayı Cumhuriyet devrinde yıktırıldığı belirtilmektedir. *Bk. Oy, Tekirdağ İli Yer Adları, 44.*

²⁸⁷ Ne zaman yaşadığı bilinmeyen Behram Reis adında bir denizcinin burada yaşamış olmasından dolayı mahalleye bu ismin verildiği söylenmektedir. Ayrıca Behram Reis'in kendi adıyla anılan bir mescidi vardır ki bu da 1912 depreminde yıkılmıştır. *Bk. Oy, Tekirdağ İli Yer Adları, 33.*

²⁸⁸ İskender Çavuş'un kim olduğu bilinmemektedir. Eskiden kendi adıyla anılan bir mescidinin olduğu ve bu mescidin Cumhuriyet devrinde yıkılmış olduğu söylenmektedir. *Bk. Oy, Tekirdağ İli Yer Adları, 72.*

Tablo 1.1’de görüldüğü üzere XVI. yüzyılda 35 adet mahalle ismi tespit edilmiştir. Bu mahallelerin 7 tanesinde gayrimüslimler (Rum) yoğun olarak yaşarken 23 tanesinde Müslümanlar yoğun olarak yaşamıştır. 5 mahalle de ise hem Müslümanlar hem de gayrimüslimler ikamet etmişlerdir. Ayrıca tablo yıllara göre yeni kurulan mahalle isimlerini de vermektedir. Buna göre 1515’ten önce Müslüman mahalleleri az ve gayrimüslim mahalleleri onlardan çokken 1515’ten sonra yeni kurulan Müslüman mahalle sayısı giderek artmıştır.

Grafik 1.6. XVI. Yüzyıl Rodosçuk Mahallelerinin Etnik Olarak Dağılımı

Grafik 1.6’da görüldüğü üzere XVI. yüzyılda Rodosçuk’taki mahalleler Müslüman mahalleleri, Rum mahalleleri ve hem Müslüman hem de Rumların yaşadığı mahalleler olarak 3’e ayrılmıştır. Ayrıca grafikten karma olmayan Müslüman mahallelerinin sayısının Rum mahallelerinden 3 kat daha fazla olduğu da görülmektedir. Bu durum XVI. yüzyılda Rodosçuk’ta yerleşim yeri olarak hâkimiyetin Müslümanlara geçtiğini kanıtlamaktadır.

1.3. 1640-1648 YILLARINDA RODOSÇUK’TAKİ YERLEŞİM YERLERİ

Bu dönemde Rodosçuk’ta gerek Müslümanlar gerek gayrimüslimler olsun mahallelerde, mahallelerde bulunan odalarda ve karyelerde yaşamaktaydılar. Aşağıda 1644-1645 avarız kaydına dayanılarak oluşturulan tabloda kimin nerde kaç hane yaşadığı gösterilmiştir. Bu tabloda Müslüman mahalle, karye ve oda gibi yerleşim

ortaya konmuştur. Fakat gayrimüslim nüfusu hane bazında verilmiş olsa da hanelerin hangi mahalle ve oda da kaç tane olduğuna dair bir bilgi mevcut değildir. Sadece gayrimüslim Rumların yaşadığı karyelerde hane sayıları verilmiştir. Bu yüzden bu dönemdeki gayrimüslimlerin mahalle adları da mahkeme kaydında geçen adlarla tespit edilmiştir.

Tablo 1.2. 1644-1645 Avarız Kaydına Göre Rodosçuk Yerleşim Yerleri²⁸⁹

Odalar	Avarız Hane	Gerçek Hane (Nefer)	Odalar	Avarız Hane	Gerçek Hane (Nefer)
Cedid Odalar	7	72	Yunus Bey ve Kara Katip Odaları	2	21 (14+7)
Hacı Hürmüz ve Abdi Hoca Odaları	5,5	56	Hoca Bayezid Odaları	1,5	12
Canibaşzade Odaları	2,5	26	Hacı İsa Odaları	1,5	12
Cami-i Atik Odaları	3,5	36	Dudu Hatun Odaları	1,5	13
Hüseyin Çavuş	1	9	...?	1,5	14
Behram Reis Odaları	0,5	6	Nebizade Odaları	0,5	4
Mahalleler	Avarız Hane	Gerçek Hane (Nefer)	Mahalleler	Avarız Hane	Gerçek Hane (Nefer)
Cennet Hatun	5,5	23	İbrahim Bey	17,5	71
Hacı Musa	10,5	43	Yunus Bey	26,5	117
Radiye Hatun	10,5	43	Dizdarzade	3,5	14
Hüseyin Çavuş Der Liva-ı Derya	2	8	Nebizade	19	77
Bevvab Mehmed Bey	10,5	42	Rum Mahalleleri	120	599
Behram Reis	10,5	43	Yahudi	7	28
Hacı Mehmed	8	32	Ermeni ve Karamanlı Rum	135	778
Hüseyin Çavuş	8,5	32	Hacı İsa	18	72
Dudu Hatun	7,5	30	Cam-i Atik	20	80
Hoca Bayezid	19	77	Kara Katip	17	68
İskender Çavuş	10	60	Cami-i Vusta	14,5	58
...?	23	93	Hoca Veli	21	85
Hacı Hürmüz	12,5	50			

²⁸⁹ Bu tablo Rodosçuk şer'iyye sicilleri içerisinde bulunan 1644-1645 tarihli avarız kaydına dayanılarak oluşturulmuştur. *Bk.* RŞS, nr.1589, 68-69.

Karyeler	Avarız Hane	Gerçek Hane (Nefer)	Karyeler	Avarız Hane	Gerçek Hane (Nefer)
Kara Bezirganlı	6,5	25	Küçük Benarlı	3	13
...?	10,5	42	Naib	4,5	17
Osmanlı	6	25	Gönençli?	5	20
Mehri Oğlu?	2,5	12	Papa Başı (Rum)	2	8
Kara Halil	9	36	Kır Gündüzlü	2,5	10
Kul Avarlı?	5	20	Göçüklü	1	5
Çetme	5,5	22	Büyük Karaca Murad	5,5	23
Büyük Benarlı	10	40	Kumbağı (Rum)	14	38
Büyük Kılıçlı	6,5	25	Işıklar (Rum)	20	65
Sekbanlı	5	20	Benados (Rum 40-Türk 2)	42	151
Kafi Oğlu	6,5	27	Hancı	5	20
Oruç Beyli	3,5	19	Ayvalı	22	73
Küçük Karak Evli	4	16	...?	1,5	6
Çahakçı?	3,5	15	Sarı İsmail	5,5	23
Kara Hisarlı	5	20	Büyük Kara Evli	12,5	47
Demirli	4	16	Hüsünlü?	6	25
Yağcı	8	32	Yer Basan	6,5	27
Ortaca	13	52	Sırt	1,5	6
Avşar	2,5	11	Doğancı	4	17
Nusretli	8	33	Diğer Gazi Oğlu	5	21
Küçük Karaca Murad	5,5	20	Müsli	4,5	18
Küçük Kılıçlı	6	20	Köse İlyas	2,5	10
Büyük Pazar	6,5	27			

Yukarıda Tablo 1.2’de 1644-1645 yılına ait Rodosçuk’taki oda, mahalle ve karyelerin isimleri yanında avarız ve gerçek hanelerinin sayıları da verilmiştir. Fakat gayrimüslim mahalle isimleri 1644-1645 tarihli avarız kaydında olmadığından tabloya eklenememiştir. Buna rağmen şer’iyye mahkemesine gelen gayrimüslimlerin isimlerinin yanında oturdukları veya ev satın aldıkları mahalle isimlerinin kaydedilmiş olması gayrimüslimlerin yaşadığı mahalle isimlerinin de açığa kavuşturulmasına imkân sağlamıştır. Yukarıdaki tabloda bulunan bilgiler XVI. yüzyıl sonları ile XVII. yüzyıl başının karşılaştırmasına da imkân sağlamıştır. Zira XVI. yüzyılda olmayıp bu dönemde ismi geçen yeni mahalleler ve mahallelerin nüfus büyüklüğü de ortaya çıkarılmıştır.

1.3.1. Müslümanların Yerleşim Yerleri ve Gayrimüslim Yaşam Alanları

Rodosçuk'ta XVI. yüzyılda rastlanmayan bazı Müslüman mahalle isimlerine kuruluş tarihleri tam olarak bilinmese de bu dönemdeki kayıtlarda rastlanmıştır. Radiye Hatun Mahallesi²⁹⁰, Kara Katip Mahallesi, Cami-i Vusta Mahallesi²⁹¹, Hasan Bey Mahallesi, Hocalı Mahallesi ve Dudu Hatun Mahallesi²⁹² gibi 6 Müslüman Mahallesi muhtemelen XVII. yüzyıldan itibaren kurulmuş mahallelerdir.²⁹³ 1640-1648 yılları arasındaki avarız kaydı ve şer'iyye mahkeme kayıtları harmanlandığında toplamda bu dönemde 24 adet Müslüman mahallesinin²⁹⁴ olduğu saptanmıştır. Bu Müslüman mahallelerin nüfus bakımından en büyüğü 117 gerçek hanenin bulunduğu Yunus Bey Mahallesi'dir. Nüfus bakımından en küçük Müslüman mahalle ise 8 gerçek hanenin bulunduğu Hüseyin Çavuş Der Liva-ı Derya Mahallesi'dir. Bu mahallelerin sınırları dâhilinde oda adı verilen yaşam alanlarında da Müslümanlar yaşamıştı. En fazla nüfusun yaşadığı odalar ise 72 gerçek hanenin bulunduğu Cedid odalardır. En az nüfusun yaşadığı odalar ise tahminen 4 gerçek hanenin bulunduğu Nebizade Mahallesi'dir. Ayrıca bu dönemde 1644-1645 tarihli avarız kaydına göre 42 adet Müslüman karye ve köyü de saptanmıştır. En fazla nüfusun yaşadığı Müslüman karyesi ise 73 gerçek hanenin bulunduğu Ayvalı adlı karyedir. En az nüfusun yaşadığı Müslüman karye ise 5 gerçek hanenin bulunduğu Göçüklü adlı karyedir.

İslam hukukunda Müslümanlar ile gayrimüslimlerin beraber aynı mahallelerde oturmalarını kısıtlayıcı bir emir söz konusu değildir. Zaten Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Peygamberin uygulamalarında da böyle bir yasak yoktur. Osmanlılarda da Müslümanlar ile gayrimüslimlerin ayrı yaşamasını zorunlu kılan bir hüküm yoktur. Şer'iyye sicillerinde gayrimüslimlerin belli bir yerde oturmaya zorlanmadığını ve Müslümanlarla

²⁹⁰ Radiye hatun halk arasında güzel ve zengin bir kadın olduğu söylenmektedir. Bu bölgeye 1611 yılında bir mescit de yaptırmışsa da bilinmeyen bir nedenle yıkılmıştır. Yaşadığı bölgeye de Radiye Hatun Mahallesi adı verilmiştir. *Bk. Oy, Tekirdağ İli Yer Adları*, 11.

²⁹¹ Rodosçuk'ta Cami-i Atik ve Rüstem Paşa Camisi'nin ortasında olması hasebiyle bu camiye Cami-i Vusta denmiştir. Mahalleye de bu caminin karşısında olması nedeniyle bu isim verilmiştir. *Bk. Oy, Tekirdağ İli Yer Adları*, 38.

²⁹² Mahalle burada bulunan aynı ismi taşıyan bir mescitten ismini almıştır. *Bk. Oy, Tekirdağ İli Yer Adları*, 71.

²⁹³ RŞS, nr.1589, 25a-1., RŞS, nr.1589, 28a-4, RŞS, nr.1589, 33a-2., RŞS, nr.1589, 58b-8., RŞS, nr.1590, 25b-1., RŞS, nr.1592, 22b-1.

²⁹⁴ Mahalleler ismini içerisinde bulunan etnik unsurun çokluğundan almaktaydı. *Bk. Çevikel, "Kıbrıs Eyaletinde Müslim-Gayrimüslim İlişkileri"*, 279.

gayrimüslimlerin aynı mahalle ve sokakta rahatça oturduğunu gösteren birçok kayıt mevcuttur.²⁹⁵

1640-1648 yılları arasında Rodosçuk'taki gayrimüslimlerin, Müslümanların yerleşim yerlerinde hem yaşayıp hem de oradan rahatça emlak ve bağ alıp-sattıklarını gösteren çok sayıda örnek vardır. Mesela Gayrimüslim kadınlar Müslüman Mahallesi'nde yaşamaktaydılar. Dul olan Altun v. Bağdesar adlı Ermeni kadın Hacı İsa adlı Müslüman mahallesi'nde yaşamaktaydı.²⁹⁶ İyoryiyo? B. Mosiko adlı Yahudi kadın ise Hacı Hürmüz adlı Müslüman mahallesi'nde yaşamaktaydı.²⁹⁷ Marderus v. Ezad adlı Ermeni'den talak-ı bayin ile boşanan Ermeni asıllı Marya'da İbrahim Bey adlı Müslüman mahallesi'nde yaşamaktaydı.²⁹⁸ Karagöz v. Evak adlı Ermeni'den 4.500 akçe borcunu alan Pandazi v. Markor adlı zimmi ise Hoca Veli Mahallesi'nde yaşamaktaydı.²⁹⁹ Ayrıca Müslümanların kurduğu karyelerde de gayrimüslimler ikamet etmekteydiler. Tarımla uğraştığı anlaşılan Kosta v. Yorgi adlı zimmi Osmanlı adlı karye de yaşamaktaydı.³⁰⁰ Yine Gazi Oğlu adlı karye de Ahmet Ağa adlı Müslüman'ın çobanlığını yaparken ölen Nikola adlı zimmi çoban Gazi Oğlu adlı Müslüman karye'de ikamet ederken ölmüştü.³⁰¹

Müslüman kadınlar, Müslümanların mahallesi'nde gayrimüslimlere bağ satabiliyordu. Dudu Hatun Mahallesi'nde yaşayan Emine adlı Müslüman kadın 1,5 dönüm bağını Artavan v. Zador adlı Ermeniye 1.100 akçeye satmıştır.³⁰² Saliha adlı Müslüman kadın Nebizade Mahallesi'nde bulunan 2 dönüm bağını Bedros v. Benayot adlı Ermeniye satmıştır.³⁰³ Müslüman Erkekler de, Müslümanların mahallesi'nde gayrimüslimlere bağ satabiliyordu. Hüseyin Çavuş Mahallesi'nde yaşayan Ebubekir adlı Müslüman 4 dönüm bağını Ahican v. İnok adlı Ermeniye 5.100 akçeye satmıştır.³⁰⁴ Yine Hacı Mehmed Mahallesi'nde yaşayan Mehmed adlı Müslüman Köse İlyas adlı köy'deki

²⁹⁵ Kenanoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinlerarası İlişkiler", 138-139.

²⁹⁶ RŞS, nr.1586, 25b-2.

²⁹⁷ RŞS, nr.1588, 38b-3.

²⁹⁸ RŞS, nr.1587, 11b-3.

²⁹⁹ RŞS, nr.1590, 20b-1.

³⁰⁰ RŞS, nr.1591, 19b-3.

³⁰¹ RŞS, nr.1591, 31a-4.

³⁰² RŞS, nr.1586, 21b-2.

³⁰³ RŞS, nr.1588, 17a-5.

³⁰⁴ RŞS, nr.1586, 35a-2.

4 dönüm bağını Peyk v. Vartan adlı Ermeni'ye 5.640 akçeye satmıştır.³⁰⁵ Hacı Hürmüz Mahallesinde yaşayan Mahmut adlı Müslüman ise Mahalle sınırları içerisinde Kayı yolu diye bilinen yerdeki 3 dönüm bağını Musa v. Saltık adlı Yahudiye 5000 akçeye satmıştı.³⁰⁶

Gayrimüslimler, Müslümanların mahalle sınırları içerisinde Müslümanlara ev ve bağ satabiliyordu. Hoca Veli Mahallesinde yaşayan Marderoz v. Kolaviz adlı Ermeni 1 katlı bahçeli evini Emine adlı Müslüman kadına 12.500 akçeye satmıştır.³⁰⁷ Cami-i Atik mahallesinde yaşayan Yanok v. Arsalan adlı Ermeni 4 dönüm bağını Ali adlı Müslüman'a 4.000 akçeye satmıştır.³⁰⁸ Yine Cami-i Atik mahallesinde yaşayan Bayram v. Evanis adlı Ermeni 2 dönüm bağını Mehmed adlı Müslüman'a 2.500 akçeye satmıştır.³⁰⁹ Bunun yanında Müslüman mahallesinde yaşayan gayrimüslimler kendi aralarında bağ alıp-satabiliyordu. Cami-i Atik Mahallesinde yaşayan Aleksandre v. Anglaki 1.200 akçe karşılığı 3 dönüm bağını Yani v. Kosta adlı zımmiye satmıştır.³¹⁰ Hacı Mehmed Mahallesinde yaşayan Toros v. Diyar adlı Ermeni 4 dönüm bağını Minol v. Mihal adlı zımmiye 3.000 akçeye satmıştır.³¹¹ Yine Dudu Hatun Mahallesinde yaşayan Simo v. Papa Estefanoz adlı zımmi ve Sara b. Estefanoz adlı Nasranî kadınlar (iki kız kardeş) babalarından kalan 2.400 zirai hisselerinin yarısı olan 1.200 zirai meyveli ve meyvesiz ağaçları olan bahçelerini Esrasil adlı zımmiye 13.000 akçeye satmıştır.³¹² Fakat bağ satışları genellikle mahalle merkezlerinden uzak Rodosçuklular tarafından belli isimlerle anılan tarım arazileri üzerinde gerçekleşmekteydi. Burada Müslüman ve gayrimüslimler sınır komşusu olabilmekteydi.

Gayrimüslimler, Müslüman mahallesinde evde alıp-satabiliyorlardı.³¹³ Hacı Hürmüz Mahallesinde yaşayan Papa Yagop v. Evanis adlı Ermeni tek katlı iki kapılı ve

³⁰⁵ RŞS, nr.1586, 51b-2.

³⁰⁶ RŞS, nr.1591, 26-27b-2.

³⁰⁷ RŞS, nr.1589, 28b-2.

³⁰⁸ RŞS, nr.1586, 24b-2.

³⁰⁹ RŞS, nr.1586, 33b-2.

³¹⁰ RŞS, nr.1586, 5a-4.

³¹¹ RŞS, nr.1586, 57b-2.

³¹² RŞS, nr.1592, 57b-1.

³¹³ Osmanlı genelinde bunun belli şartları vardı. Mesela gayrimüslimler genellikle Müslümanların ibadet yeri olan cami ve türbelerin etrafında oturamazlardı. Gayrimüslimlerin evlerinin pencereleri Müslüman kadınlarına ait olan odalara bakamazdı. Detaylı bilgi için *bk.* Kenanoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinlerarası İlişkiler", 139-141.

havlusu olan evini 3.500 akçeye kardeşi Arakir v. Evanis adlı Ermeniye satmıştır.³¹⁴ Yine Hacı Hürmüz Mahallesi'nde yaşayan David v. Manik adlı Ermeni ise 2 katlı³¹⁵ ve iki kapısı olan sondurmali ve bahçeli evini Ahican v. İnok adlı Ermeniye 18.500 akçeye satmıştır.³¹⁶ Bu dönemdeki mahkeme kayıtlarından anlaşıldığı üzere Müslüman mahallesinde gayrimüslimler kendi aralarında da ev satışı yapmışlardı. Müslümanların oturduğu yerlerde ise ev alıp-satmaları çok nadirdir. Bu nedenle denilebilir ki Rodosçuk'ta mahalleler Ermeni yaşam alanları, Rum yaşam alanları, Yahudi yaşam alanları ve Müslüman yaşam alanları gibi kendi içerisinde bölümlere ayrılmıştı. Yani ayrı mahallelerin yanında genellikle mahalle içinde de ayrı konut bölgelerinde yaşıyorlardı.

Belki de en ilginç kayıt Müslüman mahallesi olan Canibaşzâde Mahallesi sınırları içerisinde bulunan meyhane³¹⁷ dükkânının satışıdır. Ölen Andirye adlı zımminin varisleri olarak Andirye'ye ait olan meyhaneci dükkânını oğulları Tanaş v. Andirye ve Kostantin v. Andirye'ye intikal etmiştir. İşte bu Tanaş kardeşi Kostantin yokken Canibaşzâde Mahallesi sınırları içerisinde bulunan Meyhaneciler içindeki Meyhane dükkânını Yenaki v. Andon adlı zımmiye 30.000 akçeye satmış ve kardeşi Konstantin'de daha sonra buna razı olmuştur.³¹⁸

1640-1648 tarihleri arasında Rodosçuk'ta yaşayan Müslümanlar kendi mahallelerinde bulunan dükkânlarını gayrimüslimlere kiraya da vermişlerdir. Dizdarzade Mahallesi'nde yaşayan Seyyid Mehmed Çelebi adlı Müslüman aynı yerdeki bakkal dükkânını Dimo v. Tuma'ya kira karşılığı verip 6 aylık kira bedeli olarakta 3.000 akçe almıştır.³¹⁹ Yine Yunus Bey Mahallesi'nde yaşayan Mehmed ağa adlı Müslüman,

³¹⁴ RŞS, nr.1586, 61b-1.

³¹⁵ 1640-1648 Rodosçuk şer'iyye kayıtlarında evlerin katları tahtani ve fevkani tabirleriyle ifade edilmiştir. "Tahtani" alt manasına "fevkani" ise üst manasına gelmekteydi. Her iki kelime yanyana geldiğinde ise birden fazla katı ifade ederdi. *Bk.* Turan Açık-Ömer İskender Tuluk, "Osmanlı Mimarlığının Metinsel Dili: Mimarlık Tarihi Yazınında Şer'iyye Sicillerinin Yeri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7 (13), 2009, 467-472.

³¹⁶ RŞS, nr.1591, 21b-5.

³¹⁷ İddiaya göre 1721 yılında Rodosçuk kadısı gayrimüslimlerin şarap satmasından para alır bazen kadının aklına bir şey eser bütün meyhaneleri kapatır. Bağ bozumu, şarap satışı için izin almak isteyen başın, şarabının azlığına veya çokluğuna göre para öder. Detaylı bilgi için *bk.* Kelemen Mikes, *Türkiye Mektupları*, 32.; Ancak kadının geniş yetkilere sahip olmasına rağmen, gayrimüslimler serbestçe yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bilgi için *bk.* Elibol, "Tekirdağ (18.-19. Yüzyıllar)", 396.; Ayrıca 1640-1648 yıllarına ait kadı kayıtlarında kadının meyhane kapattığına dair bir kayda rastlanmamıştır.

³¹⁸ RŞS, nr.1591, 61b-2.

³¹⁹ RŞS, nr.1587, 16a-3.

bu mahallenin köprübaşı adı verilen yerdeki çarşıda yer alan 6 kepenkli 1 bab dükkânını 7 yıllığına 35.000 akçeye Yani v. Mihal adlı zimmiye kiralamıştır. Kiralama işinde Muaccelen 21.000 akçesini almış 14.000 akçesini ise sonra alacaktır.³²⁰ Bu kayıtlara göre Müslümanlarla gayrimüslimler yan yana dükkân işletebilmekteydiler.

Rodosçuk'taki 1640-1648 yıllarındaki mahkeme kayıtlarına göre: Hacı Hürmüz, Canibaşzâde, Hacı İsa, Hoca Veli Mahallesi, Dudu Hatun, Dizdarzade, Hacı Mehmed, Nebizade, Hüseyin Çavuş, Cennet Hatun, İbrahim Bey, Behram Reis ve Cami-i Atik gibi mahalleler ve Osmanlı Karyesi ve Gazi Oğlu Karyesi gibi yerleşim yerleri Müslümanlar tarafından kurulmuştur. Fakat bu yerleşim yerleri, Müslümanların ev ve tarım arazilerinin yanında gayrimüslimlerin de ikamet edip tarım ve ticaret yapmasından dolayı karma mahalle statüsünde sayılmıştır. Gayrimüslimler bu tür mahallelerde büyük oranda tarım arazileri almaları sebebiyle Müslümanlarla sınır komşusu oluyordular. Yani komşuluk evlerden ziyade tarım alanları ve dükkânların olduğu yerlerde yoğunlaşmıştı. Müslümanların kurduğu ve yoğun olarak yaşadığı karma mahallelerde gayrimüslim tebaa arasında ise en çok Ermeniler sosyal ve iktisadî yaşam alanı bulmuşlardı. Bunun temel sebebi XVI. yüzyılın sonundan itibaren evini-barkını terk ederek Celalî eşkıyalarından kaçan Kemahlı Ermenilerin, Rodosçuk'ta bir düzen kurmaya çalışmaları olmalıdır.

1.3.2. Gayrimüslimlerin Yerleşim Yerleri ve Müslümanların Yaşam Alanları

1644-1645 tarihli avarız kaydında gayrimüslimlerin yaşadığı mahalle isimleri geçmemektedir. Fakat bazı karye isimleri mevcuttur. Bunlar arasında Benados en fazla nüfusa sahip olanıdır. Benados adlı karyede 2 adet avarız hanede Müslümanlar, 40 avarız hanede ise gayrimüslimler yaşamaktaydı. Benados karyesinin toplam da ise 151 gerçek hanesi vardı. Işıklar adlı karyede ise gayrimüslimlerin 65 gerçek hanesi bulunmaktaydı. Nüfus bakımından bu karye'den sonra gayrimüslimlerin 38 gerçek hanesinin bulunduğu Kumbağı adlı karye gelmektedir. En az gayrimüslimin yaşadığı karye ise gayrimüslimlerin 8 gerçek hanesinin bulunduğu Papa Başı adlı karyedir. Muhtemelen Rumların şehirdeki dinî lideri ve görevlileri burada ikamet etmekteydi.

³²⁰ RŞS, nr.1591, 40b-2.

Dava kayıtlarında ise Yeni Köy Karyesinden sıklıkla bahsedilmektedir. Bu yüzden Yeni Köy adlı karye’de de gayrimüslimlerin yoğun olarak oturduğu söylenebilir.

Gayrimüslimlerin bu dönemdeki mahalle isimleri ise şer’iyye mahkemesinin dava kayıtlarından takip edilebilmektedir. Fakat bu kayıtlarda nüfus verileri zikredilmemiş sadece mahkemeye gelen gayrimüslimlerin yaşadığı mahallelerin adı verilmiştir. Ayrıca bu dava kayıtlarından XVI. yüzyılda müstakil bir mahalleye sahip olmayan Ermeni ve Yahudilerin bu dönemde müstakil bir mahalleye sahip oldukları görülmektedir. Şer’iyye mahkemesi kayıtlarında yer alan gayrimüslim mahalle isimleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1.3. 1640-1648 Yılları Arasında Gayrimüslimlerin Yaşadığı Mahalleler

Sayı	Mahalle Adı	Etnik Unsur
1	Papa Piskopos	Rum
2	Papa Kostantin	Rum-Ermeni
3	Papa İstirati	Rum
4	Papa Efranc	Rum
5	Papa Varsi	Rum-Ermeni
6	Papa Beşiri	Rum
7	Papa Minol	Rum-Ermeni
8	Ermeni Mahallesi	Ermeni
9	Papa Aleksra?	Rum-Ermeni
10	Papa Yenaki	Rum-Yahudi
11	Papa Tarfil	Rum
12	Yahudiler Mahallesi	Yahudi
13	Papa Yani	Rum
14	Yeni Mahalle	Ermeni-Rum
15	Aya Yorgi Mahallesi	Rum
16	Mahalle-i Cedid	Ermeni

Tablodan anlaşılmaktadır ki Rum, Ermeni ve Yahudilere ait olan toplamda 16 adet mahalle vardır. Mahkemeye gelen gayrimüslimlerin etnik unsuruna göre mahallelerin 12 tanesinde Rumlar yoğun olarak yaşamaktaydı. Ermenilerde 3 tanesinde yoğun olarak yaşamaktaydı. Yahudiler ise 1 tanesinde sakindi. Ayrıca bazı gayrimüslim

mahallelerde Rumlar, Ermeniler, Yahudiler ve Müslümanlar karışık ikamet etmekteydi.³²¹

Gayrimüslimlerin yoğun yaşadığı mahallelerde Müslümanlar ev alıp-satabiliyordu. Mesela Papa Beşiri Mahallesiinde yaşayan Dimo v. Tuma adlı zımmi Papa Beşiri Mahallesiinde bulunan 2 katlı evini -ki bu evin yanında Müslüman ve gayrimüslim evleri bulunuyordu- 3 Müslüman'a geçici olarak satmıştır.³²² Yine Hacı İsa Mahallesiinde yaşayan İsa Odabaşı adlı Müslüman Piskopos Mahallesiinde bulunan 2 katlı ve havlulu evini İstefani v. Yani adlı zımmiye 7.000 akçeye satmıştır.³²³ Papa Kostantin Mahallesiinde yaşayan zımmi ise bu mahalledeki 2 katlı evini Mustafa Bey adlı Müslüman'a 2.100 akçeye satmıştır.³²⁴ Ayrıca komşuları tamamen Rum olan bir ev Müslüman'a satılmıştır. Hersola b. Piraşkon adlı Nasranî kadın Papa Kostantin Mahallesiinde bulunan 2 katlı ve tahta bendi olan evini Mustafa bey adlı Müslüman'a 4.000 akçeye satmıştır.³²⁵

Gayrimüslimler kendi mahallelerinde Müslümanlarla bağ alım-satımını ev alım-satımından daha çok yapmışlardır. Benados karyesinden Kostantin v. Yani adlı zımmi Kumbağı adlı karye de bulunan 3 dönüm bağını Handan bey adlı Müslüman'a 3.000 akçeye satmıştır.³²⁶ Fakat gayrimüslimlerin hem kendi aralarında hem de Müslümanlardan alıp-sattıkları bağlar genellikle çeşitli yerleşim yerleri içerisinde olan

³²¹ Bu konu hakkında Kelemen Mikes 1721 tarihli mektubunda şunlardan bahsetmektedir: *Burada, Türk, Rum, Ermeni ve Yahudi olmak üzere dört millet bulunmaktadır... Şehir dört kısma ayrılmıştır ve her kısmında başka bir millet oturur, birbirleriyle karışmazlar.* Detaylı bilgi için bk. Kelemen Mikes, *Türkiye Mektupları*, 32.; Eğer gerçekten de Kelemen Mikes'in dediği gibiyse bir Müslüman kendi mahallesiinde bir gayrimüslim'e nasıl bağ veya dükkân satabiliyordu? Veya bir gayrimüslim aynı şekilde nasıl Müslüman'a kendi mahallesiinde yer satabiliyordu? Muhtemelen yazar genelleme yapmış özel durumları dile getirmemiştir. Bu konuda Suraiya Faroqi ise şunları belirtmektedir: *Çarşı mahallesiinde farklı etnik ve dinî topluluklardan insanlar genellikle yan yana çalışırken, konut mahallelerinde genellikle aynı etnik veya dini gruptan insanlar bir arada yaşardı. Ancak Osmanlı merkezi idaresi Müslümanlarla gayrimüslimlerin mahallelerinin ayrı kalacağını varsayar ve bu görüşünü, zaman zaman yasalar yoluyla da yürürlüğe koyarken, gerçek yaşamdaki düzenlemeler çok daha esnekti. Bazı durumlarda, kentin belirli bir mahallesiinde Müslümanlarla gayrimüslimlerin bir arada yaşıyor olması, söz konusu mahallenin bir grubun elinden diğerine geçmekte olduğunu da gösteriyor olabilir.* Detaylı bilgi için bk. Faroqi, "Kentlerde Toplumsal Yaşam", 704.

³²² RŞS, nr.1586, 17b-2.

³²³ RŞS, nr.1586, 50b-2.

³²⁴ RŞS, nr.1591, 41b-4.

³²⁵ RŞS, nr.1592, 25a-2.; Müslüman ve gayrimüslimlerin yan yana evlerde oturması Trabzon, Urfa ve Kıbrıs gibi şehirlerde de rastlanan bir durumdur. Detaylı bilgi için bk. Çiçek, "Trabzon'da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri", 237.; Çevikel, "Kıbrıs Eyaletinde Müslim-Gayrimüslim İlişkileri", 282.; Üner, "Urfa'da Müslim-Gayrimüslim İlişkilerinin Sosyal Hayata Yansımaları", 556.

³²⁶ RŞS, nr.1591, 39b-3.

Şeker Çeşmesi, Kabaklı Bekari, Kazgan, Nusretli Toprağı, Kayı Yolu, Dizdar Deresi, Çayır, Camcı Değirmeni, Karlık ve Kornalı adı verilen mezralarda bulunmaktaydı.³²⁷

Kayıtlar göstermiştir ki Müslümanlar kendi mahallelerinde yoğun bir şekilde ev, bağ ve dükkân satışı yaparak gayrimüslimlere yeni yaşam alanları oluştururken gayrimüslimler kendi mahallelerinde Müslümanlara bu derece yaşam alanı tanımamış veya gayrimüslimler Müslüman mahallelerinde yaşamayı tercih ederken Müslümanlar gayrimüslim mahallelerde yaşamayı tercih etmemişlerdir. Ya da Celalî isyanlarından kaçan Ermeni ve Karamanlı Rumların şehre gelip şehrin nüfusunu artırması bu duruma sebep olmuştur. Ayrıca kayıtlara göre Rodosçuk'ta yaşayan Rum Rum'la, Ermeni Ermeni'yle ve Yahudi Yahudi'yle yerleşim yeri konusunda daha yoğun temasa geçmiştir. Rumlar kendi aralarında çok sayıda ev alıp-satsalar da Yahudilerle ev alım-satımları az sayıdadır. Buna rağmen bu kayıtlar Yahudilerin, Rum mahallelerinde yaşadığını göstermektedir. Papa Yenaki Mahallesiinde yaşayan Liboyani b. Yani adlı zımmi kadın Papa Yenaki Mahallesiinde bulunan 1 katlı ahır ve bahçesi olan evini Harir adlı Yahudi'ye 10.000 akçeye satmasıdır.³²⁸

Rumlar ve Ermeniler arasında ise birkaç tane ev alış-satış işlemi gerçekleşmiştir. Papa Kostantin Mahallesiinde yaşayan Nikola v. Estefani adlı zımmi Yeni Mahalle'deki 1 katlı evini Murad v. Toros adlı Ermeniye 1.000 akçeye satmıştır.³²⁹ Yine Piskopos Mahallesiinde de Rum ve Ermeniler arasında ev alım-satımı gerçekleşmiştir. Penayota b. Dimitri adlı Nasranî kadın Piskopos Mahallesiinde bulunan 2 katlı ve meyveli, meyvesiz ağaçları olan evini Kalezar b. Merdaşak adlı Ermeni kadına 4.000 akçeye satmıştır.³³⁰ Bu kayıtlar Rumların, Ermeni mahallesiinde ev sahibi olduğunu Ermenilerin ise Rum mahallelerinde ev sahibi olabildiğini göstermektedir. Yani mahkeme kayıtları iki etnik unsurunda birbirleriyle komşu olduklarını ortaya koymuştur. Bu dönemdeki

³²⁷ RŞS, nr.1589, 24b-2.; RŞS, nr.1589, 31a-1.; RŞS, nr.1589, 39a-2.; RŞS, nr.1589, 55b-2.; RŞS, nr.1589, 53b-2.; RŞS, nr.1590, 36b-3.; RŞS, nr.1590, 39a-2.

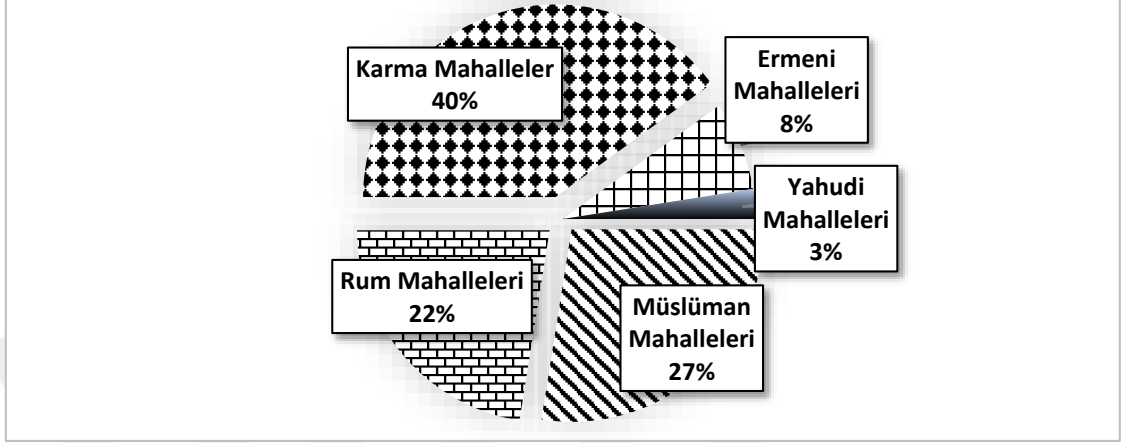
³²⁸ RŞS, nr.1591, 53a-5.

³²⁹ RŞS, nr.1590, 12b-4.

³³⁰ RŞS, nr.1592, 44a-2.

kayıtlardan Yahudi ve Ermeniler arasında ise mahalle konusunda hiçbir temasın olmadığı görülmüştür.³³¹

Grafik 1.7. 1640-1648’de Rodosçuk Mahallelerinin Etnik Olarak Dağılımı³³²

XVI. yüzyıl ve öncesinin aksine Grafik 1.7’de görüldüğü üzere 1640-1648 tarihleri arasında Yahudi ve Ermeni mahalleri tespit edilmiştir. En fazla Mahalle sayısı Müslümanlara aittir. Fakat bu dönemde Müslüman mahallelerinin oranı azalmıştır. Bunda Müslüman mahallelerin gayrimüslimlerin yerleşmeleri sonucu karma statüsünde olması önemli rol oynamaktadır. Karma mahallelerinin oranının artması ise Rodosçuk’ta etnik unsurlar arasındaki sosyal ve iktisadî kaynaşmanın arttığını göstermektedir.

³³¹ Osmanlı toplumunun genelinde Yahudi ve Ermeni toplumu arasında bir sorunun olup olmadığına yönelik detaylı bilgi için bk. Shmuelevitz, “Relations Between Jews And Christians In The Ottoman Empire”, 2029-2033.

³³² Grafikte 13 tane Müslüman ve 3 tane Rum mahalle karma sayılmıştır. Yani toplamda 16 adet karma mahalle vardır. Geriye kalan 24 mahallenin ise 11 tanesi Müslüman, 9 tanesi Rum, 3 tanesi Ermeni ve 1 tanesi Yahudilerin yoğun olarak yaşadığı mahallelerdir. Ayrıca mahallelerin karma sayılabilmesi için dinî inançlar dikkate alınmıştır. Şer’iye sicillerinde bulunan mevcut kayıtlar bu kadarına izin vermektedir. Bu yüzden diğer mahallelerde Müslümanlar ve gayrimüslimler beraber yaşamamıştır genellemesini yapmak doğru değildir.

İKİNCİ BÖLÜM

GAYRİMÜSLİMLERİN SOSYAL YAŞAMI

2.1. EVLERİ

Tabiatta bulunan diğer canlılar gibi insanlar da coğrafi şartlara uygun olarak dış dünyadan kendilerini korumak ve içinde barınmak için ev adı verilen fiziksel yapıyı meydana getirmişlerdir. Evin fiziksel yapısının en önemli özelliği ise aile yaşantısını dış dünyadan soyutlayarak ona mahremiyet kazandırmasıdır. Ayrıca ev bütün toplumlarda barınma görevi görmüş bu yüzden ev tabiri aile kavramının yerine de kullanılmıştır. İnşa edilen evler iklim, jeolojik yapı, bölgede bulunan yapı malzemesi, toplumun dinî kültürel ve tarihi yapısından dolayı bölgeden bölgeye farklılıklar göstermektedir.³³³

Kuşkusuz Rodosçuk'ta yaşayan insanlar da barınma ve korunma ihtiyacını bir birikimle meydana getirmişlerdir. Yani Rodosçuk'tan günümüze ulaşmış evler Osmanlı-Türk kültürünün bir örneği olmasının yanında bu evler Batı Trakya ile etkileşimin izlerini de taşımaktaydı.³³⁴ XVII. yüzyılda evler bölgelerde kolay bulunan ahşap³³⁵ ve kiremit³³⁶ gibi malzeme ile inşa edildiği için çok azı bugüne ulaşmıştır.³³⁷ Rodosçuk'ta ise XVII. yüzyılın ortalarına ait evler günümüze ulaşmamıştır.³³⁸ Bu yüzden 1640-1648'de Rodosçuk'taki gayrimüslimlerin sahip olduğu evlerin belli başlı özelliklerini şer'iyeye sicillerinden takip etmek elzemdir.³³⁹

³³³ İsmail Kıvrım, "17.Yüzyılda Gaziantep'te Ailenin Yaşadığı Mekan: Ev (Özellikleri ve Fiyatları)", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 10, 2009, 69-70.

³³⁴ Satkın, *Tekirdağ Eski Ahşap Evleri*, 18.

³³⁵ Satkın, *Tekirdağ Eski Ahşap Evleri*, 10.

³³⁶ 1565 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından Rodosçuk kadısına kiremitle ilgili bir emir gönderilerek kalitesiz ve küçük çapta kiremit üretilmemesi istenmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere Rodosçuk'ta 16. yüzyılda kiremit boldu ki başka bölgelere imal ediliyordu. Detaylı bilgi için *bk. Belgelerle Osmanlı Döneminde Tekirdağ*, 12.

³³⁷ Faroqhi, "Kentlerde Toplumsal Yaşam", 701.

³³⁸ Tekirdağ'ın mimari yapısı üzerine çalışmaları olan Münir Satkın, Tekirdağ'da bugün mevcut yapıların XVIII., XIX. ve XX. yy'a ait olduğunu belirtmektedir. Detaylı bilgi için *bk. Satkın, Osmanlı Dönemi Tekirdağ Evleri*, 20.; Satkın, "Tarihi Tekirdağ Evleri", 44. ; Ayrıca XVIII.-XX. yüzyıl arasındaki Tekirdağ evlerinin mimari yapısı ve bazı ev görüntüleri için *bk. Toth, "19. Yüzyıl Sonu ve 20. Yüzyıl Başına Ait Macar Görsel Sanatlarında Tekirdağ'ın (Macarca'da Antik Adı Olan Rodostô Kullanılır) Tasviri"*, 677-706.; Satkın, *Osmanlı Dönemi Tekirdağ Evleri*, 18-279.; Satkın, "Tarihi Tekirdağ Evleri", 46-71.

³³⁹ Açık-Tuluk, "Mimarlık Tarihi Yazınında Şer'iyeye Sicillerinin Yeri", 467-468.; Ayrıca Şer'iyeye sicillerine dayanarak Osmanlı'daki yapıların mimari özellikleri hakkında yapılan ilk çalışmalar 1987'de başlamıştır. Bunlardan biri Z.K. Birici tarafından yapılan Konya Alaeddin Camii'nin geçirdiği tamirleri konu alan çalışmadır. Diğerleri ise aynı tarihlerde Suraiya Faroqhi tarafından yapılmış ve Ankara ve Kayseri evlerinin özellikleri şer'iyeye sicillerinde bulunan mülk satışlarına dayanarak ortaya konmuştur. Bu tür

Genel olarak şer'iyeye kayıtlarında evler için “menzil”, “konak”, “oda”, “beyt” ve “hane” tabirleri kullanılmaktadır. Fakat bu tabirlerden evlerin büyüklüğü –küçüklüğü ya da iç mimari planını anlamak güçtür. 1640-1648’li yıllarda Rodosçuk şer’iyeye sicillerinden tespit edilen gayrimüslimlerin sahip olduğu evler, hemen hemen tüm kayıtlarda beyt-i menzil olarak kaydedilmiştir. Gayrimüslimlerin evleri hakkındaki bilgilere tereke kayıtlarından ya da ev alım-satımı ile alakalı kayıtlardan ulaşılmaktadır. Fakat terekelerde geçen evlerin hangi mahallede olduğu ve fiyatının ne olduğu dışında hiçbir özelliği belirtilmemiştir.³⁴⁰ Ayrıca tereke kayıtlarından gayrimüslim evlerinin fiziksel görüntüsü, iç mekânı ve dış mekânının çevresinde neler olduğu bilgisine ulaşmak zordur. Ancak ev satışıyla alakalı kayıtlar bu konuda ayrıntılı bilgiler vermektedir. Buna göre evlerin hangi mahalle de olduğu, komşu evlerde kimlerin oturduğu, evin hangi etnik unsurdan birine satıldığı, kaç katlı oldukları, mevcut oda sayıları, evin ahır, mutfağı, avlusu, kileri, sofası, samanlığı, çeşmesi olup olmadığı gibi tatmin edici bilgilere ulaşılmaktadır.³⁴¹ Buna rağmen bu kayıtlardan gayrimüslim evlerinin mimari özellikleri hakkında bilgi bulmak güçtür³⁴²

İslam devletlerinde ve Osmanlı Devleti’nde gayrimüslimlerin evlerinin Müslümanlarınkinden yükseklik ve renk olarak farklı olması gerektiğine dair zaman zaman fermanlar çıkartılmış ve bu fermanlarla gayrimüslimlerin evleriyle Müslümanların evlerinin ayırt edilmesi istenmiştir. Ayrıca mahremiyet açısından gayrimüslim evlerinin Müslüman evlerine bakan tarafta pencere açmamarları istenmiştir.³⁴³ 1640-1648’de Osmanlı şehri Rodosçuk’ta ise böyle bir uygulamanın olup-olmadığına dair bir kayıt mevcut değildir. Fakat bir evin Müslüman ve gayrimüslimler arasında el değiştirmesi böyle bir uygulamanın olmadığını gösterebilir. Bu da böyle hükümlerin kâğıt üstünde kaldığı ve Osmanlı yönetiminin gerekmedikçe sosyal yaşamda bu tür konularda ısrarcı olmadığını göstermektedir. Ayrıca önceki sayfalarda bahsedildiği üzere genellikle Rodosçuk’taki karma mahalleler içinde ya yan yana oturulduğu ya da her etnik unsurun konut bölgesi olduğu belirtilmişti. Bundan

çalışmalar hakkında detaylı bilgi için bk. Açık-Tuluk, “Osmanlı Mimarlığının Metinsel Dili: Mimarlık Tarihi Yazımında Şer’iyeye Sicillerinin Yeri” 464.

³⁴⁰ RŞS, nr.1592, 44b-1.

³⁴¹ RŞS, nr.1592, 48a-3.

³⁴² Kekeçoğlu, *Kayseri’de Gayrimüslimler (1800-1850)*, 73.

³⁴³ Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, 18-19.; Akbulut, *Trabzon’da Gayrimüslimler*, 81.

hareketle denilebilir ki konut şeklindeki durumda böyle bir uygulamaya gerek kalmaz. Müslüman evlerinin komşuları gayrimüslimler olduğu durumdaysa bu tür uygulamaya gerek duyulabilirdi. Fakat bu tür durumun çok nadir olduğu daha önce bahsedilmişti. Rodosçuk gayrimüslimlerinin evleri genellikle 3 tarafı komşu evler ve bir tarafı herkesin geçtiği yolla³⁴⁴ sınırdı ve hemen hemen her evin avlusu vardı. Kayıtlarda avlunun kaç metre kare olduğuna dair bir bilgi verilmemektedir.³⁴⁵ Hatta bazı ev satış kayıtlarında evin avlusundan bahsedilmemektedir.³⁴⁶ Bazı kayıtlarda evin avlusuna “havlu” denilirken bazı kayıtlarda da avluya “muhavvata (duvarla çevrilmiş)” denilmektedir.³⁴⁷ Ayrıca Rodosçuk’taki gayrimüslimlerin evlerinde sofaya rastlanmamıştır.³⁴⁸

Genellikle evlerin bahçesi yoktu.³⁴⁹ Bahçesi olanlarda ise meyvesiz ağaçların yanında tut, badem ve incir gibi meyveler yetiştirilmekteydi.³⁵⁰ Fakat meyveli ve meyvesiz ağaçları içeren bahçeli evler maddi olarak Rodosçuk’taki pahalı evlerdendir. Yeni Mahalle de yaşayan Ahican v. Murad adlı Ermeni Yeni Mahallede bulunan 2 bab fevkani, 2 bab tahtani³⁵¹ ve meyveli ve meyvesiz ağaçları olan bahçeli ve havlulu menzilin (evini) Dimitri v. Andon adlı zimmiye 30.000 akçeye satmıştır.³⁵² Bu evin Rodosçuk’ta bu dönemde en pahalı evlerden biri olmasının bir diğer nedeni kat ve oda sayısıdır. Yukarıdaki kayıta da görüldüğü üzere ev iki katlı olup her katta 2 adet oda vardı. Bazı evlerde ise bostanlık bulunmaktaydı.³⁵³

³⁴⁴ Mülk satışlarında bu yola “Tarik-i amm” denilmektedir. *Bk. Ünal, Osmanlı Tarih Sözlüğü*, 669.

³⁴⁵ RŞS, nr.1586, 9a-1.

³⁴⁶ RŞS, nr.1592, 23a-1.

³⁴⁷ RŞS, nr.1586, 9a-3.; Avluya Kayseri’de muhavvata denildiğine dair bilgi için *bk. Suraiya Faroqhi, “Şehir Evinin Fiziki Yapısı”, Sosyo- Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I-III* (ss. III, 1151-1207), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara-1992, 1151.

³⁴⁸ XVII. yüzyılda Gaziantep’te de evlerin sofasına rastlanmadığına dair bilgi için *bk. Kıvrım, “17.Yüzyılda Gaziantep’te Ailenin Yaşadığı Mekân”, 71.*

³⁴⁹ Ankara ve Kayseri’de de bu genellemenin yapılabildiğine dair bilgi için *bk. Faroqhi, “Şehir Evinin Fiziki Yapısı”, 1151.*

³⁵⁰ RŞS, nr.1586, 55a-2.

³⁵¹ Alt manasına gelen “Tahtani” ve üst manasına gelen “Fevkani” kelimeleri birleştiğinde birden fazla katı ifade etmek için kullanılırlar. Kelimelerin kullanımı hakkında detaylı bilgi için *bk. Açık-Tuluk, “Osmanlı Mimarlığının Metinsel Dili: Mimarlık Tarihi Yazınında Şer’iyye Sicillerinin Yeri”, 467-472.*

³⁵² RŞS, nr.1592, 19a-2.

³⁵³ RŞS, nr.1586, 65a-4.

Ermeniler genellikle alt katı 2 odalı ve üst katı 2-3 odalı evlerde oturmuşlardır.³⁵⁴ Rumlar alt katı 1 odalı üst katı 1-2 odalı evlerde oturmayı tercih etmişlerdir.³⁵⁵ Yahudiler ise üst katı 1 odalı alt katı ahır, mahzen vs gibi evlerde ikamet etmişlerdir.³⁵⁶ Gayrimüslimlerden en çok odalı eve sahip olan ise alt katı 2 odalı üst katı 6 odalı evi olan Yahudi bir kadındır. Fakat daha sonra evini 50.000 akçeye Müslüman birine satmıştır ki kayıtlara göre bu ev gayrimüslimlerin evleri arasında en kıymetli olanıdır.³⁵⁷

Rodosçuk'ta bu dönemde farklı fiziki görünümüne sahip evler mevcuttu. Bunlardan biri üç kiremitli çatma evdir.³⁵⁸ Bir diğeri kiremitli olan ikinci katı kireçle kaplı, alt katı ise kireçli olan evdir.³⁵⁹ Taş sundurmalı (saçak) ahır ve havlusu olan taştan 1 katlı evde önemli bir örnektir.³⁶⁰ Yine kireç ve taştan yapılan bir ahırın kaydının olması binalarda kirecin kullanıldığını göstermektedir.³⁶¹ Kayıtlarda taştan veya kireçten yapılan evler özellikle belirtilmiştir. Fakat sonraki dönem evlerinin dış cephesinde yoğun bir şekilde ahşabın kullanılması 1640-1648 tarihleri arasında Rodosçuk'taki evlerinde genellikle ahşaptan olduğunu gösterebilir.³⁶²

İşlev bakımından da farklı evlere rastlanmaktaydı. Öyle ki Papa İstirati Mahallesi'nde bir ailenin oturduğu evin üst katı iki odalı ikamet yeri iken alt katı ise şirahane yani şarap imalathanesi olarak işlev görmekteydi.³⁶³ Bir diğer kayıta ise yine Papa İstirati Mahallesi'nde yaşayan Taverine adlı gayrimüslim kadının 2 katlı evi vardır. Bu evin alt katında 1 oda, 1 saraçhane ve bezirhane dükkânı bulunmaktadır. Üst katı ise 1 odadan oluşmaktadır.³⁶⁴ Yani alt katın bir bölümü ev iken diğer bölümleri eyer ve bezir üretim yerleriydi. Benados adlı karyede ise Snadlini adlı gayrimüslim kadının üst katı ev alt katı ahır ve şirahane olan bir mülkü vardır.³⁶⁵ Bazı evlerde ise muhtemelen

³⁵⁴ RŞS, nr.1586, 30b-3.; RŞS, nr.1587, 17a-1.; RŞS, nr.1591, 19b-5.

³⁵⁵ RŞS, nr.1586, 32a-1.; RŞS, nr.1586, 26b-3.

³⁵⁶ RŞS, nr.1591, 28b-2.

³⁵⁷ RŞS, nr.1590, 19a-2.

³⁵⁸ RŞS, nr.1586, 58b-2.

³⁵⁹ RŞS, nr.1589, 6b-4.

³⁶⁰ RŞS, nr.1587, 35b-3.

³⁶¹ RŞS, nr.1587, 40b-2.

³⁶² Satkın, *Osmanlı Dönemi Tekirdağ Evleri*, 19-20.

³⁶³ RŞS, nr.1586, 65b-3.

³⁶⁴ RŞS, nr.1587, 5a-3.

³⁶⁵ RŞS, nr.1588, 19a-1.

ekmek yapmak için fırın ve depo görevi gören mahzenler vardı. Ayrıca hayvanları beslemek için ahırla beraber samanlık da bulunmaktaydı.³⁶⁶

Kayıtlardan gayrimüslimlerin evleri hakkında bazı bilgiler elde edilmiştir. Fakat söz konusu bilgiler evleri gözümüzde canlandırmaya imkân vermemektedir. Buna engel olan sorular ise şunlardır: “Bir evi oluşturan farklı odaların ortalama büyüklüğü neydi? Odalar, birbirlerine ve avluya nazaran nasıl düzenlenmişlerdi? Bir evin bütün kısımları aynı çatı altında mı toplanmaktaydı yoksa bir dizi farklı yapı inşa etmek adet miydi?”³⁶⁷

2.2. EV EŞYALARI

Ev içinde bulunan eşyalar kişilerin sosyal konumunu ortaya koymasının yanında kişilerin belli başlı ihtiyaçlarını da karşılaması açısından önemlidir.³⁶⁸ İnsanların gündelik hayatında kolaylık sağlayan eşyaların geçmişteki isimleri ve türleri hakkında şer’iye sicillerinin içerisinde bulunan tereke kayıtlarında bazı bilgiler bulunmaktadır. Bu kayıtlar ya bazı gayrimüslimlerin miras davalarından dolayı kadı mahkemelerine müracaat etmeleri ya da vârisiz ölen-fırar eden kişiler için bizzat kadı mahkemesinin olaya müdahil olması gibi nedenlerden dolayı tutulmuştur. Bu da gayrimüslimlerin yaşadıkları dönemde kullandıkları eşyaların isimlerinin ve türlerinin aydınlatılmasına imkân tanımıştır. 1640-1648 tarihleri arasında Rodosçuk’ta bulunan kadı tarafından tutulan bazı tereke kayıtları da gayrimüslimlerin sahip olduğu evlerde farklı işlev ve özelliklere sahip eşyalar hakkında bazı bilgiler vermektedir.

Bu dönemdeki ev eşyaları Rodosçuk şer’iye sicillerine: rengine, eski-yeni olmasına, fiyatına ve türüne göre ayrı ayrı kaydedilip eşyaların özellikleri itina ile belirtilmiştir. Ayrıca tereke kayıtlarında ölen kişinin evinde bulunan ve maddi bir kıymeti olan her şey belirtilmiştir. Bu kayıtlar içerisinde ölen kişinin bahsedilen mesleğiyle terekesinde kaydedilen eşyaların yoğun olarak mesleğiyle alakalı olduğu görülmüştür.³⁶⁹ Genel olarak bu dönemde ölen gayrimüslimlerin tereke kayıtlarına bakıldığında iktisadî durumu çok iyi olmayanların yanında çok iyi olanlarda vardı. Mesela durumu çok da iyi olmadığı anlaşılan vârisiz ölen Soula v. Kiryako’nun

³⁶⁶ RŞS, nr.1587, 17a-1.; RŞS, nr.1588, 4b-4.

³⁶⁷ Faroqhi, “Şehir Evinin Fiziki Yapısı”, 1153.

³⁶⁸ Kekeçoğlu, *Kayseri’de Gayrimüslimler (1800-1850)*, 77.

³⁶⁹ Mesela pabuççuluk yapan ve varisi olmadan ölen Yani adlı Rum’un tereke kaydında pabuççu mesleğiyle alakalı eşyalar için bk. RŞS, nr.1588, 32a-3.

terekesinde ev eşyası olarak 30 akçe değerinde hırdavatı, 8 akçe değerinde 1 adet saçağı, 10 akçe değerinde 1 adet tabesi (tava), 120 akçe değerinde 1 adet kazanı (kazan) vardır.³⁷⁰

Üç gayrimüslim çocuğun arasında meydana gelen miras davasından dolayı mahkemeye kaydedilen kayıttan orta halli bir gayrimüslim ailenin ev eşyalarını takip etmek mümkündür. 100 akçe değerinde 5 adet küçük sahan, 50 akçe değerinde 1 adet sepet sandık, 30 akçe değerinde 1 adet dolap, 50 akçe değerinde yaldızlı tütünlük, 40 akçe değerinde 1 adet küçük tencere, 120 akçe değerinde 2 adet köhne³⁷¹ (eskimiş) sahan, 30 akçe değerinde 20 adet küçük tas, 30 akçe değerinde 1 adet küçük bakraç, 80 akçe değerinde 2 adet küçük tencere, 100 akçe değerinde 1 adet köhne döşek, 60 akçe değerinde 1 adet köhne yorgan, 150 akçe değerinde 1 adet kırmızı kılıç, 410 akçe değerinde 30 adet hamr (şarap), 50 akçe değerinde diğer hırdavatlar orta halli bir gayrimüslim ailenin kullandığı ev eşyalarındandır.³⁷² Yine orta halli olup varisi olmadan ölen Andon adlı zimminin ise 174 akçe değerinde harrani kilimi, 30 akçe değerinde kefkir (kevgiri), 25 akçe değerinde küçük tabesi (tava), 20 akçe değerinde 2 adet sac ayağı, 70 akçe değerinde meşin kilimi, 11 akçe değerinde köhne yastığı, 15 akçe değerinde 1 adet meşin yastığı, 26 akçe değerinde 2 adet minderi, 110 akçe değerinde 2 adet kilindir (şarap ölçeği), 25 akçe değerinde demir sandığı, 175 akçe değerinde 2 adet köhne kutu sandığı, 60 akçe değerinde fanusu ve 55 akçe değerinde -tütün kesmekte kullanılan- havan adlı hırdavatı bulunmaktadır.³⁷³ Ermeni Grigor'un ise terekesinde 16 adet incil, 1 adet ibrik, 1 adet kapaklı tas, 1 adet el tavası, 1 adet köhne camdan ve 1 adet turşu küpü bulunmaktaydı.³⁷⁴ Papa Yenaki Mahallesinde oturan ve daha öncesinde ölen İstirati v. Pavlo'nun terekesinde ise 3 münakkaş (işlemeli) döşek, 6 münakkaş yastık, 400 yastık, 2 yorgan, 3 münakkaş çarşaf, 1.500 akçe değerinde kaliçe (halı), 1 demir sini, 8 adet sahan, 3 münakkaş bohça, 2 atlas fistan ve 500 akçe değerinde sim kadeh bulunmaktadır.³⁷⁵

³⁷⁰ RŞS, nr.1589, 8a-1.

³⁷¹ Eskimiş, yıpranmış ve modası geçmiş manasına gelen köhne kelimesi için bk. Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 524.

³⁷² RŞS, nr.1591, 39a-1.

³⁷³ RŞS, nr.1586, 61b-2.

³⁷⁴ RŞS, nr.1590, 6b-2.

³⁷⁵ RŞS, nr.1590, 55b-2.

Papa Kostantin Mahallesinde oturan zengin sayılabilecek gayrimüslim ailenin ise ev eşyaları şöyledir: 360 akçe değerinde 3 adet döşek, 300 akçe değerinde 3 adet köhne (eskimiş) yorgan, 250 akçe değerinde 5 adet yastık, 240 akçe değerinde 1 adet kırmızı kilim, 1.000 akçe değerinde 1 adet menbuş kordon?, 170 akçe değerinde 1 adet Vusta (orta) Haliçe (halı), 2.500 akçe değerinde 7 adet kazgan (kazan), 500 akçe değerinde 4 adet tencere, 600 akçe değerinde 4 adet sahan, 250 akçe değerinde 1 adet güğüm, 240 akçe değerinde 3 adet bakraç, 200 akçe değerinde 1 adet demir sini, 150 akçe değerinde 2 adet sakroz, kalinder (şarap ölçeği), 50 akçe değerinde kulplu tava, 60 akçe değerinde 3 adet çapa, 40 akçe değerinde 2 adet köhne kilim, 40 akçe değerinde 2 adet kefkir (kevgir), 4 akçe değerinde 2 adet balta, 20 akçe değerinde 1 adet testere, 15 akçe değerinde 1 adet kazma, 60 akçe değerinde saç ayak keser, 40 akçe değerinde 1 adet sac ayak keser, 60 akçe değerinde 1 adet yün perde, 140 akçe değerinde ayaklı sandık, 40 akçe değerinde 1 adet frenk sandığı, 150 akçe değerinde 1 adet fiçı, 500 akçe değerinde çuval kese kuşak, 30 akçe değerinde 1 adet köhne kaliçe (küçük halı), 40 akçe değerinde 2 adet raf, 800 akçe değerinde 100 adet fiçı hamr³⁷⁶, 200 akçe değerinde 20 adet sirke, 100 akçe değerinde ev hırdavatı, 150 akçe değerinde 1 adet koç, 1.000 akçe değerinde 2 adet inek³⁷⁷ zengin bir ailenin evinde bulunan ev eşyalarındandır. Rodosçuk zenginlerinden biri olan Ekmekçi Dimitri'nin ise evinde 160 akçe değerinde tabancalı tüfenk, 500 akçe değerinde sim bıçak, 100 akçe değerinde alaca kilim, 60 akçe değerinde fişek, 40 akçe değerinde siyah kılıç, 240 akçe değerinde 1 adet demir sini³⁷⁸ bulunmaktadır.

Yukarıdaki tereke kayıtları Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimlerin ev içerisinde farklı tür ve işlevlerde eşyalar kullandıklarını göstermiştir. Şöyle ki: Yemek pişirmek için tava, saç, saç ayağı, kazan, tencere ve kevgir gibi araçlar kullanırlarken içecek hazırlamak için ise yine kazan, kalinder (şarap ölçeği) ve güğüm gibi araçları kullanmışlardır. Yemek ve içeceklerini yapmak için temin ettikleri meyve ve sebzenin bakımı için bir tarım aleti olan kazmayı kullanmışlardır. Tereke kayıtlarında görülen inek ve koç ise gayrimüslimlerin hayvanların etinden ve sütünden faydalandığına

³⁷⁶ Samsunda yaşayan gayrimüslimlerin terekelerinde de yoğun bir şekilde şarap fiçılarının kullanıldığına dair bk. Terzi, "Samsun Şer'iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyılda Osmanlı Toplum Hayatı", 302.

³⁷⁷ RŞS, nr.1591, 71a-3.

³⁷⁸ RŞS, nr.1592, 44b-1.

delildir. Yani yiyecek olarak süttten yapılan yağ ve peynir gibi ürünler kullanılmış olmalıdır. İçecek olarak ise genellikle süt, ayran, şarap ve sirke yapmışlardır. Yapılan yemek ve içecekleri fiçı, bakraç, küp, camdan, tencere ve tas gibi araçlarla dolap, raf ve mahzen gibi yerlerde muhafaza etmişlerdir. Yemeklerini muhtemelen sini (tepsi) üzerine konulan sahan, tas ve tavalarla servis edip sini adı verilen araç üzerinde yemişlerdir. Bundan dolayı gayrimüslimlerin yemeklerini masada değil de yerde yedikleri söylenebilir. İçeceklerini ise gümüş ve bakırdan kadeh veya bardaklarda içmişlerdir. Gayrimüslimler bu dönemde tütünde kullanmış ve kullandıkları bu tütünleri tütünlük adı verilen kaplarda muhafaza etmişlerdir.

Gayrimüslimler dekor, mahremiyet ve temizlik açısından ev içerisine çeşitli türde perde, halı ve kilimleri yerleştirmelerinin yanında oturmak, uyumak ve dinlenmek içinde döşek, yorgan, yastık ve minderleri kullanmışlardır. Uyumak için kullanılan döşek, yorgan ve yastık muhtemelen sabahları toplanarak çeşitli türdeki sandık ve dolaplara koyularak ev içerisinde kolay hareket etmek için yer açılırdı. Yine gayrimüslimlerin evleri içerisinde muhtemelen hırsızlık, diğer türden saldırılardan korunmak veya avlanmak içinde çeşitli türden tüfek, bıçak ve kılıç gibi silahlar bulunurdu.³⁷⁹

Gayrimüslimlerin soğuk havalarda evi ısıtmak veya yemek pişirmek için oduna ihtiyaçları vardı. Odunun temin edilerek yakmak için hazır hale getirilmesinde de balta, testere ve keser gibi aletleri kullanmışlardır. Akşamları gezmek ve evin içini aydınlatabilmek için ise fanus adı verilen aleti kullanmışlardır. Bedenlerinin ve evlerinin iç-dış temizliği içinde ibrik kullanmışlardır. Rodosçuk'taki Hristiyanlardan bazılarının evlerinde İncilin olması onların kutsal kitabına evlerinde yer vermelerinin yanında okuduklarını da göstermektedir.

Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimlerin ev eşyalarına bakıldığında harrani kilimi gibi çeşitli Türk yöresel ürünlerinin yanında Frenk sandığı gibi Fransa menşeli ürünleri

³⁷⁹ İslam hukukuna göre gayrimüslimlerin evlerinde silah bulundurması yasak olmasına rağmen çeşitli silahların evlerinde bulunması bu kuralın Osmanlı'da ne derecede uygulandığını göstermesi açısından önemlidir. Farklı şehirlerde yaşayan gayrimüslimlerin evlerinde silahlar bulunduğuna dair bilgi için bk. Ömer Demirel-Muhiddin Tuş- Adnan Gürbüz "Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya ve Giyim Kuşam (XVI- XIX. Yüzyıllar) ", *Sosyo- Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I-III* (ss. II, 703-755), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara-1992, 714-715.

de kullandıkları görülmektedir. Bu durum Müslümanlar içinde geçerlidir. Zira bir Müslüman terekesinde Londra takısından bahsedilmesi buna örnektir.³⁸⁰ Ayrıca gayrimüslimlerin kullandıkları ev eşyaları - kutsal sayılan eşyalar dışında Müslümanlarla hemen hemen aynıydı. Fakat maddi açıdan Müslümanların tereke tutarları gayrimüslimlerden daha fazlaydı.³⁸¹

2.3. GİYİM – KUŞAM VE SÜS EŞYALARI

Giyim-kuşam kültürünün oluşmasında zevk ve beğenin yanında kültür, coğrafi koşullar ve iklim önemli rol oynamaktadır. Kıyafet kelimesi “*bir kimsenin ardından gitmek, izini sürmek*” manasına gelen kavil kökünden türediği için kişilerin giydiği kıyafetler onların kişilik özelliklerini gösterdiğinden dolayı bu konunun sosyal tarih açısından önemi ortadadır.³⁸²

Hz. Peygamber döneminde gayrimüslimlerle Müslümanların kıyafetlerinin ayrılmasını emreden bir düzenleme yoktur. Fakat bu düzenlemeler daha sonraki İslam devletlerinde çeşitli ihtiyaçların bir gereği olarak ortaya çıkmıştır.³⁸³ “Zımmi statüsü her ne kadar gayrimüslimlerin haklarını güvence altına alan bir anlayış üzerine inşa edilmişse de bu durum onların Müslümanlarla aynı haklara sahip oldukları anlamına gelmiyordu. Bunun her zaman aynı şekilde olmasa bile gözle görülebilen en dikkat çekici boyutu kılık kıyafet konusunda alınan önlemlerdi.”³⁸⁴

Türkiye Selçukluları ve Beylikler döneminde gayrimüslimlerin giyim-kuşamına pek müdahale edilmemiş ve bu konuda geniş bir özgürlük içerisinde bırakıldıkları kaynaklarda belirtilmiştir. Anadolu’daki beyliklerden biri olan Osmanlı Devleti de kuruluşundan XV. yüzyıl ortalarına kadar giyim-kuşam konusunda gayrimüslimlere son derece müsamahakârdı. Osmanlı Devletinde giyim-kuşam kısıtlamaları ise en ciddi şekilde Sultan II. Selim ve Sultan III. Murad zamanında uygulanmıştır.³⁸⁵ Giyim-

³⁸⁰ RŞS, nr.1590, 5a-2.

³⁸¹ RŞS, nr.1586, 46a-3.; RŞS, nr.1586, 62a-1.; RŞS, nr.1586, 87a-3.; RŞS, nr.1587, 5a-1.; RŞS, nr.1587, 26a-2.; RŞS, nr.1587, 28a-2.

³⁸² Turan, “Osmanlı Devletinde Gayri Müslimlerin Kılık Kıyafetlerine Dair Düzenlemeler”, 240.

³⁸³ Kenanoğlu, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Dinlerarası İlişkiler”, 149.

³⁸⁴ Turan, “Osmanlı Devletinde Gayri Müslimlerin Kılık Kıyafetlerine Dair Düzenlemeler”, 243.

³⁸⁵ Osmanlı döneminde giyim-kuşam uygulamaları hakkında detaylı bilgi için bk. Yavuz Ercan, “Osmanlı İmparatorluğunda Gayrimüslimlerin Giyim, Mesken ve Davranış Hukuku”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarih Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 1, 1990, 117-123.; Turan, “Osmanlı Devletinde Gayri Müslimlerin Kılık Kıyafetlerine Dair Düzenlemeler”, 245-254.

Kuşamla ilgili kısıtlayıcı Padişah hükümleri hükümet merkezinde titiz bir şekilde uygulanmasına rağmen, hükümet merkezi dışındaki yerlerde sertlik derecesi bölgede görevli olan vali, kadı ve diğer devlet görevlilerinin tutumuna bağlı kalmaktaydı.³⁸⁶

Şer'iyye sicillerinde bulunan tereke kayıtlarında ölen kişilerin özel eşyalarının kaydedilmesi gayrimüslimlerin giyim-kuşamları hakkında bilgi edinilmesine de imkân sağlamıştır. Mesela Andon adlı zımmi ölmeden önce belden yukarısına gömleğe benzer 140 akçe değerindeki münakkaş³⁸⁷...? adı verilen giysiyi giymiştir. Başını örtmek için 233 akçe değerindeki münakkaş çuka³⁸⁸ kalpağı³⁸⁹, 204 akçe değerinde siyah kalpağı ve fiyatı belli olmayan aba³⁹⁰ kalpağı kullanmıştır. Ellere 10 akçe değerindeki kolçak adı verilen eldiveni giymiştir. Belden aşağısına 44 akçe değerindeki donu ve donun üstüne ise 13 akçe değerindeki diz çakşırını³⁹¹ giymiştir. Hepsinin üzerine ise omuzlarından dizlerine doğru uzanan 2.400 akçe değerindeki münakkaş ferace³⁹² çukayı giymiştir. Andon, ayaklarına ise deriden yapılan ve 49 akçe değerinde olan mavi sahtiyan denilen ayakkabıyı giymiştir.³⁹³

Pabuççu Yani'nin terekesi ise o dönemde Müslüman ve gayrimüslimlere satılan ayakkabıların türlerini göstermesi açısından önemlidir. Bunun yanında kendisinin de kullandığı anlaşılan değerli giyim-kuşam eşyaları da vardır. Pabuççu Yani'nin kendisi bel üstüne yakasız bir giysi olan 10 akçe değerindeki göyneği ve 110 akçe değerindeki

³⁸⁶ Kenanoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinlerarası İlişkiler (14-20.Yüzyıllar)", 151-152.

³⁸⁷ "Renkli dokuma motiflerle süslenmiş kumaşların genel adıdır." Bk. Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Haz. Aydın Sami Güneşal, 25. Baskı, Aydın Kitabevi Yay., Ankara 2008, 725.

³⁸⁸ Çuka, yün kumaşına verilen addır. Çuka adı verilen malzeme Osmanlı'da imal edildiği gibi İngiltere ve Fransa'dan da ithal edilmiştir. Detaylı bilgi için bk. Reşat Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yay., Ankara 1969, 82.

³⁸⁹ Kalpak, asıl deriden ve çukadan yapıp üstüne sarık sarılmayan başlıktır. Tüylü külah şeklindedir. Detaylı bilgi için bk. Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 142.

³⁹⁰ Aba, "Yünden yapılmış kaba kumaştır." Bk. Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 2.

³⁹¹ Çakşır, İç don üzerine giyilen pantolon manasına gelmektedir. Detaylı bilgi için bk. Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 59-60.

³⁹² Ferah elbise manasına gelen ferace Abbasilerden beri çeşitli İslam ülkelerinde kullanılmıştır. Osmanlılar'da da XV. yüzyılın sonlarından devletin yıkılışına kadar çeşitli değişikliklere uğrayarak erkek ve kadınlar tarafından kullanılmıştır. XVII. yüzyılda kadın feracelerine "zenane" erkek feracelerine ise "merdane" denilmiştir. Detaylı bilgi için bk. Hülya Tezcan, "Ferace", *DİA*, 12, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1995, 349-350.

³⁹³ RŞS, nr.1586, 61b-2.

önü açık olup kuşakla bağlanan beyaz dolamayı³⁹⁴ giymiştir. Bel altına ise 140 akçe değerindeki köhne çakşırı ve 10 akçe değerindeki diz çakşırını giymiştir. Hepsinin üzerine boyundan dizine kadar uzanan 1.205 akçe değerindeki kuzu kürklü feraceyi, 80 akçe değerindeki siyah kuzu kürkünü, 500 akçe değerindeki kaftanını³⁹⁵ ve 300 akçe değerindeki keçe³⁹⁶ kaftanını giymiştir. Boynuna ise 12 akçe değerindeki köhne şalı takmıştır. Ayaklarına 5 akçe değerindeki meşin ve 80 akçe değerindeki deriden yapılan sarı sahtiyan giymiştir. Başına ise 700 akçe değerindeki samur kalpağı takmıştır. Pabuççu Yani, muhtemelen Müslüman ve gayrimüslim müşterilerine ise ayakkabı olarak 25 akçe değerindeki zena? pabuçları, 37 akçe değerindeki merdane pabuçları, 75 akçe değerindeki çizmeleri, 65 akçe değerindeki sarı ve esmani sahtiyanları³⁹⁷, 37 akçe değerindeki siyah sahtiyanları, 15 akçe değerindeki süvari meşinleri, 60 akçe değerindeki kırmızı sahtiyanları satmıştır. Ayrıca pabuççu Yani müşterilerine hamam giysisi olarak kullanılan peştamalların tanesini de 16 akçeye satmıştır.³⁹⁸

Giydiği giysilerden çoban olduğu anlaşılan Mirak adlı Ermeni belden yukarısına gömleğe benzeyen köhne bogasi³⁹⁹ adı verilen giysiyi giymiştir. Bunun üzerine kolsuz bir giysi olan ve çobanlarca çokça kullanıldığı anlaşılan aba çakşır veya kuzu kürkü hırka giymiştir. Bel altına ise çuka'dan yapılan diz çakşırı giymiştir. Bel kısmını sıcak ve sıkı tutmak için⁴⁰⁰ beline ibrişim kuşak makromeyi⁴⁰¹ bağlamıştır. Boynuna ise

³⁹⁴ Dolama hem kadınların hem de erkeklerin giydiği bir giysidir. Önü açık yani iliklenmeyen ama belden bir kuşakla bağlanan dolamanın çuka, çatma ve kemhadan yapılan türleri vardır. Detaylı bilgi için bk. Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 92.

³⁹⁵ “Entariye benzeyen kaftanlar önden açık, boyu uzun kolları uzun ve kısa olabilen entarinin üstüne giyilebilen bir üst elbisesidir. İç donu ve gömlek gibi kıyafetlerin üstüne giyilen astarsız elbise olan kaftanlar özellikle erkek giyiminde kullanılırdı. Kıymetli ve güzel kumaşlardan yapılırdı. Kaftanlar daha çok itibarı temsil etmekte ve sembolik olarak kullanılmaktaydılar.” Bk. Güldür, *Rodosçuk Kazasında Sosyo-Ekonomik Hayat (1788-1790)*, 42.

³⁹⁶ Islatılarak dövülmek suretiyle yün ve kıldan yapılan kaba kumaştır. En kaba haline kebe denmektedir. Detaylı bilgi için bk. Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 152.

³⁹⁷ Sahtiyan, ayakkabı ve giysilerde kullanılan boyanmış ve cilalanmış deri manasına gelmektedir. Bk. Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 913.

³⁹⁸ RŞS, nr.1588, 32a-3.

³⁹⁹ Bogasi, İtalya'da, ortaçağ döneminde Boccasio diye ünlene ince pamuklu bir kumaş türüdür. Detaylı bilgi için bk. Demirel-Tuş-Gürbüz “Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya ve Giyim Kuşam”, 719.

⁴⁰⁰ Demirel-Tuş-Gürbüz “Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya ve Giyim Kuşam”, 721.

⁴⁰¹ Nakışlı örtü manasına gelen makromeye makreme de denilmektedir. Bk. Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 575.

köhne bir şal bağlamıştır. Hepsinin üzerine çobanlara has bir giysi olan kepenek⁴⁰² giymiştir.⁴⁰³

Şarap imalatı yaptığı anlaşılan Aleksî adlı zımmî ise ölmeden önce bel altına 300 akçe değerinde mor çakşır giymiştir. Bel üstüne 300 akçe değerinde iskerlet⁴⁰⁴ yelek veya 400 akçe değerinde mor Londra çukasından (kumaş) ferace veya ikisini kombin yaparak giymiştir. Belini sıcak ve sıkı tutmak veya sahip olduğu gümüş bıçağını yerleştirmek için 120 akçe değerinde ipek kuşak bağlamıştır.⁴⁰⁵

Vârissiz ölen Saula adlı zımmî ise ölmeden önce bel altına 31 akçe değerinde olan don giymiştir. Donun üstüne 29 akçe değerinde köhne çakşır giymiştir. Bel üstüne ise 110 akçe değerindeki beyaz dolama, 105 akçe değerindeki yeni dolama, 25 akçe değerindeki köhne dolama ve 87 akçe değerindeki köhne yeleşgi giymiştir. Hepsinin üstüne 120 akçe değerindeki köhne kuzu kürkünü giymiş ve başını da Müslümanlara has olan 30 akçe değerindeki sarık veya 80 akçe değerindeki kalpak ile örtmüştür.⁴⁰⁶

Hacı İbrahim adlı Müslüman'ın dükkânını işleterek giysiler satan total Minol'un şehirden firar etmesi üzerine abacı dükkânında bulunan giysiler kaydedilmiştir. Bu kayıt o dönemdeki abayla yapılmış giysi türlerini göstermesi açısından önemlidir. Kayıta bulunan giysi türleri ve fiyatları şöyledir. Tanesi 30 akçe değerinde aba zebun⁴⁰⁷, tanesi 35 akçe değerinde aba çakşır, tanesi 30 akçe değerinde sade aba zebun, tanesi 70 akçe değerinde aba sade dolama, tanesi 80 akçe değerinde aba dolama, tanesi 40 akçe değerinde aba zebun, tanesi 90 akçe değerinde aba yayanca, tanesi 50 akçe değerinde aba şalvar, tanesi 100 akçe değerinde siyah şalvar, tanesi 90 akçe değerinde aba tire şalvar, tanesi 10 akçe değerinde aba takunya⁴⁰⁸ ve metresi 3 akçe olan kırmızı aba bu

⁴⁰² Çok uzun ömürlü bir giysi olan kepenek çobanlar tarafından kışın giyilmektedir. Keçenin en sert hali olan kebe'den yapıldığı için bu isim verilmiş olmalıdır. Detaylı bilgi için bk. Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 154.

⁴⁰³ RŞS, nr.1588, 40a-2.

⁴⁰⁴ “İtalyanca bir kelime olup (scarlato) kırmızı boyayla boyanmış Venedik çukasıdır. Bk. Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 183.

⁴⁰⁵ RŞS, nr.1589, 6b-4-7a-1.

⁴⁰⁶ RŞS, nr.1589, 9a-1.

⁴⁰⁷ Kelimenin aslı zımmî ise de şer'iyye sicillerinde zebun olarak geçmektedir. Zebun kışın elbiselerin altına giyilen pamuklu kolsuz giysidir. Buna içlikte denilmektedir. Detaylı bilgi için bk. Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 251.

⁴⁰⁸ Takunya, odundan oyulup üzerine ayağı tutması için kösele tasma çakılarak yapılan basit bir ayakkabıdır. Detaylı bilgi için bk. Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 221.

dükkânda satılmaktaydı.⁴⁰⁹ Buna benzer meslekle uğraşırken ölen terzi Yenaki'nin ise 30 akçe değerinde sarı pabuçları vardır. 1.400 akçe değerinde benoş? feracesi vardır.⁴¹⁰ Papa Kostantin Mahallesinde oturan bir Ermeni'nin ise diğerlerinden farklı olarak 150 akçe değerinde Yanbolu kebesi, 50 akçe değerinde gömleği, 150 akçe değerinde kırmızı kalpağı, 500 akçe değerinde kara kuşağı vardır.⁴¹¹

Zengin bir gayrimüslim olan Ekmekçi Dimitri ise ölmeden önce bel altına 30 akçe değerinde gök renkli don ve 60 akçe değerinde alaca⁴¹² giymiştir. Bel üstüne 200 akçe değerinde mavi dolamayı, 100 akçe değerinde köhne yeleği, 400 akçe değerinde köhne mor yeleği, 100 akçe değerinde münakkaş makromeyi ve 60 akçe değerinde beyaz entariyi⁴¹³ giymiştir. Bunların üzerine 1.000 akçe değerindeki mavi kürkünü, 50 akçe değerinde olan ehramını ve 60 akçe değerinde olan kuzu kürkünü giymiştir. Beline, sıkı tutması ve silah taşıyabilmesi için 800 akçe değerindeki kuşağını takmıştır. Boynuna 30 akçe değerindeki şalını sarmıştır. Başını 30 akçe değerindeki köhne kalpağı ve 800 akçe değerindeki kırmızı renkli samur kalpağı ile kapatmıştır. Ayaklarına ise 800 akçe değerindeki keçe sahtiyanlarını giymiştir.⁴¹⁴

Gayrimüslimler çeşitli elbiselerin yanında çeşitli süs ve elzem eşyalarını da yanlarında taşımışlardır. Mesela İstirati'ye ait olan tereke kaydında 3 altın küpe, 2 altın yüzük, 800 akçe kıymetinde altın bukağı?, 1.000 akçe kıymetinde inci, 500 akçe kıymetinde inci gerdan, 1.000 akçe kıymetinde altın bilezik ve 300 akçe kıymetinde sırmalı kese gibi eşyalar bulunmaktadır.⁴¹⁵ Sultan adlı Müslüman kadın ise elmas taşlı bileziğini borcuna karşılık Yasef adlı Yahudi'ye rehin vermiştir.⁴¹⁶ Bu süs eşyalarının yanında gayrimüslimler elzem olan bazı eşyaları da yanlarında taşımışlardır. Mesela

⁴⁰⁹ RŞS, nr.1590, 80b-2.

⁴¹⁰ RŞS, nr.1591, 50a-3.

⁴¹¹ RŞS, nr.1591, 71a-3.

⁴¹² Alaca, genellikle kırmızı zemin sarı çubuklu desenleri olan pamuklu bir kumaştır. Bu malzemeden erkek ve kadınlar için mintan ve şalvar gibi ayrı ayrı giyecekler yapılmıştır. Detaylı bilgi için bk. Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 10.

⁴¹³ Kadınlar tarafından giyilen bu giysiyi eskiden erkeklerde giymiştir. Çeşitli kumaşlardan yapılan entari süssüz ve uzun bir giysidir. Detaylı bilgi için bk. Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, 102.

⁴¹⁴ RŞS, nr.1592, 44b-1.

⁴¹⁵ RŞS, nr.1590, 55b-2.; RŞS, nr.1589, 5b-4.

⁴¹⁶ RŞS, nr.1590, 77b-5.

tütün koymak için tütün tabakasını⁴¹⁷ kendilerini korumak amacıyla ise hançer, bıçak ve kılıç gibi silahları yanlarında taşımışlardır.⁴¹⁸

Yukarıdaki kayıtlardan anlaşıldığı üzere Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimler çeşitli türlerde giysileri tercih etmişlerdir. Zenginlerinin değerli giysilerinin olmasına karşın durumu çok da iyi olmayanların işlerini görecektir giysiler tercih ettiği görülmüştür. Mesela zenginler samur kürkleri giyerken iktisadî durumunun iyi olmadığı anlaşılan gayrimüslimler kuzu kürkü giymişleridir. Çobanlar gibi mesleğiyle bağlantılı giysiler giyen gayrimüslimlerin yanında farklı meslek türünden olmasına rağmen aynı türden giysiler giyen gayrimüslimlerde vardır.

Gayrimüslimler yurt dışı kumaşlarından olan Londra ve İtalya kumaşlarından yapılmış giysilerde giymişlerdir. Gayrimüslim zenginlerin Rusya'dan gelen samur kürkünü kullanmaları ve Rodosçuk şehrinde birçok gayrimüslim kürkçünün bulunması yurt dışı giysilerinin yoğun bir şekilde kullanıldığını göstermektedir.⁴¹⁹ Bunun yanında Rodosçuk'ta yaşayan Müslüman ve gayrimüslimler, Bulgaristan'ın Yanbolu bölgesi, Tire ve Selanik gibi yurt içi yerlerden gelen kumaşlardan da yapılan giysiler kullanmışlardır.

XVI. yüzyılda çıkarılan fermanlarda "Müslümanların kavuk ve ayakkabılarının sarı, Ermenilerin şapka ve ayakkabılarının kırmızı, Rumlarınki siyah, Yahudilerinkinin mavi olması emredilmiştir".⁴²⁰ Bu fermana uygun olarak kayıtlarda geçen bir erkek Ermeni terekesinde Kırmızı kalpak vardır. Fakat ayakkabısının rengi belli değildir. Rum erkekler ise -bu fermanlara uygun olmayan- sarı, mavi ve kırmızı renkte pabuçların yanında siyah ve kahverengi sahtiyenler da giymişlerdir. Rumların şapkaları ise Ermenilere has olan kırmızı renktedir. Hatta sarık kullanan Rum bile vardır.⁴²¹

⁴¹⁷ RŞS, nr.1588, 32a-3.

⁴¹⁸ RŞS, nr.1592, 44b-1.

⁴¹⁹ İşlenmiş veya işlenmemiş tüylü hayvan derilerini ifade eden kürk Osmanlı devletinin ilk zamanlarında daha çok soğuktan korunmak için kullanılmış fakat İstanbul'un fethiyle beraber lüks giysi haline gelmiştir. Kürkler yerli piyasa dışında Rusya'dan temin edilip kürkçü esnafları tarafından çarşılarında satılmaktaydı. Kürk hakkında detaylı bilgi için bk. Filiz Karaca, "Kürk", *DİA*, 26, Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2002, 568-570.; Zeki Tekin, "Osmanlılarda Kürk Kullanımı", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, 10, 644-648.

⁴²⁰ Kenanoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinlerarası İlişkiler", 150.

⁴²¹ Muhtemelen sarığı olan kişi Rum tercüman olmalıydı. Çünkü Osmanlı'da tercümanlık görevi yapan kişilerin sarı ayakkabı ve sarık giyebilme imtiyazları vardı. Bk. Kenanoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinlerarası İlişkiler", 151.

Yahudilerin tereke kaydına ulaşamadığı için şapka, ayakkabı ve diğer giysilerine dair bilgi edinilememiştir. Muhtemelen yukarıda bahsedilen pabuçunun dükkânında bulunan ayakkabılardan birini giymiş olmalıdır. Veya Ermeniler gibi giyinmiş olmalıdırlar.⁴²²

Rodosçuk'taki gayrimüslim kadınlara ait 1640-1648 tarihleri arasında tereke kayıtları olmadığı için onların giyim-kuşamları hakkında bilgi verilememiştir.⁴²³ Buna rağmen Osmanlı coğrafyasının birçok yerinde gayrimüslim kadınların Müslüman kadınlar gibi giyindiği bilinmektedir. Rumeli bölgesinde ise gayrimüslim kadınlar yüzlerinin bir kısmını açıkta bırakırlardı.⁴²⁴ XVIII. yüzyılın sonlarında Rodosçuk mahkemesinde kaydedilen tereke kayıtlarına dayalı yapılan bir çalışmada ise gayrimüslim kadınlar ve gayrimüslim erkekler tarafından kullanılan giysilerin çoğunun hem kadınlar tarafından hem de erkekler tarafından kullanıldığını ortaya konulmuştur.⁴²⁵ 1640-1648 yıllarındaki kayıtlarda da Müslüman erkek ve kadınların giysi kullanımının hemen hemen aynı olması, belirtilen bilgilerin doğruluğunu ortaya koymaktadır.

Rodosçuk'ta yaşayan Müslüman erkekler başlarına fes ve sarık-kavuk gibi giysiler örterken ayaklarına ise kırmızı pabuç, sahtiyan ve meşin gibi ayakkabılar giymişlerdir.⁴²⁶ Müslümanların yeşil renkli elbise giymeleri⁴²⁷ gibi birkaç farklılık dışında gayrimüslimlerle aynı türden giyim-kuşam eşyaları kullanmışlardır. Hatta Londra, İtalya ve Türk kumaşlarını Müslümanların da kullanması Müslümanlarla gayrimüslimlerin aynı pazarın müşterileri olduklarını ortaya koymaktadır.⁴²⁸ Fakat şer'iyye sicillerindeki her tereke kaydında giyim-kuşam elbiselerinin renginin

⁴²² Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 182.

⁴²³ Rodosçuk'a 20-25 yıl sonra gelen Evliya Çelebi kadınların genellikle "çuka feraceler ve yassı başlı" gezdiklerinden bahseder. *Bk.* Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme* (I-VI), IV/383a.; Kelemen Mikes'in 1720'li yıllarda Ermeni kadınlarının giysileri hakkında verdiği bilgiler ise şöyledir: "Ermeni karıları çarşıya çıktıklarında hep siyah, astarsız bir örtü örtünürler... Kızlarını evlendirirken bir kat entari verirler, o kadar, ne para, ne başka bir şey" detaylı bilgi için *bk.* Kelemen Mikes, *Türkiye Mektupları*, 53.

⁴²⁴ Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, 125.

⁴²⁵ Güldür, *Rodosçuk Kazasında Sosyo-Ekonomik Hayat (1788-1790)*, 39.

⁴²⁶ Rodosçuk'ta 1640-1648 yılları arasında Müslümanların giyimleri hakkında bilgi için *bk.* RŞS, nr.1586, 38a-2.; RŞS, nr.1586, 62a-1.

⁴²⁷ RŞS, nr.1587, 5a-1.; XVII. yüzyılın ortalarındaki seyyah Thevenot "Osmanlı'da yaşayan Yahudi ve Hristiyanların yeşil renkte giysiler giymeye cesaret edemediklerini ve bunun dışındaki diğer renkleri kullanabildiklerini" söylemiştir. Rodosçuk şer'iyye sicillerinde bulunan Müslüman terekelerinde yeşil renkli giysiler bulunurken gayrimüslimlerin terekelerinde yeşil renkli giysilerin bulunmaması bu bilgiyi doğrular niteliktedir. *Bk.* Kenanoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinlerarası İlişkiler", 151.

⁴²⁸ RŞS, nr.1590, 75a-1.

belirtilmemesi etnik unsurların genel olarak hangi rengi kullandıklarının saptanmasını güçleştirmişti. Bu yüzden elbise renklerinin bulunduğu bazı kayıtlara dayanarak kesin olmayan çıkarımlar yapılmıştır.

1568, 1577 ve 1580 tarihli fermanlar ile gayrimüslimlerle Müslümanların giysiler konusunda benzememesi için gayrimüslimlerin ayakkabı ve şapka renklerinin Müslümanlarla aynı olması, elbiselerde ıskerletin olması, ipek elbise giymeleri ve ipeği elbiselerine işletmeleri, Müslümanların elbiselerinden kıymetli elbiseler giymeleri yasaklanmıştır. Fakat belli dönemlerde Osmanlı merkezi yönetiminden giyim-kuşamla ilgili çıkan bu tür emirler 1640-1648 yılları arasında Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimlere sıkı bir şekilde uygulanmamıştır. Bunu yukarıdaki gayrimüslim tereke kayıtlarından görmek mümkündür.

2.4. AİLELERİ

İnsan, neslini devam ettirme ve sevgi gibi gereksinimlerinden dolayı aile kurmuştur.⁴²⁹ Ailenin kuruluşu ise ilk olarak erkek veya kadından herhangi birinin evlenme niyetini karşı tarafa bildirmesi ile başlar ve kabulden sonra toplumun çekirdeği olan aile kurulmuş olur.⁴³⁰ Aile, milletlerin çekirdeğini oluşturmasıyla beraber gelişme ve çöküşüne de sebep olabilecek bir kurumdur. Bunun gibi aile hakkında birçok tanım yapılmıştır. Fakat bütün tanımlarda genel anlamıyla aile, anne-baba, çocuklar ve yakın akrabalarından meydana gelen toplumsal ve ekonomik bir kurum olarak tanımlanmıştır.⁴³¹ Bu genel tarife göre aileyi meydana getiren unsurların temelinde aile fertleri vardır. Aileler, zamana, coğrafyaya ve toplumsal nedenlere bağlı olarak geniş ve çekirdek aile olarak ortaya çıkmaktadır.⁴³²

Bir görüşe göre Osmanlı toplumunda yakın akraba ve çekirdek ailenin bir araya gelmesiyle oluşan geniş aile türü yaygındır. Aile yapısı ise baba egemenliğine

⁴²⁹ İsmail Kıvrım, "XVII. Yüzyılda Gaziantep Şehrinde Ailenin Oluşumu (1650-1700)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 22, 2007, 358.

⁴³⁰ Hamza Aktan, "İslam Aile Hukuku", *Sosyo- Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I-III* (ss. II, 396-433), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara-1992, 397.

⁴³¹ Galip Eken, "XVIII. Yüzyıl Ortalarında Antep'te Aile", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 2006, 109.

⁴³² Ömer Demirel-Muhiddin Tuş- Adnan Gürbüz, "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", *Sosyo- Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I-III* (ss. I, 97-161), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara-1992, 97.

dayanmaktadır.⁴³³ Diğer bir görüşe göre ise Osmanlı aile türünü “geniş aile” şeklinde tanımlamak doğru değildir. Çünkü bu durum kültüre, etnik yapıya, zamana, bölgeye, dinî yaşama ve ailenin fiziki durumuna göre değişebilmektedir.⁴³⁴ 1640-1648 yılları arasında Rodosçuk’ta yaşayan gayrimüslim aileler de Osmanlı toplumunun bir parçası olduğundan geniş aile yapısına sahiptir veya değildir denilip geçilmesi doğru olmayacağından ailelerin ne tür bir yapıya sahip olduğunu gösteren tablo aşağıda verilmiştir. Aşağıdaki tablo, Rodosçuk şer’iyye sicillerinde bulunan miras ve tereke kayıtlarına dayanarak hazırlanmıştır.

Tablo 2.4. Rodosçuk’ta Gayrimüslimlerin Aile Yapısı

Baba	Eş Sayısı	Erkek Çocuk Sayısı	Kız Çocuk Sayısı	Diğer Yakın	Aile Nüfusu ve Köken
1	1	1			3 /Rum
1			2	1	4 /Rum
1	1	2	2	1	7 /Rum
1	1	2	3	1	8 /Rum
1	1	1	1		4 /Rum
1	1	1			3 /Ermeni
1					1 /Rum
1		2	1		4 /Rum
1	1	4	1		7 /Rum
1	1	2	2		6 /Rum
1	1				2 /Rum
1	1		1		3 /Rum
1		3	1		5 /Rum
1	1	1			3 /Ermeni
1	1	2			4 /Rum
1	1	3	1		6 /Rum
1		2	1		4 /Rum
1		2	1		4 /Rum
1	1	1			3 /Rum
1	1	1			3 /Rum
1				2	3 /Rum
1	1	1			3 /Rum

⁴³³ Zülfiye Koçak, “Şer’iyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Ayntab Şehrinde Ailenin Oluşumu (1600-1650)”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 44, 2010, 291-292.

⁴³⁴ İbrahim Güler, “XVIII. Yüzyılda Aile: Sinop Örneği”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, 14, 28.

1	1	3			5 /Rum
	1	2			3 /Rum
1		2			3 /Rum
	1			2	3 /Rum
1	1				2 /Rum
1		2	1		4 /Ermeni
1	1	5	2		9 /Rum
1	1	3	1		6 /Rum
1		2			3 /Ermeni
1	1	1			3 /Rum
1		1			2 /Rum
1	1			1	3 /Rum
1	1		1		3 /Ermeni
1		2	1		4 /Rum
1	1		2		4 /Rum
1	1	1			3 /Ermeni
	1	2			3 /Rum
1	1			1	3 /Rum
1		1	2		4 /Ermeni
1	1			1	3 /Ermeni
1			2		3 /Rum
1				1	2 /Ermeni
1		1			2 /Rum
1		2			3 /Ermeni
1	1	2		1	5 /Rum
1	1	3			5 /Rum
1	1	2	1		5 /Ermeni
1	1	1	1		4 /Ermeni
1					1 /Rum
1					1 /Rum
51	34	73	33	12	202

Tabloda görüldüğü gibi 53 tane gayrimüslim ailenin 43 tanesi çekirdek aile iken 10 tanesi geniş aile türüne sahiptir. Yüzde olarak gayrimüslimler arasında çekirdek aile %81 iken geniş aile %19'dur. 40 Rum ailenin 8 tanesi geniş aileyken 32 tanesi çekirdek ailedir. Yani Rum ailelerin %80'i çekirdek aileyken %20'si geniş ailedir. 12 Ermeni ailenin 2 tanesi geniş aileyken 10 tanesi çekirdek ailedir. Yani Ermeni ailelerinin %94'ü çekirdek aileyken %6'sı geniş ailedir. Tablo da 1 Yahudi ailesi vardır ve bu Yahudi ailesi çekirdek aile yapısına sahiptir.

Yine tabloya göre gayrimüslimlerin ailelerinde bulunan fertlerin sayısı 1 ila 9 arasında değişmektedir. Tek kişilik aileler genellikle eşini kaybetmiş dul erkek veya kadınlardır. Kalabalık aileler ise anne, baba ve çocuklardan oluşmaktadır. Geniş ailelerde dede, nine, teyze, amca ve dayı gibi yakın akrabalar bulunabilmektedir. Aile içerisinde bulunan fertlerin yaklaşık olarak %64'ü erkek %36'sı ise kadınlardır. Ayrıca tabloya göre 1 hanede ortalama 4 gayrimüslim yaşamaktadır. Sonuçta yukarıda bahsedilen Osmanlı toplumunun genelinde geniş ailenin yaygın olduğu bilgisine karşın 1640-1648 yıllarında Rodosçuk'ta yoğun olarak çekirdek aileye sahip gayrimüslimler yaşamışlardır.

2.4.1. Ailenin Kurulması (Evlenme)

“Hiç şüphesiz ailenin varlığı ve sürekliliği evlilikle sağlanır. İslam hukukunda evlilik, karı-koca arasında beraber yaşamaya ve yardımlaşmaya müsaade eden ve taraflara karşılıklı hak ve vazifeler yükleyen bir akit olarak tanımlanmıştır. Toplumda ailenin oluşabilmesi için erkek ve kadının evlilik birliğini kurması gerekmektedir. Bu birliğin kurulabilmesi için ise nikâh gereklidir”.⁴³⁵ Nikâh kıydırmayı düşünen Hristiyanlar önce yerel dinî yöneticileri olan metropolitlerden evlilik ruhsatı alıyorlardı. Daha sonra hem nikâh ruhsatının alınması hem de düğün törenin yapılması için metropolite “nikâh resmi” denilen bir vergi ödüyorlardı. Ayrıca gelin adayının yaşadığı bölgenin vergisini toplayan kişiye de arus resmi (veya gerdek resmi) ödemeleri gerekiyordu.⁴³⁶ Osmanlı döneminde Hristiyanlar, aile ve evlilik konularıyla ilgili hukuksal işlerini Roma hukukunun ilkelerine göre piskoposluk adı verilen dinî kurumları aracılığıyla görmüşlerdir.⁴³⁷ Çünkü Osmanlı Devleti bu konuda gayrimüslimleri serbest bırakmıştır.⁴³⁸ Fakat yine de gayrimüslimlerin sadece kayıt

⁴³⁵ Detaylı bilgi için bk. Fahrettin Atar, “Nikâh”, *DİA*, 33, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2007, 112-117.; Zülfiye Koçak, “Ayntab Şehrinde Aile Birliğinin Sona Erme Süreci (1600-1650)”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1), 2011, 419.

⁴³⁶ Sophia Laiou, “Osmanlı Dünyasında Hristiyan kadınlar: Rum Cemaatinin Şer’iyye Mahkemelerinde Açtığı Kişilerarası Davalar ve Aile Davaları (17. Ve 18. Yüzyıllar)”, Amila Buturovic- İrvin Cemil Schick (haz.), *Osmanlı Döneminde Balkan Kadınları Toplumsal Cinsiyet, Kültür, Tarih*, (253-280), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 260-261.

⁴³⁷ Svetlana İvanova, “Hristiyan Rumeli Kadınları, Evlilik Sorunları ve Kadı Sicilleri (17. ve 18. Yüzyıllar)”, Amila Buturovic- İrvin Cemil Schick (haz.), *Osmanlı Döneminde Balkan Kadınları Toplumsal Cinsiyet, Kültür, Tarih*, (163-209), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 166-167.

⁴³⁸ Gayrimüslimlerin evlenme ve boşanma işlemlerinde serbest bırakıldıklarına dair bir hükümde: “Bir zımmiye erinden kaçsa veya bir zımmi avret almali veya boşamali olsa, aralarına rahib-i mezburdan

ücreti vererek kadı mahkemesinde de evlendikleri görülmüştür.⁴³⁹ Hatta kadı mahkemesinde İslam aile hukukuna göre evlenen gayrimüslim kadınlar Müslüman kadınlar gibi mehr⁴⁴⁰ almışlardır.⁴⁴¹ Yani Osmanlı mahkemelerine evlilik için gelen gayrimüslimlere İslam hukuku uygulanmıştır.⁴⁴² İslam hukukuna göre ise gayrimüslim erkekler Müslüman kadınlarla evlenemezdi. Müslüman erkekler ise gayrimüslim olan kadınlarla evlenebilirlerdi. Bu evlilikten doğan çocuklar ise Müslüman sayılmışlardır.⁴⁴³

1640-1648 yıllarında Rodosçuk'taki kadı mahkemesine evlilik için gelen⁴⁴⁴ gayrimüslim erkek ve kadın olmadığı için gayrimüslimlerin, Rodosçuk'daki evlenmelerinin nasıl gerçekleştiği hakkında bilgi verilememiştir.⁴⁴⁵ Gayrimüslimler kendi aralarında evlenmek için kadı mahkemesine başvuramalarının temel nedeni bu konuda kadı mahkemesine ihtiyaç duymamaları olmalıdır. Çünkü kilisede yaptıkları evliliğin Hz. İsa tarafından kutsandığına inanmaktaydılar.⁴⁴⁶ Fakat boşanma kayıtlarında yer alan mehr-i müeccele talepleri ve boşanmanın İslam hukukunda yer alan talak-ı

başka hiç kimse girmeye ve karışmaya” şeklinde ilgililere emir gelmiştir. Bk. Ercan, Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler, 203-204.

⁴³⁹ Laiou, “Osmanlı Dünyasında Hristiyan kadınlar: Rum Cemaatinin Şer’iyye Mahkemelerinde Açtığı Kişilerarası Davalar ve Aile Davaları (17. Ve 18. Yüzyıllar)”, 261.

⁴⁴⁰ “Sözlükte mehir (mehr) "ücret" manasına gelir. Bir fıkıh terimi olarak evlilik esnasında ödenen para veya malı ifade etmektedir.” Ayrıca mehir, nikâhtan önce verilen mehr-i müeccel ve nikâhtan sonra verilen mehr-i muaccel olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Mehir hakkında detaylı bilgi için bk. Mehmet Akif Aydın, “Mehir”, *DİA*, 28, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2003, 389.; İlber Ortaylı, “Anadolu’da XVI. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerine Bazı Gözlemler”, Halil İnalçık-Nejat Göyünç-Heath W. Lowry (ed.), *Osmanlı Araştırmaları I (The Journal Of Ottoman Studies I)*, (ss.33-40) , İstanbul 1980, 33-39.

⁴⁴¹ Çiçek, “Zimmilerin Yargı Tercihi”, 42.

⁴⁴² Düzgün, *Tarsus'ta Gayrimüslimler*, 56.

⁴⁴³ Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, 14-15.

⁴⁴⁴ 17. yüzyıl Kayseri'sinde de mahkemeye evlilik için gelenlerin oranı çok düşüktür. Bk. Ronald C. Jennings, “Women In Erarly 17th Century Ottoman Judicial Records- The Sharia Court Of Anatolian Kayseri” Kayseri Şer’iyye Mahkemesinde Tutulan Osmanlı Mahkeme Kayıtlarına Göre 17. Yüzyılda Kadın], *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 18 (1), 1975, 75.

⁴⁴⁵ Trabzon şehrinin mahkeme kayıtlarında gayrimüslimlerin mahkemede nasıl evlendikleri hakkında bilgiler mevcuttur. “Kayıtlarda evlenecek tarafların mahalleleri ya da köyleri, isimleri, çocuk, bulûğa ermiş ya da dul olma durumları, şer’i hükümlere göre evlendiklerinden mehri muaccel ve mehri müeccel miktarları, şahitlerin isimleri ve nikâh akdi tarihi bulunmaktadır. Şahitlerin genelde iki kişiden oluştuğu görülmektedir”. Muhtemelen Rodosçuk şehrindeki kadı mahkemesinde de bu türden evlilikler gerçekleşmişti. Fakat bunun doğruluğunu ileride yapılacak çalışmalar gösterecektir. Detaylı bilgi için bk. Akbulut, *Trabzon'da Gayrimüslimler*, 95.

⁴⁴⁶ İbrahim Etem Çakır, “Zimmi Kadınlar Kadı Mahkemesinde: Sofya XII. Yüzyıl”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 21, 2014, 47.

bayinle gerçekleşmesi, daha önce Rodosçuk kadı mahkemesinde gayrimüslimler arasında evlilik akdinin gerçekleştiğini gösterebilir.⁴⁴⁷

Gayrimüslimlerin tereke veya miras kayıtlarına bakarak evlilikleri hakkında bazı fikirler edinmek mümkündür. Şöyle ki: Rodosçuk'ta yaşayan ve kendi inançlarına göre nikâh kıydırmış olan gayrimüslimler genellikle kendi aralarında evlenmişlerdir. Yani Ermeni, Ermeni'den kız almış, Rum, Rum'dan kız almış, Yahudi ise Yahudi'den kız almıştır. Rodosçuk'ta örneğine rastlanmamış olsa da Osmanlı toplumunda Müslümanlar, gayrimüslimlerden kız alabilirken kız vermemişlerdir.⁴⁴⁸ Müslümanların aldıkları gayrimüslim kızların ise ehl-i kitap olması gerekmektedir.⁴⁴⁹ İncelenen kayıtlarda Müslüman bir erkeğin ehl-i kitap bir kızla evlendiğine dair bir kayda rastlanmamıştır. Müslüman bir kızın ise ehl-i kitap olsun ehl-i kitap olmasın hiçbir gayrimüslime verilemeyeceğine dair Kur'an'ı Kerim'de ayet vardır.⁴⁵⁰

İncelenen dönemde Rodosçuk'daki gayrimüslimlerin tek eşli olduğu görülmüştür. Osmanlı coğrafyasındaki Müslümanların ise yaygın olarak tek eşli olup olmadıkları tartışmalıdır. Fakat son yıllarda yapılan araştırmaların sonuçları Osmanlı'nın genelinde tek eşliliğin yaygın olduğunu ortaya koymuştur. Suraiya Faroqhi'de bu konuda şunları söylemektedir: “*Osmanlılarda evlilik konusunda şu ana kadar yapılmış araştırmaların ortaya çıkardığı belki de en önemli sonuç, bugüne kadar çok kadınla evliliğin rolünü iyice abartmış olduğumuz. Elimizde bir kentte, hatta kentin bir mahallesinde oturanların bile tam bir listesi bulunmadığı için sayı belirtmemiz çok zorsa da, sayfalar dolusu zabıtların tutulduğu miras davalarına bakıldığı zaman, çok kadınla evlenenlerin hiç de fazla olmadığı görülmektedir.*”⁴⁵¹ Yine Madeline C. Zilfi ise

⁴⁴⁷ RŞS, nr.1590, 41b-2.

⁴⁴⁸ Hristiyanların evlenebilmeleri için belli şartlar vardı. Bunlar şöyledir: “Evlenecek kadın ve erkek mutlaka Hristiyan olacaktı. Hatta mezhep ayrılıkları bile evlenmeye engeldi. Erkek yalnız bir kadınla evlenebilirdi. Nikâh mutlaka kilisede yapılmalıydı. Evlenme töreni yapıldıktan sonra ise dualar okunup Hristiyan din adamı tarafından kutsanacaklardı. Bahsedilen koşullardan bir ya da birkaçı yapılmamış ise Hristiyanlık inancına göre evlilik geçerli sayılmazdı.” Bk. Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 204-205.

⁴⁴⁹ Maide: 5/5.

⁴⁵⁰ Mümtehine: 60/10.

⁴⁵¹ Faroqhi, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, 117.

seyyahların verdiği bilgilere dayanarak Osmanlı'da çok eşliliğin az olduğunu belirtmiştir.⁴⁵²

2.4.2. Kadınları

Tarih boyunca toplum yaşamındaki yeri ve rolleri, zaman, mekân ve dinlere göre değişmiş olan⁴⁵³ kadınların, tarihinin araştırılması 1960'ların sonlarına doğru başlamıştır. 1970'lerde artarak devam etmiştir. Yine 1970'lerde "Osmanlı kadını" araştırmaları da başlamıştır. Şer'iyye sicillerine dayanarak yapılan ilk Osmanlı kadını araştırmasını ise Ronald Jennings yapmıştır. Ondan sonra Osmanlı kadını çalışmaları 1980'lerde Haim Gerber ve Suraiya Faroqhi gibi tarihçilerle devam etmiştir. Osmanlı kadını hakkında araştırma yapan araştırmacıların temel amacı kadının Osmanlı toplumu içindeki yerini ve rolünü tespit etmektir. Osmanlı kadını hakkında Türkçe yapılan çalışmalar yabancı dilde yapılan çalışmalardan çok azdır. Ayrıca yabancı araştırmacılar kadına yönelik çeşitli türde çalışmalar ortaya koymalarına rağmen Türk araştırmacıların çalışmaları genellikle metin neşri ve arşiv malzemesini belli başlıklar altında toplamak şeklinde olmuştur.⁴⁵⁴

Şer'iyye Sicillerine dayanarak 1640-1648 tarihleri arasında Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslim kadınların sosyal, hukukî, dinî ve iktisadî yaşamlarını takip etmek mümkündür. Bu dönemde gayrimüslimler toplamda 933 davaya katılmışlardır. 933 davanın 149'una gayrimüslim kadınlar katılırken 784'üne gayrimüslim erkekler katılmışlardır. Yani bizzat gayrimüslimlerin müdahil olduğu davaların %16'sını gayrimüslim kadınlar oluştururken %84'ünü gayrimüslim erkekler oluşturmaktadır. Gayrimüslim kadınların müdahil olduğu 149 adet davanın 135 adedi kadın-erkek arasında gerçekleşmişken 14 adedi sadece gayrimüslim kadınlar arasında gerçekleşmiştir. Yani gayrimüslim kadın ve erkek arasında gerçekleşen davalar %91 iken sadece gayrimüslim kadınlar arasında gerçekleşen davalar %9'dur. Kadın-erkek

⁴⁵² Madeline C. Zilfi, "–We Don't Get Along–: Women And Hul Divorce In The Eighteenth Century" ["Anlaşamıyoruz": 18. Yüzyılda Kadın ve Hul Boşanma"], *The Ottoman Empire And Its Heritage Politics, Society and Economy*, 10, Leiden-New York–Köln-1997, 269.

⁴⁵³ Cevdet Kırpık, "Şer'iyye Sicillerine Göre (1643-1644) Trabzon Toplumunda Kadın", *Trabzon Tarihi İlmî Toplantısı: 6-8 Kasım 1998-Trabzon: Bildiriler (ss.267-286)*, Trabzon Belediyesi Yay., Trabzon 1999, 267.

⁴⁵⁴ Geçmişten günümüze kadın çalışmaları hakkında detaylı bilgi için bk. Betül İpşirli Argıt, "Osmanlı Hukuk Çalışmalarında Kadın", *Türkiye Araştırma Literatür Dergisi*, 5 (5), 2005, 577.

arasında gerçekleşen davalara Müslüman erkekler de dâhildir. Gayrimüslim kadınlar, Müslüman kadınlarla davalarda karşı karşıya gelmemişken Müslüman erkeklerle satış, borç ve vekâlet gibi dava türlerinde karşı karşıya gelmişlerdir. Gayrimüslim erkekler gibi Rum, Ermeni ve Yahudi kadınlarında çeşitli sebeplerden dolayı mahkemeye katıldıkları görülmektedir.

Tablo 2.5. Rodosçuk'daki Gayrimüslim Kadınların Katıldığı Davalar

Dava Türleri	Rum Kadın	Ermeni Kadın	Yahudi Kadın
İhtida	*	*	
Ticaret	*	*	*
Borç	*		*
Boşanma	*	*	
Darp		*	
Kefalet	*		
Vekâlet	*	*	
Miras	*		
Nafaka	*	*	
Vakıf	*		
Firar		*	
Bağış	*	*	*
Tarla Sınırı Anlaşmazlığı	*	*	
Vesayet		*	

Tablo 5'te gayrimüslim kadınların katıldığı dava türleri gösterilmiştir. Bu tabloda dikkat çeken önemli noktalar şöyledir. Rum ve Ermeni kadınlarının çoğu sosyal, iktisadî, hukukî ve dinî nedenlerden dolayı Rodosçuk'taki kadı mahkemesini kullanmışlardır. Fakat Yahudi kadınlar sadece ticaret, borç ve bağış gibi iktisadî konularla alâkalı durumlarda kadı mahkemesini kullanmışlardır. Tablo 5'te dikkat çeken bir diğer veri ise Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslim kadınların toplumun düzenini bozucu davranışlardan olan zina, içki, hırsızlık ve cinayet gibi olaylara karışmamış olmalarıdır. Tablo'da gösterilen darp davasında ise babası bıçakla yaralanan Ermeni kız sadece babasının yaralandığına şahit olduğunu beyan etmek için mahkemeye çıkmıştır.⁴⁵⁵

Gayrimüslim kadınların kendi aralarında kadı mahkemesini kullanma oranları ise şöyledir: Rum kadınları %68'lik bir oranla kadı mahkemesini kullanmışlardır.

⁴⁵⁵ RŞS, nr.1586, 62b-3.

Ermeni kadınları %27'lik bir oranla kadı mahkemesini kullanmışlardır. Yahudi kadınlar ise %5'lik bir oranla kadı mahkemesini kullanmışlardır. Bu oranların kuşkusuz şehirdeki nüfuslarıyla bir alakası vardı. Mesela Yahudi kadınların kadı mahkemesini diğerlerine göre kullanmaları hem şehirdeki sayılarının az olmasıyla hem de kendi dinî mahkeme oluşumlarında sosyal, iktisadî, hukukî ve dinî davalarını çözdükleriyle açıklanabilir. Ya da gerçekten de Rodosçuk'ta 8 yıllık bir süreçte sadece 3 Yahudi kadının mahkemeye işi olmuştur.

Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslim kadınlar bizzat kendileri kadı mahkemesine gitmelerinin yanında vekilleri tarafından da mahkemede temsil edilmişlerdir. Bu vekiller genellikle kocası gibi yakın akrabasından olmakla birlikte yabancı kişilerden de olabilmekteydi.⁴⁵⁶ Gayrimüslim kadınların kendi mülkiyetlerinde evleri, bağları ve dükkânları bulunmaktaydı. Fakat muhtemelen bu mülkler kadınlara ebeveyn veya eşlerinden miras yoluyla geçmiştir.⁴⁵⁷ Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslim kadınlar, Müslüman ve gayrimüslim erkeklere ev, bağ ve dükkân alıp-satmışlardır.⁴⁵⁸ Bu durum Osmanlı'daki kadınların kendilerine ait olan mülkü istedikleri kişiye satabildiklerini göstermektedir.⁴⁵⁹ Mülk alım-satımının yanında mülk bağışi yapanlarda olmuştur.⁴⁶⁰ Mülk alım-satım gibi ticari faaliyetlerinin yanında borçta alıp-vermişlerdir.⁴⁶¹ Gayrimüslimler şahıslardan borç almalarının yanında vakıflardan da almışlardır.⁴⁶² Şer'iyeye sicillerinde rastlanan bu tür kayıtlar gayrimüslim kadınların özellikle mülk alım-satımı konusunda Osmanlı ekonomisinde aktif rol oynadığını göstermiştir.⁴⁶³ Miras davalarında da gayrimüslim kadınlar yoğun olarak Rodosçuk kadı mahkemesini

⁴⁵⁶ RŞS, nr.1587, 13a-1.; RŞS, nr.1587, 32b-6.

⁴⁵⁷ Madeline C. Zilfi, "Erken Modern Çağda Müslüman Kadınlar", Suraiya Faroqhi (ed.), *Türkiye Tarihi Geç Osmanlı İmparatorluğu 1603-1839 I-III (ss. III. 375-309)*, Kitap Yayınevi, çev. Fethi Aytuna, , İstanbul 2016, 287.

⁴⁵⁸ RŞS, nr.1586, 30b-1.; RŞS, nr.1586, 28a-5.; RŞS, nr.1588, 43b-1.; RŞS, nr.1588, 60a-2.

⁴⁵⁹ Jennings, "Women In Erarly 17th Century Ottoman Judicial Records" 68.

⁴⁶⁰ RŞS, nr.1592, 40a-2.

⁴⁶¹ RŞS, nr.1586, 35b-4.

⁴⁶² RŞS, nr.1591, 54b-4.

⁴⁶³ Fatma Müge Göçek-Marc David Baer, "Social Boundaries Of Ottoman Women's Experience in Eighteenth- Century Galata Court Records"[Galata Mahkemesi Kayıtlarına göre 18. Yüzyılda Osmanlı Kadını], *The Ottoman Empire And Its Heritage Politics, Society and Economy*, 10, Leiden-New Yotk – Köln-1997, 51.

kullanmışlardır.⁴⁶⁴ Bunun temel sebebi kendi dinî mahkemelerinde kadına verilen payın erkeğe verilen paya göre adaletsiz olmasıdır.⁴⁶⁵

Gayrimüslim kadınlar Müslüman olmak istediklerinde de mahkemeye gelip bunu kaydettirmişlerdir. Bu dönemde Müslüman olan kadınlar eski isimlerini bırakarak Safiye, Ayşe, Saliha ve Fatma gibi isimler almışlardır.⁴⁶⁶ Gayrimüslimlerin isimlerinin yanında toplumdaki konumunu gösterir bir ünvana rastlanmamıştır. Oysa Osmanlı toplumunda Müslüman kadınlar zengin ve renkli ünvanlara sahip olmuşlardır.⁴⁶⁷ Gayrimüslim kadınların tereke kayıtları olmadığı için giyim-kuşamlarına dair kesin bilgiler verilememiştir. Fakat genellikle Osmanlı coğrafyasında Müslüman kadınların elbiselerine benzer türde elbiseler kullandıkları araştırmacılar tarafından kabul edilmektedir.⁴⁶⁸

2.4.3. Çocukları ve Vasi Tayinleri

Tarih boyunca neslin devamının yanında evliliğin önemli gayelerinden olan çocuk, ailenin huzuru, mutluluğu ve ailenin geleceğinde de önemli rol oynamıştır. Maalesef bu derece öneme sahip çocuk hakkında Osmanlı tarihi kaynaklarına dayanarak detaylı araştırmalar pek yapılmamış ya da yapılamamıştır.⁴⁶⁹ Osmanlı döneminde çocuk üzerine yapılan çalışmalar ise genellikle tereke defterlerindeki çocuk sayısı üzerinde olmuştur. Bu konuda en güvenilir kaynak tereke defterleridir.⁴⁷⁰ Ancak bu kaynaklara dayanılarak ortaya konulan sayısal verileri kesin miktar olarak algılamamak gerekir. Zira tespit edilen sayısal verilerin doğruluğu incelenen tereke sayısının fazlalığına bağlıdır.⁴⁷¹ Ayrıca tereke defterlerinde terekenin tutulduğu tarihten önce ölen çocuklardan bahsedilmeyişi, çocukların yaşından ziyade küçük (sağır) veya büyük

⁴⁶⁴ RŞS, nr.1586, 25b-2.

⁴⁶⁵Jülide Akyüz, “Osmanlı Kadınlarının Hukuksal Haklarını Kullanımı Hakkında Bazı Değerlendirmeler”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 6, 2007, 80.

⁴⁶⁶ RŞS, nr.1588, 1a-5.; RŞS, nr.1589, 1a-4.; RŞS, nr.1591, 2b-4.; RŞS, nr.1591, 2b-5.

⁴⁶⁷ Abdurrahman Kurt, “Osmanlı’da Kadının Sosyo-Ekonomik Konumu”, *Yeni Türkiye*, 32, 2000, 646.

⁴⁶⁸ Osmanlı coğrafyasında Müslüman ve gayrimüslim kadınların giyim-kuşamı hakkında detaylı bilgi için bk. Sevgi Gürtuna, “Osmanlı Kadının Giyim Kuşamı”, *Yeni Türkiye*, 34, 2000, 100-111.

⁴⁶⁹ Yahya Araz, “-Ölmek İçin Çok Erken-! 17. ve 18. Yüzyılda Anadolu’da Kazaların Sebep Olduğu Çocuk Ölümleri ve Yaralanmaları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Tarih Dergisi*, 56 (2012/2), 2013, 26.

⁴⁷⁰ Demirel-Tuş- Gürbüz, “Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı”, 107.

⁴⁷¹ İbrahim Etem Çakır, “Osmanlı Toplumunda Eş ve Çocuk Sayısı, Statü, Servet: 1671-1678 Sofya Örneği”, *Osmanlı Tarih Araştırmaları Merkezi*, 31, 2012, 45.

(kebir) tabirlerin kullanılması gibi eksiklikler de vardır. Bunlara rağmen tereke defterleri çocuk konusunda araştırmacılara isimleri, cinsiyetleri, büyüklükleri ve ailenin çocuk sayıları gibi bazı fikirler sunmaktadır.⁴⁷² Ayrıca şer'iyeye sicillerinde yer alan miras anlaşmazlığı kayıtlarından da ailede bulunan çocuklar hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Fakat bu kayıtlarda da bulunan bazı eksiklikler ailelerdeki çocukların sayısının tahmini olarak hesaplanmasına sebep olmuştur.

Rodosçuk mahkemesindeki tereke ve miras davalarına dayanarak hazırlanmış olan Tablo 4'deki bilgilere göre: Rodosçuk şehrinde 1640-1648 yılları arasında kayıtlara geçmiş 53 gayrimüslim aile tespit edilmiştir. Bu 53 ailede yaşayan çocukların 14'ü öksüz ve 2 tanesi yetimdir. 23 tane ailede ise çocukların anne ve babası hayattadır. 14 ailenin ise çocukları yoktur. Yani Rodosçuk'taki gayrimüslim çocukların %59'unun ailesi hayattadır. %36'sının annesi ölmüştür. %5'inin ise babası ölmüştür. 53 ailede toplamda 106 çocuk bulunmaktadır. Bu çocukların 73 tanesi erkek iken 33 tanesi kızdır. Yani Rodosçuk'taki gayrimüslim ailelerin %69'u erkek çocuğa sahipken %31'i kız çocuğa sahiptir. Yine 53 ailenin %74'ü çocuğa sahipken %26'sının çocuğu yoktur.

Tablo 2.4'te yer alan verilere göre Rodosçuk'taki Rum ailelerin çocuk sayıları 1 ila 9 arasında değişmektedir. Rum ailelerin 14 tanesinde sadece erkek çocuğu varken 4 tanesinde sadece kız çocuğu vardır. 13 tane Rum ailenin ise hem erkek hem de kız çocuğu vardır. Ermeni ailelerin çocuk sayıları ise 1 ila 3 arasında değişmektedir. Ermeni ailelerin 5 tanesinin sadece erkek çocukları varken 1 tanesinin sadece kız çocuğu vardır. 5 Ermeni ailesinin ise hem erkek hem de kız çocuğu vardır. Kayıtlarda yer alan 1 Yahudi ailenin ise 4 erkek 2 kız çocuğu olmak üzere toplamda 6 çocukları vardır. Görüldüğü üzere gayrimüslim ailelerin çok sayıda çocukları bulunmamaktadır. Genel olarak gayrimüslim ailelerin çocuk sayıları 1 ila 3 arasında değişmektedir. Rodosçuk'taki 53 gayrimüslim ailenin 16 tanesi erkek çocuğa sahip değilken 29 tane ailede kız çocuğuna sahip değildir. 18 aile ise hem erkek hem de kız çocuğa sahiptir.

Gayrimüslimlerin çocukları bazı nedenlerden dolayı kadı mahkemesini kullanmışlardır. Bir olaya şahit olan gayrimüslim çocuklardan keşif yapan görevliler

⁴⁷² Demirel-Tuş- Gürbüz, "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", 107.

bilgi almışlardır. Mesela Grigor adlı Ermeni'nin sağır (küçük) kızı babasının bıçakla yaralanmasına tanık olmuş ve keşif yapan görevlilere ifade vermiştir.⁴⁷³

Gayrimüslim ailenin çocukları vekil vasıtasıyla mahkemede temsil edilerek hukukî işleri görülmüştür. Mesela Ölen Viruplu? adlı Nasrani'den eşi, erkek ve kız çocuğuna miras olarak ev kalmıştır. Bu evin satılması için bahsedilen kişiler vekil tutmuş ve vekilde evi Giru adlı zimmiye 1.700 akçeye satmıştır.⁴⁷⁴

Ölen kişinin varisi olan çocuklar arasında bazen problemler çıkmış ve problemin çözümü için çocuklar mahkemeye başvurmuştur. Mesela ölen Espilyoni adlı zimmi'nin 2 erkek oğlu ile kebir (büyük) kızı arasında bağ hissesi konusunda anlaşmazlık çıkmış büyük kızın istekleri erkek kardeşleri tarafından mahkeme de kabul edilince dava çözümlenmiştir.⁴⁷⁵

Boşanmadan sonra çocukların bakımı konusundaki anlaşmazlıktan dolayı da çocuklar mahkemeye getirilmiştir.⁴⁷⁶ Mesela Odakine adlı küçük kız bu yüzden mahkemeye getirilmiştir.⁴⁷⁷ Gayrimüslim çocuklara kalan miras ise İslam hukukuna göre ayarlanmıştır. Mesela ölen Estebenoz adlı Ermeni'nin terekesi 13.413 akçe yapmıştır. Bunun 6.707 akçesi küçük oğlu Grigor'a verilmiştir. Kalan 6.706 akçe ise büyük kızları Ursuma ve Sara'ya eşit şekilde paylaştırılmıştır. Yani kızların birine 3.353 diğerine de 3.353 akçe verilmiştir.⁴⁷⁸

Gayrimüslimlerin İslam ile şereflenmeleri de çocukları üzerinde etkili olmuştur. Mesela Rum asıllı Yani İslam ile şereflenip Ali ismini almış küçük oğluna ise Ahmet ismini vermiştir.⁴⁷⁹ Bütün bu bilgilere dayanarak gayrimüslim çocukların sosyal, iktisadî, hukukî ve dinî nedenlerden dolayı kadı mahkemesinde tutulan kayıtlara kaydedildiği söylenebilir. Bu kayıtlara kaydedilirken de büyüklüklerine göre yani sağır (küçük) veya kebir (büyük) şeklinde kaydedilmişlerdir. Bazı kayıtlarda ise çocukların büyüklükleri belirtilmemiştir.

⁴⁷³ RŞS, nr.1586, 62b-4.

⁴⁷⁴ RŞS, nr.1586, 65b-3.

⁴⁷⁵ RŞS, nr.1587, 10b-1.

⁴⁷⁶ Boşanma sonrası çocuğun bakımı konusunda detaylı bilgi için *bk.* Çakır, "Zimmi Kadınlar Kadı Mahkemesinde", 52-53.

⁴⁷⁷ RŞS, nr.1591, 33b-3.

⁴⁷⁸ RŞS, nr.1591, 39a-1.

⁴⁷⁹ RŞS, nr.1590, 3a-4.

Şer'iyye mahkeme kayıtlarındaki çocuklar incelendiğinde vasi kavramıyla da karşılaşılmaktadır. Bu kavram fıkıhta bir şeyi yapma gücü bulunmayan kişilerin mallarının korunması, işletilmesi ve tasarrufta bulunulması için hâkim tarafından verilen yetki ve sorumluluğu üstlenen kişi için kullanılmaktadır.⁴⁸⁰ Buna göre Osmanlı Devletinin “yetim ve kimsesiz kalan çocukların aile terbiyesi ve kültürü almaları, geleceklerinin hazırlanması” için bir takım düzenlemeler yaptığı görülmektedir. “Kurulan düzen içinde, belirtilen amaç için, dürüst, ehliyetli, dindar ve vasilik işlerini yapabilecek kişiler, küçük kız veya oğlan çocuklarına vasi tayin ediliyordu.”⁴⁸¹

Osmanlı Devletinde sadece Müslüman ailelerin çocuklarına değil aynı zamanda gayrimüslim ailelerinde çocuklarına vasi atanmıştır. Rodosçuk kadı mahkemesindeki kayıtlardan gayrimüslim çocuklara bazı kişilerin vasi olarak atandığı görülmektedir. XVII. yüzyılda Kayseri şer'iyye mahkemelerinde annelerin çocuklarına vasi olduklarına dair bilgiler mevcuttur.⁴⁸² Rodosçuk'ta da yakın akrabalar vasilik yapmıştır. Mesela Rodosçuk'ta vasilik yapan ağabeye rastlanmıştır. Mevrimiri adlı zımmi 4 dönümlük bir bağı satmak için annesinin vekili ve küçük kardeşinin vasisi olarak mahkemede bulunmuştur.⁴⁸³ Amcalar ve dayılarında yeğenlerine vasilik yaptıkları görülmüştür. Ölen Estebenoz'un kardeşi küçük yeğenine vasilik yaparken büyük yeğeni tarafından miras konusunda dava edilmiştir.⁴⁸⁴ Çocukların hıdaneleri⁴⁸⁵ ve vasileri farklı kişiler olabilmektedir. Ursema adlı Ermeni, küçük erkek kardeşi Grigor'a bakmak için Grigor'u vasisi olan amcasından istemiş ve almıştır.⁴⁸⁶

Rodosçuk'ta aileden olmayan kişilerin de vasi olarak mahkemeye çıktıkları görülmektedir. Mesela ortak iken ölen Todori ve Dimo adlı zimmilerin varisleri olan Yani (Todori'nin oğlu) ve Hersoki'nin yaşlarının küçük olmasından dolayı vasileri olarak, Erkiri adlı zımmi 18 dönüm tarlayı onlar adına satmıştır.⁴⁸⁷ Yine ölen Penayot adlı zımmi'nin küçük oğluna kürkçülük yapan ve akrabası olmayan Marko vasi olarak

⁴⁸⁰ Ali Bardakoğlu, “Vesâyet”, *DİA*, 43, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, 66.

⁴⁸¹ Güler, “XVIII. Yüzyılda Aile: Sinop Örneği”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, 14, 31.

⁴⁸² Jennings, “Women In Erarly 17th Century Ottoman Judicial Records”, 74.

⁴⁸³ RŞS, nr.1590, 61b-1.

⁴⁸⁴ RŞS, nr.1591, 36b-6.; RŞS, nr.1592, 40a-2.

⁴⁸⁵ “İslam hukukunda çocukların bakım ve terbiyesine hidane denilmiştir.” Detaylı bilgi için bk. Ali Bardakoğlu, “Hıdane”, *DİA*, 17, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, 467-471.; Çeşitli örnekler ve bilgi için bk. Çakır, “Zimmi Kadınlar Kadı Mahkemesinde”, 52.

⁴⁸⁶ RŞS, nr.1591, 47b-4.

⁴⁸⁷ RŞS, nr.1589, 27a-2.

atanmıştır. Mahkemede küçük çocuğun bağ hakkını savunmaya çalışmıştır.⁴⁸⁸ Bazen de çocuklara yabancı kadınlar vasi olarak atanmıştır. Babası ölen Kostantin adlı küçük çocuğa vasi olarak Hanzade adlı Nasranî kadın atanmıştır.⁴⁸⁹

Vasiler işlerini düzgün yürütebilsinler diye mahkeme kendilerine günlük bağlamıştır. Buna rağmen Osmanlı Devleti içerisinde vasilerin bazıları, çocukların lehine çalışmak yerine kendi çıkarları doğrultusunda bu kurumu istismar etmişlerdir. Fakat layığıyla yapanlar da çıkmıştır.⁴⁹⁰ Rodosçuk'taki gayrimüslim çocuklara yakın akrabaları ve yabancıların vasilik yaptığı görülmektedir. Vasilik yapan bu kişiler gayrimüslimlerin çocuklarının iktisadî ve sosyal haklarını korumaya çalışmışlardır.

2.4.4. Ailenin Dağılması ve Nafaka

Aile içerisinde meydana gelen bazı sorunlardan dolayı eşlerden biri boşanma yolunu seçiyordu. Bu da karı ve koca arasında kurulmuş olan aile birliğinin dağılması ile sonuçlanıyordu. Boşanmak için ise kilise veya şer'iyeye mahkemesine başvurmak gerekiyordu.⁴⁹¹ Ortodoks mezhebinin hukuku ahlaka uymayan davranışları sonlandırmak için boşanmaya izin vermektedir. Bunun yanında kilise hukukunda “kadına işkence etmek ve dövmek, kocanın 3 yıl ya da daha uzun süre yokluğu, tedavisi olmayan ciddi hastalık, kocanın iktidarsızlığı ve sarhoş edici maddelerin kullanımı da boşanma nedeniydi. Bu gibi nedenlerden dolayı kilise tarafların barışması için mühlet verirdi. Fakat barışma gerçekleşmezse kilise tarafları boşardı”.⁴⁹² Yani Hristiyan koca karısını kafasına göre boşayamazdı. Boşanma işini sadece kilise yapardı.⁴⁹³ Boşama yetkisinin kilisenin elinde olması Hristiyanların kendi aralarında boşanmalarını zorlaştırmıştır.

İslam hukukunda ise ailenin birliği talak ve fesih denilen kavramlarla bozulmuştur. Talak, genelde kocanın, istisnai durumlarda karısının veya mahkeme kadısının hükmüyle aile birliğinin sona erdirildiği boşanma türüdür. Fesih ise evlilik

⁴⁸⁸ RŞS, nr.1590, 11b-1.

⁴⁸⁹ RŞS, nr.1591, 68a-4.

⁴⁹⁰ Güler, “XVIII. Yüzyılda Aile: Sinop Örneği”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, 14, 32.

⁴⁹¹ Güler, “XVIII. Yüzyılda Aile: Sinop Örneği”, 29.

⁴⁹² Ivanova, “Hristiyan Rumeli Kadınları”, 166.

⁴⁹³ Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 205.

akdi sırasında ya da daha sonra ortaya çıkan bir eksiklikle ortaya çıkan boşanmadır. Talak, kocanın iradesiyle yaptığı boşanmayı⁴⁹⁴, muhalaa'yı yani karı ve kocanın anlaşarak boşanmasını ve kadının hükmüyle gerçekleşen boşanma türlerini içine alır. Ancak çağdaş İslam hukukçuları bu tür boşanmaları ayrı ayrı olarak: talak (kocanın tek taraflı iradesiyle), muhalaa (karı ve kocanın karşılıklı anlaşmalarıyla) ve tefrik (mahkeme kadısının hükmüyle) başlığı altında ele almışlardır.⁴⁹⁵

Osmanlı hukuku ise bu konuda altı asır boyunca uygulanan İslam aile hukukuna tabidir.⁴⁹⁶ Müslümanlar arasında boşanmalar genellikle kadı mahkemesi dışında yapılırdı. Fakat muhalaa yoluyla yapılan boşanmalar kadı mahkemesine kaydedilmiştir. Bu tür boşanma da genellikle kadın kocasını razı ederdi. Bunun içinde kadınlar, kocalarının vermekle yükümlü olduğu mehr-i müeccel ve iddet nafakalarını⁴⁹⁷ almaktan vazgeçerlerdi.⁴⁹⁸ Bunların üstüne bazı kadınlar boşanabilmek için kocasına başka mallar da vermişlerdir.⁴⁹⁹ Bu durum kilise hukukuna aykırıdır. Zira kilise hukukunda eşler karşılıklı anlaşarak boşanmışsa mehrin ve çeyizin kadına ödenmesini gerektirmekteydi.⁵⁰⁰ Ayrıca muhalaa'nın bir diğer ismi olan Hul' ile boşanan kadınlar eski eşlerine tekrar dönebilmeleri için başka bir erkekle evlenip boşanması gerekirdi.⁵⁰¹

⁴⁹⁴ Erkeğin karısını boşaması iki şekilde olmaktadır. Biri ric'i talaktır. Bu boşama ile erkek eşine tekrar geri dönebilir. Diğeri ise bain talaktır. Bu boşama ile geri dönülmesi çok zordur ve bazı şartları vardır. Çeşitli örnekler için bk. Saim Savaş, "Fetva ve Şeriyye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılması", *Sosyo- Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I-III* (ss. II, 505-547), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara-1992, 528-530.

⁴⁹⁵ Çakır, "Zimmi Kadınlar Kadı Mahkemesinde", 49.

⁴⁹⁶ M. Akif Aydın, "Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekamülü", *Sosyo- Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I-III* (ss. II, 434-455), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara-1992, 434.

⁴⁹⁷ İddet nafakası, boşanmadan sonra kadının hamile olup olmadığı ortaya çıkana kadar kocası tarafından temin edilen ücrettir. Detaylı bilgi için bk. Akçam, İslam Aile Hukukunda Gayrimüslimlerin Statüsü, 49-50, Jennings, "Women In Erarly 17th Century Ottoman Judicial Records- The Sharia Court Of Anatolian Kayseri", 85. ; Ayrıca kadınların iddet süresi, Kur'an-ı Kerimde 3 ay olarak bildirilmiştir. Detaylı Bilgi için bk. Bakara: 2/228.

⁴⁹⁸ Jennings, "Women In Erarly 17th Century Ottoman Judicial Records", 82.; Zilfi, "Erken Modern Çağda Müslüman Kadınlar", 295-296.; Aktan, "İslam Aile Hukuku", 412.

⁴⁹⁹ Koçak, "Ayntab Şehrinde Aile Birliğinin Sona Erme Süreci (1600-1650)", 425.

⁵⁰⁰ Çiçek, "Zimmilerin Yargı Tercihi", 41.; Laiou, "Osmanlı Dünyasında Hristiyan kadınlar", 259.

⁵⁰¹ Ronald C. Jennings, "Divorce In The Ottoman Sharia Court Of Cyprus, 1580-1640" [1580-1640 Yılları Arasında Kıbrıs Şer'iyye Mahkemesinde Boşanma], *Studia Islamica*, 78, 1993, 160.

İslam-Osmanlı hukukuna göre kadın için bir diğer boşanma türü ise kocasının çok ağır hasta veya iktidarsız olmasından dolayı kadıya müracaat edip boşanmak istemesidir.⁵⁰²

Gayrimüslimler boşanma haklarının kendi dinî kurumlarının elinde olmasından dolayı doğan zorluklardan kurtulmak için boşanma konusunda bazı kolaylıklar sağlayan kadı mahkemesini tercih etmişlerdir. Bu tercihte rol oynayan en önemli sebep kadı mahkemesinin hızlı işlemesi olmuştur. Kadı mahkemesinin aldığı ücretin az olması ise iddia edildiği gibi önemli rol oynamamıştır. Buna karşılık dinî mahkemeleri gayrimüslimleri çeşitli tehditlerle kadı mahkemesinden uzaklaştırmaya çalışmışlardır. Bunun için Divan-ı Hümayuna bile müracaat edip lehlerinde fermanların kadılarına gelmesine sebep olmuşlardır. Fakat bütün engel ve tehditlere rağmen gayrimüslimler boşanma konusunda gönüllü olarak kadı mahkemesini kullanmaktan çekinmemişlerdir.⁵⁰³

Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimlerde boşanma davaları için kadı mahkemesini kullanmışlardır. Fakat gayrimüslimler boşandıkları sırada değil de nafaka talebi gibi bazı nedenlerden mahkemeye başvurmuşlardır. Nafaka talebi için mahkemeye başvurmaları boşanma türünü de ortaya çıkarmıştır. Mesela Şehret adlı Ermeni kadın kendisini talak-ı bain ile boşayan kocası Mardiros adlı Ermeni'den nafaka talep etmiştir. Fakat Mardiros cevabında boşanmanın 4 ay önce gerçekleştiği için hâlâ nafaka vermesinin haksızlık olacağını bildirmiştir. Bunun üzerine mahkeme kanıt istemiştir. Kanıt olarak ise Mardiros'un karısını talak-ı bain ile boşadığına dair boşamaya şahit olan iki gayrimüslimin ifadesine başvurulmuştur.⁵⁰⁴

Boşanmış kadınlar mehr-i muaccel (acil verilen) ve mehr-i müeccelini (sonra verilen) almak için de mahkemeye başvurmuşlardır. Mesela Sofyani adlı Ermeni kadın mahkemeye gelerek kendisini daha önce talak-ı bain ile boşayan kocası Yagop adlı Ermeni'de mehr-i muaccel olarak 400 akçesinin ve mehr-i müeccel olarak ise bir kazan alacağını aldığını bildirmiştir.⁵⁰⁵

⁵⁰² Colin Imber, "Women, Marriage and Property: Mahr In The Behçetü'l-Fetava of Yenişehirli Abdullah" [Kadın, Evlilik ve Servet: Yenişehirli Abdullah'ın Behçetü'l- Fetava'sında Mehir], *The Ottoman Empire And Its Heritage Politics, Society and Economy*, 10, Leiden-New Yotk -Köln-1997, 85.

⁵⁰³ Çiçek, "Zimmilerin Yargı Tercihî", 36-41.

⁵⁰⁴ RŞS, nr.1589, 13a-2.

⁵⁰⁵ RŞS, nr.1590, 41b-2.

Osmanlı kadınları üzerine araştırma yapan Jennings “Hristiyanlar hul’ yapamazdı” yani muhalaa yoluyla boşanamazdı demiş olsa da⁵⁰⁶ Rodosçuk’ta yaşayan Hristiyan Ermeniler ve Rumlar muhalaa yoluyla boşanmış ve bunu mahkemeye kaydettirmişlerdir. Şöyle ki: Yeni Köy adlı mahallede oturan Erzu adlı Ermeni kadın kadı mahkemesine gelerek kocası Mankin adlı Ermeni üzerinde nafaka ve mehr-i muaccele olarak iki altını olduğunu bildirmiştir. Daha sonra aralarında yaptıkları muhalaa ya göre kadın mehr-i müeccel ve iddet nafakası hakkında vazgeçerek boşandıklarını bildirmiştir. Kocasını Mankin’de muhalaa ile boşanmayı onaylamıştır.⁵⁰⁷ Bir diğer dava da ise Ermine adlı Rum kadın 800 akçelik mehr-i müeccel hakkının daha önce 300 akçesini kocası Viryoni adlı Rum’dan almıştır. Daha sonra kalan 500 akçesi ile iddet nafakası hakkında vazgeçerek kocasıyla muhalaa yoluyla boşanmıştır.⁵⁰⁸ Bir diğer Rum asıllı kadın ise hem mehr-i müeccel hakkında hem de küçük kız çocuğunun velayetinden⁵⁰⁹ vazgeçerek kocasıyla muhalaa yapıp boşanmıştır.⁵¹⁰

Yukarıdaki boşanma kayıtlarına göre Rum ve Ermenilerin boşanmak için kadı mahkemesini kullanmalarına rağmen Yahudilerin boşanmak için kadı mahkemesini kullandıklarına dair herhangi bir kayıt bulunamamıştır. Rodosçuk’taki kadı mahkemesine boşanmak için gelen Rumlar ve Ermeniler ise genellikle muhalaa yaparak boşanmıştır. Muhalaa yaparken de gayrimüslim kadınlar, kocaları lehlerine kendilerine ait olan mehr-i müeccel, nafaka ve çocuk velayeti gibi haklarından vazgeçmişlerdir. Talak-ı bain ile boşanmış gayrimüslimler de mehr-i müeccel ve nafaka talep etmek için mahkemeyi kullanmıştır. Kocanın, karısını talak-ı bain ile boşamasından sonra kadının nafaka ve mehr-i müeccel talebi için mahkemeye çıkması birçok yerde yaygındır.⁵¹¹ Fakat kadı tarafından boşama olan tefrik boşamaya dair bir kayıt bulunamamıştır.

1640-1648 tarihleri arasında Rodosçuk şer’iyye sicillerinde gayrimüslimlerin boşanması ile alakalı toplamda 9 adet dava vardır. Bu davaların 7’sini kadınlar

⁵⁰⁶ Jennings, “Divorce In The Ottoman Sharia Court Of Cyprus”, 160.

⁵⁰⁷ RŞS, nr.1590, 43b-3.

⁵⁰⁸ RŞS, nr.1590, 65b-2.

⁵⁰⁹ Hanefi mezhebine göre erkek çocuğunun velayeti 7 yaşına kadar annesindedir. Kız çocuklarının ise 9 yaşına kadar velayetleri annelerindedir. Ortodoks mahkemelerinde bu durum belirsizdir. Detaylı bilgi için bk. Laiou, “Osmanlı Dünyasında Hristiyan kadınlar..”, 265.

⁵¹⁰ RŞS, nr.1591, 35b-3.

⁵¹¹ İsmail Kıvrım, “17.Yüzyılda Osmanlı Toplumunda Boşanma Hadiseleri (Ayıntab Örneği; Talak, Muhalaa ve Tefrik)”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1), 2011, 378.; Tekin, *Gayrimüslimlerin Gündelik Yaşamları (1520-1670 İstanbul Örneği)*, 253.

açmışken 2'sini erkeler açmıştır. Kadınlar mehr-i müeccel ve nafaka hakkını almak için veya mehr-i müeccel ve nafaka hakkından vazgeçerek kocasını razı edip muhalaa ile boşanmak için mahkemeye çıkmışlardır. Erkekler ise boşanmadan sonra boşadıkları karılarının mülkünde kalan kendi eşyalarını talep etmek için mahkemeyi kullanmışlardır.⁵¹² Boşanma ile alâkalı davalarda kadınlar %78 oranında mahkemeyi kullanmışken erkekler %22 oranında mahkemeyi kullanmışlardır. Bunda erkeklerin oranının düşük olmasının temel sebebi talak-ı bain ile karılarını boşayan erkeklerin mahkemeye bunu kaydettirme zorunluluklarının olmamasıdır. Zaten boşanmanın talak-ı bain ile yapıldığı, kadının mahkemeye nafaka ve mehir talebi için başvurduğunda ortaya çıkmıştır.

Arapça “harcamak ve tüketmek” manasına gelen infak kelimesinden türeyen nafaka kelimesi “ihtiyaçların karşılanması için harcanan para” anlamına gelmektedir.⁵¹³ Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslim kadınlar boşandıktan sonra ihtiyaçlarının boşandıkları kocası tarafından karşılanması için kadı mahkemesine müracaat etmişlerdir. Kadınların talep ettiği iki çeşit nafaka vardır. Bunlardan biri evlilik nafakasıdır ki kadın evli olduğu kocasından bazı ihtiyaçlarını istemektedir. Bir diğeri ise boşandıktan sonra kadının yeni bir evlilik yapabilmesi için beklediği süreyi ifade eden iddet nafakasıdır ki bu durumdaki kadının ihtiyaçlarını boşanmış olduğu erkeğin karşılaması gerekmektedir.⁵¹⁴

Nafaka konusunda zimmilere, Hanifi mezhebine dayanan hükümler uygulanmıştır”.⁵¹⁵ Gayrimüslim kadınlar çocuklarına nafakasız bakmışlardır. Fakat bazen ekonomik sıkıntıdan olacak ki nafaka talep etmişlerdir. Rodosçuk'ta nafaka ile alâkalı bir kayıta kocası öldükten sonra çocuğunu nafakasız büyüten Yene adlı Rum kadın muhtemelen kocasının bir yakınından nafaka talep etmekteydi.⁵¹⁶

Gayrimüslimler üvey evlatlarına nafaka tayin etmişlerdir. Karagöz adlı Ermeni eski karısının ölümü veya boşanmasından sonra üstüne yeni bir eş almıştır. Yeni aldığı

⁵¹² RŞS, nr.1591, 70b-2.

⁵¹³ Celal Erbay, “Nafaka”, *DİA*, 32, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, 282.

⁵¹⁴ Evlilik ve İddet nafakası hakkında detaylı bilgi için bk. Çakır, “Zimmi Kadınlar Kadı Mahkemesinde”, 55.

⁵¹⁵ Şener, “İslam Hukukunda Gayr-i Müslimler”, 48.

⁵¹⁶ RŞS, nr.1590, 7b-5.

karısının da eski kocasından 5 yaşında Hanbek adlı çocuğu vardır. Mahkemeye gelen Karagöz üvey çocuğu olan Hanbek'e kendi malından nafaka vereceğini ve yeni karısının ise 6 yaşındaki kendi öz evladı olan Mıgırdıç'a hizmet edeceğine dair anlaşmalarını mahkemede belirtmiştir.⁵¹⁷

Ölen kocanın mülkleri çocuk için nafaka temininde kullanılmıştır. Ölen Zadok v. Ağazar adlı Ermeni'nin karısı, küçük oğlunun ihtiyaçlarını karşılayabilmek için nafaka karşılığı 5 dönüm tarlanın tasarruf hakkını çocuğun vasisi Marderos'a 30 kebir kuruşa satmıştır.⁵¹⁸ Bu kayıtlara dayanarak denilebilir ki: çocukları içeren diğer durumlarda anneler genellikle çocuklarının bakımı için ücrete ihtiyaç duyardılar. Bu ücretle çocuklarına giysiler ve diğer gerekli şeyler alırlardı. Ücretin miktarı ise mahkeme tarafından belirlenip babanın servetinden sağlanmıştır.⁵¹⁹

Gayrimüslimler kadı mahkemesine, ölen yakınlarının çocuklarına nafakasız bakmak içinde müracaat etmişlerdir. Ölen Minas'ın 2 çocuğuna karısı Menas adlı Ermeni kadın nafakasız bakmaktadır. Minas'ın yeğeni Gragos ise amcasının çocuklarına nafakasız olarak kendisi bakmak istemiş, yengesi de bunu kabul etmiştir.⁵²⁰ Muhtemelen Menas adlı kadın evlenecekti ki Gragos, yengesinden çocuğun bakımını istemiştir. Çünkü hıdane de denilen çocuğun bakım hakkı evlenen yakından alınarak ondan sonraki yakın akrabasına verilmesi şeklinde sonuçlanmaktaydı.⁵²¹

Rodosçuk kadı mahkemesinde evlilik nafakası da söz konusu olmuştur. Efadira adlı Rum kocasının kendisine yirmi gündür nafaka vermediğini mahkemeye bildirmiştir. Mahkeme, Efadira'nın, Yani adlı Rum kocasına durumu sormuş ve Efadira'nın kocasına dört gün mühlet vermiştir. Yani ise bu süre içerisinde nafaka temin edemezsem eşim benden boş olsun demiştir.⁵²²

Rodosçuk'taki Gayrimüslim kadınlar boşanma ve nafaka davalarının şer'iyye sicillerine kaydedilmesinde önemli rol oynamışlardır. Boşanmayla alakalı davalarda

⁵¹⁷ RŞS, nr.1590, 16a-4.

⁵¹⁸ RŞS, nr.1591, 10a-1.

⁵¹⁹ Zilfi, " Women And Hul Divorce In The Eighteenth Century", 287.

⁵²⁰ RŞS, nr.1591, 59b-3.

⁵²¹ Ali İhsan Karataş, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı-Bursa Örneği-*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul-2009, 85-86.

⁵²² RŞS, nr.1591, 66b-4.

kadınlar nafaka hakkını kocasından boşanabilmek, çocuklarına bakabilmek ve iddet süresinde ihtiyaçlarını karşılamak için kullanmıştır. Bazen de evli kadın ihtiyaçları için kocasının nafaka vermemesinden yakılarak mahkemeye şikâyet etmiştir. Bu durumda kocalarda ileri bir tarihte bunu yapamazlarsa kadınının kendisinden talakla boş olmasını mahkemeye kaydettirmişlerdir. Yakın akrabalar ise hıdane adı verilen çocuğun bakım hakkını alarak nafakadan yararlanmışlardır. Hıdane olarak çocuğun hakkının istismar edildiğine dair bir kayda rastlanılmamıştır. Fakat çocuğa bakan kişiler haklarını istismar etmişte olabilirlerdi. Bazı kayıtlarda kadınların çocuklarına nafakasız baktıkları görülmüştür. Bunda çocuğa bakan kadının ekonomik durumunun iyi olması önemli rol oynamış olmalıdır. Buna rağmen kadınlar mecbur kaldıklarında yani nakit paraya sıkıştıklarında kocasından kalan mülkleri satarak çocuklarına nafaka sağlamışlardır. Sonuç olarak Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimler arasında evlilik nafakası, iddet nafakası ve nafakayla alakalı durumların şer'iyeye sicillerine kaydedildiği görülmüştür.

2.4.5. Miras-Veraset

Osmanlı Devletinde yaşayan gayrimüslimler aile ile ilgili konularda kendi dinî mahkemelerine müracaat edebildikleri gibi miras konusunda da kendi dinî mahkemelerine müracaat edebilmekteydiler. Fakat gayrimüslimlerin bazıları miras konusundaki davaları için kadı mahkemesini tercih etmişlerdir.⁵²³ Zaten miras taksimi varislerin rızasına bağlıdır. Mirasçılar arasında kayıp ve çocuk yoksa mirasın zorla bölünmesi yoluna gidilemeyeceği fermanlar ile kadılarına bildirilmiştir.⁵²⁴

Aile bireylerinden birinin ölümü durumunda hayatta olan yakınlarının ondan kalan şeyleri hukuken paylaşmaları gerekirdi. Ölen kişilerin arkalarında bıraktığı şeyleri Osmanlı belgeleri tereke, metrukât ve bazen de miras diye nitelendirilmiştir. Arapça bir kelime olan tereke, terk etmek ve bırakmak anlamlarına geliyordu. Yani ölen kişi sahip olduğu her türlü şeyi dünya da bırakıyor veya terk ediyordu.⁵²⁵ Gayrimüslimler kendi aralarındaki miras veya tereke konusundaki anlaşmazlıklarını

⁵²³ Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 206.

⁵²⁴ Çakır, "Zimmi Kadınlar Kadı Mahkemesinde", 59.

⁵²⁵ Güler, "XVIII. Yüzyılda Aile: Sinop Örneği", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, 14, 33-34.

çözümlemek için kadı mahkemesine götürmeye yetkileri olduğu⁵²⁶ için Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimler de bu tür davalarını kadı mahkemesine getirmişlerdir. Tereke'deki malların varisler arasında pay edilmesi ise iki şekilde gerçekleşmektedir. Birincisinde tereke mallarının değeri belirlenerek varislere doğrudan verilmiştir. İkincisinde ise tereke malları resmi pazar olarak bilinen ve sukk-i sultani adı verilen pazarlarda açık artırmayla satılarak varisler arasında pay edilmiştir. İkincisi genellikle varisler arasında anlaşmazlık çıkarsa başvurulmuş yöntemdir.⁵²⁷

1640-1648 tarihleri arasında Rodosçuk kadı mahkemesinde gayrimüslimler 54 tane veraset davasına katılmışlardır. Şer'iyye sicillerine kaydedilen terekeleri ise 25 tanedir. Yani toplamda miras ile alakalı 79 adet dava kaydı bulunmaktadır.

Ölen gayrimüslim bir erkeğin varisleri eşi ve küçük erkek çocuğu olduğu durumda tereke paylaşımı şu şekilde gerçekleşmiştir. Bu durum ölen taraf kadın olduğunda da değişmemiştir. Ölen Aleksi adlı zımni'nin varisleri bir eşi ve iki erkek çocuğudur. Terekenin sayımından sonra kalan 32.000 akçenin 6.800 akçesi eşine, 25.200 akçesi ise İki erkek çocuğuna eşit olarak pay edilmiştir.⁵²⁸ Bir diğer tereke kaydında ise ölen kişinin erkek çocuğu hem annesinden hem de kız kardeşlerinden daha fazla pay almıştır. Kız çocuklar ise annelerinden daha çok pay almıştır.⁵²⁹ Görüldüğü gibi erkek çocukları mirastan anne ve kız kardeşlerine nazaran daha fazla pay almışlardır. “Çünkü İslam hukukunda kadın, ölen kocasının mirasından eğer çocukları varsa sekizde bir çocukları yoksa dörtte bir oranında, kızlar ise erkek kardeşlerinin yarısı kadar hisse alabilmekteydiler.”⁵³⁰ “Erkek çocuğunun olmadığı ve kızların sayısı birden fazla olduğu durumda ise mirasın 2/3'ü kızlar arasında paylaştırılmaktadır.”⁵³¹

Tereke paylaşımı için papazların çocukları da kadı mahkemesine çıkmışlardır. Hacı Hürmüz mahallesinde yaşarken ölen Papaz Estebanoz'un, bir küçük oğlu iki büyük kızı vardır. Tereke sayımında masraflar çıktıktan sonra kalan 13.413 akçenin 6.707 akçesi küçük oğlu Grigor'a verilmiştir. Kalan 6.706 akçe ise iki büyük kızı

⁵²⁶ Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, 15.

⁵²⁷ Güler, “XVIII. Yüzyılda Aile: Sinop Örneği”, 34.

⁵²⁸ RŞS, nr.1589, 6b-4.

⁵²⁹ RŞS, nr.1591, 71a-3.

⁵³⁰ Karataş, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı-Bursa Örneği*, 2009, 91.

⁵³¹ Kekeçoğlu, *Kayseri'de Gayrimüslimler (1800-1850)*, 97.

Ursuna ve Sara arasında eşit olarak paylaştırılmıştır. Yani kız çocuğu başına 3.353 akçe düşmüştür. Bu da erkek çocuğunun kız çocuklarından iki kat daha fazla pay aldığını göstermektedir.⁵³² Varislerden küçük çocuğun olması, kadı mahkemesinin tereke paylaşımına müdahale etmesine sebep olmuş olmalıdır.⁵³³ Bu kayda göre Hristiyan din adamlarının miraslarının çocuklarına kalabileceği görülmüştür. Bu da Hristiyan din adamlarının miraslarının patrikliğe mi, yoksa devlete mi kalacağı tartışmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır.⁵³⁴

Ölen gayrimüslimlerin mirasını, eşleri ve çocukları yanında anneleri de paylaşabilmektedir.⁵³⁵ Yine vârissiz ölen gayrimüslimlerin kardeşleri de kendilerinin ölen kişinin kardeşi olduklarını ispatlayarak mirastan faydalanmışlardır.⁵³⁶

Rodosçuk'ta incelenen dönemde şer'iyeye sicillerine ölümleri kaydedilen gayrimüslimlerin çoğunun vârissiz olarak öldüğü belirtilmiştir. Varissiz ölen kişilerin de terekeleri sayılmıştır. Sayılan terekenin bir kısmı alacaklılarına verilmiş bir kısmı tereke sayımında görevli kişilere kadı ücreti, defter ücreti, katibiye, hüdamiye, ihzariye, resmi kısmet ve delaliye gibi isimlerle verilmiştir. Kalan kısım ise beyt-ül mal emini aracılığıyla devletin hazinesine aktarılmıştır. Mesela vârissiz ölen Andon adlı zımmi'nin terekesinden elde edilen meblağın 1.695 akçesi mahkeme masraflarına harcanmıştır. Kalan 3.801 akçesi ise beyt-ül mal emini Osman Ağaya teslim edilmiştir.⁵³⁷ Beyt-ül mal emini bununla kalmayıp ölen kişinin hali hayatında borç verdiği kişileri de araştırıp buluyor ve ölen kişinin verdiği meblağı da istiyordu ve bu durum mahkemeye kaydediliyordu.⁵³⁸ Bu dönemde Müslüman kişilere ait arazide çalışırken birçok gayrimüslim çobanın vârissiz öldüğü kayıtlıdır. Bunların da terekeleri hesaplanmış ve beyt-ül mal eminine teslim edilmiştir.⁵³⁹ Kadı mahkemesinde gayrimüslimler bazen vârissiz ölen kişilerin varisi olduklarını da ispat edip paylarını almaya çalışmışlardır.⁵⁴⁰ Zaten Rodosçuk'ta yaşayan kadı da vârissiz ölen kişilerin varisi çıkma ihtimaline karşı

⁵³² RŞS, nr.1591, 39a-1.

⁵³³ Çakır, "Zimmi Kadınlar Kadı Mahkemesinde", 59.

⁵³⁴ Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, 15.

⁵³⁵ RŞS, nr.1592, 7b-2.

⁵³⁶ RŞS, nr.1592, 36b-1.

⁵³⁷ RŞS, nr.1586, 61b-2.

⁵³⁸ RŞS, nr.1589, 21b-2.

⁵³⁹ RŞS, nr.1591, 19a-3.; RŞS, nr.1591, 31a-4.; RŞS, nr.1588, 27b-2.

⁵⁴⁰ RŞS, nr.1590, 6b-1.; RŞS, nr.1590, 6b-2.

terekeyi kontrol altında tutmak için beyt-ül mal eminine teslim ederdi.⁵⁴¹ Varissiz sanılan kişilerin sonradan yakın akrabaları çıkararak miras haklarını mahkemeden talep etmişlerdir. Miraslarını kadı vermeyince merkeze arzühâl bile yazmışlardır. Böyle bir durum Rodosçuk'ta yaşanmış ve merkezden gelen bir ferman kadının miras talep edene miras hakkını vermesini ve varisi rencide etmemesini emretmiştir.⁵⁴²

Tereke kayıtları dışında gayrimüslimlerin miras paylaşımıyla ilgili kayıtlara yansıyan çeşitli türden mahkeme kayıtları bulunmaktadır. Bunlardan biri varisler arasında çıkan anlaşmazlıklardır. Böyle durumlarda gayrimüslimler paylaşımın adil yapılmadığını ileri sürerek mahkemeye başvurmuşlardır.⁵⁴³ Diğer Ölen kişi hayattayken birilerine borç vermişse varisleri bu parayı almak içinde mahkemeye müracaat etmişlerdir.⁵⁴⁴ Bazen de varislere borç intikal etmiş ve varisler ödemekle yükümlü olmuşlardır.⁵⁴⁵ Miras olarak kalan tarım mülklerinde ise aileden olmayan kişilerle yer hakkı anlaşmazlıkları çıkmıştır.⁵⁴⁶ Gayrimüslimlerin bazıları hayattayken çocuklarına evini bağışlayıp kendisi öldükten sonra oğulları arasında problem çıkmasını diye de kadı mahkemesine kaydettirmiştir.⁵⁴⁷

Rodosçuk'ta yaşayan Rum ve Ermeni isimlerinin tereke kayıtları ve miras anlaşmazlıkları ile ilgili kayıtlarda çok sık geçtiği görülmektedir. Fakat Yahudiler miras konusunda sadece 1 kere kadı mahkemesini kullanmışlardır.⁵⁴⁸ Yahudilikte kadınların miras alması zorlaştırılmışken⁵⁴⁹, Yahudi kadınların bile miras almak veya miras anlaşmazlığından dolayı kadı mahkemesine müracaat etmedikleri görülmüştür. Bunda Yahudilerin az sayıda olması önemli rol oynamıştır. Çünkü sayılarının az olması doğum ve ölümlerinin de az sayıda olmasına sebep olmuştur. Yahudilerde ölümler de az olunca onlara dair miras ve tereke kayıtları çok nadir tutulmuştur.

⁵⁴¹ Çakır, "Zimmi Kadınlar Kadı Mahkemesinde", 61.

⁵⁴² RŞS, nr.1592, 80a-1.

⁵⁴³ RŞS, nr.1590, 35b-2.; RŞS, nr.1590, 55b-2.

⁵⁴⁴ RŞS, nr.1590, 28b-4.

⁵⁴⁵ RŞS, nr.1590, 29a-1.

⁵⁴⁶ RŞS, nr.1590, 38b-2.

⁵⁴⁷ RŞS, nr.1590, 57b-2.

⁵⁴⁸ RŞS, nr.1591, 63b-3.

⁵⁴⁹ Karataş, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı-Bursa Örneği*, 2009, 91.

2.4.6. Ailenin Bir Ferdi Olarak Köle

Sosyal yaşam içerisinde önemli rol oynamalarının⁵⁵⁰ yanında İslami tanımlamalarda aile içerisinde bulunan ve aileye hizmet eden kişilere köle veya cariye denilmekteydi.⁵⁵¹ Eski çağlardan beri neredeyse bütün toplumlarda rastlanan kurumlardan biri olan kölelik, genel olarak savaş esirleri, komşu kabile ve topluluklardan kaçırılan insanlar, aileleri tarafından satılan çocuklar ve borçlarına karşılık verilen kişilerden oluşmaktaydı.⁵⁵²

Kölelik Osmanlı ailesi içerisinde yaygın değildir. Çünkü köle bulundurmanın ekonomik güçle alakası olduğundan çoğu Osmanlı ailesin de köleler yoktur.⁵⁵³ Fakat Osmanlı toplumu içerisinde yaşayan ve muhtemelen belli bir ekonomik güce sahip olan Müslüman ailelerin yanında gayrimüslim ailelerinde köle ve cariyeleri vardır. Fakat gayrimüslimlerin sahip oldukları köle ve cariyeler Müslümanlardan olamazdı eğer varsa satmaları emrolunurdu.⁵⁵⁴ Köleler başta İstanbul olmak üzere diğer şehirlerin esir pazarlarında satılmıştır.⁵⁵⁵ Bu pazarlara köleler çoğunlukla Karadeniz'in kuzeyindeki limanlar üzerinden getirilmiştir.⁵⁵⁶

Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimler köle ve cariye azat etmişlerdir. Mesela Vartevan v. Yagob adlı Ermeni'nin orta boylu açık kaşlı gök gözlü sol kolunda esir yarası olan Marya adlı cariyesini mahkemeye gelerek azat ettiğini bildirmiştir. Bu azat Marya'nın Müslüman olmasından dolayı gerçekleşmiş olmalıdır.⁵⁵⁷ Çünkü kayıтта Marya'nın babası Abdullah diye kaydedilmiştir. Bir diğer köle azadı ise Papa İstirati Mahallesinde Yenaki adlı Rum tarafından gerçekleştirilmiştir.⁵⁵⁸ Yine Papa Feranc Mahallesinde oturan Kine adlı Rum, karagözlü açık kaşlı Rus asıllı Yani adlı Nasrani kölesini azat ettiğini mahkemeye bildirmiştir.⁵⁵⁹ Bu azatlar kölenin Müslüman olması

⁵⁵⁰ Ateş, XVI.- XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi, 129.

⁵⁵¹ Demirel-Tuş- Gürbüz, "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", 112.

⁵⁵² Ekin, "Rodosçuk Kazasında Kölelerin Toplumsal Statüsü", 25.

⁵⁵³ Demirel-Tuş- Gürbüz, "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", 112.

⁵⁵⁴ Ekinci, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, 318.; Kenanoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinlerarası İlişkiler", 147-149.

⁵⁵⁵ Ateş, XVI.- XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi, 130.

⁵⁵⁶ Ekin, "Rodosçuk Kazasında Kölelerin Toplumsal Statüsü", 26.

⁵⁵⁷ RŞS, nr.1588, 8a-4.

⁵⁵⁸ RŞS, nr.1589, 49a-2.

⁵⁵⁹ RŞS, nr.1590, 76b-3.

veya karşılıklı anlaşılan süreyi doldurmasından dolayı gerçekleşmiş olmalıdır.⁵⁶⁰ Ya da azat işlemi gönüllü yapılmıştır denilebilir.

Rodosçuk'un sunduğu sosyal ve ekonomik imkânlardan dolayı Rodosçuk limanına bir sürü ticaret gemileri gelmekteydi ve bu kaçmayı düşünen köleler için iyi bir fırsattı.⁵⁶¹ Mesela Rodosçuk'ta Beytülmal Hassa emini ve zabiti olan Ahmet Çelebi adlı Müslüman, Rumeli'deki Papaz Atik kasabasından köle olarak satın aldığı Mavi gözlü, orta boylu ve sarışın Yorgi adlı Gulamı (köle) boynundaki ve ayağındaki zinciri kırarak firar etmişti.⁵⁶² Bu kayıt Rodosçuk'ta yaşayan Müslümanların evlerinde gayrimüslim köle ve cariye barındırdıkları göstermektedir. Yine bu kayda göre Rodosçuk'ta yaşayanlar Papaz Atik diye adlandırılan kasabadan köle ve cariyeler satın almışlardır.

Yukarıdaki bilgilere göre gayrimüslimler hem köle (erkek) hem de cariye (kadın) köleye sahip olmuşlardır. Gayrimüslimler kadı mahkemesini bu dönemde köle azadı için kullanmışlardır. Sahip oldukları köleler ise genellikle Rus asıllıdır.

2.5. TOPLUM DÜZENİNİ BOZUCU DAVRANIŞLARI

1640-1648 yılları arasında Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimler şehrin sosyal ve kültürel yaşamında önemli rol oynamalarının yanında yaptıkları bazı toplum düzenine aykırı hareketleri ile de toplumun düzenini bozmuşlardır. Toplum düzenini bozucu davranışlarıyla gayrimüslimler hem halktan bazı kişilerin zarar görmesine hem de Osmanlı adli mercilerinin huzuru yeniden sağlamak için uğraşmasına sebep olmuşlardır.

2.5.1. Eşkivalık

Sözlük manası asi, günahkâr ve talihsiz gibi manalara gelen şaki kelimesinden türeyen Eşkiya kelimesi Türkiye'de yolkesen, haydut ve harami kelimelerinin karşılığı olarak kullanılmıştır. Eşkivalık normalde silahla veya zor kullanarak mala, cana kast ve

⁵⁶⁰ Ateş, XVI.- XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi, 131.

⁵⁶¹ Ateş, XVI.- XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi, 130.

⁵⁶² RŞS, nr.1590, 44b-2.

kamu düzenini bozmak olarak anlaşılır. Fakat İslam hukukçuları arasında suçun tanımlanmasında bazı farklar görülmektedir.⁵⁶³

Osmanlı'da eşkıyalık hadiseleri genellikle bürokratlar, askerler ve işi-gücü olmayan kimseler arasından çıkmıştır. Devletin ve toplumun işleyişini bozan bu eşkıyalık faaliyetleri XVI. ve XVII. yüzyılda Osmanlı Devletinin karşılaştığı en büyük tehlikelerden biridir.⁵⁶⁴ Eşkıyalık faaliyetlerinde bulunan kişiler üzerinde zengin olmak gibi ekonomik nedenlerin yanında meşhur olmak ve adından söz ettirmek gibi psikolojik tutumlar da önemli rol oynamaktadır.⁵⁶⁵

Rumeli'de Yörükler, Yeniçeriler ve halktan bazı kimseler eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Gayrimüslimlerin de Rumeli bölgesinde ve Filibe şehri civarında eşkıyalık faaliyetlerinde buldukları bilinmektedir.⁵⁶⁶

Bir ticaret limanı olan Rodosçuk'ta ise varlığı eski tarihlerde de görülen⁵⁶⁷ eşkıyalığın yapılması için uygun bir iktisadî ortam vardı. Şehrin limanlarına farklı ülke ve şehirlerden gelen gemiler ve ticaret ürünü yüklü kayıklar demir atmaktaydı. Bu eşkıyalar için bulunmaz bir fırsattı. Öyle ki 1644 yılının Haziran-Temmuz aylarında eşkıyalar kayık basmışlardı. Olay sonrası sovanlık deresi denilen yerde yakalanan Karaca, Estefani ve Yevan adlı eşkıyaların üzerinden, kalaptanlı şerit bir pare, kırmızı kalpak, münakkaş kuşak, bir pare kemha, kırmızı çuka iskarlet yelek, çarşaf, mor yelek menbuş yastık münakkaş, kırmızı atlas zebun, turuncu kemha yastık, diz çakşırı, münakkaş makrome, beyaz çarşaf, siyah kılıç, balta, hırdavat, 100 dirhemlik ham sarı ve beyaz ipek gibi eşyalar çıkmıştır.

⁵⁶³ Eşkıyalık hakkında detaylı bilgi için bk. Ali Bardakoğlu, "Eşkîya", *DİA*, 11, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, 463-466.; Mücteba İlgürel, "Osmanlılar da Eşkîyalık Hareketleri", *DİA*, 11, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, 466-469.

⁵⁶⁴ Mehmet Karagöz, "17. Asrın Sonunda Filibe ve Çevresinde Eşkîyalık Hareketleri (1680-1700)", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (2), 2006, 375.

⁵⁶⁵ Volkan Ertürk, "XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Vize Sancağında Eşkîyalık Faaliyetleri (1553-1574)", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, (12), 2012, 99.

⁵⁶⁶ Karagöz, "Filibe ve Çevresinde Eşkîyalık Hareketleri (1680-1700)", 376.

⁵⁶⁷ Mesela 1636-1637 tarihlerinde Rodosçuk ve çevresindeki eşkıyalık faaliyetleri o dereceye varmıştır ki olay merkezi yönetime intikal etmiştir. Bunun üzerine merkezi yönetim "Çorlu, Terkos, Hayrabolu, Babayı atık, İncecik ve Rodosçuk kadınlarına ve Silivri ve Çatalca nâhiyeleri nâiblerine ve Çatalca bahçesi ustasına: Zikredilen mahallerde gece evleri basıp adam öldüren fesad ve sekâvetlerinin sonu olmayan eşkıya taifesinin derhal yakalanıp, İstanbul'a gönderilmesi hakkında" emir yayınlamıştır. Kaytaç, 88 No'lu Mühimme Defteri (Transkripsiyon ve Özet), XXXI, 59.

Daha sonra Karaca, Estefani ve Yevan adlı eşkıyalar mahkemede izhar olunmuştur. Bu eşkıyalardan biri olan Karaca'dan mahkemede olay sorulmuş. Karaca cevabında: "Mahkemeye çıkmadan 9 gün önce İstanbul'da yedi kale adlı yerde arkadaşım 45 eşkıya ile buluştum. Müslümanlardan aramızda İbrahim, Beşiktaşlı Ali, Mustafa ve adlarını bilmediğim iki kişi vardı. Gayrimüslimlerden ise Çodar, Dimitri, Yani, Niko ve Kasımpaşalı Satır adlı kürkçü ile beraber toplam 24 adet eşkıya ve 27 adet tüfenkle Alagöz adlı zımmi ile Tophaneli İbrahim adlı kişinin kayığına binip 21 nefer haydut ile bir ahi kayığa girip mermeratasının? sol yanına yanaşıp ben kayıkta bakıcı kaldım onlar zikrolunan kayığı gece ile içeri basıp içerdeki malları yağmaladılar sonra kayıkla İstanbul'a gitmek için yola çıkıp bizi sovanlık deresinde bırakıp Nikola, Dimitri ve Yani adlı haydutların kendileri karadan başka kayıkla firar ettiklerini itiraf ederim." Diğer şüpheli Estefani ise "Ben dahi Karacayla ve haydutlarla beraber kayıktaydım lakin o gün hasta olduğumdan ne caniplere gittiğimizi bilmem" demiştir.⁵⁶⁸

Görüldüğü gibi gayrimüslimlerle Müslümanlar beraber hareket ederek - yukardaki eşyalara göre- bir ipek kayığını, ellerinde kılıç, balta ve tüfenkler ile yağma için basmışlardır. Baskın ise İstanbul'da planlanıp Rodosçuk limanında gerçekleşmiştir. Çoğu tüfenkli eşkıya tarafından yapılan baskında kimsenin ölüp ölmediğine dair bir bilgi mevcut değildir. Lakin yüklü miktarda ipek yağmalandığı kişi sayısından çıkarmak mümkündür. Bir de bu iş için kürkçülük yapan birinin getirilmesi, eşkıyaların yastık ve çarşaf taşımaları ve kayığa kayıkla yanaşılması eşkıyaların ne derece profesyonel olduğunu da göstermektedir. Mahkeme kaydında gayrimüslimlerden birinin doğru ifade verdiği görülürken diğerinin kaçamak cevaplar verdiği görülmektedir. Muhtemel eşkıyalar Osmanlı'da çoğu zaman eşkıyalık yapanların şiddetle⁵⁶⁹ cezalandırıldığını bilmekteydiler ki⁵⁷⁰ diğer kişi "hastaydım" gibi kaçamak cevaplar vermekteydi. Fakat mahkeme kadısının eşkıyaya ne tür bir ceza verdiği malum değildir. Daha sonra olayın mahkeme kayıtlarında devam etmemesi olayın üst merciye intikal ettiğini

⁵⁶⁸ RŞS, nr.1590, 34a-3.

⁵⁶⁹ Bu tür suç işleyenler için Kur'an'ı Kerimde şu ayet-i kerime vardır: (33) Allah'a ve peygamberine karşı savaşılan ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası ancak ya öldürülmeleri veya asılmaları yahut el ve ayaklarının çapraz olarak kesilmesi ya da buldukları yerden sürgün edilmeleridir. Bu, onların dünyada uğradıkları aşağılayıcı cezadır. Âhirette ise onlar için büyük bir azap vardır. (34) Ancak onları yenip ele geçirmenizden önce tövbe edenler müstesna! Biliniz ki Allah çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir. Maide: 5/33-34.

⁵⁷⁰ Ertürk, "Vize Sancağında Eşkıyalık Faaliyetleri (1553-1574)", 99.

göstermektedir. Kaçıp firar edenlerse muhtemelen yakalandıkları şehir mahkemelerinde tutuklanarak yargılanmışlardır.

1644 yılında Rodosçuk'a yakın Çatalca bölgesinde de eşkıyalık faaliyeti kayıtlara geçmiştir. Şöyle ki: Çatalca civarındaki Ali beye ait kaleyi basıp içindeki nakit parayı, altını, kümes hayvanlarını ve cümle malı yağma edenlerin şer ile haklarından gelinmiştir. Fakat Yorgaki adlı elebaşı firar etmiştir. Daha sonra o da yakalanarak mahkemeye çıkarılmış ve mahkemede yağmadan kendisine 5.000 akçe pay verildiğini itiraf etmiştir.⁵⁷¹ Muhtemelen Yorgaki'nin de diğerleri gibi şer ile hakkında gelinmiştir.

Yukarıdaki kayıtlara dayanarak Rodosçuk ve çevresinde meydana gelen eşkıyalık hadiselerine gayrimüslimlerin genel olarak iktisadî nedenlerle katıldığı görülmüştür. EşkİYalar içerisinde -isimlerden anlaşıldığı üzere- Müslüman, Rum ve Ermeniler bulunmaktaydı. Celalî eşkıyalarından kaçıp Rodosçuk'a gelen bazı Ermenilerin eşkıya olmaları çok ilginçtir.⁵⁷²

2.5.2. İçki İçme

Gayrimüslimler Müslümanlardan farklı olarak bağlarında yetiştirdikleri üzümlerden şarap gibi alkollü içecekler üretmekte serbestiler. Osmanlı yönetimi Müslümanların ise alkollü içecek üretmelerine müsaade etmemiştir. Gayrimüslimlerin Müslümanlara içki satmaları, Müslümanların içki içmeleri ve satın almaları yasaklanmıştır. İstanbul'dan diğer şehirlere gönderilen fermanlarla yasaklara uymayanların cezalandırılacağı bildirilmiştir. Gayrimüslimlerin ise içkiyi açıkta değil de gizli olarak içmeleri istenmiştir.⁵⁷³

Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimlerin eski tarihlerden beri şarap üretip şarap kullandıkları bilinmektedir.⁵⁷⁴ 1640-1648 tarihleri arasında da gayrimüslimlerin evlerini

⁵⁷¹ RŞS, nr.1590, 60a-1.

⁵⁷² Karaca adı yaygın olarak Ermenilerin kullandığı bir isimdir ve kayıтта EşkİYalık yapan Karaca'dan bahsedilmesi bunu ispatlamaktadır. Metinde Ermeni olduğu belirtilmiyor. Çünkü mahkeme kaydında mahkemede Müslüman ve gayrimüslim eşkıyaların hepsine haydut veya eşkıya diye hitap edilmiştir.

⁵⁷³ Karataş, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı-Bursa Örneği*, 2009, 196-198.

⁵⁷⁴ Stefan Gerlach adlı seyyah 1578 yılının 14 Şubatında İstanbul'da gördüğü lokantalar hakkında bilgi verirken bu lokantaya gelen ürünler içerisinde sadece Rodosçuk'tan gelen koyu renkli şaraptan bahsetmiştir.⁵⁷⁴ Bk. Stefan Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1577-1578*, 731.

şarap imalathanesi haline getirdikleri⁵⁷⁵, evlerinde birçok şarap fıçısının ve şarap üretiminde kullanılan bazı eşyaların mevcut olduğu görülmektedir⁵⁷⁶. Bunların yanında meyhaneciler diye bilinen yerde meyhaneler işletmişler hatta kadı mahkemesinde başka bir gayrimüslime iyi bir fiyata meyhane dükkânı satmışlardır.⁵⁷⁷

Gayrimüslimler bazen de sarhoş olmalarından dolayı toplumun düzenini bozmuşlardır. Mesela sarhoş olan iki gayrimüslim bıçakla bir başka gayrimüslimi öldürmüşlerdir. Yakınları mahkemeye müracaat ederek bu iki kişiden davacı olmuştur.⁵⁷⁸ İncelenen dönemde bu dava kaydı dışında Rodosçuk'ta gayrimüslimler arasında içkiyle alakalı probleme rastlanmamıştır.

2.5.3. Cinayet ve Darp

Katil (katl) sözü sözlükte bir canlının başka bir canlıyı öldürmesi manasına gelmektedir. Teknik olarak adam öldürme manasına gelen katl fiilini işleyene katil, katilin öldürdüğü kimseye ise maktul denilir. Semavi dinlerde haksız olarak bir kişiyi öldürmek büyük bir suç ve günah sayılmıştır.⁵⁷⁹ Darp ise bir kişinin başka bir kişiyi dövmesi manasına gelmektedir.⁵⁸⁰

Bu dönem kayıtlarında gayrimüslimlerin bizzat karıştığı 3 adet cinayet ve 7 adet darp davasına rastlanılmıştır. Müslüman ve gayrimüslimler arasında gerçekleşen davalar olduğu gibi gayrimüslimlerin kendi aralarında da şiddet söz konusu olmuştur. İlk cinayet davası yukarıda da bahsedilen gayrimüslimlerin sarhoş olduktan sonra bıçakla diğer gayrimüslimin başına vurarak öldürmeleri hadisesidir.⁵⁸¹ İkincisi Müslüman ve gayrimüslimler arasında gerçekleşen cinayet davasıdır. Işıklar ve Yeni köy adlı karyede oturan Yorgi, Yani, Atnaş, Dimitri ve Andon adlı zimmiler, Rodosçuk'a bağlı Dere köy adlı yerleşim yerinde oturan Hacı Mehmed adlı Müslüman'ın evini basıp evde bulunan Müslüman cariyeyi katletmişlerdir. Mahkemede katillere cinayet hadisesi sorulunca cariyeyi boğazından boğarak öldürdüklerini itiraf etmişlerdir. Bunun üzerine katiller

⁵⁷⁵ RŞS, nr.1586, 65b-3.

⁵⁷⁶ RŞS, nr.1589, 5b-4.

⁵⁷⁷ RŞS, nr.1591, 61b-2.

⁵⁷⁸ RŞS, nr.1589, 28b-2.

⁵⁷⁹ Ali Bardakoğlu, "Katil", *DİA*, 25, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, 45.

⁵⁸⁰ Keleş, "Muğla'da Gayrimüslimlerin Sosyo-Ekonomik ve Hukuki Durumları", 229.

⁵⁸¹ RŞS, nr.1589, 28b-2.

kaleye hapsedilmek üzere götürülmüşlerdir.⁵⁸² Hacı Mehmed'in keşif istemesi üzerine mahkemenin görevlendirdiği kişiler olay yerinde keşifte yapmışlardır. Keşfe göre: Cariye; sol kulağı, boğazı ve sol kolundan kan akararak maktul olmuştur.⁵⁸³ Üçüncüsünde ise Liğor adlı zimmi kardeşinin yara aldıktan sonra öldüğünü ve olayın sorumlusunu mahkemeye bildirmiş mahkeme de zabite teslim ederek katili hapse göndermiştir.⁵⁸⁴

İslam hukukuna göre “Bir zimmi, bir Müslüman’ı veya bir zimmiyi kasten öldürse kısas cezasına çarptırılır. Taraflar isterlerse diyet ödemek suretiyle sulh (aralarında barış) da olabilir. Fakat Rodosçuk’taki cinayet davalarının sonucunda kısasa mı yoksa diyete mi karar verildiği hakkında bir bilgi yoktur. Muhtemelen İslam hukukunda kasten adam öldürmenin cezası kısas olduğu için kısasla cezalandırılmışlardır.⁵⁸⁵ Sadece katillerin hapse atıldığı görülmektedir. Ayrıca yukarıdaki bilgilerden hareketle gayrimüslim katiller hem Müslümanları hem de gayrimüslimleri katletmişlerdir. Maktuller ise genellikle kesici aletlerle katledilmişlerdir. Son olarak gayrimüslimler Rodosçuk’ta ekonomik ve şahsi nedenlerden dolayı adam öldürmüşlerdir.

Darp olayları ise şu şekilde gerçekleşmiştir. İlk darp kaydına göre Anaştas adlı zimmiyi kardeşi Kosta değnek ile başına vurarak yaralamıştır.⁵⁸⁶ İkinci darp kaydına göre köy ve karyelerde gezerek küçük eşyalar satan iki Yahudi 3 çoban tarafından darp edilmiştir.⁵⁸⁷ Üçüncü darp kaydına göre kulağının üstü ve tepesi bıçak ile yaralanarak darp edilen Grigor adlı Ermeni’nin küçük kızı ve karısı mahkemeye gelerek olayı anlatmışlar yaralının hekimi de anlatılanları doğrulamıştır.⁵⁸⁸ Dördüncü darp kaydına göre arabacı taifesinden Hamza adlı Müslüman, kendisini öldürmek üzere gelip yaralayan ve bazı eşyalarını alan Penayot, Erkiri ve Yorgo adlı zimmilerden şikâyetçi olmuştur.⁵⁸⁹ Beşinci darp kaydında ise darp edilen zimmi insanlık dersi vermiştir. Şöyle ki: Gelibolu kazasına tabi Hora adlı karyeden gelen Kürkçü Snadlinoz v. Varut adlı

⁵⁸² RŞS, nr.1591, 47b-3.

⁵⁸³ RŞS, nr.1591, 48a-1.

⁵⁸⁴ RŞS, nr.1591, 53b-4.

⁵⁸⁵ Şener, “İslam Hukukunda Gayr-i Müslimler”, 50.

⁵⁸⁶ RŞS, nr.1586, 6a-2.

⁵⁸⁷ RŞS, nr.1586, 50a-1.

⁵⁸⁸ RŞS, nr.1586, 62b-3.

⁵⁸⁹ RŞS, nr.1587, 30b-4.

zımmi iki kişi tarafından Yeni köy Karyesinde yolu kesilip başına değnekle vurularak yaralanmıştır. Mahkemede Snadlinoz: "Eğer ben ölürsem kimseyle bir davam yoktur ve benim için Yeni Köy Karyesinden hiç kimse rencide edilmesin" diyerek kimseden şikâyetçi olmamıştır.⁵⁹⁰ Altıncı darp kaydına göre Andirye'nin çenesi kendi çobanı tarafından bir aletle vurularak yaralanmıştır.⁵⁹¹ Yedinci darp kaydına göre ise nacak ile üç yerinden yaralanan Manok adlı Ermeni'nin karısı, kocasının vekili olarak kocasını yaralayanlardan şikâyetçi olmuştur. Fakat daha sonra Yenican adlı Ermeni kadın kocasını darp edenlerle arasında 500 akçeye anlaşıp sulh yapmıştır.⁵⁹²

İslam hukukuna göre yaralama bahsinde "zımmi ve müste'minler ceza hukuku açısından aynen Müslümanlar gibidirler. Yani suçlular hangi dinden ve milletten olursa olsunlar, bu konuda kısas ve diyet bakımından eşittirler".⁵⁹³ Darp davalarında ise bazıları diyet yoluyla meseleyi çözmüş, bazıları ise kendisini yaralayanlardan şikâyetçi olmamıştır. Gayrimüslimler, hem Müslümanları hem de gayrimüslimleri yaralamışlardır. Fakat Müslümanlar tarafından yaralanan gayrimüslimlere rastlanmamıştır. Yani gayrimüslimler ile Müslümanlar arasındaki darp sayısı çok azdır. Gayrimüslimler yaralama aleti olarak ise değnek, nacak ve bıçak kullanmışlardır. Rodosçuk'ta darp genellikle ekonomik ve şahsi nedenlerden dolayı yapılmıştır. Son olarak gayrimüslimler tüm şiddet vakalarında kendi mahkemelerine değil de kadı mahkemesine gitmek zorundaydılar.⁵⁹⁴ Kayıtlarda da görüldüğü üzere şiddet olaylarına karışan gayrimüslimler ya hakkını aramış ya da kendisini savunmuştur.

2.5.4. Hırsızlık

Hırsızlık hadiseleri şahsi olduğu gibi kalabalık eşkıya çetelerinin köy, kale, dükkân ve kayık gibi yerleri yağmalaması şeklinde de gerçekleşmiştir. Üst sınıflarda toplu olarak yapılan hırsızlık eşkıyalık başlığı altında toplandığı için bu başlık altında şahsi yapılan hırsızlık hadiselerine değinilmiştir.

⁵⁹⁰ RŞS, nr.1591, 41b-3.

⁵⁹¹ RŞS, nr.1591, 69b-4.

⁵⁹² RŞS, nr.1592, 6b-2.

⁵⁹³ Şener, "İslam Hukukunda Gayr-i Müslimler", 51.

⁵⁹⁴ Rossitsa Gradeva,, "Orthodox Christians In The Kadı Courts: The Practice Of The Sofia Sheriat Courth , Seventeenth Century", [Kadı Mahkemesinde Ortodoks Hristiyanlar: 17. Yüzyıl Sofya Şeriat Mahkemesinin Uygulaması], Islamic Law and Society, Vol.4, No.1, 1997, 64.

Mahkeme kayıtlarına 1640-1648 yılları arasında Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimlerin 13 adet hırsızlık olayı kaydedilmiştir. Bu hırsızlık hadiselerinin bazıları adam yaralama bazıları ise adam öldürme ile sonuçlanmıştır. Daha önce bahsedilen Müslümanın cariyesinin gayrimüslimlerce öldürülüp ev eşyalarında çalınması buna örnektir.⁵⁹⁵

Bu dönemde gayrimüslimler tarafından yapılan hırsızlık hadiselerinin önemli bir kısmını çiftlik hayvanlarının çalınması oluşturur. Mesela Hamza adlı Müslüman, zimmiler tarafından darp edilip atı çalınmıştır.⁵⁹⁶ Mehmed adlı Müslümanın, tavuklarını çalan Urcam ve Yani adlı zimmileri kovalarken zimmiler tarafından atılan taş başını yaralamıştı.⁵⁹⁷ Tire Bolu kazasında oturan Bayram adlı Müslüman'ın hımarını (eşek) ise Rodosçuk'un Ermeniler mahallesinde oturan Karagöz adlı Ermeni çalmıştır.⁵⁹⁸ Abdulkerim adlı Müslüman ve karısı Hatice ineklerini çalan Malkoç adlı Ermeni'den şikâyetçi olmuştur. Zeruni ve Kara Viryoni adlı zimmiler ise Hatice'nin kara küçük bir ineğe sahip olduğuna şahittirler. Netice de çalınan ineğe karşılık Hatice ve Malkoç arasında 200 akçeye sulh yapılmıştır.⁵⁹⁹

Gayrimüslimlerin para ve para edecek eşyaları çalmaları da yoğun olarak görülmüştür. Köy ve karyelerde gezerek küçük eşyalar satan iki Yahudi 3 çoban tarafından darp edilerek malları çalınmıştır.⁶⁰⁰ Abacı taifesinden Nikola'nın aba ile ilgili eşyaları çalınmıştır.⁶⁰¹ Mihal adlı bir Ermeni, Fatma adlı Müslüman kadını 23.000 akçesini çalmakla suçlamıştır. Fakat Müslüman kadın mahkeme sonucunda aklanmıştır.⁶⁰² Kumbağı adlı karyede oturan Anglos adlı zımminin üç zımmi tarafından giysileri çalınmıştır.⁶⁰³ Hacı Hürmüz Mahallesinde oturan Hacı İbrahim adlı Müslüman'ın dükkânından eşya çalarken yakalanan Mihal adlı zımmi yakalanarak mahkemeye çıkarılmış suçlu bulunarak hapse gönderilmiştir.⁶⁰⁴

⁵⁹⁵ RŞS, nr.1591, 47b-3.

⁵⁹⁶ RŞS, nr.1587, 30b-3.

⁵⁹⁷ RŞS, nr.1587, 44a-3.

⁵⁹⁸ RŞS, nr.1588, 17a-2.

⁵⁹⁹ RŞS, nr.1590, 59a-4.

⁶⁰⁰ RŞS, nr.1586, 50a-1.

⁶⁰¹ RŞS, nr.1588, 81a-1.

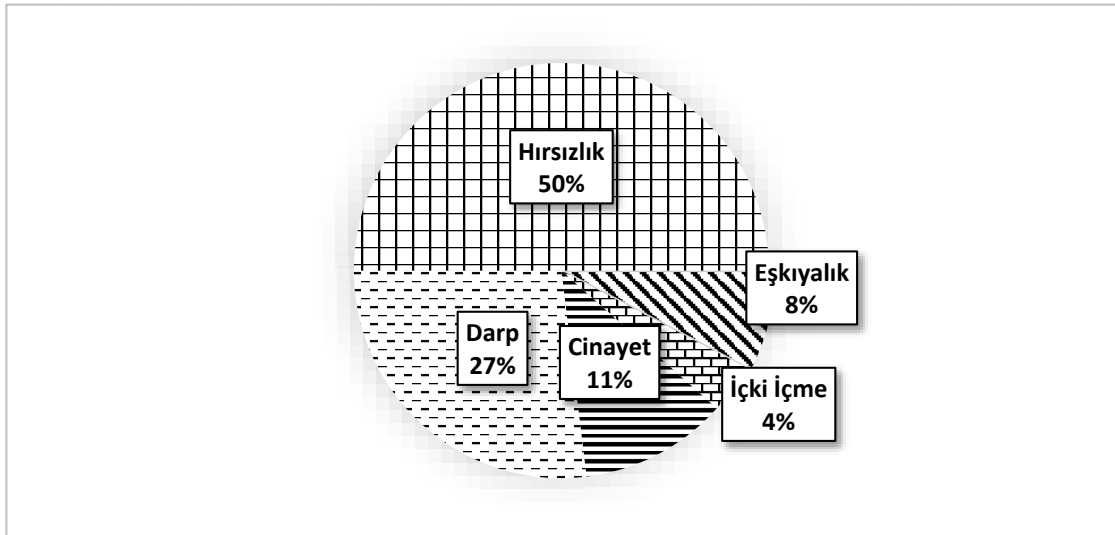
⁶⁰² RŞS, nr.1589, 3b-2.

⁶⁰³ RŞS, nr.1590, 64a-2.

⁶⁰⁴ RŞS, nr.1590, 75b-2.

Hırsızlıkla alakalı kayıtlara göre gayrimüslimler çoğunlukla Müslümanların para, mal ve hayvanlarını çalmışlardır. Kendi aralarında ise hırsızlık çok azdır. Hırsızlığı ise genellikle oturdukları yerlerden uzaktaki kasabalarda yapmışlardır. Mal ve hayvanları çalınan mağdurlar bazen hırsızlık yapanlar ile akçe almaları karşılığında sulh yapmışlardır. Bazen de sulha razı olmayan mağdurlar hırsızın hapsedilmesini sağlamışlardır. Buradan hırsızlık suçu kesinleşince hırsızın hapsedildiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Oysa hırsızlıkla suçlanan kişinin lehinde şahitleri varsa ve aleyhinde deliller yoksa mahkemeden aklanarak çıkmıştır. Gayrimüslimlerin Müslümanların para, mal ve hayvanlarını yoğun olarak çalmalarına rağmen Müslümanların gayrimüslimlerin hayvanlarını çaldığına yönelik iki dava vardır. Bu davalarda ise Müslümanlar aklanarak hırsızlık şüphesinden kurtulmuşlardır. Gayrimüslimler arasında ise en çok Ermeniler hırsızlık yapmıştır. Bunda ekonomik durumlarının kötü olması veya kolay yoldan para kazanma hırsı rol oynamış olmalıdır. Yahudiler ise hırsızlık eylemine maruz kalırken hırsızlık yaptıklarına dair bir kayda rastlanılmamıştır. Rumlar ise hırsızlığa hem maruz kalmış hem de hırsızlık yapmışlardır.

Grafik 2.8. Rodosçuk'taki Gayrimüslimlerin Suç Oranları

Yukarıdaki grafikte görüldüğü üzere gayrimüslimler Rodosçuk'ta en çok hırsızlık yaparak toplum düzenini bozmuşlardır. İçki içerek ise toplum düzenine çok az zarar vermişlerdir. Bunda açık yerlerde içki içmelerinin yasak olması etkili olmuş olmalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GAYRİMÜSLİMLERİN İKTİSADÎ YAŞAMI

Rodosçuk, Trak ve Yunan hâkimiyetinden beri Marmara bölgesinde önemli bir ticaret merkeziydi. Bizans döneminde ise Batı'dan gelen ürünlerin başkent Konstantinopolis'e iletiildiği bir merkez haline gelmiştir. Daha sonra Rodosçuk IV. Haçlı seferinin bir sonucu olarak Venediklilerin eline geçmiştir. Venedikliler şehre liman, han ve çarşı yaptırarak şehrin ekonomik hinterlandını güçlendirmişlerdir. Osmanlıların şehri fethetmesiyle ekonomik olarak eski önemi devam etmiş hatta daha da gelişmiştir.⁶⁰⁵ Bunun temel sebebi ise Rodosçuk'un gelişmiş deniz ticareti ve verimli topraklara sahip olmasıdır.⁶⁰⁶ Osmanlı döneminde Rodosçuk şehrinin ekonomik olarak esas gelişimi ise Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmesiyle başlamıştır. Bu gelişmeye paralel olarak şehre Müslüman ve gayrimüslim topluluklar daha yoğun bir şekilde yerleşmeye başlamışlardır. Ayrıca Osmanlı döneminde XVI. yüzyıldan önce inşa edildiği anlaşılan bedesten, çarşı, pazar ve hanlar gibi ticari alanlar, şehrin ekonomik olarak gelişmesini sağlamıştır.⁶⁰⁷

Rodosçuk limanının iç ticareti iki şekilde gerçekleşmekteydi. Birincisi: Hayrabolu, Malkara, Çorlu, Edirne ve hatta Sofya'ya⁶⁰⁸ kadar uzanan, kaza ve şehirleri içine almaktaydı. Diğeri ise İstanbul'un iaşesi için ticaret mallarının Rodosçuk limanına gelmeden önce uğradığı Filibe, Selanik, Edirne, Trablus, Şam, Mısır ve Batı Anadolu liman şehirlerini kapsamaktaydı.⁶⁰⁹ Rodosçuk limanı, İstanbul limanının yanında Bandırma ve Mudanya gibi güneyde bulunan limanlar ile de bağlantı kurmuştur. Avrupa'ya yapılan kaçak mal ticaretinde de Rodosçuk önemli bir yere sahiptir.⁶¹⁰ Bunların yanında esas olarak Rodosçuk limanı hem İstanbul'a hem de Edirne'ye hizmet etmiştir. Bu iki şehir arasında zaman zaman Rodosçuk'a gelen malları kendine almak

⁶⁰⁵ Ateş, "XVI. Yüzyılda Tekirdağ- Rodosçuk Limanı", 21-22.

⁶⁰⁶ Yıldız-Koltuk, *Tekirdağ'da Ekonomik Hayat*, s. XIII.

⁶⁰⁷ XV ve XVI. yüzyılda şehirde inşa edilen ticari yapılar hakkında detaylı bilgi için bk. Ateş, "XV.-XVI. Yüzyılda Rodosçuk Çarşıları", 215-228.

⁶⁰⁸ Yıldız-Koltuk, *Tekirdağ'da Ekonomik Hayat*, s. XIII.

⁶⁰⁹ Ateş, *XVI.- XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, 226.

⁶¹⁰ Ortaylı, "16. Yüzyılda Rodosto", 216.

için rekabet yaşanmıştır.⁶¹¹ Rodosçuk'un dış ticaretinde ise Venedik, Ceneviz ve Dubrovnikli tüccarlar önemli rol oynamışlardır. Dış piyasa genellikle Rodosçuk'tan buğday gibi hububat ürünleri ve şarap talep etmekteydi.⁶¹²

XVI. ve XVII. yüzyıllarda Rodosçuk şehrinde mum ve yağ üretimi gibi küçük iş kolları gelişmişti. Rodosçuk limanında yasal veya kaçak yollarla yapılan ticarete ise kuru üzüm, kuru İncir, buğday, pirinç, kendir, pamuk, pamuk ipliği, demir, mum, yağ vs. ürünlerin alım-satımı yapılmıştı.⁶¹³ Aynı zamanda Rodosçuk limanı Marmara çevresindeki şehir ve kasabalardan getirilen bütün ürünlerin bir aktarma noktasıydı.⁶¹⁴ Öte yandan 1624 tarihinde Osmanlı parasının değer kaybetmesinin ardından tutulan narh (fiyat belirleme) kayıtlarına göre Rodosçuk'taki esnaf grupları dükkânlarında gıda maddelerinden metallere 200'den fazla ürün satmaktaydı.⁶¹⁵ Bu ürünler kara ve deniz ticareti yoluyla Rodosçuk'a gelip hem burada satılmış hem de İstanbul gibi başka şehirlere nakledilmiştir.⁶¹⁶

Gayrimüslimler, Osmanlı devletinin ekonomik hayatında devletin kuruluşundan itibaren önemli roller oynamışlardır. İç ve dış ticarete Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler Osmanlı sınırları içerisinde bulunan çoğu yerde etkin olmuşlardır.⁶¹⁷ Çünkü gayrimüslimler Osmanlı Devleti içerisinde çeşitli mallar üretmişler ve ürettikleri bu malları yurtiçi ve yurtdışına ithal etmişlerdir.⁶¹⁸ Gayrimüslimlerin iç ticaretteki faaliyetleri ise dış ticarete oynadıkları rollerle bağlantılı olarak artmıştır. XVII. yüzyılda Osmanlı genelinde Ermeniler, Asya ve Akdeniz ticaretinde önemli roller oynarken Rum ve Yahudiler genel olarak iç ticaretle uğraşmışlardır. Ayrıca klasik

⁶¹¹ Faroqhi, "Tekirdağ- Rodosçuk Limanı", 142.; 88 Numaralı Mühimme defterinde bulunan 211. hüküm ile merkezi yönetim Rodosçuk kadısından gemiye mahzenlerden yüklenen arpanın İstanbul'a gönderilmesini istemektedir. Tam hüküm için bk. Kaytaç, *88 No'lu Mühimme Defteri (Transkripsiyon ve Özet)*, 116-117.

⁶¹² XVI. XVII. yüzyıllarda Rodosçuk'un dış ticareti hakkında detaylı bilgi için bk. Ateş, *XVI.- XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, 231-236.

⁶¹³ "Yurt Ansiklopedisi", 6981.; Faroqhi, "Tekirdağ- Rodosçuk Limanı", 143-150.

⁶¹⁴ Elibol, "Tekirdağ (18.-19. Yüzyıllar)", 402.

⁶¹⁵ Ekin, "Rodosçuk'ta Tüketilen Gıda Maddeleri ve Fiyatları", 83.

⁶¹⁶ Kara ve Deniz Ticareti hakkında Kelemen Mikes 1721 tarihinde yazdığı mektubunda şunları söylemektedir: "Şehirde gerek kara gerekse deniz ticaretinin ileri olduğunu evvelce yazmışım. Bazan, hele güz mevsiminde hemen her gün şehre üç yüz kadar arabanın geldiği görülür. Arabalarla buraya getirdiklerini ise gemilere yükleterek İstanbul'a yollarlar. Denizden buraya çok gemi gelir ve her türlü mal getirir." Alıntı için bk. Kelemen Mikes, *Türkiye Mektupları*, 52.

⁶¹⁷ Güler, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Azınlıklar*, 145.

⁶¹⁸ Karataş, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı-Bursa Örneği*, 2009, 171.

dönemde Müslümanlar doğu ve iç ticaretle uğraşırken gayrimüslimler Avrupalı tüccarlar ile ortaklık kuruyorlardı. Bunda gayrimüslimlerle Avrupalı tüccarların kültürel benzerliklerinin fazla olmasının büyük payı vardır.⁶¹⁹

Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimlerinde şehir hayatı içerisinde bazı roller oynadıkları görülmektedir. Gayrimüslimlerin Rodosçuk şehri içerisinde rol oynadıkları ekonomik faaliyetleri, şer'iyye sicillerinde bulunan mülk satışları, tereke kayıtları ve borç davalarından takip etmek mümkündür.

3.1. TİCARİ FAALİYETLER

1640-1648 tarihleri arasında Müslüman ve gayrimüslim tüccarlar Rodosçuk'ta ticaret yapmışlardır.⁶²⁰ Mesela iç ticaretle uğraşan Yorgi adlı tüccar şehir içinde pabuççuluk yapan Mavrimatu adlı Rum esnafa giyim-kuşamla alakalı bazı ürünleri borç ile satmıştır.⁶²¹ Yine 1646-1647 tarihli bir mühimme kaydında, Osmanlı sınırları içerisinde tüccarlık yaptığı anlaşılan bir gayrimüslimin Rodosçuk şehri içerisinde esnafılık yapan gayrimüslime giyim-kuşamla ilgili ürünlerini borç olarak satmış fakat zamanında parasını alamadığı için Osmanlı merkezi yönetiminden yardım istemiştir.⁶²² Kayıtlardan anlaşıldığı üzere şehre gelen bazı tüccarlar şehir esnafına borç ile ürünlerini satmışlardır. Muhakkak peşin satış da yapılmıştır fakat bu türden bir satış kayıtlara yansımamıştır. Kayıtlarda üç tane şehir dışından gelen tüccara rastlanılmıştır. Bu tüccarlarda satıştan ziyade sattığı üründen alacağı paranın gecikmesinden dolayı mahkemeye başvurmuşlardır. Sekiz yıllık bir süreçte sadece üç tüccarın mahkemeye başvurması Rodosçuk'ta ticaretin belli bir sistematik seviyede işlediğini fakat bazı pürüzler yüzünden tüccarların kadı mahkemesini veya Divan-ı Hümayunu kullanmak zorunda kaldıklarını göstermektedir. Kayıtlarda görülen üç gayrimüslim tüccarın ikisinin borçla giyim-kuşam üzerine satış yapması Rodosçuk'ta şehir dışından gelen giyim-kuşam ürünlerine bir ilginin olduğunu göstermektedir. Ayrıca gayrimüslim halkın üzerinde Londra, Fransa ve İtalya kumaşlarının olması buraya giyim-kuşam satmak için gelen tüccarların kıtalararası ticaret de yaptığını göstermektedir. Ya da Rodosçuk'a gelen tüccarlar kıtalararası ticaret yapan tüccarların, Osmanlı sınırları

⁶¹⁹ Güler, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Azınlıklar*, 145-148.

⁶²⁰ RŞS, nr.1589, 56a-3.; RŞS, nr.1590, 29b-1.

⁶²¹ RŞS, nr.1590, 40b-2.

⁶²² 91 Numaralı Mühimme Defteri –özet, çeviri yazı, tıpkıbasım-, 198-199.

içerisine getirdikleri ürünleri farklı şehir ve kasabalara dağıtmaktaydılar.⁶²³ Bunların yanında kayıtlarda meyve satmak için Rodosçuklu tüccarların başka şehir ve kazalara gittikleri de görülmektedir.⁶²⁴ Bilindiği üzere XVII. yüzyılda Osmanlı sınırları içerisinde bazı Ermeni tüccarlar kıtalararası ticaret yapmaktaydılar. Rumlar ise Osmanlı sınırları içerisinde bulunan bölgeler arası ticaret yapmaktaydılar.⁶²⁵ Bütün bunlara rağmen kıtalararası ticaret yapan Rodosçuklu gayrimüslim bir tüccara rastlanmamıştır. Fakat Rodosçuk'a farklı kaza ve şehirlerden gelen gayrimüslimler mevcuttur. Bunlar şehir içerisinde mülk alıp-satma, borç alıp verme ve ürün alıp-satma gibi ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu kişilerin bölgeler arası ticaret yapan tüccarlar olması muhtemeldir.

Tablo 3.6. Rodosçuk'ta İkamet Eden Gayrimüslimlerin Asıl Yerleri (1640-1648)

Geldikleri Asıl Yer	Mesleği	Geldikleri Asıl Yer	Mesleği
Filiba		Malkara	
Lapseki (Çanakkale)	Sarraf ve Katip	İstanbul'un Kumkapı Mahallesi	Tüccar
Rumeli'ye Bağlı Levander? Kasabası		Mora Sancağının Andros Kazasına Bağlı Zerince Köyü	Abacı
Edirne'nin Uzunköprü Kazası		Çatalca Kasabasına Bağlı Dunke Adlı Köyü	Bakkal
Anadolu Hisarında Bulunan Büyük Kilise Adlı Mahalle	Kürkçü	Bursa'ya Bağlı Yenişehir Kazası	Abacı
Rumeli'ye Bağlı Nar Dere Kasabası		Selanik'e Bağlı Pravişte Kazası	
Hayrabolu		Galata	Tüccar
Rumeli'ye Bağlı Elbasan	Demirci	İstanbul	Kasap
İncelik Kazası		Çorlu Kazası	
Gelibolu'ya Bağlı Şehri Köy Nahiyesi		Rumeli'ye Bağlı Elbasan	Demirci

⁶²³ Bu çalışmanın giyim-kuşam bölümünde tereke kayıtlarından çıkan elbiselerden yola çıkılarak ileri sürülmüştür.

⁶²⁴ RŞS, nr.1592, 35b-1.

⁶²⁵ Suraiya Faroqi, "Ticaret: Bölgesel, Bölgelerarası ve Uluslararası", Halil İnalçık- Donald Quataert (Ed.), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik Ve Sosyal Tarihi I-II*, (ss. II, 600-655), Eren Yay., İstanbul 2006, 647.

Mora Sancağına Bağlı Fenar Kasabası	Kasap	Bergos (Çanakkale)	
Alacahisar'a Bağlı Fenar Nahiyesi (Bugün Sırbistan Sınırları İçerisinde)	Mumcu	Ergiri Kazası (Bugün Arnavutluk Sınırları İçerisinde)	
Selanik		Kayseri	

Yukarıdaki tabloya göre Batı'da Sırbistan sınırlarından Doğu'da Kayseri şehrine kadar olan bölgelerden Rodosçuk şehrine gayrimüslimler bazı ticari faaliyetlerde bulunmak için gelmişlerdir. Gelenlerin bir kısmı şehirde uzun bir süre ikamet etmişken bir kısmı kısa bir süre kalmıştır. Şehre gelen gayrimüslimler genellikle borç davaları için kadı mahkemesine çıkmışlardır. Bu da şehre gelen gayrimüslimlerin büyük bir kısmının borç karşılığı bazı ürünler alıp-sattığını göstermektedir. Fakat borç davalarında neden dolayı borçlanıldığının her zaman belirtilmemesi alım-satımı yapılan ürünler hakkında bilgi sahibi olunmasını önlemiştir. Buna rağmen kayıtlarda bazen kişilerin mesleklerinin belirtilmesi bir fikir sunmaktadır. Yukarıdaki tabloda bulunan kişilerin meslekleri Rodosçuk'a gelen gayrimüslimlerin şehre ne amaçla geldiğini hemen hemen göstermektedir. Ticaret davaları için mahkemeye müracaat edenler ise genellikle ev, bağ ve tarla alarak şehirde yerleşmişlerdir. Mesela Babok adlı Ermeni muhtemelen Celâlî eşkıyalarından kaçarak Kayseri'den gelip Rodosçuk'ta ahır ve samanlığı olan bir ev satın almıştır. Aldığı evi daha sonra oğluna bağışlaması onların şehre kalıcı olarak yerleştiğini göstermektedir.⁶²⁶

Rodosçuklu gayrimüslimler ticaret yapmak için kendi aralarında -kayıtlarda iştirak diye belirtilen- ortaklıkta kurmuşlar veya ortaklıktan ayrılmışlardır. Mesela ortak olarak mum üretimi yapan Paroş ve Anglaki'nin daha sonra ortaklıkları bozulmuştur.⁶²⁷ Bozulan ortaklık sonucu ortaklıktan ayrılan kişiler hisse tutarlarını geri almışlardır.⁶²⁸ İncelenen kayıtlarda gayrimüslimler kendi aralarında ortaklık yapmışlardır. Hatta gayrimüslim kadınlar bile ticaret için gayrimüslim erkeklerle ortaklık kurmuşlardır. Mesela Nikorti adlı Nasranî kadın Aleksandre adlı Nasrani'yle

⁶²⁶ RŞS, nr.1592, 24a-1.

⁶²⁷ RŞS, nr.1586, 3b-5.

⁶²⁸ RŞS, nr.1586, 4b-1.: RŞS, nr.1586, 53a-3.

ortaklık kurmuştur.⁶²⁹ Müslümanlar da gayrimüslimlerle ortaklık kurmuşlardır. Mesela Ahmet adlı Müslüman, Tanaş adlı zimmiyle üç dönüm bağ üzerinde ortaklık yapmıştır.⁶³⁰ Muhtemelen bu bağda üzüm üreterek satacaklardı. Diğer bir kayıta ise bir Ermeni ile Rum, berber dükkânı üzerine ortaklık yapmışlardır.⁶³¹ Fakat genellikle Rumlar kendi aralarında, Ermeniler kendi aralarında ve Yahudiler kendi aralarında ortaklık kurarak ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. Ortaklık konusunda en ilginç kayıtsa ortaklık kurarak farklı bir bölgeye giden iki gayrimüslimden biri olan Yani'nin gittiği yerde Müslüman bir gemiciyle tanışıp Müslüman olup Osman ismini almasıdır. Daha sonra gemici Osman'ı işe de almıştır.⁶³² Bir başka ilginç dava ise Penayot adlı Rum'un Nikopoli Kazasına beraber gittikleri ortağını öldürmesidir.⁶³³

Rodosçuk şehrinde gayrimüslimler tarafından üretilmiş ürünlerin şehrin iç bölgelerine veya başka şehir ve kazalara gayrimüslimlerce ihraç edildiği de bilinmektedir. Şöyle ki: Abacı, mumcu, fıçıcı, derici, kazgancı ve kalaycı gibi mesleklerde yer alan gayrimüslimler, giyim-kuşam, mum, şarap ve metal üzerine ürünler üretmişlerdir. Üretilen ürünler gayrimüslim tüccarlar tarafından deniz veya kara yoluyla başka şehir ve kasabalara satılmak için götürülmüştür. Üretilen ürünlerin, Rodosçuk'a yakın bölgelere satılmasında ise çerçi adı verilen kişiler önemli rol oynamışlardır.⁶³⁴ Şehre gelen veya şehir dışına satılacak ürünlerin taşınmasında veya nakledilmesinde ise arabacı adı verilen kişiler bulunmaktaydı.⁶³⁵

Gayrimüslimler ve Müslümanlar şehir içerisinde mülk alıp satmak, borç alıp vermek, üretim yapıp satmak, üretilen ürünleri satın almak gibi ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu ticari faaliyetlerinde çeşitli türden para birimleri kullanmışlardır. Bunlardan birisi en yoğun olarak kullandıkları para türü olan akçedir. Bu akçe mahkeme kayıtlarında fizzi ve cedit (yeni) olarak kaydedilmiştir. Akçenin iki türünün olması ve ilerleyen kayıtlarda fizzi yerine cedit akçenin kullanılması bu dönemde akçe üzerinde

⁶²⁹ RŞS, nr.1591, 22b-1.

⁶³⁰ RŞS, nr.1588, 41a-3.

⁶³¹ RŞS, nr.1592, 27b-2.

⁶³² RŞS, nr.1591, 68a-3.

⁶³³ RŞS, nr.1592, 35b-1.

⁶³⁴ Ortaklık üzere çerçi olan iki Yahudi'nin işlerini yaparken darp edildiğine dair kayıt için *bk.* RŞS, nr.1586, 50a-1.

⁶³⁵ RŞS, nr.1587, 30b-4.

bir değişimin olduğunu göstermektedir.⁶³⁶ Zaten bu yüzyılda Osmanlı devleti sürekli paranın değerini düşürmekteydi. Ayrıca Osmanlı piyasaları XVI. ve XVII. yüzyıllarda yabancı ülke paralarıyla istila edilmişti.⁶³⁷ Rodosçuk'ta kebir riyali gurus denilen İspanyol parasının⁶³⁸ kullanılması bunun delilidir.⁶³⁹ Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimler ticari faaliyetlerinde %91 oranında akçe kullanırken %9 oranında kebir riyali gurus kullanmışlardır. Gayrimüslimler akçeyi genellikle mülk satış işlemlerinde kullanırken kebir riyali gurus'u genellikle borç alıp vermede tercih etmişlerdir. Bunun temel sebebi bu paranın Osmanlı parası karşısında devamlı değer kazanması olmalıdır. Sonuçta gayrimüslimler borç verirken verdiği paranın değer kaybetmemesi için bu yola başvurmuşlardır denilebilir. Ticari faaliyetler bazen de para ile değil takas yöntemiyle gerçekleşmiştir.⁶⁴⁰

3.2. MESLEKLER

Osmanlı şehirlerinde varlıkları bilinen gayrimüslimler arasında çeşitli mesleklerde çalışan kişiler vardır. Yani Kur'an-ı Kerim satmak gibi Müslümanların kutsal değerleriyle bağlantısı olmayan çoğu meslekte Osmanlı coğrafyasında yaşayan gayrimüslimler çalışmıştır.⁶⁴¹ Mesela Rumlar genel olarak kasaplık, çiftçilik, bakkallık, tüccarlık ve küçük esnaflık yaparken Ermeniler de çiftçilik, tüccarlık, kuyumculuk, sarraflık gibi mesleklerde çalışmışlardır.⁶⁴² Yahudiler ise çiftçilik dışında hekimlik, kuyumculuk ve tüccarlık gibi mesleklerde çalışmışlardır.⁶⁴³

Osmanlı döneminde Rodosçuk şehrinde bulunan gayrimüslimlerin de çeşitli mesleklerde çalıştıkları tespit edilmiştir. Öyle ki Rodosçuk şehrinin XVI. yüzyılın

⁶³⁶ Akçenin 1600,1618, 1624 ve 1640 tarihlerinde bazı müdahalelere uğradığına dair bk. Ruhi Özcan, "Şer'iyye Sicillerine Göre Antep'te Mülk Satışları (1646-1666)", *Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi: Konya 7-9 Nisan 1999, Bildiriler (833-843)*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 2000, 835.

⁶³⁷ Şevket Pamuk "Osmanlı İmparatorluğu'nda Para (1326-1914)", Halil İnalçık- Donald Quataert (Ed.), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik Ve Sosyal Tarihi I-II*, (ss. II, 1055-1093), Eren Yay., İstanbul 2006, 1055-1056.

⁶³⁸ Özcan, "Antep'te Mülk Satışları (1646-1666)", 835.

⁶³⁹ Kasap dükkânı satışında kebir riyal gurus'un kullanıldığına dair kayıt için bk. RŞS, nr.1592, 12a-2.

⁶⁴⁰ Çoban Mihal v. Yorgi adlı zımmi, Hasan ve Pir adlı iki Müslüman kardeşe bin akçe borcunu 7 koyununu vererek ödemiştir. Bk. RŞS, nr.1586, 66a-2.; Yine Simo adlı zımmi bağını Yorgi adlı zımmiye 13 baş keçi ve 1.500 akçe karşılığında satmıştır. Bk. RŞS, nr.1587, 4a-2.

⁶⁴¹ Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*. 224-225.

⁶⁴² Güler, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Azınlıklar*, 172-173.

⁶⁴³ Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*. 225-228.

ortalarına ait kadı mahkemesi kayıtlarında gayrimüslimlerin kasap, fırıncı ve arabacı gibi mesleklerde çalıştıkları görülmektedir.⁶⁴⁴

1640-1648 tarihlerinde Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimlerin ise çok çeşitli mesleklerde çalıştıkları dönemin mahkeme kayıtlarına yansımıştır. Bu kayıtlara dayanarak hazırlanan tablo aşağıdaki gibidir.

Tablo 3.7. Rodosçuk'ta Gayrimüslimlerin Çalıştığı Meslekler

ADI	MESLEĞİ	KÖKENİ	OTURDUĞU YER
Yorgi	Abacı	Rum	
Yorgi	Kethüda	Rum	
Tatu	Peynirci	Rum	
Paroş	Mumcu	Rum	
Duka	Fıçıcı	Rum	
Mihal	Boyacı	Rum	Papa Minol Mahallesi
Dimitri	Balıkçı	Rum	
Yorgi	Faraşçı	Rum	
Yorgi	Aşçı	Rum	
Karagöz	Çarıkçı	Ermeni	
İsak	Çerçi	Yahudi	Yahudiler Mahallesi
Dimo	Bezirci	Rum	Benados Karye
Mihal	Çoban	Rum	Sarı Kuyu Karye
Tanaş	Bakkal	Rum	Papa İstirati Mahallesi
Yani	Pabuççu	Rum	
Simola	Attar	Yahudi	Hacı Hürmüz Mahallesi
Yorgi	Değirmenci	Rum	Papa Kostantin Mahallesi
Yani	Çizmecici	Rum	Papa İstirati Mahallesi
	Hamamcı	Ermeni	
Lopança	Terzi	Rum	Piskopos Mahallesi
Evanis	Terzi	Ermeni	
Yorgi	Camcı	Rum	
Barik	Barutçu	Ermeni	
Riko	Kürkçü	Rum	
	Taşçı	Rum	
Melyesari	Soğancı	Rum	
Tanaş	Meyhaneci	Rum	
Nikola	Kazgancı	Rum	
Toros	Bezirci	Ermeni	

⁶⁴⁴ Sert, "Becoming a baker in the Ottoman Town Of Rodosçuk (1546-1552)", 165-167.

Yani	Semerci	Rum	Papa Varsi Mahallesi
Mihal	Kalaycı	Rum	
Gazel	Kalaycı	Ermeni	
Yorgi	Sabuncu	Rum	
Yemandi	Hallaç	Rum	Papa Yenaki Mahallesi
Bağdesar	Hallaç	Ermeni	
Yanos	Peştamalcı	Ermeni	Yeni Mahalle
Yani	Kaldırımcı	Rum	
Varsi	Yazıcı	Rum	Aşklar Karye
Havar	Papaz	Rum	Benados Karye
Yani	Kürekçi	Rum	Papa Yani Mahallesi
Aleksi	Çıkıkçı	Rum	Papa Yenaki Mahallesi
Yorgi	Dülger	Rum	
Anglaki	Kuyumcu	Rum	
Grigor	Berber	Ermeni	Hacı Hürmüz Mahallesi
Dimitri	Ekmekçi	Rum	Yeni Mahalle
Nikola	Bostancı	Rum	

Tablodan da anlaşıldığı üzere incelenen dönemde gayrimüslimler 42 ayrı meslek grubunda çalışmışlardır. Bu mesleklerin 3 tanesi papazlık, yazıcılık ve kethüdalık gibi idari meslekler iken 39 tanesi ticari mesleklerdendir. Meslek grupları tabloya yerleştirilirken bütün meslek erbabının isimleri verilmemiştir. Sadece aynı meslekte çalışan farklı unsurlar belli olsun diye aynı meslekte çalışan farklı kişilerin isimleri tabloda verilmiştir. Buna göre kalaycılık, hallaççılık ve terzilik hem Rumların hem de Ermenilerin çalıştıkları mesleklerdendir. Rodosçuk'ta yaşayan Ermeniler, peştamalcı, çarıkçı, hamamcı, barutçu ve berber gibi mesleklerde çalışmışlardır. Yahudiler, attarlık ve çerçilik gibi mesleklerde faaliyette bulunmuşlardır. Rodosçuk'ta yaşayan Rumlar ise 42 mesleğin 35'inde çalışmışlardır. Sonuçta gayrimüslimlerin çalıştıkları mesleklerin %76'sında Rumlar, %20'sinde Ermeniler ve %4'ünde ise Yahudiler bulunmuşlardır. Oranlar şehirde yaşayan Rumların meslek gruplarının çoğunluğunu ellerinde bulundurduğunu gösterirken Yahudilerin mesleklerdeki hâkimiyetlerinin çok düşük olduğunu göstermiştir. XVI. yüzyılın ikinci yarısı ile XVII. yüzyılın ikinci yarısı arasında Osmanlı coğrafyasındaki Yahudilerin büyük çoğunluğunun mali sıkıntılar içerisinde olmasının⁶⁴⁵ Rodosçuk'taki Yahudilere ne tür bir etkisinin olduğuna dair bir

⁶⁴⁵ Sürgevil, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yahudiler", 254.

bilgi olmadığı için bu durumun Yahudilerin şehir içerisindeki nüfuslarının az olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Şehre kendilerinden sonra gelen Ermenilerin bile %20 gibi bir meslek hâkimiyetleri varken Yahudilerin sadece %4 olması bunu ispatlamaktadır. Zira şehre Yahudilerden sonra gelen Ermeniler sayıca onlardan çok fazlaydı.

Gayrimüslim meslek sahipleri site şeklinde değil de ayrı ayrı yerlerde ikamet etmişlerdir. Bunda dinî inanç etkili olmuştur. Yahudi meslek sahipleri kendi dindaşlarının oturduğu mahallelerde oturmuşlarken Ermeni ve Rumlarda aynı şekilde yerleşmeyi tercih etmişlerdir. Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslim meslek sahiplerinin sadece merkezi mahallelerde değil de karyelerde de ikamet etmeleri Rodosçuk'ta bulunan karyelerde de belli mesleki yapılanmanın olduğunu ortaya koymuştur. Fakat karyelerde ikamet eden kişiler çoban, papaz, yazıcı ve bezirci gibi karyelere uygun mesleklerde çalışmışlardır. Mahallede ikamet eden meslek sahiplerinin ise arz ve talebi yoğun olan mesleklerde çalıştıkları görülmüştür.

Tabloda belirtilen meslek grupları içerisinde birçok insan çalışmaktadır. Bazı nedenlerden dolayı bu insanlar toplu bir halde kadı mahkemesine çıkmışlardır. Mesela abacı taifesinden oluşan 16 kişilik meslek erbabı kadı mahkemesine gelerek taifelerinin başlarına yeni bir kethüda seçtiklerini bildirmişlerdir.⁶⁴⁶ Bu kayıttan anlaşıldığı üzere abacılık mesleğiyle uğraşan 16 kişi vardır ve bu 16 kişi bir birlik oluşturarak kendi aralarında bir esnaf birliği oluşturmuşlardır. Ayrıca abacılık mesleğiyle uğraşanların ise Piskopos Mahallesi sınırları içerisinde bulunan abacılar çarşısı adlı yerde dükkânları bulunmaktadır.⁶⁴⁷

Bir başka kayıтта ise mumcu mesleğiyle uğraşan 4 kişi borçlarından dolayı kadı mahkemesine çıkmışlardır.⁶⁴⁸ Rodosçuk'ta bulunan mumcular önemli bir yere sahiptirler. Çünkü genellikle kesilen hayvanların iç yağlarından yaptıkları mumları saray ve yeniçeriler için üretmekteydiler. Bu mesleğe sahip olanlar bazı vergilerden muaf tutuldukları gibi ata binme ve silah taşıma gibi serbestlikler de sağlanmıştı.

⁶⁴⁶ RŞS, nr.1586, 3a-1.

⁶⁴⁷ RŞS, nr.1588, 29b-3.

⁶⁴⁸ RŞS, nr.1588, 5a-3.

Ayrıca yerli mumcuların yanında mumcuların çoğusu Teselya bölgesinden Rodosçuk'a gelmişlerdir.⁶⁴⁹

Rodosçuk'ta fıçıcı mesleğiyle uğraşan çok sayıda gayrimüslim de vardır. Bir kayıttta fıçıcılık mesleğinin üyesiiken kendi rızasıyla ayrılan Duka adlı kişiden bahsedilmektedir. Aynı kayda göre bu dönemde fıçıcı mesleğinin kethüda başı Nikola v. Yorgi'dir.⁶⁵⁰ Bu kayıttan anlaşıldığı üzere esnaf loncasından ayrılan kişi mahkemede mesleğinden ayrıldığını bildirmiştir. Bu yolla ya kaçak üretimin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ya da mesleği bırakan kişi işletme vergisinin sonlanması için resmi kapatma vermiştir.

Kürkçülük mesleğiyle uğraşanlar ise kethüda değiştirmek için kadı mahkemesine müracaat etmişlerdir. Şöyle ki kürkçülük mesleğinde çalışan 4 kişi, kethüda Ali adlı Müslüman'ın görevini iyi yapamamasından dolayı eski kethüda Estefani'nin tekrar kethüda olmasını istemişlerdir.⁶⁵¹ Buradan anlaşıldığı üzere gayrimüslim esnaf loncalarının başında Müslümanlar bulunmuşlardır. Loncanın başındaki Müslüman kişi loncayı idare edememişse loncaya bağlı meslek erbabı mahkemeye çıkıp kethüdanın değişmesini istemişlerdir. Ayrıca kürk ticareti Osmanlı topraklarında Müslümanların fazla giremediği bir alandı. Yahudilerin ise kürk ticaretinde yeterli güçleri yoktu. Denetim Hristiyanların elindeydi.⁶⁵²

Bu esnaf loncalarının yanında muhakkak ki diğer meslek erbabının da loncaları vardı. Çünkü Rodosçuk'ta çok sayıda, kuyumcu, meyhaneci, tüccar, ekmekçi, bakkal, pabuççu, çoban ve kasabın varlığı görülmüştür. Lakin kayıtlarda sadece abacı, mumcu ve fıçıcı loncalarına atıf vardır. Bunda diğer mesleklerde çalışan üyelerin mahkemeye loncayla alakalı değil de şahsi meseleleri yüzünden müracaat etmeleri önemli rol oynamıştır. Ayrıca mahkeme kayıtlarında bostancılık mesleğine rastlansa da gayrimüslimler tarafından belki de Rodosçuk'ta en fazla yapılan bağcılık mesleğine değinilmemiştir. Fakat bağcılık muhtemeldir ki şehirdeki çoğu kişi tarafından yapılmasından dolayı meslek grubu sayılmamıştı. 1640-1648 yılları arasında

⁶⁴⁹ Faroqi, "Tekirdağ- Rodosçuk Limanı", 150.

⁶⁵⁰ RŞS, nr.1586, 12a-2.

⁶⁵¹ RŞS, nr.1590, 21a-3.

⁶⁵² Braude, "Millet Sisteminin İlginç Tarihi", 247.

Rodosçuk'ta gerçekleşen bağ satışları bağcılığın Rodosçuk gayrimüslimleri arasında ne kadar yaygın olduğunu göstermektedir.

3.3. SERVET

Kişilerin çalıştığı meslekler, zamanla belli bir mal birikiminin oluşmasında önemli rol oynamıştır. Fakat bazen de meslekler kişinin birikmiş mallarını kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. Gayrimüslimlerin de meslek erbabı oldukları bilindiğine göre mal biriktirenleri veya iflas edenleri olmalıdır. Kısacası ister çok olsun ister az olsun gayrimüslimler değişik aralıklarda servetlere sahiplerdi. Bu servetlerini kadı mahkemesinde tutulan tereke kayıtlarından takip etmek mümkündür.

Tablo 3.8. Tereke Kayıtlarına Göre Rodosçuk'taki Gayrimüslimlerin Serveti

MESLEĞİ	KÖKENİ	MAL VARLIĞI
	Rum	3.801 Akçe
Çoban	Rum	5.870 Akçe
Çoban	Rum	5.000 Akçe
Çoban	Ermeni	3.950 Akçe
Pabuççu	Rum	11.388 Akçe
	Ermeni	200 Akçe
	Ermeni	200 Akçe
	Rum	32.000 Akçe
		1.015 Akçe
		1.080 Akçe
Çoban	Rum	2.730 Akçe
	Rum	685 Akçe
Çoban	Rum	1.680 Akçe
		14.415 Akçe
Çoban		1.680 Akçe
Terzi	Rum	1.498 Akçe
Çoban	Rum	1.000 Akçe
	Ermeni	48.140 Akçe
Ekmekçi	Rum	1.600 Akçe
Ekmekçi	Rum	104.200 Akçe
Bostancı	Rum	5.000 Akçe
	Rum	570 Akçe

Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimlerden 22 tanesinin serveti hakkında bilgi edinmek mümkündür. Çünkü yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere 1640-1648

tarihleri arasında tutulan tereke kayıtlarında gayrimüslim erkeklerin servetine dair kayıtlar vardır. Terekeye kaydedilen gayrimüslim erkeklerin büyük çoğunluğu özellikle çobanlık mesleğiyle uğraşanlar vârisiz ölmüştür. Tabloda görüldüğü üzere bazı gayrimüslimlerin mesleği bazılarının da kökeni belirlenememiştir. Hem mesleği hem kökeni belirli olanlara göre: Rumlardan Dimitri adlı zımmi 104.200 akçe değerindeki serveti ile kayıtlara geçmiş en zengin gayrimüslimdir.⁶⁵³ Daha sonra 48.140 akçeyle ismi ve mesleği belirlenemeyen bir Ermeni gelmektedir.⁶⁵⁴ En az servet ise 200 akçelik servetleri olan Mirak ve Marut adlı Ermenilere aittir.⁶⁵⁵ Rumlardan en az serveti olan kişi ise mesleği tespit edilemeyen Tanaştır.⁶⁵⁶

22 tane gayrimüslimin toplam servetleri 247.702 akçe yapmaktadır. Gayrimüslimlerin mal varlıkları 0 ila 1.000 akçe arasında olanlar %18, 1.000 ila 10.000 akçe arasında olanlar %59 ve 10.001 ila 100.000+ akçe arasında olanlar ise %23'tür. Yani gayrimüslim erkeklerin serveti 1.000-10.000 akçe arasında yoğunlaşmıştır. Servetleri düşük olan kişiler genellikle kimsesiz ve evsiz kişilerdir. Servetleri yüksek olanlar ise ev, dükkân, bağ ve ev eşyalarına sahiptirler. Orta halli kişilerin ise elinde bulunan hayvan ve eşyalar servetinin kaynağıdır. Ayrıca Rumların servetleri Ermenilerden daha çoktur. Fakat Yahudilerle alakalı tereke kaydına rastlanılmadığı için Yahudi erkeklerin servetleri diğerleriyle karşılaştırılmamıştır.

Servetlerini göstermese de bazı ev satışları kişinin iktisadî durumunu ortaya koymaktadır. Şehirdeki gayrimüslim kadınların ise tereke kayıtları olmadığı için servetleri hakkında bilgi edinmek güçtür. Bu durumda sadece mülk satışlarına dayanarak sattığı evin, dükkânın veya bağın değeri öğrenilebilir. Bu ise toplam servetini öğrenmek için yetersiz olsa da iktisadî gücünü bir nebze olsun gösterir. Mesela Camile b. Yakut adlı Yahudi kadının 50.000 akçeye sattığı evi⁶⁵⁷ onun zengin bir kadın olduğunu gösterebilir. Fakat onun servetinin tam olarak kaç akçe olduğunun bilinmesi için ev eşyalarının, giysilerinin, nakit parasının, kirada olan dükkân ve bağ değerlerinin

⁶⁵³ RŞS, nr.1592, 45a-1.

⁶⁵⁴ RŞS, nr.1591, 71a-3.

⁶⁵⁵ RŞS, nr.1588, 40a-2.; RŞS, nr.1588, 88b-2.

⁶⁵⁶ RŞS, nr.1592, 57a-2.

⁶⁵⁷ RŞS, nr.1590, 19a-3.

saptanarak hesaba katılması gerekmektedir. Böyle bir şey ise tereke-miras kaydı dışında mümkün değildir.

3.4. ALACAK-VERECEK DAVALARI

“Borç iki veya daha fazla kişi arasında birini diğerine ya da her ikisini birbirine karşı sorumlu kılan hukukî bir bağıdır.”⁶⁵⁸ Bir tarafın icabı ve diğer tarafın kabulüyle oluşan borçlanmanın yazıya dökülmesini İslam hukukçuları onaylamışlardır. Bu yüzden Osmanlı mahkeme kayıtlarında çok sayıda borçlanma ile ilgili kayıt vardır. Müslümanların yanında gayrimüslimlerin de zorunlu olmadıkları halde borçla ilgili meselelerini kadı mahkemesine kaydettirdikleri görülmektedir.⁶⁵⁹ Borçlanma gayrimüslimlerin kendi aralarında olabileceği⁶⁶⁰ gibi gayrimüslimlerle Müslümanlar arasında da gerçekleşmiştir.⁶⁶¹ Fakat gayrimüslimlerin Müslümanlarla şarap, faiz ve domuz eti ile alakalı borç ilişkileri kısıtlanmıştır. Çünkü gayrimüslimler şarap, faiz ve domuz eti üzerinde bazı serbestliklere sahipken, İslam ve Osmanlı hukuku Müslümanlara bu konuda serbestlik tanımamıştır.⁶⁶²

İncelenen dönemde Rodosçuk kadı mahkemesinde gayrimüslimlerle alakalı toplamda 157 tane borç davası vardır. Gayrimüslimlerle alakalı bu 157 borç davası kendi aralarında, Müslümanlar ile ve Müslüman vakıflarıyla olmak üzere 3’e ayrılabilir. Bunların 62 tanesi gayrimüslimlerin kendi aralarındaki borç davalarıdır. 89 tanesi Müslümanlarla olan borç davalarıdır. 6 tanesi ise vakıflardan aldıkları borçlarla alakalıdır. Yani gayrimüslimlerin %39’unun gayrimüslimlerle borç davasının olduğu görülürken %57’sinin ise Müslümanlarla borç davası olmuştur. Gayrimüslimlerin %4’nün ise Fatih Sultan Mehmed ve Sultan Selim gibi Müslüman vakıflarıyla borç davaları olmuştur. Bu oranlar, Rodosçuk’ta Müslüman ve gayrimüslimler arasında borç alıp-vermenin diğerlerinden daha fazla olduğunu göstermektedir. Bunun yanında oranların böyle yüksek olması borç anlaşmazlıklarının da Müslüman ve gayrimüslimler arasında daha yüksek olduğunu göstermektedir. Zira borç davaları genellikle borcun

⁶⁵⁸ M. Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yay., İstanbul 2009, 377.

⁶⁵⁹ Tekin, *Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimlerin Gündelik Yaşamları*, 18.

⁶⁶⁰ RŞS, nr.1586, 57a-1 numaralı kayda göre Komnu v. Simo adlı zimmi mahkemeye başvurarak Estefani adlı zimmi’den bağ satışı sonrası kalan alacağını tamamen aldığını bildirmiştir.

⁶⁶¹ RŞS, nr.1586, 66a-2 numaralı kayda göre Çoban Mihal v. Yorgi, Hasan ve Pir adlı 2 Müslüman kardeşe olan bin akçe borcuna karşılık 7 koyununu vermiştir.

⁶⁶² Bozkurt, *Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, 16.

geciktirilmesi, paraları ödenmiş ürünlerin zamanında teslim edilmemesi⁶⁶³ ve para üzerinde yapılan düzenlemelerle borç verilen paranın değer kaybetmesi gibi anlaşmazlıklarla doludur.

Borç davalarında taraflar arasında farklı türden paralar kullanılmıştır. Hatta Osmanlı merkezince para üzerinde yapılan çeşitli düzenlemeler alacaklı-borçlu arasında bazı anlaşmazlıkların çıkmasına sebep olmuştur. Bunun neticesinde taraflar kadı mahkemesine müracaat etmişlerdir. Mesela Hüseyin Beşe Adlı Müslüman mahkemeye çıkarak Elyac adlı Yahudi'den 100 riyal guruş alacağı olduğunu bildirmiştir. Yahudi ise mahkemede bir miktar borcunu zuyuf akçe ile ödediğini belirtip kalan borcunu riyal guruşla ödemek üzere Hüseyin Beşe ile anlaştığını söylemiştir.⁶⁶⁴ Bir başka örnekte ise Hacı Mehmed Çavuş adlı Müslüman bir miktar zayıf akçeyi Bagos adlı Ermeni'ye borç vermiştir. Fakat daha sonra akçe üzerinde düzenlemeler yapılırca Bagos'un borcu cedid (yeni) akçeye göre hesaplanmıştır. Fakat Mehmed Çavuş, Bagos adlı Ermeni'den alacağını altın ile almıştır.⁶⁶⁵

Gayrimüslimler ve Müslümanlar akçe, riyal guruş, altın ve maddi değer eder eşyalar üzerinden borç vermişlerdir. Verdikleri borçları ise yine akçe, riyal guruş, altın ve maddi değeri olan şeyler üzerinden geri almışlardır. Mesela Papa İstirati Mahallesinde oturan Nikola 10.000 akçelik borcuna karşılık 14 dönümlük tarlasını alacaklısı olan diğer Nikola'ya vermiştir.⁶⁶⁶

Müslümanların bazılarının durumları çok iyi olmalıydı ki çok sayıda gayrimüslime borç vermişlerdi. Mesela Mustafa Beşe ortaklık yapan 23 tane gayrimüslime toplamdan 180 kebir riyal guruş borç vermiştir.⁶⁶⁷ Ayrıca Mustafa Beşe ortaklık yapan 14 tane gayrimüslime de 16.000 akçe borç vermiştir.⁶⁶⁸ Abdullah Bey adlı Müslüman ise 5 gayrimüslime 40.000 akçe borç vermiştir.⁶⁶⁹ Ali Çelebi adlı Müslüman ise 21 tane zımmi'ye 84.000 akçe borç vermiştir.⁶⁷⁰ Gayrimüslimlerden ise

⁶⁶³ Adıyeke, "Kadı Sicillerinde Zımmi Davaları", 90.

⁶⁶⁴ RŞS, nr.1587, 47b-1.

⁶⁶⁵ RŞS, nr.1588, 18a-3.

⁶⁶⁶ RŞS, nr.1587, 17a-2.

⁶⁶⁷ RŞS, nr.1590, 3b-1.

⁶⁶⁸ RŞS, nr.1590, 4a-2.

⁶⁶⁹ RŞS, nr.1589, 53a-3.

⁶⁷⁰ RŞS, nr.1590, 77b-4.

sadece Estimat v. Yorgi adlı zımmi yaklaşık 30 kişiye borç vermiştir. Verdiği miktar ise sadece 17.240 akçedir.⁶⁷¹ Bu tür davalarda genellikle borç alan gayrimüslimler aldıkları borcu belli bir günde ödeyeceklerine dair söz verip hepsi birbirine kefil olmuşlardır. Bunun yanında gayrimüslimler başkalarının aldıkları borçlara da kefil olmuşlardır.⁶⁷² Mesela Yorgaki v. Kapnaki adlı zımmi Ali Çelebi adlı Müslüman'dan zuyuf akçe zamanında 6.250 akçe borç almıştır ve bu borca Yorgi adlı zımmi kefil olmuştur.⁶⁷³ Kefil oldukları kişiler borcu ödeyemeyince kefil olan kişiler hapse girmiştir. Mesela Tulumbacı taifesinden Yusuf adlı Müslümanın, Nikola v. Yani, Yani v. Baron, Kosta, Yorgo, Estati, Nikola ve toplamda 9 zımmiden 15.600 akçe alacağı vardır. Yusuf, 15.600 akçenin 6.800'ünü almış lakin 8.800 akçesi kalmıştır. Kalan 8.800 akçeye Nikola v. Yani adlı zımmi kefil olmuş fakat borç yine ödenmeyince Nikola hapse atılmıştır. Lakin kimsesi olmadığından dolayı hapisten çıkartılmıştır.⁶⁷⁴ Kayıtlara göre Müslümanların gayrimüslimlere nazaran daha sık ve yüksek meblağda borç verebilmesi 1640-1648 yılları arasında Rodosçuk'ta yaşayan Müslümanların gayrimüslimlerden daha zengin olduğunu gösterebilir.

Gayrimüslimler, Müslümanların vakıflarına da başvurarak borç para alıp ticaret ve diğer işlerinde kullanmışlardır. Mesela Hacı Ali Vakfının mütevellisi olan Sinan Reis adlı Müslüman, mumculuk mesleğiyle uğraşan 5 tane gayrimüslime 5.000 akçe borç vermiştir.⁶⁷⁵ Yine Safiye Sultan vakfının mütevellisi olan Hacı Osman Bey, Vakıf malından bazı Ermenilere 30.000 akçe borç vermiş fakat verdiği akçeyi zamanında geri alamadığı için mahkemeye başvurmuştur.⁶⁷⁶ Mehmed Han vakfına ait tarım arazileri 9 gayrimüslime 82.000 akçeye iltizama verilmiştir. Gayrimüslimler bunun 40.000 akçesini önceden ödemişler 42.000 akçesini ise daha sonra ödemişlerdir.⁶⁷⁷ Bu örnekler

⁶⁷¹ RŞS, nr.1592, 12b-3.

⁶⁷² Kefalet şahsa ve mala olmak üzere iki şekilde yapılır. Şahsa yapılan kefalette, kefil olan kişi kefil olduğu kişiyi alacaklıya teslim etme veya mahkemede hazır bulundurma sözü vermiş olur. Mala kefalette ise kefil olan kişi, kefil olduğu kişinin aldığı malı ödeyeceğine kefil olur. İslam hukukunda kefalet ve türleri hakkında detaylı bilgi için bk. H. Yunus Apaydın, "Kefalet", *DİA*, 25, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, 170.

⁶⁷³ RŞS, nr.1590, 35a-3.

⁶⁷⁴ RŞS, nr.1589, 57a-7.

⁶⁷⁵ RŞS, nr.1589, 5a-3.

⁶⁷⁶ RŞS, nr.1589, 37b-1.

⁶⁷⁷ RŞS, nr.1586, 7a-4.

gayrimüslimlerin vakfa karşı borçlanmalarının hem nakit parayla hem de iş karşılığı olarak gerçekleştiğini göstermektedir.⁶⁷⁸

Gayrimüslim kadınların da borç alıp verdiklerine dair kayıtlar vardır. Mesela Papa Efranç Mahallesinde oturan Zafru adlı Nasrani kadın Kostantin adlı zımmi'ye 800 akçe borç vermiştir.⁶⁷⁹ Bir başka kayıтта ise Komna adlı Nasrani kadın bağını sattığı Simo adlı zımmi'den bağın parasını tamamen alamadığı için mahkemeye müracaat etmiştir.⁶⁸⁰ Gayrimüslim kadınlar boşandıktan sonra ve kocası öldükten sonra bazı alacakları oluyordu. Bunlara en güzel örnek evlilikleri esnasında mehr-i müeccellerini almamış olan kadınlardır. Mesela talak-ı bayin ile boşanan Ermeni kadın Sofyani kocasından mehr-i muaccel olarak 400 akçe mehr-i müeccel olarak ise bir kazan almıştır.⁶⁸¹ Borç alıp vermelerinden hareketle Rodosçuk'ta yaşayan bazı gayrimüslim kadınların ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde durabildikleri söylenebilir.

Rodosçuk'ta yaşayan Müslüman ve gayrimüslimler borçlarına karşılık rehin eşyalar vermişlerdir. Mesela Sultan adlı Müslüman kadın, Yasef v. İbrahim adlı Yahudi'den 30 kebir riyali gurus borç almış buna karşılık 40 miskal altın bilezik, 80 dirhem gümüş, 3 sırmalı makrome, 12 arşın kazan ve 2 gömleğini rehin vermiştir. Daha sonra Sultan adlı kadın Yasef adlı Yahudi'ye borcunu ödeyince eşyalarını geri almıştır. Buna mahkemede bulunan kişiler de şahitlik yapmıştır.⁶⁸² Bu davadan da görüleceği üzere Müslüman bir kadın, Yahudi bir erkekten borç almış buna karşılık kendi eşyalarını rehin vermiştir.

Gayrimüslimler ticaret yapmak için de bazı esnaflardan borç ürünler almışlardır. Mesela Musa v. Hamal adlı Yahudi, Peynirci Tatu v. Niko'dan 1.000 vukiyye⁶⁸³ ağırlığındaki peyniri 12.000 akçeye borçla almıştır.⁶⁸⁴ Bunun yanında gayrimüslimler borçla evde satmışlardır. Mesela Dimo v. Tuma adlı zımmi'nin daha önce 28.000

⁶⁷⁸ Tekin, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Gündelik Yaşamları*, 246.

⁶⁷⁹ RŞS, nr.1589, 39a-3.

⁶⁸⁰ RŞS, nr.1586, 35b-4.

⁶⁸¹ RŞS, nr.1590, 41b-2.

⁶⁸² RŞS, nr.1590, 78a-1.

⁶⁸³ Bir ağırlık birimi olan vukiyye hakkında detaylı bilgi için bk. Cengiz Kallek, "Okka", *DİA*, 33, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2007, 338-339.

⁶⁸⁴ RŞS, nr.1586, 5b-2.

akçeye Hüseyin beşe adlı Müslüman'a sattığı evinin 10.000 akçesini Hüseyin Beşe'den hala alamadığını mahkemeye bildirmiştir.⁶⁸⁵

Tereke kayıtları da ölen kişilerin hayattayken borç verdiği veya aldığı kişilerin yazılı olmasının yanında borç verdiği veya aldığı miktarların da yazılı olmasından dolayı önemlidir. Mesela Galata'da yaşarken Rodosçuk'a muhtemelen kitap satmak için gelen ve burada ölen Esturaki'nin terekesinde 5 tane Müslüman'dan toplam 33.745 akçe alacağı vardı. Bu parayı Beyt-ül Mal emini daha sonra varisleri çıkar diye alıp muhafaza etmiştir.⁶⁸⁶ Varisi olmadan ölen Zaru adlı gayrimüslim ise handa kalmaktaydı ve hancıya borcunu ödememişti. Ölmesi üzerine tutulan tereke kaydında hancıya olan 120 akçe borcu ödenmişti.⁶⁸⁷ İstanbul'dan muhtemelen ticaret için Rodosçuk'a gelen Nikola adlı zimmi Rodosçuk'ta ölmüştü. Öldüğünde piyasada borçla mal verdiği Müslüman ve gayrimüslimlerden toplamda 7.052 akçe alacağı vardı ve bu para Beyt-ül Mal emini tarafından tahsil edilmiştir.⁶⁸⁸

Bazen tereke borcu karşılayacak miktarda olmuyordu. Bu durumda ölen kişinin borca karşılık gelen mülkü alacaklısına veriliyordu. Mesela Ölen Papa Francı v. Enil adlı zimmi hayattayken Odabaşı Recep adlı Müslüman'dan 4.000 akçe borç almıştı. Terekesi hesaplandığında borcuna karşılık gelmiyordu bu yüzden varisleri ondan kalan 1 dönüm bağı Recep adlı Müslüman'a vermişlerdir.⁶⁸⁹ Bu kayıttan ayrıca ölen kişilerin servetleri gibi borçlarının da varislerine intikal ettiği görülmektedir.⁶⁹⁰

Tereke kayıtlarında bulunan bazı alacak-verecek kayıtları ise dönemin hem sosyal hem de iktisadi yaşantısına ışık tutmaktadır. Mesela Ömer Beşe adlı Müslüman'ın fırınında ekmekçilik yaparken ölen Dimo adlı zimmi'nin terekesi buna örnektir. Şöyle ki Dimo'nun fırın sahibi Ömer Beşe'de 1.000 akçe, tezgâhtar zimmi'de 2.000 akçe, şişkari'de 1.200 akçe, kaldırımca da 100 akçe ve satıcı Makola'da 100 akçe alacağı vardır.⁶⁹¹ Bu kayda göre fırında ekmekçilik yapan Dimo hayattayken muhtemeldir ki çevresindeki bazı insanlara borç vermişti. Fırın sahibinde ise çalıştığı

⁶⁸⁵ RŞS, nr.1587, 13a-4.

⁶⁸⁶ RŞS, nr.1588, 34a-4.

⁶⁸⁷ RŞS, nr.1589, 11a-3.

⁶⁸⁸ RŞS, nr.1589, 44a-3.

⁶⁸⁹ RŞS, nr.1592, 7b-2.

⁶⁹⁰ Varise intikal eden borçla ilgili bir diğer kayıt için bk. RŞS, nr.1592, 16a-3.

⁶⁹¹ RŞS, nr.1592, 42b-2.

işin ücreti birikmişti. Tezgahtar ise muhtemelen Dimo'nun kazandığı akçeleri biriktirmektedir. Son olarak Dimo, Müslüman bir işverenin işyerinde çalışmaktaydı ve fırında çalışanların çoğusu da gayrimüslimdi.

Gayrimüslimlerin müdahil oldukları borç davalarında vekil ve şahitlerin bazen davaya müdahil olduğu görülmektedir. Vekiller gayrimüslim erkeklerden ziyade gayrimüslim kadınların yerine mahkemeye katılarak onların haklarını savunmuşlardır. Atanan vekiller ise gayrimüslimlerin yanında Müslümanlardan da seçilmekteydi.⁶⁹² Borç davalarında şahit olarak bulunanlar ise alacaklı ve borçlu arasında geçen süreç hakkında gördüklerini anlatmışlardır.⁶⁹³

Borçla ilgili kayıtlar incelendiğinde Müslümanların, Rum, Ermeni ve Yahudilere yoğun bir şekilde borç verdiği görülmüştür. Gayrimüslimler de kendi aralarında borç alıp-vermelerinin yanında Müslümanlara da borç verdikleri tespit edilmiştir.⁶⁹⁴ Bu durum Rodosçuk'ta farklı dinî gruplar arasında sosyal ve iktisadî ilişkilerin iyi olduğunu göstermektedir.⁶⁹⁵

3.5. MÜLK ALIM-SATIMI

Osmanlı hukukunda satışla ilgili anlaşmaları kadı mahkemesine kaydettirmek gibi bir mecburiyet bulunmamaktaydı. Buna rağmen mahkemede tutulan şer'iyeye sicillerinde çok sayıda satış sözleşmesi bulunmaktadır. Bunda alış ve satış yapan tarafların sonradan çıkacak anlaşmazlık ve sorunlarla karşılaşmamak istememeleri

⁶⁹² RŞS, nr.1590, 54a-1 numaralı kayda göre Murad Beşe adlı Müslüman 3 zımkiye 24.700 akçe borç vermiş, bu üç zımkiye vekil olan Dimo v. Estimât onlar adına borcun 9.400 akçesini vermiş kalan 15.300 akçeyi Murad Beşe vekil Dimo'dan talep etmiştir.; RŞS, nr.1590, 15b-3 numaralı kayda göre ise Papa İstirati Mahallesinde oturan Libsari b. Todoraki adlı Nasranî kadının şahitlerle vekili sabiti olan Ali Çelebi adlı Müslüman kadı mahkemesine müracaat ederek, Kafsaline b. Tuma adlı Nasranî kadının Libsari adlı kadına olan 13.000 akçelik borcunu hala ödemediğini bildirmiştir.

⁶⁹³ RŞS, nr.1590, 25b-2 numaralı kayda göre Yorgi v. Nikola adlı zımkiye Kine adlı zımmiden 1.400 akçelik borcunu alamadığını söylemiş lakin mahkemede duruma vakıf olan Yani v. Ataç ve Yorgi v. Mihâl adlı zımmiler, durumun Yorgi'nin ifade ettiğinin aksine Kine'nin borcunu ödediğini gördüklerini söylemişlerdir.; RŞS, nr.1590, 25b-2 kayda göre ise Yorgi v. Dimitri adlı zımkiye, Yorgaki v. Yenaki adlı zımmiden 200 riyal gurusu alacağı olduğunu bildirmiş mahkemede bulunan Mustafa Çelebi ve Mustafa Beşe adlı Müslümanlarda Yorgi'nin kendi huzurlarında 200 riyal gurusu Yorgaki'ye borç verdiğini söylemişlerdir. Bu kayıtlar gayrimüslimlerin borç davalarında gayrimüslimlerin yanında Müslümanlarında şahit olduklarını göstermektedir.

⁶⁹⁴ RŞS, nr.1587, 5b-1.

⁶⁹⁵ İstanbul'da aynı durumun söz konusu olduğuna dair bilgi için bk. Tekin, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Gündelik Yaşamları*, 249.

önemli rol oynamıştır.⁶⁹⁶ Gayrimüslimler de bundan olsa gerek birçok alış-satış sözleşmesini kadı mahkemesinde yapmışlardır. Böylece gayrimüslimler alış-satış sözleşmelerine resmîyet kazandırarak gelecekte çıkacak sorunların önüne geçmişlerdir.

Mülk satış kayıtları Rodosçuk kadı mahkemesinde gayrimüslimlerle alakalı olarak en çok tutulan dava türüdür. 1640-1648 yılları arasında tutulan ve gayrimüslimlerle alakalı olan bütün davaların sayısı 933 tanedir. Bu 933 davanın 532 tanesi ticaretle alakalıdır. Yani gayrimüslimlerle alakalı davaların %57'si ticari davalardan oluşurken %43'ü ise diğer bütün dava türlerinden oluşmaktadır. 532 adet ticari davanın 492 tanesini ise mülk satışları oluşturmaktadır. Bu oranlar Rodosçuk'taki gayrimüslimlerin mülk alış-satış işlemleri için kadı mahkemesini ne kadar sık kullandıklarını göstermektedir. Bu durum gayrimüslimlerin mülkiyete ilişkin meselelerini resmîyete döktüklerini göstermektedir.⁶⁹⁷

Mahkemeye mülk satışı için gelen kişilerin bilgileri neredeyse sabitleşmiş bir işlem ile deftere kaydedilmiştir. *Budur ki Medine-i Rodosçuk'ta Kefere Mahallesinden Papa Efranç Mahallesinde sakin ESTATI v. Yani nam zımmi mahfili şer-i şerifte işbu raifi- ul kitab mutyab kini v. kisi? zımmi mahzarında ikrar-ı tam ve tabir-ül meram edüp mahalleyi mezbure de vaki' bir tarafı kilise bahçesi ve iki tarafı merkum kini mülkü ve bir tarafı tarik-i amm ile mahdud bir bab tahtani beyti ve mahutayı müştemil olan menzilimi mezbur kini'ye altı bin miktar-ül rayicül vatka fizzi akçeye baten bey edip kabz-ı semen-i –mahdud ve teslim-i meb'i mahdud eyledim dediğinde gıbbe'l tasdik şer'i ma-vak'i bi't-taleb ketb ve terkim olundu. Tahrir fi'l yevm selasin-işrin cemaziyelevvel sene teb'a ve erbain ve elf. Hüseyin Çelebi b. Koçak, Ahmed Çelebi b. Mahmud, İsmail Bey b. Ahmed, Mahmud Efendi b. Nasuh Efendi, İbrahim Efendi b. Mehmed Efendi.*⁶⁹⁸ Bu mülk satış kaydında ilk önce mülkünü satan kişinin oturduğu şehir ya da kaza'nın adı (Mahmiye'yi İstanbul veya Medine-i Rodosçuk) yazıldıktan sonra kişinin oturduğu mahallenin ismi yazılmıştır. Daha sonra kişinin adı (baba adıyla birlikte) yazılıp dinîne atıf yapılmış sonra mülkü alan kişinin de adı, baba adı ve dinîne atıf yapılmıştır. Daha sonra satıcı anlatmaya başlamış kâtip yazmaya devam etmiştir,

⁶⁹⁶ Kekeçoğlu, *Kayseri'de Gayrimüslimler (1800-1850)*, 65.

⁶⁹⁷ Adıyeke, "Kadı Sicillerinde Zımmi Davaları", 81.

⁶⁹⁸ RŞS, nr.1586, 9a-3. Kayıt miladi olarak Eylül 1639 tarihine aittir.

satıcı mülkünün nerede olduğundan ve komşu mülklerin kime ait olduğundan bahsederek kendi mülkünün özelliklerini tek tek anlatmıştır. Bundan sonra satılan mülkünün fiyatının ne kadar olduğunu ve teslim edilen mülkün ne türde satıldığını belirtmiştir. Alıcının mülkün bahsedilen özelliklerini tasdik etmesiyle satış işlemi gerçekleşmiş ve gerçekleşen bu işleme tarih atılmıştır. Satış sözleşmesine şahit olan kişilerin de adı davanın en alt tarafına yazılarak satış sözleşmesi tamamlanmıştır.⁶⁹⁹ Bu şekilde kadı sicillerinde bulunan satış sözleşmeleri tutulduğu döneme dair araştırmacıya sosyal, kültürel, iktisadî, hukukî ve mimari veriler sağlamaktadır.

Mülk satışlarının büyük bir kısmını bağ satışları oluşturmaktadır. Ondan sonra sırasıyla ev, dükkân, tarla ve arsa gelmektedir. 1640-1648 yılları arasında Rodosçuk'ta bizzat gayrimüslimlerin müdahil olduğu 321 adet bağ satılmıştır. 136 adet ev satılmıştır. 14 adet dükkân satılmıştır. 9 adet tarla satılmıştır. 5 adet arsa satılmıştır. Yani toplamda 485 adet mülk satış işlemi gerçekleşmiştir. Dükkân, ev ve bağ kiralınması şeklinde yapılan mülk satış işlemleri ise 7 adettir. Toplamda 492 adet mülk alış-satış işlemi gerçekleşmiştir. Ve bunların %65'i bağ alış-satışı, %28'i ev alış-satışı, %3'ü dükkân alış-satışı, %2'si tarla alış-satışı, %1'i kiralama ve %1'i arsa alış-satışıdır. Sonuçta gayrimüslimlerin dâhil olduğu mülk işlemlerinin %99'u mülk alış-satışı şeklinde gerçekleşirken %1'i mülk kiralınması şeklinde gerçekleşmiştir. Bu oranlar Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimlerin kiradan ziyade mülk sahibi olmaya çalıştıklarını göstermektedir.

Rodosçuk'ta bağ alış-satışları hem Müslüman hem de gayrimüslim mahallelerde yapılmıştır. Fakat bağ alış-satışları genellikle mahallelere bağlı olan Kara İlyas, Rıdvan Bey Köprüsü, Karaca Muradlı Karye Yolu, Atıcı Yolu, Nusretli Yolu, Kaldırım Başı, Dizdar Deresi, Şeker Elma Çeşmesi, Camcı Değirmeni, Kadıncık Yeri, Kabaklı Bekari, Yağcı Toprağı, İki Gözeler, Kayı Yolu, Sazlık Deresi, Emir Recep Toprağı ve Büyük Dere gibi yerlerde yapılmıştır. 1670'lerde Rodosçuk'a gelen Evliya Çelebi ise bağların, şehrin ensesindeki dağlarda bulunduğunu ve sayılarının baştanbaşa 20.000 adet olduğunu belirtir.⁷⁰⁰

⁶⁹⁹ Rodosçuk'taki mülk satış kaydı uygulamasının benzerinin Antep'te de uygulandığına dair bilgi için bk. Özcan, "Antep'te Mülk Satışları (1646-1666)", 833.

⁷⁰⁰ Evliya Çelebi, Seyâhatnâme (I-VI), IV/382b

Bizzat gayrimüslimlerin müdahil olduğu toplamda 321 adet bağ satışının 185 adedi yani %58'si gayrimüslimlerin kendi aralarında gerçekleşirken 136 adedi yani %42'si gayrimüslimlerle Müslümanlar arasında gerçekleşmiştir. Müslümanların katıldığı 136 bağ satış davasının ise 6 adedine Müslüman kadınlar katılırken 130 bağ satışı davasına Müslüman erkekler katılmıştır. Yani Müslümanlarla gayrimüslimler arasında gerçekleşen 136 adet bağ satışı davasının %4'üne Müslüman kadınlar katılırken %96'sına Müslüman erkekler katılmışlardır. Gayrimüslim kadınlar ise hem Müslüman hem de gayrimüslim erkeklerle yapılan 321 bağ satış davasının 36 tanesine katılmışlardır. Yani hem Müslüman hem de gayrimüslimlerle yapılan bağ alış-satışlarının %89'unu gayrimüslim erkekler gerçekleştirirken %11'ini gayrimüslim kadınlar gerçekleştirmiştir.

Gayrimüslimlerin kendi aralarında olan satışlarda Rum Ermeni'ye, Ermeni Rum'a bağ satmıştır. Gayrimüslimlerle Müslümanlar arasında olan satışta ise her iki taraf da birbirinden bağ alıp-satmıştır. Gayrimüslimler kendi mahalle sınırları içerisinde bulunan bağları Müslümanlara satmıştır.⁷⁰¹ Müslümanlar da Müslüman mahallelerinde bulunan bağ yerlerini gayrimüslimlere satmıştır.⁷⁰² Bu dönemde Ermenilerin hem Müslüman hem de Rumlardan yoğun bir şekilde bağ aldıkları görülmektedir.⁷⁰³ Bunda Anadolu'nun muhtelif yerlerinden gelip Rodosçuk'a yerleşip bir düzen kurmaya çalışmaları önemli rol oynamış olmalıdır. Ermeni, Rum ve Müslümanlar yoğun bir şekilde birbirlerinden bağ alıp-satmışlarken Yahudilerin bağ alıp-satmaları çok azdır.

Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslim ve Müslüman kadınlarında bağ alıp-sattıkları görülmektedir.⁷⁰⁴ Gayrimüslim kadınlar 36 adet bağ alış-satış davasına katılmışken Müslüman kadınlar 6 adet bağ alış-satış davasına katılmışlardır. Toplamda kadınların katıldığı 42 bağ alış-satış davasının %86'sını gayrimüslim kadınlar oluştururken %14'ünü Müslüman kadınlar oluşturmaktadır. Bu verilere göre Müslüman ve gayrimüslim erkeklerle gayrimüslim kadınlar daha fazla bağ alış-satış işlemi

⁷⁰¹ RŞS, nr.1586, 4b-4 numaralı kayda göre Luka adlı zımmi Papa Tarfil Mahallesi sınırları içerisinde bulunan 1 dönüm bağını Bayram adlı Müslüman'a satmıştır.

⁷⁰² RŞS, nr.1586, 3a-2 numaralı kayda göre Ramazan adlı Müslüman Hoca Bayezid Mahallesi sınırları içerisinde bulunan bağını Nikola adlı zımmi'ye satmıştır.

⁷⁰³ RŞS, nr.1586, 26a-1 ve RŞS, nr.1586, 26b-2 numaralı kayıtlara göre Haçok adlı Ermeni, Mustafa ve Ali adlı Müslümanların Cami'i Vusta ve Radiye Hatun Mahallelerinde bulunan toplamda 7 dönüm bağlarını satın almıştır.

⁷⁰⁴ RŞS, nr.1587, 22b-3, 34a-2.

yapmışlardır. Gayrimüslim kadınlar, Müslüman ve gayrimüslim erkeklerin yanında kocalarından da bağ almışlardır.⁷⁰⁵ Bu bilgi mülk ticaretinin gayrimüslim aile hayatı içinde de var olduğunu göstermektedir. Gayrimüslim kadınlardan en çok Rum kadınları bağ alıp-satmışlardır. Yahudi kadınların bağ alıp- satmaları ise yok denecek kadar azdır. Ayrıca gayrimüslim kadınlar kardeşlerine ve kocalarına bağ bağışladıkları gibi kocaları ve babaları tarafından kendilerine bağ da bağışlanmıştır.⁷⁰⁶

Bağ satışlarında ölçü birimi olarak “dönüm” kullanılmıştır. Bağların fiyatları dönümlerin çokluğuna ve bulunduğu mahalleye göre değişmiştir. Karyelerde 1 dönüm bağ⁷⁰⁷ 250-1.200 akçe arasında değişirken mahallelerde⁷⁰⁸ 225-3000 akçe arasında değişmektedir. Fakat aynı karye ve mahallede çoğu kez 1 dönüm bağın fiyatı değişmektedir. Bağın meyveli olması, yeni olması, sulanabilir olması, bağ evinin bulunması ve bağda ağaçların olması fiyatın belirlenmesinde önemli rol oynamıştır⁷⁰⁹. Bağ satışları çoğunlukla akçeyle yapılmakla beraber riyal guruşla⁷¹⁰ da yapılmıştır.

Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimler tarla ve arsa da alıp satmışlardır. Tarla ve arsa alış-satışları gayrimüslimlerin kendi aralarında gerçekleştiği gibi Müslüman ve gayrimüslimler arasında da gerçekleşmekteydi.⁷¹¹ Sattıkları tarla ve arsaların dönüm, zirai (1 metreye yakın) yani uzunluğuna göre satıldığı⁷¹² görülürken tarlaların tohum

⁷⁰⁵ RŞS, nr.1589, 37b-2 numaralı kayda göre Yorgi adlı zimmi Papa Minol Mahallesinin sınırları içerisinde bulunan Rıdvan Bey köprüsü adlı yerdeki 4 dönüm bağını eşi Eskifani'ye 5.000 akçeye satmıştır.

⁷⁰⁶ RŞS, nr.1590, 26a-2 numaralı kayda göre Kirane adlı Nasranî kadın Işıklar Karyesinde bulunan 2 dönüm bağını erkek kardeşi Erkiri'ye bağışlamıştır. ; RŞS, nr.1590, 72b-2 numaralı kayda göre ise Dunik adlı Ermeni Yeni Mahalle de bulunan 1,5 dönüm bağını Tatlı adlı Ermeni eşine bağışlamıştır.; RŞS, nr.1590, 20b-1 numaralı kayda göre de Murad Kethüda adlı Ermeni, Yeni Mahalle ve Benados adlı karye de bulunan toplamda 27,5 dönüm bağını kızı Haniki'ye bağışlamıştır.

⁷⁰⁷ RŞS, nr.1589, 22a-4 numaralı kayda göre Benados adlı karye de 6,5 dönüm bağ 2.200 akçeye satılmıştır. Bu da 1 dönüm bağın 338 akçe olduğunu göstermektedir.; RŞS, nr.1589, 35a-4 numaralı kayda göre ise Kumbağı adlı karye de ise 3 dönüm bağ 2.300 akçeye satılmıştır. Yani 1 dönüm bağ 766 akçeye gelmektedir. RŞS, nr.1589, 44a-3 numaralı kayda göre Yeni köy adlı karye de ise 5 dönüm bağ 5.700 akçeye satılmıştır. Yani 1 dönüm bağ 1.140 akçeye gelmektedir.

⁷⁰⁸ RŞS, nr.1589, 40b-3 numaralı kayda göre Ermeni mahallesi olan Yeni mahalle de 8 dönüm bağ 1.800 akçeye satılmıştır. Yani 1 dönüm bağ 225 akçeye gelmektedir.

⁷⁰⁹ Özcan, “Antep'te Mülk Satışları (1646-1666)”, 834.

⁷¹⁰ RŞS, nr.1589, 45b-4 numaralı kayda göre Papa İstirati Mahallesinde oturan Dimitri adlı zimmi 10 dönüm bağı Mustafa Ağa adlı Müslüman'a 231 kebir riyali guruş'a satmıştır.

⁷¹¹ RŞS, nr.1592, 7a-3 numaralı kayda göre Hatice adlı Müslüman kadın 2 zirai arsasını Anglo adlı zimmi erkeğe 1.100 akçeye satmıştır.

⁷¹² RŞS, nr.1588, 26a-4 numaralı kayda göre Mustafa adlı Müslüman 2.400 zirai tarlasını 30.000 akçeye Estefanoz ve Dimitri adlı Ermenilere satmıştır.

getirisine göre de satıldığı görülmektedir⁷¹³. Tarla ve Arsa satışları⁷¹⁴ akçenin yanında riyal gurus ile de yapılmıştır.⁷¹⁵ Gayrimüslimler tarla ve arsa satışlarında bizzat kendileri kadı mahkemesini kullandıkları gibi vekilleri aracılığıyla da satış işlemlerini gerçekleştirmişlerdir.⁷¹⁶ Gayrimüslimler devlete ait olan tarlaları da ortaklaşa kiralamışlardır. Fakat daha sonra aralarında sorun çıkmasından dolayı kadı mahkemesine müracaat etmişlerdir.⁷¹⁷ Devlete ait toprakların yanında Rodosçuk'ta bulunan Müslüman vakıflarına ait tarlaları da kiralamışlardır.⁷¹⁸ Borçlarına karşılık ise sahip oldukları tarla ve arsalarını alacaklılarına vermişlerdir.⁷¹⁹

Gayrimüslimlerin tarla ve arsaları öldükten sonra çocuklarına intikal etmekteydi.⁷²⁰ Tarla intikal eden varis eğer küçük çocuksa vasileri onlar adına tarlanın kullanım hakkını -çocuk lehine- başkalarına kiraya vermişlerdir.⁷²¹ Bunların yanında Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimler tarla ve arsa bağıışı da yapmışlardır.⁷²² Sonuçta Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimler tarla ve arsalar üzerinden her türlü sosyal, hukukî, dinî ve iktisadî meselelerini kadı mahkemesine taşımışlardır. Bunun yanında tarlaları

⁷¹³ RŞS, nr.1586, 20b-3 numaralı kayda göre Boyacı Mihâl 2 kile tohuma isabet eden tarlasını 1.100 akçeye Bedros adlı Ermeni'ye satmıştır.

⁷¹⁴ RŞS, nr.1590, 73b-4 numaralı kayda göre 9 zirai arsa Papa Yani Mahallesiinde 7.200 akçeye satılmıştır. Yani 1 Zirai arsa 800 akçedir.; RŞS, nr.1590, 9a-3 numaralı kayda göre Yani adlı zimmi Işıklar Karyesinde bulunan ve 3 kile tohuma isabet eden tarlasını 1.000 akçeye satmıştır. Yani 1 kile tohuma isabet eden tarla 333 akçedir.; RŞS, nr.1588, 26a-4 numaralı kayda göre Mustafa adlı Müslüman Dudu Hatun Mahallesiinde bulunan 2.400 zirai tarlasını Dimitri adlı Ermeni'ye 30.000 akçeye satmıştır. Yani 1 zirai tarla 12,5 akçedir. Bu kayıtlardaki bağların zirai ve kileye göre hesaplanan fiyatları mülklerin merkezi bölgelerde olması gibi çeşitli özelliklerine göre değişebilir. Fakat tarla ve arsa ile ilgili daha fazla satış kaydı olmadığı için karşılaştırma yapılamamıştır.

⁷¹⁵ RŞS, nr.1590, 22b-3.

⁷¹⁶ RŞS, nr.1593, 39a-5 numaralı kayda göre Marya adlı Ermeni kadına vekâleten Amcası Panos adlı Ermeni 25 zirai arsayı 10.500 akçeye Yanos adlı Ermeni'ye satmıştır.

⁷¹⁷ RŞS, nr.1586, 44b-3 numaralı kayda göre Dimo adlı zimmi Tanaş adlı zimmiyle beyt-ül mala ait olan tarlayı ortaklaşa kullanmak için almışlardır. Fakat Tanaş, Dimo'ya tasarruf hakkı tanımadığı için Dimo kadı mahkemesinde Tanaş'tan şikâyetçi olmuştur.

⁷¹⁸ RŞS, nr.1589, 45b-4 numaralı kayda göre Fatih Sultan Mehmed vakfına ait olan ve 10 kile tohuma isabet eden tarlayı Grigor adlı Ermeni kiralamıştır.

⁷¹⁹ RŞS, nr.1587, 17a-2 numaralı kayda göre Nikola adlı zimmi 10.000 akçelik borcuna karşılık 14 kile tohuma isabet eden tarlasını diğer Nikola adlı zimmi'ye vermiştir.; RŞS, nr.1591, 27a-1 numaralı kayda göre ise Yani adlı zimmi 12.000 akçelik borcuna karşılık bir miktar arsa ve 7 dönüm bağını Yasef adlı Yahudiye vermiştir.

⁷²⁰ RŞS, nr.1588, 26a-4 numaralı kayda göre Yani v. Mihâl'e 1,5 kile tohuma isabet eden tarla babasından kalmıştı. Fakat Yani v. Dimo tarla sınırlarını bozmuştu. Bunun üzerine Yani v. Mihâl kadı mahkemesine müracaat edip babasından kalan tarlaları geri almıştır.

⁷²¹ RŞS, nr.1591, 10a-1.

⁷²² RŞS, nr.1591, 18a-2 numaralı kayda göre Poluliyine adlı Nasranî kadın 9 zirai arsasını Evanis adlı zimmi'ye bağışlamıştır. RŞS, nr.1588, 19a-2 numaralı kayda göre ise Camile b. Yakut adlı Yahudi kadın 40 zirai tarlası ve 5 zirai arsasını kabir ayamı Hüseyin Ağa'ya sevabına bağışlamıştır.

genellikle hububat üretmek için kullanırlarken arsaları mezar yapmak, ev inşa etmek ve ağaç dikmek⁷²³ gibi faaliyetlerde kullanmışlardır.

Rodosçuk'ta bağ, tarla ve arsanın yanında bahçe satışları da gerçekleşmiştir. Fakat bahçe satışları ötekilerden farklı olarak genellikle evin veya bağın yanında satılmıştır. Bu yüzden bahçe satışları bağ bölümündeki oranlara dâhil edilmiştir.

1640-1648 yılları arasında Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimler bağ, bahçe, tarla ve arsa satışının yanında bu mülkler üzerinden buğday, badem, ceviz, elma, armut, kiraz, incir, üzüm ve tut⁷²⁴ gibi bitki ve ağaçlar yetiştirerek bu ağaçlardan çeşitli ürünler elde edip iç ve dış pazarlarda satmışlardır.⁷²⁵ Dış bölgelere sattıkları ürünleri ya kendi arazilerinde yetiştirmişler ya da Rodosçuk pazarlarından temin etmişlerdir. Bu pazarda satılan ürünler hakkında dönemin kadıları tarafından tutulan narh kayıtları⁷²⁶ bilgi vermektedir. Hicri 1052 tarihli narh kaydında pastırma, et ve peynir türleri gibi çeşitli hayvansal gıdaların yanında çeşitli tahıl, meyve ve sebzeler de bulunmaktadır. Tahıl olarak “pirinç, aşlık buğday, tarhana, bulgur, nohut, mercimek, badem ve leblebi” bulunmaktadır. Meyve ve meyve ürünleri olarak “Kapudağı armudu, rezaki üzüm, siyah üzüm, taze üzüm, ev üzümü, elleme siyah üzüm, kuş üzümü, koruk (üzümün yetişmemiş hali), üzüm yaprağı, lob Urla inciri, elleme incir, sarı incir, , harnup kurusu, çelep harnup, İzmir kurusu, erik, ekşi erik, Belgrad eriği, pestil, Bursa kestanesi, ekşi turunç (portakal), tatlı turunç (mandalina), limon, elma, Sinop elması, kestane, Erdek zeytini, Edremit zeytini ve Taşöz zeytini” bulunmaktadır. Sebze olarak ise “lahana, hıyar (salata), soğan, pırasa, aşlama pırasa, yaprak nane, marul, kabak, havuç, patlıcan,

⁷²³ RŞS, nr.1590, 47a-1.

⁷²⁴ Ev ve bağ satış kayıtlarında gayrimüslimlerin evlerinin etrafında yetiştirilen ağaçlardan genellikle meyveli ve meyvesiz diye bahsedilmesinden dolayı yetiştirilen ürünlerin çoğu tespit edilememiştir. Fakat bazı ev ve bağ satış kayıtlarında ağaçların ne ağacı olduğunun yazılması bir nebze olsun yetiştirilen meyvelere dair bilgi sunmaktadır. Mesela RŞS, nr.1590, 15b-1 numaralı kayıta bağ satışı yapan Eflaki adlı zımmi'nin bağının yanında 50 tane Armut ağacını sattığı görülmektedir. Armut ağaçlarının çok sayıda olması gayrimüslimlerin ticaret içinde meyve yetiştirdiğini göstermektedir.; RŞS, nr.1589, 3a-2 numaralı kayda göre ise Estaverni adlı zımmi Papa Minol Mahallesinde bulunan armut, elma, ceviz ve kiraz ağacını Dimo adlı zımmi'ye 850 akçeye satmıştır.; RŞS, nr.1589, 7b-1 numaralı kayıta ise Mustafa Çelebi adlı Müslüman Hacı Hürmüz Mahallesinde bulunan badem ağaçlı bağını Evak ve İsak adlı iki kardeş Ermeni'ye 16.000 akçeye satmıştır.

⁷²⁵ RŞS, nr.1592, 35b-1 numaralı kayda göre Bakkal taifesinden olan Penayot ve Estefani adlı zımmiler ortaklık kurarak incir ve üzüm satmak için Nikopoli? Kazasına gitmişlerdir.

⁷²⁶ Şehir kadısı tarafından mal fiyatlarının üst sınırları belirlenerek şer'iyye sicillerine kaydedilmesidir. Osmanlı'daki narh hakkında daha detaylı bilgi için bk. Mübahat S. Kütükoğlu, “Narh (Osmanlılarda)”, *DİA*, 32, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, 390.

ıspanak, sarımsak ve lahana” gibi sebzeler bulunmaktadır.⁷²⁷ Kayıttaki Kapudağı armudu, Urla inciri, İzmir kurusu, Belgrad eriği, Sinop elması, Bursa kestanesi, Erdek, Edremit ve Taşöz zeytinleri dışında kalan meyve, sebze ve tahıl ürünlerini muhtemelen Rodosçuk'ta yaşayan Müslüman ve gayrimüslim halk üretmiştir. Üretilen ürünler içerisinde üzüm ve incirin ayrı bir yeri olduğu kayıttan anlaşılmaktadır. Üzüm ve incirin farklı türlerinin yetiştirilmesi bunu göstermektedir.

Bu dönemde gayrimüslimler bağ, tarla, arsa ve bahçe alış-satışlarının yanında 136 adet ev alış-satış işlemine katılmışlardır. Alıp-sattıkları evler farklı mahallelerde bulunup farklı fiyat aralıklarında satılmıştır. Rodosçuk'ta evler kayıtlardan anlaşıldığı üzere 1 veya 2 katlıydı. Bunun yanında alıp-satılan evlerin farklı bölümleri de bulunmaktaydı. Alış-satış işlemleri ise gayrimüslimlerin kendi aralarında gerçekleştiği gibi gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında da gerçekleşmiştir. Ev alış-satış işlemlerine gayrimüslim kadınlar da katılmıştır. Aşağıdaki tablo gayrimüslimlerin ev alış-satış işlemlerinin genel özelliklerini göstermektedir.

Tablo 3.9. Rodosçuk'taki Gayrimüslimlerin Ev Alım-Satımı (1640-1648)

S A Y I	SİCİL NO	SATICI	ALICI	KÖKENLER (SATICI-ALICI)	YER ADI (MAHALLE VEYA KARYE)	FİYAT/EVİN TÜRÜ (FİYATTA RİYAL KURUŞLA OLAN SATIŞ BELİRTİLMİŞ AKÇE BELİRTİLMEMİŞTİR)
1	1586	Erkek	Erkek	Ermeni-Rum	Papa Varsı	7.000 / 2 Katlı Havlulu
2	1586	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Efranc	6.000 / 1 Katlı
3	1586	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Varsı	4.500 / 2 Katlı
4	1586	Erkek	Erkek	Rum- Ermeni	Papa Piskopos	6.000 / 2 Katlı Havlulu
5	1586	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Papa Kostantin	2.000 / 1 Katlı
6	1586	Erkek	Erkek	Ermeni-Ermeni	Papa Kostantin	18.000 / 2 Katlı Havlulu
7	1586	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa İstirati	13.000 / 2 Katlı
8	1586	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Yenaki	1.600 / 2 Katlı
9	1586	Erkek	Erkek	Ermeni-Ermeni	Ermeni Mahallesi	20.200 / 2 Katlı
10	1586	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Işıklar Karye	4.700 / 1 Katlı ve Bağ
11	1586	Erkek	Erkek	Türk- Rum	Papa Piskopos	7.000 / 2 Katlı

⁷²⁷ Hicri 19 Muharrem 1052 (Miladi olarak 19 Nisan 1642) tarihli RŞS, nr.1589, 97a-b numaralı narh kaydından 1642 tarihlerinde Rodosçuk pazarlarında hangi meyve, sebze ve tahıl ürünlerinin satıldığını öğrenmek mümkündür. Fakat bu narh kaydında olmayan bazı meyve ve sebzeler RŞS, nr.1590, 79b-1 numaralı kayıta görülmüştür. İki kayıta harmanlanarak metin oluşturulmuştur.

12	1586	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Kumbağı Karye	4.500 / 1 Katlı Ağaçlı
13	1586	Erkek	Erkek	Türk- Ermeni	-	4.600 / Kiremitli
14	1586	Erkek	Kadın	Türk- Rum	Benados Karye	2.700 / 2 Katlı
15	1586	Erkek	Erkek	Türk- Rum	Benados Karye	3.500 / 2 Katlı
16	1586	Erkek	Erkek	Ermeni-Ermeni	Hacı İsa	3.500 / 2 Katlı Havlulu
17	1586	Erkek	Erkek	Türk- Ermeni	Hacı Mehmed	13.000 / -
18	1586	Erkek	Erkek	Rum-Rum	-	2.000 / 1 Katlı
19	1586	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Kumbağı Karye	4.000 / 1 Katlı Bostanlı
20	1586	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Benados Karye	1.000 / 2 Katlı Havlulu
21	1586	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa İstirati	1.700 / 2 Katlı Şirahaneli
22	1587	Erkek	Erkek	Türk- Rum	Cami'i Vusta	11.000 / 2 Katlı
23	1587	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa İstirati	26.000 / 2 Katlı Dükkanlı
24	1587	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Papa Minol	800 / -
25	1587	Erkek	Kadın	Rum-Rum	Benados Karye	5.000 / 2 Katlı Havlulu
26	1587	Erkek	Erkek	Türk- Ermeni	-	1.310 (guruş) / 2 Katlı Dükkanlı
27	1587	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Yeni Köy Karye	1.000 / 1 Katlı Havlulu
28	1587	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Kumbağı Karye	2.500 / 1 Katlı Taşlı ve Ağaçlı
29	1587	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Benados Karye	3.000 / 2 Katlı
30	1587	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Kostantin	3.000 / Evin 2. Katı
31	1587	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Kumbağı Karye	6.000 / Evin 2. Katı Bahçeli
32	1588	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Efranc	6.000 / 2 Katlı Havlulu
33	1588	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa İstirati	6.000 / 2 Katlı ve 3 Dönüm Bağ
34	1588	Erkek	Erkek	Türk- Rum	Benados Karye	6.060 / 2 Katlı Ahırlı, Fırınlı
35	1588	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Kumbağı Karye	5.100 / 1 Katlı Bahçeli ve Fırınlı
36	1588	Erkek	Erkek	Rum-Türk	Papa Efranc	80 (guruş) / 2 Katlı
37	1588	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Benados Karye	800 / 1 Katlı
38	1588	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Benados Karye	7.500 / 1 Katlı Ahır ve Şirahaneli
39	1588	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Benados Karye	2.200 / 2 Katlı
40	1588	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa İstirati	3.000 / 2 Katlı
41	1588	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Varsi	13.000 / 2 Katlı
42	1588	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Minol	8.000 / 2 Katlı
43	1588	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Benados Karye	2.400 / 2 Katlı
44	1588	Erkek	Erkek	Rum-Türk	-	13.000 / Çatma Kiremitli
45	1588	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Papa Minol	4.500 / 1 Katlı Havlulu
46	1588	Erkek	Erkek	Ermeni-Ermeni	Yeni Mahalle	12.000 / 1 Katlı Havlulu
47	1588	Erkek	Kadın	Rum-Rum	Papa İstirati	6.200 / 1 Katlı
48	1589	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Kumbağı Karye	5.000 / 1 Katlı
49	1589	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Varsi	12.300 / 2 Katlı
50	1589	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa İstirati	20.000 / 2 Katlı Ahırlı
51	1589	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Benados Karye	2.400 / 2 Katlı Ahırlı ve Ağaçlı
52	1589	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Papa Varsi	5.000 / 2 Katlı
53	1589	Erkek	Kadın	Ermeni-Türk	Hoca Veli	12.500 / 1 Katlı Bahçeli

54	1589	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Yeni Köy Karye	5.100 / 1 Katlı Ağaçlı
55	1589	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Papa Minol	9.900 / 2 Katlı Şirahaneli
56	1589	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Kumbağı Karye	2.500 / 1 Katlı Ev- 2 Dönüm Bağ
57	1589	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Papa Minol	5.700 / 2 Katlı
58	1589	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Kostantin	3.000 / 1 Katlı
59	1589	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Yeni Köy Karye	5.000 / 1 Katlı Ağaçlı
60	1589	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Piskopos	2.000 / 2 Katlı
61	1589	Erkek	Erkek	Ermeni-Ermeni	Yeni Mahalle	10.200 / 2 Katlı Havlulu ve Ağaçlı
62	1589	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa İstirati	5.000 / 1 Katlı Ahırlı
63	1589	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Papa İstirati	10.080 / 2 Katlı
64	1590	Kadın	Erkek	Rum-Türk	Benados Karye	1.300 / 2 Katlı
65	1590	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Işıklar Karye	10.000 / 1 Katlı Havlulu
66	1590	Erkek	Erkek	Rum-Türk	Benados Karye	1.750 / 2 Katlı
67	1590	Erkek	Erkek	Rum-Rum	-	2.000 / 2 Katlı Havlulu ve Bahçeli
68	1590	Erkek	Erkek	Rum-Ermeni	Papa Kostantin	1.000 / 1 Katlı
69	1590	Erkek	Erkek	Türk-Rum	Yağcı Karye	15.000 / 2 Katlı Ev, Bağ ve Tarla
70	1590	Erkek	Erkek	Türk-Rum	Cami'i Atik	30.000 / 2 Katlı Havlulu
71	1590	Kadın	Kadın	Rum-Rum	Papa İstirati	3.000 / 2 Katlı
72	1590	Kadın	Erkek	Yahudi-Türk	Behram Reis	50.000 / 2 Katlı Mahzenli-Ağaçlı
73	1590	Erkek	Erkek	Ermeni-Ermeni	Hacı Hürmüz	4 (guruş) / 1 Katlı
74	1590	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Benados Karye	4.500 / 2. Katı
75	1590	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Yani	4.000 / 2 Katlı Havlulu
76	1590	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Papa Kostantin	6.000 / 2 Katlı ve 2 Dönüm Bağ
77	1590	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Kostantin	9.000 / 2 Kapılı Oda Beyt
78	1590	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Kostantin	9.000 / 2 Katlı Havlulu
79	1590	Erkek	Erkek	Rum-Yahudi	Papa Varsi	7.000 / 2 Katlı Tahta Bentli
80	1590	Erkek	Erkek	Rum-Türk	Papa Yenaki	45.000 / 2 katlı Ev-8 Dönüm Bağ
81	1590	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Kumbağı Karye	4.000 / 1 Katlı Ağaçlı
82	1590	Kadın	Erkek	Ermeni-Türk	Hacı Hürmüz	21.000 / 2 Katlı
83	1590	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Yenaki	14.000 / 2 Katlı
84	1590	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Kostantin	2.000 / 1 Katlı
85	1590	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Yenaki	5.000 / 2 Katlı
86	1590	Kadın	Kadın	Rum-Rum	Kumbağı Karye	2.800 / 1 Katlı Havlulu
87	1590	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Işıklar Karye	3.500 / 1 Katlı Havlulu
88	1590	Erkek	Erkek	Ermeni-Ermeni	Yeni Mahalle	14.000 / 1 Katlı Havlulu
89	1591	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Işıklar Karye	4.200 / 1 Katlı Sebtaneli
90	1591	Erkek	Erkek	Rum-Türk	Papa İstirati	35.000 / 2 Katlı Mahzenli
91	1591	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Efranc	2.350 / 2 Katlı
92	1591	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Yenaki	19.000 / 2 Katlı Ahırlı
93	1591	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Yenaki	8.000 / 2 Katlı Havlulu
94	1591	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Işıklar Karye	3.000 / 1 Katlı Oda Havlulu Ağaçlı
95	1591	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Yenaki	1.500 / 1 Katlı

96	1591	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Yenaki	2.700 / 2 Katlı Ahırlı
97	1591	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Papa Varsi	5.300 / 1 Katlı Oda Bahçeli
98	1591	Erkek	Erkek	Ermeni-Ermeni	Hacı Hürmüz	18.500 / 2 Katlı Bahçeli
99	1591	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Papa Piskopos	5.000/ 2 Katlı Ev ve 2 Dönüm Bağ
100	1591	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Yani	12.000 / 2 Katlı
101	1591	Erkek	Erkek	Ermeni-Ermeni	Hacı Hürmüz	7.000 / 1 Katlı
102	1591	Erkek	Erkek	Ermeni-Ermeni	Hacı Hürmüz	18.500 / 2. Kat ve Bahçeli
103	1591	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Yani	10.000 / 2 Katlı
104	1591	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Yenaki	10.000 / 2 Katlı Mahzenli Havlulu
105	1591	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Kostantin	6.000 / 2. Kat
106	1591	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Benados Karye	3.000 /2 Katlı
107	1591	Erkek	Erkek	Rum-Türk	Papa Kostantin	2.100 / 2 Katlı
108	1591	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Yani	3.000 / 1 Katlı
109	1591	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Papa Yenaki	1.800 / 1 Katlı Oda
110	1591	Erkek	Erkek	Türk-Rum	Benados Karye	1.500 / 1 Katlı
111	1591	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Yeni Köy Karye	2.000 / 1 Katlı
112	1591	Kadın	Erkek	Rum-Yahudi	Papa Yenaki	10.000 / 2 Katlı Ahırlı ve Bahçeli
113	1591	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Papa Kostantin	6.500 / 2 Katlı Halılı ve Fırınlı
114	1591	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Yani	10.000 / 2 Katlı
115	1591	Erkek	Erkek	Ermeni-Ermeni	Yeni Mahalle	2.000 / 1 Katlı
116	1591	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Yeni Köy Karye	4.000 / 1 Katlı Taştan Yapılmış
117	1591	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Yenaki	8.000 / 1 Katlı Bez Halılı
118	1591	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Kostantin	6.100 / 2 Katlı
119	1591	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Işıklar Karye	15.000 / 2 Katlı Ahırlı ve Ağaçlı
120	1591	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Varsi	4.500 / 1 Katlı
121	1591	Erkek	Kadın	Rum-Rum	Papa Kostantin	15.000 / 2 Katlı Ahır ve Samanlık
122	1592	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Minol	19.000 / 2 Katlı Ev ve 1 Katlı Oda
123	1592	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Papa Beşiri	8.300 / 2 Katlı
124	1592	Erkek	Erkek	Türk-Ermeni	Ermeni Mahallesi	8.000 / 1 Katlı Havlulu
125	1592	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Kumbağı Karye	1.500 / 1 Katlı Havlulu
126	1592	Erkek	Erkek	Ermeni-Rum	Yeni Mahalle	30.000 / 2 Katlı Ağaçlı ve Bahçeli
127	1592	Kadın	Erkek	Rum-Ermeni	Yeni Mahalle	2.000 / 1 Katlı
128	1592	Erkek	Erkek	Ermeni-Rum	Papa Yani	4.500 / 2 Katlı
129	1592	Kadın	Erkek	Rum-Türk	Papa Kostantin	6.000 / 2 Katlı Tahta Bentli
130	1592	Erkek	Erkek	Rum-Türk	Papa Yenaki	15.000 / 2 Katlı Fırınlı ve Ağaçlı
131	1592	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Kostantin	11.000 / 1 Katlı Oda
132	1592	Erkek	Erkek	Türk-Ermeni	Yeni Mahalle	13.000 / 2 Katlı
133	1592	Kadın	Erkek	Rum-Türk	Yeni Mahalle	25.000 / 2 Katlı Ağaçlı
134	1592	Kadın	Kadın	Rum-Ermeni	Papa Piskopos	4.000 / 2 Katlı Ağaçlı
135	1592	Erkek	Kadın	Türk-Rum	Papa Piskopos	2.700 / 1 Katlı Oda
136	1592	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Papa Yani	6.200 / 2 Katlı Havlulu

Yukarıdaki tabloda verilen bilgilere dayanarak çeşitli çıkarımlar yapmak mümkündür. Öncelikle ev alış-satışlarının 109 tanesi gayrimüslimlerin kendi aralarında gerçekleşmişken 27 tanesi gayrimüslimler ile Müslümanlar (Türkler) arasında gerçekleşmiştir. Yani ev alış-satışlarının %80'i gayrimüslimlerin kendi aralarında gerçekleşirken %20'si gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında gerçekleşmiştir. Etnik olarak ise 136 alış-satış davasının 88'i (%65) Rumların kendi aralarında, 19'u (%14) Türklerle Rumlar arasında, 11'i (%8) Ermenilerin kendi aralarında, 7'si (%5) Türklerle Ermeniler arasında, 7'si (%5) Rumlarla Ermeniler arasında, 2'si (%2) Rumlarla Yahudiler arasında ve 1'i (%1) Türklerle Yahudiler arasında gerçekleşmiştir. Fakat Yahudilerin kendi aralarında ve Ermenilerle ev alıp-sattıklarına dair bir kayıt bulunamamıştır. Genel olarak ise 136 adet ev alış-satış davasının 118 tanesine yani %81'ine Rumlar, 25 tanesine yani %17'sine Ermeniler ve 3 tanesine yani %2'sine Yahudiler katılmışlardır. Bu oranlar Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimlerden Rumların ev alış-satış davalarına en fazla katılan etnik unsur olduğunu Yahudilerin ise en az katılan etnik unsur olduklarını göstermiştir.

Rodosçuk'ta bizzat gayrimüslimlerin müdahil olduğu ev satışı davalarında gayrimüslimler ve Müslümanlar hem alıcı hem de satıcı olmuşlardır. Şöyle ki 136 adet ev alış-satış davasına toplamda 272 kişi katılmıştır. Bu 272 kişinin 206'sı (%76) Rum'dur. Rumlar'ın 101'i ev almışken 105 tanesi ev satmıştır. Ermenilerden ise 36'sı (%13) ev alış-satış davasına katılmıştır ve bu 36 kişinin 20'si ev almış 16 tanesi ise ev satmıştır. Ev alış-satışlarının 27'sine (%10) Müslümanlar yani Türkler katılmıştır. Bu 27 adet davada, Müslümanların 13 tanesi gayrimüslimlerden ev almışken 14 tanesi gayrimüslimlere ev satmıştır. Kalan ev alış-satış davasının 3'üne (%1) ise Yahudiler katılmışlardır. Yahudilerin 2'si ev almışken 1'si ev satmıştır. Toplamda gayrimüslimler 123 adet ev almışlarken 122 adet ev satmışlardır. Yani gayrimüslimlerin ev alıp-satmaları hemen hemen birbirine yakındır. Müslümanların da gayrimüslimlerden ev alıp-satmaları birbirine yakındır.

Tabloda görüldüğü üzere gayrimüslim kadınlar da ev alıp satmışlardır. 272 adet kişinin katıldığı ev alış-satış davasına gayrimüslim erkeklerin 230'u (%85) katılmışken gayrimüslim kadınların 42'si (%15) katılmıştır. Kadı mahkemesine ev alıp-satmak için katılan gayrimüslim kadınların 34'ü (%81) ev satmışken 8'i (%19) ev satın almıştır.

Gayrimüslim kadınlardan 28'i (%82) evini gayrimüslim erkeklere, 3'ü (%9) gayrimüslim kadınlara ve 3'ü (%9) ise Müslüman erkeklere satmıştır. Ev almak için kadı mahkemesine katılan gayrimüslim kadınların ise 3'ü (%37,5) gayrimüslim kadınlardan ev alırken diğer 3'ü (37,5) gayrimüslim erkeklerden ev satın almıştır. Müslüman erkeklerden ise 2'si (%25) ev satın almıştır. Müslüman kadınlardan ise 1 kişi gayrimüslim erkeğe ev satmıştır. Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Rum kadınlar ev alış ve satış davalarına Müslüman, Ermeni ve Yahudi kadınlarından çok daha fazla katılmışlardır.

Gayrimüslimlerin yaptığı ev alış-satışları farklı mahalle ve karyelerde gerçekleşmiştir. Gayrimüslimlerin toplamda 136 adet gerçekleştirdiği ev alış satışlarının 93'ü (%68) mahallelerde yapılmışken 38'i (%28) karyelerde yapılmıştır. Ev alış-satışlarının 5'nin (%4) ise nerede gerçekleştirildiği tespit edilememiştir. Gayrimüslimler tarafından yapılan ev satış işlemlerinin gerçekleştiği mahalleler sırasıyla Papa Kostantin (16), Papa Yenaki (13), Papa İstirati (11), Papa Varsi (8), Yeni Mahalle (8), Papa Yani (7), Papa Minol (6), Papa Piskopos (6), Hacı Hürmüz (5), Papa Efranc (4), Ermeni Mahallesi (2), Hacı İsa (1), Hacı Mehmed (1), Cami'i Vusta (1), Hoca Veli (1), Cami'i Atik (1), Behram Reis (1) ve Papa Beşiri (1) adet şeklindedir. Karyelerde ise sırasıyla Benados Karyesinde (16), Kumbağı Karyesinde (10), Işıklar Karyesinde (6), Yeni Köy Karyede (5) ve Yağcı Karyesinde (1) adet ev satış işlemi gerçekleştirmişlerdir. Gayrimüslimler toplamda 124 adet (%95) ev satış işlemi kendi yerleşim yerlerinde yapmışken 7 adet (%5) ev satış işlemi Müslüman yerleşim yerlerinde yapmışlardır. Yukarıdaki bilgilerden hareketle gayrimüslimler Rodosçuk'ta 1640-1648 yılları arasında en fazla ev alış-satış işlemi Papa Kostantin Mahallesi ve Benados adlı karyede gerçekleştirmişlerdir. Gayrimüslimler mahalle ve karyelerde en az ev alış-satış işlemi ise Müslümanların yoğun olarak yaşadığı yerlerde gerçekleştirmişlerdir. Mahallelerde satılan evler 800 akçe ile 50.000 akçe arasında değişmektedir. Mahallelerdeki en ucuz ev satışı 800 akçeyle Papa Minol Mahallesinde gerçekleşmişken⁷²⁸ en pahalı ev satışı 50.000 akçeyle Behram Reis Mahallesinde

⁷²⁸ RŞS, nr.1587, 7b-4 numaralı kayda göre Oyarine b. Luka adlı zimmi kadın Papa Minol Mahallesinde bulunan menzilin (evini) Todori v. Dimitri adlı zimmi'ye satmıştır.

gerçekleşmiştir⁷²⁹. Karyelerde ise ev satışları 800 akçe ile 15.000 akçe arasında değişmektedir. Karyelerde en ucuz ev 800 akçeyle 1 katlı evin satıldığı Benados Karyesinde gerçekleşmişken⁷³⁰ en pahalı satış ise 15.000 akçeye 2 katlı ahırlı ve ağaçlı evin satıldığı Işıklar Karyesinde gerçekleşmiştir⁷³¹. Neticede gayrimüslimlerin 1640-1648 yılları arasında gerçekleştirdiği ev alış-satış işlemlerinde toplamda 1.081.790 akçe dönmüştür.

Evlerin fiyatları ilk olarak kat, kapı ve oda sayılarına göre değişmektedir. Kayıtlarda 1 katlı evler “1 bab tahtani” şeklinde kaydedilmişken 2 katlı evler “1 bab tahtani ve 1 bab fevkani” şeklinde kaydedilmiştir. Kat sayılarına göre gayrimüslimlerin 47’si tek katlı ev ve oda alıp-satarlarken 84’ü iki katlı evler alıp satmışlardır. Gayrimüslimlerden 5 kişi sadece 2. katı alıp-satmıştır. 1 kişi ise çatma kiremitli diye adlandırılan yapısını satmıştır. Kayıtlarda 2 kişinin ise evlerinin katları belirtilmemiştir. Katlarına göre evlerin fiyatı değişmektedir. Şöyle ki ev fiyatları 1 katlı evlerde 800 akçe ile 14.000 akçe arasındayken 2 katlı evlerde 1.600 akçe ile 50.000 akçe arasındadır. Evlerin katlarının yanında evin fiyatı müstemilatıyla da alakalıdır. Yani evin yanında fırın, mahzen, ocak, dükkân, ahır, bahçe, samanlık ve imalathane gibi yapıların olması evin fiyatının fazla olmasında başlıca faktörlerdir. Bir diğer faktör ise evin kireç, kiremit, ahşap veya taşlı olarak yapılmasından kaynaklanmaktadır. Evlerin müstemilatı aynı olmasına rağmen fiyatları farklıysa bunda da evlerin merkezde olması, asayiş ve güvenliğinin daha çok olması gibi nedenler önemli rol oynamıştır.⁷³²

Gayrimüslimlerin evlerinin iç ve dışında bulunan havlu (avlu), fırın, mahzen, ocak, dükkân, ahır, bahçe, samanlık, imalathaneler ve kuyular gibi yapılar farklı işlevler görmüşlerdir. Şöyle ki nerdeyse bütün evlerde olan havlu evin dış alanıdır ve dinlenmek, yemek yemek, kaba eşyaları koymak gibi birçok işlev görmektedir. Gayrimüslimlerin alış ve satışını yaptıkları bazı evlerde fırın vardır. Bu da onların kendi

⁷²⁹ RŞS, nr.1590, 19a-3 numaralı kayda göre Camile b. Yakut adlı Yahudi kadın Behram Reis Mahallesinde bulunan 2 bab tahtani ve 6 bab fevkani beyti ve 1 bab mahzeni ve havlusunu ve meyveli meyvesiz ağaçları olan menzilin 50.000 akçeye Kabir Ayanı Hüseyin Ağaya satmıştır.

⁷³⁰ RŞS, nr.1588, 15a-3 numaralı kayda göre Kani b. Yorgi adlı zımni kadın Benados adlı karye de bulunan 1 bab tahtani beyti menzilin 800 akçeye Sinadlınoz v. Mihâl adlı zımniye satmıştır.

⁷³¹ RŞS, nr.1591, 70b-3 numaralı kayda göre Sofyanos v. Yorgola vekili Ali Çelebi aracılığıyla Işıklar adlı karye de bulunan 1 bab tahtani ve 1 bab fevkani ve kileri ve ahır ve samanlığı olan menzilin 15.000 akçeye Filiti b. Piskopos adlı Nasrani kadına satmıştır.

⁷³² Özcan, “Antep’te Mülk Satışları (1646-1666)”, 834.

ekmeğini ürettiklerini göstermektedir.⁷³³ Mahzenleri kendi üretimleri veya dışarıdan aldıkları gıdaları muhafaza etmek için kullanmışlardır. Genellikle 2 katlı evlerin alt katında dükkânların olması ticaretin yerleşim yerlerinde de var olduğunu göstermektedir. Ahır ve samanlık ise gayrimüslimlerin belli miktarlarda hayvanlar beslediklerini ve besledikleri hayvanların et ve sütünden kendilerinin faydalanmalarının yanında ortaya çıkan hayvansal ürünlerin ticaretini de yaptıklarını göstermektedir.⁷³⁴ Evlerin yakınında bulunan bahçelerinde çeşitli meyve ve sebze üretmişlerdir.⁷³⁵ Evlerin bir diğer müştemilatı ise imalathanelerdir. İmalathanelerde gayrimüslimler çeşitli yiyecek ve içecekler üretmişlerdir. Bazı gayrimüslim evlerinde görülen kuyular ise yaz aylarında içecekleri soğuk tutmak ve yiyecekleri korumak için kullanılmış olmalıdır.⁷³⁶ Müştemilat sayılmasa da gayrimüslimlerin evlerinin çevresinde bulunan bir diğer bölüm ağaçlık alanlardır. Kayıtlarda “eşcar-ı müsmire ve gayri müsmire” diye geçen ağaçlık alanlar meyveli ve meyvesiz ağaçları nitelemektedir.

Gayrimüslimler ev alım-satımlarını farklı türde ticaret sözleşmeleri ile gerçekleştirmişlerdir. En yoğun olarak yaptıkları sözleşme bey-i bat denilen kesin satış yani geri dönüşü olmayan satış sözleşmesidir ki gayrimüslimler %98 oranında bu satış sözleşmesiyle ev alıp-satmışlardır. Bir diğer sözleşmeye geçici satış sözleşmesi olan bey’ bi’l-vefa’dır. Bey’ bi’l-vefa ile kişiye evi karşılığında faizsiz nakit borç para verilmektedir. Bunun karşılığında evin mülkiyeti borç verene geçmekte ve isteği gibi tasarruf edebilmektedir. Fakat evi karşılığında nakit borç para alan kişi kararlaştırılan tarihte satış bedelini öderse evinin mülkiyetini geri alabilmektedir.⁷³⁷ Şer’iyye sicillerinde sadece l’i

⁷³³ RŞS, nr.1586, 4b-4 numaralı kayıta Recep adlı Müslüman’ın, Yorgi v. Nikola adlı zımmi’ye sattığı evinin bir bölümü fırındır.

⁷³⁴ RŞS, nr.1586, 5b-2 numaralı kayda göre Musa v. Hamal adlı Yahudi Tatu v. Niko adlı peynirci zimmiden satmak için 1.000 vukiyye peyniri borçla satın almıştır. Ayrıca RŞS, nr.1589, 97a-b numaralı narh kaydında Rodosçuk pazarlarında tulum peynir, kaşkaval peynir, inek ve koyun etleri gibi hayvansal ürünlerin satılması gayrimüslimlerinde pazarlara kendi imkanlarıyla ürettikleri hayvansal ürünleri sattıklarını gösterebilir.

⁷³⁵ RŞS, nr.1586, 33a-2 numaralı kayıta Esvador v. Pirhan adlı Ermeni’nin meyve ağaçlı bahçesini Haçador v. Vartavan adlı Ermeni’ye satması gayrimüslimlerin bahçelerde meyve yetiştirdiklerini göstermektedir.

⁷³⁶ RŞS, nr.1588, 19b-1 numaralı kayda göre Sinadlini b. Viryoni adlı Nasrani kadın Benados Karyesinde bulunan, 2 katlı üst katı yaşam alanı alt katında şirahene ve kuyusu olan evini 7.500 akçeye Dimitraki v. Rika adlı zımmi’ye satmıştır. Buradan anlaşılacağı üzere gayrimüslimler evlerinin bir bölümüne şarap üretimi yaptıkları şirahaneler inşa etmişlerdir. Kayıta kuyunun da geçmesi şirahenede üretilen şarapların kuyularda muhafaza edildiğini veya şarap üretimi için suyun buradan temin edildiğini göstermektedir.

⁷³⁷ Bey’ bi’l-vefa hakkında detaylı bilgi için bk. Abdulaziz Bayındır, “Bey’ bi’l -Vefa”, *DİA*, 6, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, 20-22.

(%1) bu türden satış sözleşmesidir.⁷³⁸ Bir diğeri ise bey' bi'l-vefa'nın bir türü olan bey' bi'l-istiğlal'dır. Bey' bi'l-istiğlal'i, bey' bi'l-vefa'dan ayıran temel özellik ise bey' bi'l-istiğlal ile satış sözleşmesi yapan kişi evinin mülkiyetini borç aldığı kişiye vermekle birlikte kendi evinde kiracı olarak kalabilmektedir. Yani bey' bi'l-istiğlal evin satıcısına kiralanması şeklinde gerçekleşen satış türüdür. Şer'iyye sicillerinde gayrimüslimlerden sadece 1'i (%1) bu türden bir satış yapmıştır.⁷³⁹ Böylece bey' bi'l-vefa ve bey' bi'l-istiğlal ile borç veren kişinin faizsiz kazanç elde etmesi sağlanmıştır.⁷⁴⁰

Rodosçuk'ta bir diğeri önemli mülk alım-satımı ise dükkânlardır. Evliya Çelebi Rodosçuk'taki dükkânların genellikle pazar ve çarşı içlerinde bulunmakla beraber mahalle içlerinde de bulunduğunu belirtmiştir.⁷⁴¹ Gayrimüslimlerde üretimin yapıp pazarlandığı dükkânlara sahip olmakla beraber dükkân alış-satışı da yapmışlardır. Bizzat gayrimüslimlerin müdahil olduğu dükkân satışları toplamda 20 adettir. Sosyal ve ekonomik açıdan önemli bir yere sahip olan dükkânların bazılarının binası ve toprağı şahsa aitken bazılarının toprakları vakıf malı, binaları ise şahıslara aittir. Bu durumdaki bina sahibi toprağın kirasını vakıflara vermektedir.⁷⁴²

Tablo 3.10. Rodosçuk'taki Gayrimüslimlerin Dükkân Alım-Satımı (1640-1648)

S A Y I	SİCİL NO	SATICI	ALICI	KÖKENLER (SATICI-ALICI)	DÜKKÂN TÜRÜ	YER ADI (MAHALLE VEYA KARYE)	FİYAT/SATIŞ TÜRÜ (FİYATTA RİYAL KURUŞLA OLAN SATIŞ BELİRTİLMİŞ AKÇE BELİRTİLMEMİŞTİR)
1	1587	Erkek	Erkek	Türk-Rum	Bakkal	Dizdarzade	6 Aylık 3.000 / Kira
2	1588	Erkek	Erkek	Rum-Türk	Abacı	Abacılar Çarşısı	10.000 / Satış
3	1588	Kadın	Erkek	Rum-Türk	Kazgancı	...? Pazarı	5.000 / Satış

⁷³⁸ RŞS, nr.1586, 17b-2 numaralı kayda göre Dimo v. Tuma adlı zimmi Papa Beşiri Mahallesinde bulunan 1 bab tahtani ve 1 bab fevkani evini 720 güne değin Mehmed Çelebi, Hüseyin ve Bayram Beşe adlı Müslümanlara 33.000 akçeye bey' bi'l-vefa ile satmıştır.

⁷³⁹ RŞS, nr.1588, 12a-4 numaralı kayda göre kadı mahkemesine gelen Vasi adlı zimmi ölen Arsalan adlı Müslüman'ın küçük kızı Hatice'ye vasi olan Mahmut Beşe adlı Müslüman'a, Hatice'nin malından olan 80 riyal gurus karşılığında kendisinin Papa Efranc Mahallesinde bulunan 1 bab tahtani ve 1 bab fevkani menziline bey' bi'l istiğlal ile Mahmut Beşe'ye satmıştır. Daha sonra Vasi adlı zimmi sattığı evinde 1 yıllığına 960 akçeye Mahmut Beşe'nin kiracısı olacağını belirtmiştir.

⁷⁴⁰ Bayındır, "Bey' bi'l -Vefa", 21.

⁷⁴¹ Evliya Çelebi, Seyâhatnâme (I-VI), IV/382a.

⁷⁴² Hüseyin Muşmal, "1640-1650 Yılları Arasında Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayata Dair Bazı Tespitler", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 20, 2006, 230-231.

4	1589	Erkek	Erkek	Türk-Rum	Bezirhane	Köprübaşı Çarşı	1 Yıllık 17.000 / Kira
5	1589	Erkek	Erkek	Yahudi-Türk	Attar-Kasap	İskele	1 Yıllık 6.000 / Kira
6	1589	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Balıkçı	Balıkçı Pazarı	Yarı Hissesi 7.000/ Satış
7	1589	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Balıkçı	Balıkçı Pazarı	8.000/ Satış
8	1589	Kadın	Erkek	Rum-Rum	Bakkal	Balıkçı Pazarı	7.000/ Satış
9	1589	Kadın	Erkek	Rum-Ermeni	Terzi	Orta Çarşı	Yarı Hissesi 7.000/ Satış
10	1590	Kadın	Erkek	Rum-Türk	Bakkal	Araba Pazarı	30.000/ Satış
11	1590	Kadın	Erkek	Rum-Türk	Tekneci	...? Çarşı	Yarı Hissesi 18.000/ Satış
12	1590	Erkek	Erkek	Rum-Ermeni	Hallaçcı	Halaççılar	200 (guruş)/ Satış
13	1590	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Bakkal	-	6 Aylık 420 / Kira
14	1591	Erkek	Erkek	Türk-Rum	-	Köprübaşı Çarşı	7 Yıllık 35.000/ Kira
15	1591	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Meyhane	Meyhaneciler	75 (guruş)/ Satış
16	1591	Erkek	Erkek	Rum-Rum	Meyhane	Meyhaneciler	30.000/ Satış
17	1591	Erkek	Kadın	Türk-Rum	Kasap	Bezzasistan	1 Yıllık 125 (guruş), Kira
18	1591	Erkek	Erkek	Ermeni-Türk	Elbiseci	Orta Çarşı	28.000/ Satış
19	1591	Erkek	Erkek	Rum-Türk	Hallaçcı	Halaççılar	13.500/ Satış
20	1592	Kadın	Erkek	Rum-Türk	Kasap	Bezzasistan	265 (guruş)/ Satış

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere dükkân alış satışlarını gayrimüslimler kendi aralarında gerçekleştirirken Müslümanlarla da dükkân alış-satışı yapmışlardır. Dükkân alış-satışlarının 8'ini (%40) gayrimüslimler kendi aralarında yaparken 12'sini (%60) Müslümanlar ile yapmışlardır. Gayrimüslimlerin kendi aralarında gerçekleştirdiği 8 dükkân satışının 6'sı (%75) Rumların kendi aralarında gerçekleşirken 2'si (%25) Rumlar ile Ermeniler arasında gerçekleşmiştir. Yahudiler bu dönemde diğer gayrimüslim unsurlarla dükkân alış-satışı gerçekleştirmemişlerdir. Gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında gerçekleşen 12 dükkân satışının ise 10'u Müslümanlar (Türkler) ile Rumlar arasında gerçekleşmiştir. Müslümanlar ile Rumlar arasında gerçekleşen bu 12 dükkân alış-satışının 6'sında (%50) Rumlar, Müslümanlara dükkân satmışken 4'ünde (%34) Rumlar, Müslümanlardan dükkân kiralamışlardır. 1'inde (%8) Ermeniler, Müslümanlara dükkân satmış Yahudiler ise Müslümanlara 1 tane (%8) dükkân kiraya vermişlerdir. Buradan anlaşılacağı üzere Müslümanlar ile Rumlar arasında dükkân satışı diğerlerine göre daha yoğun şekilde gerçekleşmekle beraber Rumlar genellikle

Müslümanlara dükkân satışı yaparken Müslümanlar, Rumlara sadece dükkân kiralamışlardır. Bunun yanında Rumlar kendi aralarında dükkân kiralamışlardır. Rumlar gibi Ermeniler de, Müslümanlara sadece dükkân satışı yapmışlardır. Bunda Rum ve Ermenilerin aksine Müslümanların satışını yaptıkları dükkânların genellikle vakıf malı olması önemli rol oynamıştır.⁷⁴³ Gayrimüslimler arasında sadece Yahudilerin dükkânlarını Müslümanlara kiraya verdikleri görülmektedir. Fakat Yahudi'nin Müslüman'a kiraya verdiği dükkân da Müslüman vakfına aittir. Yahudi sadece Müslüman vakfına ait olan dükkânın tasarruf hakkını Müslüman'a devretmiştir.⁷⁴⁴ Buradan şu sonuç çıkmaktadır ki Rodosçuk'ta satışı yapılan dükkânların mülkiyeti genellikle şahıslara aitken kiraya verilen dükkânların çoğunun mülkiyeti Müslümanlara⁷⁴⁵ ve onların vakıflarına aittir. Yani Rodosçuk'ta bulunan dükkânlar bir şahsın mülkü olabildiği gibi vakfa ait dükkânlar da çok sayıdadır. Vakfa ait olan dükkânlar satılmaktan ziyade 6 aylık veya 1 yıllık kiraya verilmiştir⁷⁴⁶.

Yine tablo 10'da görüldüğü üzere dükkân satış ve kiralama çarşı, pazar, bezzasistan, iskele ve esnaf gruplarının meyhaneciler gibi bir arada olduğu ticari yerlerde yapılmıştır. Şöyle ki 20 adet dükkân satışının 6'sı (%27) çarşılarında, 6'sı (%27) pazarlarda, 5'i (%23) aynı esnafın bir arada olduğu yerlerde, 2'si (%9) bezzasistan da, 1'i (%4,6) mahallede, 1'i (%4,6) iskelede ve 1'i (%4,6) belirtilmeyen yerde gerçekleşmiştir. En fazla dükkân kiralama ve satış çarşı ve pazarlarda gerçekleşirken en az kiralama ve satışlar iskele ve mahallelerde gerçekleşmiştir.

Rodosçuk'taki dükkânların kiralama ve satışı çeşitli fiyat aralıklarıyla gerçekleşmiştir. En ucuz dükkân akçe üzerinden 5.000 akçeye satılan kazgancı dükkânı iken en pahalı satış ise araba pazarı içinde bulunan bakkal ve meyhaneciler içinde

⁷⁴³ RŞS, nr.1589, 5a-4 numaralı kayda göre Dimitraki v. Dolu adlı zimmi Köprübaşı Çarşısında bulunan 1 bab bezirhane dükkânını kendi vakfının mütevellisi olan Hacı Mehmed Çavuş adlı Müslüman'dan 30.000 akçe sermaye ve 17.000 akçe kira bedeliyle kiralamıştır.

⁷⁴⁴ RŞS, nr.1589, 13b-1 numaralı kayda göre Simola adlı Yahudi daha önce Abdusselam Vakfına ait olan 1 bab kasap ve 1 kepenkli attar dükkânlarını icare-i müeccele ile 180 akçeye kiralayıp işletirken Hacı İbrahim adlı Müslüman'a 6.000 akçeye devretmiştir. Yani Yahudi, Müslüman'a dükkânını satmamış sadece vakıfa ait olan dükkânın tasarruf hakkını satmıştır.

⁷⁴⁵ RŞS, nr.1587, 16a-3 numaralı kayda göre Seyyid Mehmed Çelebi adlı Müslüman kendine ait bakkal dükkânını 1 yıllık 6.000 akçe kira bedeli ve 20.000 akçe sermaye ile Bakkal Dimo'ya kiralamıştır. Kayıttan anlaşıldığı üzere Müslümanlar vakıf dükkânların yanında kendi şahıslarına ait olan dükkânları da kiraya vermişlerdir.

⁷⁴⁶ Özcan, "Antep'te Mülk Satışları (1646-1666)", 835.

bulunan meyhane dükkânının 30.000 akçeye satılmasıdır. Riyal gurusu üzerinden ise en ucuz satış 75 riyal gurusu'na gerçekleşen meyhaneciler içindeki meyhane dükkânının satışı iken en pahalı satış 265 gurusu'na bezzasistan içinde gerçekleşen kasap dükkânı satışlarıdır. Yani satışlar akçe üzerinden 5.000 ila 30.000 akçe arasında yapılırken riyal gurusu üzerinden 75 ila 265 gurusu arasında yapılmıştır. Akçe üzerinden en ucuza kiralanan dükkân ise 1 yıllığı 840 akçeye gelen bakkal dükkânıyken en pahalı dükkân kiralama ise köprübaşı bölgesinde bulunan ve 1 yıllık kira bedeli 17.000 akçe olan bezirhane dükkânıdır. Riyal gurusu üzerinden ise sadece bir tane kiralama gerçekleşmiştir ki o da bezzasistan içinde bulunan 1 yıllığı 125 riyal gurusu olan kasap dükkânıdır. Dükkânların fiyatının belirlenmesinde buldukları ticaret yerlerinin, dükkânların büyüklüklerinin ve dükkân içindeki malzemelerin sayısı önemli rol oynamıştır.⁷⁴⁷ Örneğin aynı yıllarda Balıkçılar Pazarı içinde gerçekleşen bakkal satışı 7.000 akçeye⁷⁴⁸ yapılmışken Araba Pazarında bulunan bakkal dükkânı ise 30.000 akçeye satılmıştır.⁷⁴⁹

Rodosçuk'ta dükkân alış-satışları münasebetiyle 12 ayrı meslek kolunun dükkânın olduğu tespit edilmiştir. Kadı mahkemesine çıkmayan meslekler de hesaba katılırsa Rodosçuk'ta çok sayıda meslek erbabının oturduğu müstakil bir bina vardır. Zaten Rodosçuk'taki dükkân binaları genellikle 1 katlı⁷⁵⁰ veya 2 katlıydı. Fakat 2 katlı binaların 2. katı yaşam alanı olarak zemin katı ise dükkân veya imalathane olarak kullanılmıştır.⁷⁵¹ Ayrıca Rodosçuk'taki dükkânların çoğunun kepenkli oldukları görülmektedir.⁷⁵² Gayrimüslimler tarafından alış ve satışı yapılan dükkânların, komşuları aynı türden dükkânlar olduğu gibi farklı türden dükkânlar da bulunmaktadır. Ayrıca Müslüman ve gayrimüslimler yan yana dükkânlar işletip komşuluk ilişkileri kurmuşlardır.⁷⁵³

⁷⁴⁷ Muşmal, "Konya'da Sosyal ve Ekonomik Hayata Dair Bazı Tespitler", 231.

⁷⁴⁸ RŞS, nr.1589, 42a-1 numaralı kayda göre Kale b. Minol adlı Nasranî kadın Balıkçılar Pazarı Çarşısında bulunan 1 bab tahtani bakkal dükkânını Yani v. Mihal'e 7.000 akçeye satmıştır.

⁷⁴⁹ RŞS, nr.1590, 11a-4 numaralı kayda göre Françayaya adlı Nasranî kadın Araba pazarında bulunan 1 bab tahtani dükkânını Hüseyin Ağa adlı Müslüman'a 30.000 akçeye satmıştır.

⁷⁵⁰ RŞS, nr.1589, 42a-1, RŞS, nr.1590, 11a-4.

⁷⁵¹ RŞS, nr.1586, 65b-3.

⁷⁵² RŞS, nr.1589, 13b-1 numaralı kayda göre Simola adlı Yahudi 1 kepenkli attar dükkânını icare-i müeccele ile 180 akçeye kiralayıp işletirken Hacı İbrahim adlı Müslüman'a 6.000 akçeye devretmiştir.

⁷⁵³ RŞS, nr.1589, 5a-4.

Gayrimüslim kadınlar da dükkân alıp-satmışlardır. Toplamda 20 adet dükkân satışına 40 kişi satıcı ve alıcı olarak katılmıştır. Dükkân alıp-satan 40 kişinin 32'si (%80) erkek iken 8'i (%20) gayrimüslim kadındır. Dükkânını kiraya veren veya satan 20 kişinin 13'ü (%65) Müslüman ve gayrimüslim erkeklerden iken 7'si (%35) gayrimüslim kadınlardan oluşmaktadır. Dükkân kiralayan veya satın alan 20 kişinin 19'u (%95) Müslüman ve gayrimüslim erkeklerden sadece 1'i (%5) gayrimüslim kadındır. Bu bilgiler gayrimüslim kadınların kadı mahkemesini, dükkân satmak için %87 oranında kullanmışken dükkân almak için %13 oranında kullandıklarını göstermektedir.

Rodosçuk'ta işler halde bulunan değirmenlerin de satışının yapıldığı görülmektedir. Fakat satışlar değirmenin tamamı değil de değirmende bulunan hissenin satılması şeklinde gerçekleşmiştir. Mesela Arsalan Beşe adlı Müslüman Malkara Kazasına bağlı Kestane adlı karyede bulunan 1 göz mülk değirmenin rec'ı (döndürme) hissesini Yorgi v. Pervane adlı zimmiye 5.000 akçeye satmıştır.⁷⁵⁴ Bir diğer satışta ise Yorgi v. Todri adlı zimmi İncik kazasına bağlı Emir Recep toprağı diye bilinen yerdeki 1 göz değirmenin kendine ait olan yarı hissesini Mahmut Bey adlı Müslüman'a 2.000 akçeye satmıştır.⁷⁵⁵ Görüldüğü üzere değirmenlerin kullanımı tek bir kişiye ait değil birçok kişiye aittir. Yani kadı mahkemesindeki kayıtlarda değirmenlerin sadece kullanım hisseleri satılmıştır. Ayrıca Rodosçuk'ta Müslümanlar gayrimüslimlere, gayrimüslimler Müslümanlara değirmen hissesi satışı yapmışlardır. Fakat bu değirmen satışları Rodosçuk merkezinden ziyade çevresindeki topraklarda gerçekleşmiştir.

Mülk alım-satımı yapacak olan gayrimüslim erkek ve kadınlar bazen bu işlemi kadı mahkemesinde bulunan vekilleri aracılığıyla yapmışlardır. Yani Gayrimüslimler mülk alım-satımının yanında bu tür davalarda vekil olarak da bulunmuşlardır. Gayrimüslimlere Müslümanlar da vekillik yapmışlardır.⁷⁵⁶ Mülk alım-satım davalarında vekil olan kişiler genellikle gayrimüslim kadınların vekilliğini yapmışlardır. Kadınların

⁷⁵⁴ RŞS, nr.1591, 30a-4.

⁷⁵⁵ RŞS, nr.1592, 24a-2.

⁷⁵⁶ RŞS, nr.1588, 61a-1 numaralı kayda göre Papa Grigor adlı Ermeni'nin vekili olan Mahmut adlı Müslüman Grigor'a ait olan 1 dönüm bağı Hüseyin Çelebi adlı Müslüman'a 2.000 akçeye satmıştır.

vekilleri ise çoğunlukla kocaları ve yakın akrabaları olmuştur.⁷⁵⁷ Gayrimüslim kadınlara erkeklerin yanında gayrimüslim kadınlar da vekillik yapmışlardır.⁷⁵⁸ Gayrimüslim erkeklere ise mülk satışlarında erkek çocuk ve erkek kardeşlerinin vekillik yaptığı görülmüştür.⁷⁵⁹ Ayrıca gayrimüslimlerin satış işlemlerinde yaptıkları vekillik borç ve diğer dava türlerinde yaptıkları vekillik ve şahitlikten daha çoktur.

Mülk satışlarında gayrimüslimler şahitlik de yapmışlardır. Gayrimüslimler genellikle kendi aralarındaki mülk alış-satış davalarında çıkan mülkiyet hakkı konusunda şahitlik yapmışlardır.⁷⁶⁰ Fakat İslam hukukunda gayrimüslimlerin Müslümanlar üzerine şehadedi kabul edilmediğinden⁷⁶¹ Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında gerçekleşen mülk alış-satış davalarında gayrimüslim şahitlere rastlanılmamıştır. Gayrimüslim şahitler gayrimüslimlerin mülk alış-satış meselelerinin yanında gayrimüslimleri kadı mahkemesinde temsil eden vekillerin de gerçekten vekil olup olmadığına dair şahitlik de yapmışlardır. Bu türden durumlarda gayrimüslimlerin yanında Müslüman şahitlerin de gayrimüslim vekillere şahitlik yaptığı görülmektedir.⁷⁶² Buradan anlaşılacağı üzere gayrimüslimler mülk satışları üzerinde çıkan sorunların halledilmesi için şahitlik yapmalarının yanında mülk satışı için gayrimüslimler tarafından atanan vekillerin gerçek vekil olup olmadığının ortaya çıkması için de şahitlik yaptıklarıdır.

⁷⁵⁷ RŞS, nr.1588, 44b-2 numaralı kayda göre Zografiye b. Yorgi adlı kadının hem kocası hem de vekili olan Peliyop adlı zimmi eşi adına Yagop v. Şehret adlı Ermeni'den 2,5 dönüm bağı 2.500 akçeye almıştır.; RŞS, nr.1588, 51a-5 numaralı kayda göre ise Ermine adlı Nasrani kadının erkek kardeşi Nikola ablasının vekili olarak ablası adına El Havari v. Dimo adlı zimmi'den 1 bab tahtani evi 6.200 akçeye satın almıştır.

⁷⁵⁸ RŞS, nr.1590, 46a-3 numaralı kayda göre Zehter b. Zagos adlı Ermeni kadının vekili sabiti olan Haperhatu b. Grigor adlı Ermeni kadın Zehter'e ait olan 1,5 dönüm bağı onun erkek kardeşi Ahican'a 2.500 akçeye satmıştır.

⁷⁵⁹ RŞS, nr.1591, 4a-1 numaralı kayda göre Minol v. İglo adlı zimmi'nin oğlu ve vekili olan Yorgi babası adına 4 dönüm bağı Evanis v. Nosib adlı Ermeni'ye 4.100 akçeye satmıştır.; RŞS, nr.1592, 24b-2 numaralı kayda göre Minas v. Grigor adlı Ermeni'nin vekili olan erkek kardeşi Bayram v.Grigor adlı Ermeni, abisi Minas adına 1 bab tahtani, 1 bab fevkani, tahta bentli ve havlulu menzili Mihâl v. Aleksi adlı zimmi'ye 4.500 akçeye satmıştır.

⁷⁶⁰ RŞS, nr.1586, 58b-1 numaralı kayda göre ölen Mihâl adlı zimmi'nin varisleri Mihâl'e ait olan bağdan haklarını talep etmişlerdir. Fakat mahkemede bulunan şahitler talep edilen bağın daha öncesinde Mihâl tarafından Aktratuni adlı kadına satıldığına şahit olduklarını belirtmişlerdir.

⁷⁶¹ Düzgün, *Tarsus'ta Gayrimüslimler*, 90.

⁷⁶² RŞS, nr.1589, 14a-1 numaralı kayda göre Penoyota b. Dimitri adlı Nasranî kadın tarafından bağ satışı için kendine vekil yaptığı kocası Dimitri v. Simo adlı zimmi'nin gerçekten Penoyota'nın vekili olduğuna Yani ve Yorgi adlı zimmiler şahit olmuşlardır.; RŞS, nr.1589, 11a-2 numaralı kayda göre ise Lisari b. Todoraki adlı Nasranî kadın tarafından bağ satışı için kendine vekil yaptığı Kostantin v. Medyas adlı zimmi'nin gerçekten Lisari'nin vekili olduğuna Ramazan Çelebi ve Mustafa adlı Müslümanlar şahit olmuşlardır.

Sonuçta Rodosçuk'ta bağ, tarla, arsa, bahçe, ev, dükkân ve değirmen gibi mülklerin alım satımı yoğun bir şekilde yapılmıştır. Satışı yapılan mülklerin fiyatları bölgeye ve mülkün özelliklerine göre değişmiştir. Mülk alış-satışları ise hem kendi aralarında hem de Müslümanlarla gerçekleşmiştir. Erkeklerin yanında gayrimüslim kadınların da her türden mülk alım-satımı için kadı mahkemesine başvurdukları görülmüştür. Ayrıca gayrimüslimler bizzat mülk sahibi olarak veya olmak için kadı mahkemesini kullanmalarının yanında vekil ve şahit olarak da bu türden davalarda kadı mahkemesini kullanmışlardır.

3.6. VAKIF

Gayrimüslimler tarafından kurulan vakıflar, Roma ve Bizans dönemlerinde olduğu gibi Osmanlı döneminde de genellikle kilisenin giderlerinin karşılanması için faaliyetlerde bulunmuşlardır. Zira İslam hukuku isyan etmemek ve kurulacak vakfın kiliseye veya manastıra tescillettirilmemesi gibi esaslara uyması koşuluyla gayrimüslimlerin vakıf kurmasına müsaade etmiştir.⁷⁶³ Fakat Rodosçuk'ta 1640-1648 tarihleri arasında tutulan şer'iyye kayıtlarında gayrimüslimlere ait bir vakıf tespit edilememiştir. Fakat gayrimüslimlerin bu dönemde vakıflarla olan iktisadî ilişkilerini Müslüman vakıfları üzerinden takip etmek mümkündür.

İlk olarak gayrimüslimler Müslüman vakıflarını borç almak için kullanmışlardır. Mesela Papa Kostantin Mahallesiinde bulunan Safiye Sultan Vakfının mütevellisi olan Hacı Osman Bey, vakıf malından 30.000 akçeyi Ermeni taifesine borç verip alamadığı için şikâyetçi olmuştur.⁷⁶⁴ Yine Hacı Ali Vakfının mütevellisi olan Sinan Reis adlı Müslüman Mumcu taifesinden 5 zımmi'ye 5.000 akçe borç vermiştir. Daha sonra kadı mahkemesine müracaat eden Sinan Reis verdiği borcu tamamen aldığını bildirmiştir.⁷⁶⁵ Görüldüğü gibi vakıftan borç alan gayrimüslimler arasında mumcu taifesinin bulunması onların ticaret için vakıflardan borç aldığını göstermektedir. Bunun yanında gayrimüslimler şahsi olarak da Müslüman vakıflarından borç almışlardır. Mesela Radiye Hatun Vakfının mütevellisi olan Ali Çelebi adlı Müslüman vakıf'a ait olan 1.500

⁷⁶³ Mustafa Alkan, "Azınlık Vakıfları (Tarihi Arka planı, Hukuki Yapısı ve İç Analizi)", Hale Şıvgın (Ed.), *Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Temel Dinamikleri Açısından 3 Mart 1924 Yasaları ve Günümüze Yansımaları Uluslararası Sempozyumu: 5-6 Mart 2007-Ankara: Bildiriler* (ss.157-174), Gazi Ataum Yay., Ankara 2007, 95-97.

⁷⁶⁴ RŞS, nr.1589, 37b-1.

⁷⁶⁵ RŞS, nr.1588, 5a-3.

akçeyi ...? adlı Ermeni'ye borç olarak vermiş ve verdiği borcu Ermeni'den geri almıştır.⁷⁶⁶ Ayşe Bacı Vakfının mütevellisi olan Ali Dede adlı Müslüman ise Penayot v. Hristo adlı zımkiye vakıftan 50 kebir guruş borç vermiş ve bu borcu tamamen aldığını bildirmiştir.⁷⁶⁷ Bazen borçlarını ödeyemeyen gayrimüslimler sattıkları mülklerden elde edecekleri gelirin belli kısmını vakıf mütevellisine havale ederek borçlarını ödemişlerdir. Mesela Asmine b. Anderoni adlı zımki kadının 1 bab tahtani ve fevkani, fırını ve havlusu olan mülkü menzilini Duka v. Sofyanos adlı zımkiye 6.500 akçeye satmıştır. Asmine bu paranın 3.500'ünü Duka'dan almışken kalan 3.000'ini alması için daha öncesinden borçlu olduğu hayır bahçesinin sahibi Ahmed Çelebiye havale etmiştir.⁷⁶⁸ Kayıtlarda görüldüğü üzere Safiye Sultan Vakfı, Hacı Ali Vakfı, Radiye Hatun Vakfı ve Ayşe Bacı gibi vakıflar gayrimüslimlere akçe veya riyal guruş üzerinden borç vermişlerdir. Bu da Müslüman vakıfları ile gayrimüslimler arasında gerçekleşen davaların Rodosçuk'taki iktisadî hayata katkıda bulunduğunu göstermektedir.

İkinci olarak gayrimüslimler Müslüman vakıflarından mülk kiralamışlardır. Mesela Ölen Yakup Bey'in 1 bab tahtani ve havlulu evi vâkıfa hibe yoluyla geçmiş vakıfta bu evi Markar adlı Ermeni'ye icari muaccele ve icari müeccele ile kiraya vermiştir. Daha sonra vakıf zabiti olan Mehmed Halife adlı Müslüman icari muaccesi olan 20 akçeyi Markar adlı Ermeni'den aldığını mahkemeye bildirmiştir.⁷⁶⁹ Bir diğer örnekte ise Koline b. Hersola adlı zımki kadının oğlu ve vekili olan Yemandi v. Hersalini adlı zımki 1 yıllığı 18 riyal guruş olan vâkıfa ait kasap dükkânını annesi adına 3 aylığına kiralamıştır.⁷⁷⁰ Görüldüğü üzere gayrimüslim erkek ve kadınlar vakıflardan mülk kiralamışlardır.

Sonuçta Rodosçuk'taki gayrimüslimler kendi vakıflarındaki faaliyetleri malum değilken Müslüman vakıflarını genellikle borç almak veya mülk kiralamak için kullandıkları görülmektedir. Osmanlının bazı bölgelerinde gayrimüslimler Müslüman vakıflarından borç almalarının yanında bağış da yapmışlardır. Bunda bağış verilen

⁷⁶⁶ RŞS, nr.1591, 54b-1.

⁷⁶⁷ RŞS, nr.1591, 66a-1.

⁷⁶⁸ RŞS, nr.1591, 54b-4.

⁷⁶⁹ RŞS, nr.1591, 54b-2.

⁷⁷⁰ RŞS, nr.1591, 67a-2.

Müslüman vakfın her iki kesime de hizmet etmesi önemli rol oynamıştır.⁷⁷¹ Fakat Rodosçuk'taki gayrimüslimler çeşitli kişilere bağışlar verse de Müslüman vakfına bağış yaptığına dair bir kayda rastlanmamıştır. Sadece mülk satışlarından elde ettikleri paranın bir kısmını kendilerine alırken bir kısmını ise almaları üzere borçlu oldukları vakıflara havale etmeleriyle alakalı kayıtlar vardır.⁷⁷²

⁷⁷¹ Ronald C. Jennings, "Zımmis (Non-Muslims) in Early 17th Century Ottoman Judicial Records: The Saharia Court of Anatolian Kayseri" [Osmanlı Kadı Kayıtlarına Göre 17. Yüzyıl Başlarında Zımmiler (Gayrimüslimler): Kayseri Şer'iyye Mahkemesi], *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 21 (3), 1978, 277-278.

⁷⁷² RŞS, nr.1591, 54b-4., RŞS, nr.1592, 8b-3., RŞS, nr.1592, 25a-2.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GAYRİMÜSLİMLERİN DİNÎ VE HUKUKÎ YAŞAMLARI

Osmanlı Devleti kurulduğu tarihten itibaren sosyal, iktisadî, siyasi ve dinî başarılarından dolayı çeşitli inançlara sahip insanları bünyesine katmıştır. Bunun sonucunda Osmanlı ülkesinde Müslümanların yanında çeşitli gayrimüslim topluluklar da yerleşmeye başlamışlardır. Belli bir süreliğine Osmanlı ülkesine gelen gayrimüslim topluluklar ise ticaret, seyahat ve diplomasi gibi çeşitli nedenlerle Osmanlı topraklarında bulunmuşlardır ki bunlara müste'min denilmektedir. Araştırılan konunun dışında kaldığı ve haklarında şer'iyeye sicillerinden pek bilgi edinilemediği için dinî yaşam bölümünde müste'minlerden ziyade Rodosçuk şehrine yerleşen gayrimüslimlerden bahsedilmiştir.⁷⁷³

4.1. DİNÎ İNANÇ VE YAŞAMLARI

Bünyesinde çeşitli dinlere mensup milletler bulunduran Osmanlı Devleti bu milletlerin yönetimini teokratik bir devlet olduğu için şer'i hukuk sistemiyle sağlamıştır. Şer'i hukuktaki dinî inanç sistemi ile insanlara uygulanan dinî özgürlükler ve yasaklar ise Kur'an-ı Kerim'e, Hz. Peygamber dönemi uygulamalarına ve daha sonraki halifelerin uygulamalarına dayanmaktaydı.⁷⁷⁴ Kur'an-ı Kerimdeki ayetler⁷⁷⁵, Hz. Peygamberin Necranlı Hristiyanların mabetlerine dokunulmaması yönündeki emri ve Hz. Ömer'in Kudüs'ü fethetmesi üzerine orada yaşayan gayrimüslimlere serbestçe dinlerini yaşamalarına yönelik verdiği ahitname bunun en güzel örnekleriydi.⁷⁷⁶ İslam hukukunu benimseyen Osmanlı Devleti'nde dinî birlikteliği, milliyet ve toprak birlikteliği esassından daha önemli tutmuştur. Bunun sonucunda farklı dillere sahip olup çeşitli ırklardan olan kişiler eğer "Sünni Müslüman" iseler İslam milletinin bir üyesiydi eğer Ortodoks, Gregoryen ve Yahudi ise onlarda kendi dinî inançlarına göre belli bir

⁷⁷³ Çetin, *İstanbul Gayrimüslimler (1553-1673)*, 165.

⁷⁷⁴ Tekin, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Gündelik Yaşamları (1520-1670 İstanbul Örneği)*, 89.

⁷⁷⁵ "Dinde zorlama yoktur. Doğru eğriden açıkça ayrılmıştır..." Ayetin tamamı için bk. Bakara: 2/256.

⁷⁷⁶ Tekin, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Gündelik Yaşamları (1520-1670 İstanbul Örneği)*, 89.

dinîn-milletin üyesi sayılmışlardı.⁷⁷⁷ Yani Osmanlı Devletinde aynı din ve mezhepten olan kişiler topluluğunu ifade etmek için millet tabiri kullanılmıştır.⁷⁷⁸

Osmanlı coğrafyasında zımmi olarak Hristiyan, Yahudi ve Sabiiler gibi milletlerin yaşadığı bilinmektedir. Bunlardan Hristiyanlar; Katolik ve Katolik olmayanlar (Ortodoks, Gregoryen ve Süryaniler gibi) şeklinde ikiye ayrılmışken Yahudiler; Rabbaniler, Karailer ve Samiriler olmak üzere üç farklı gruba ayrılmışlardır. Osmanlı coğrafyasındaki Sabiiler ise gerçekte putperest idiler fakat putperestler, zımmi statüsüne kabul edilmediği için bunlar kendilerini ehl-i kitap olarak bilinen Sabiiler olarak tanıtmışlardır.⁷⁷⁹

XVII. yüzyılın ortalarına doğru Rodosçuk şehrinde ise İslamiyet, Hristiyanlık ve Yahudilik gibi üç farklı dinin mensupları yaşamaktaydı. Fakat kadı mahkemesi kayıtları aynı dinin mensupları arasında da bir ayrımın olduğunu ortaya koymaktadır. Zira Hristiyanlığın mensubu olan Rum ve Ermeniler kayıtlara farklı farklı kaydedilmişlerdir. Rumlar, zımmi olarak kaydedilirken Ermeniler, Ermeni olarak, Yahudiler ise Yahudi olarak yazılmışlardır. Bunda Rumların Ortodoks mezhebine mensup olmalarının yanında Osmanlı Devleti'nin Rodosçuk'un eski sahipleri olarak Rumlarla zımmit sözleşmesini yapması önemli rol oynamış olmalıdır. Ermenilerin çoğunluğu ise Gregoryen mezhebine mensuptular. Çünkü şehre gelen Ermenilerin çoğu Gregoryenlerin nüfuz alanı olan doğu ve iç Anadolu bölgelerinden⁷⁸⁰ şehre göç etmişlerdi.⁷⁸¹ Şer'iyeye sicillerinde bulunan kayıtlardan Rodosçuk'ta Yahudi varlığı da tespit edilmiştir. Bunlar İspanya'dan getirilen Sefarad Yahudileriydi.⁷⁸² İspanya'dan

⁷⁷⁷ Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, 9.

⁷⁷⁸ Ekinci, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, 319.

⁷⁷⁹ Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 51-76.

⁷⁸⁰ Anadolu'nun büyük bir çoğunluğunda Gregoryen Ermeniler yaşarken Katolik Ermeniler ise daha çok Çukurova bölgesinde yaşamaktaydı. Detaylı bilgi için bk. Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 57-58.; Katoliklerin Osmanlı Devleti tarafından 1814-1815 yıllarında tanınmasına kadar Gregoryen Ermeniler ile Katolik Ermeniler arasında İstanbul gibi farklı bölgelerde nüfuz mücadelesi yaşanmıştır. Detaylı bilgi için bk. Kenanoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Dinlerarası İlişkiler (14-20.Yüzyıllar)", 116; Ayrıca klasik dönemde Katoliklerin sayısı Osmanlı coğrafyasında az olmasından dolayı bir millet-din topluluğu şeklinde teşkilatlandırılmamıştır. Detaylı bilgi için bk. Ekinci, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, 319.

⁷⁸¹ Çukurova bölgesi dışında kalan Ermeniler genellikle Gregoryen mezhebine mensup Ermenilerdi. Bk. Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 109.; Karacakaya, "Tekirdağ Ermenileri (1908-1918)", 351.

⁷⁸² Ortaylı, "16. Yüzyılda Rodosto", 218.; Ateş, *XVI.-XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, 157.; Ayrıca Rodosçuk'ta kendilerini Hristiyan olmakla kandıran Yahudi'nin İspanyol asıllı olduğunu Kelemen Mikes

gelen sefarad Yahudileri ise Rabbaniler mezhebine mensuplardı. Kısaca Rodosçuk'ta Hristiyanlığın Ortodoks mezhebine bağlı Rumlar, Hristiyanlığın Gregoryen mezhebine bağlı Ermeniler ve Rabbani mezhebine bağlı Sefarad Yahudilerinin yaşadığı tespit edilmiştir.⁷⁸³ Buradan anlaşıldığı üzere kayıtlardaki Rum, Ermeni ve Yahudi tabiri etnik olmaktan ziyade dinî bir birlikteliği ifade etmektedir.⁷⁸⁴ Zira Rum kavramı klasik dönemde Ortodoks olan Yunan, Bulgar, Sırp, Arap, Rus ve Arnavutları ifade etmekteydi.⁷⁸⁵ Aynı şekilde Gregoryen ve Museviliği seçen kişilere de Ermeni veya Yahudi denilmiş olmalıydı. 1640-1648 tarihleri arasında şehrin en kalabalık inanç grubu ise Müslümanlardı. Sonra Hristiyanlar ve daha sonra Yahudiler gelmekteydi.⁷⁸⁶

1640-1648 tarihleri arasında tutulan Rodosçuk şer'iyye sicillerinden Rodosçuk'taki Rum, Ermeni ve Yahudilerin dinî inançları hakkında hangi dine mensup oldukları hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Bu durum kadı mahkemesindeki davalarda davalı ve davacıların isminden sonra dinlerinin belirtilmesiyle mümkün olmaktadır. Yine bazı kayıtlardan gayrimüslimlerin inanç dünyalarına dair bazı bilgiler edinmek mümkündür. Mesela Rodosçuk'ta yaşayan Gregoryen Ermeniler basılmış İncilleri muhtemelen ya okuyor ya da satıyorlardı.⁷⁸⁷ Yine kendisini dövenlerden şikâyetçi olmamakla beraber mahallelinin de rencide edilmemesini mahkemeden talep eden Kürkçü Snadlinoz adlı Rum'un bu ince davranışı dinî inançlarının erdeme verdiği önemi gösterebilir.⁷⁸⁸ Bunların dışında Rodosçuk'a ait şer'iyye sicillerinden burada yaşayan gayrimüslimlerin dinî inanç ve dinî yaşantılarına dair bilgi elde etmek güçtür. Fakat 1640-1648'den önce ve sonra hem Rodosçuk'ta bulunan hem de çevre bölgelerde bulunmuş olan seyyahların gayrimüslimlerin dinî inanç ve yaşamlarına dair vermiş olduğu bilgiler bir nebze olsun Rodosçuk'taki gayrimüslimlerinde dinî inanç ve

17 Haziran 1727 tarihli LXXXII. mektubunda belirtmektedir. Bu kayıt Rodosçuk'ta yaşayan Yahudilerin İspanya'dan gelen Sefarad Yahudileri olduğunu kanıtlamaktadır. Yahudi'nin Hristiyanlığa geçişi hakkında detaylı bilgi için bk. Kelemen Mikes, *Türkiye Mektupları*, 128.

⁷⁸³ Ortodoks Rumlar, Gregoryen Ermeniler ve Rabbani Yahudiler hakkında detaylı bilgi için bk. Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 61-73.

⁷⁸⁴ Marc David Baer, "17.Yüzyılda Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Nüfuz ve Yetkilerini Yitirmeleri" *Toplum ve Bilim Dergisi*, (83), 2002, 203.; Çetin, *İstanbul Gayrimüslimler (1553-1673)*, (Dipnot) 165.

⁷⁸⁵ Ekinci, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, 319.

⁷⁸⁶ RŞS, nr.1589, 68-69.; RŞS, nr.1590, 89b-1.

⁷⁸⁷ RŞS, nr.1590, 6b-2 numaralı kayda göre Grigor adlı Ermeni'nin terekesinden 16 adet basılmış İncil çıkmıştı.

⁷⁸⁸ RŞS, nr.1591, 41b-3.

yaşamlarının anlaşılmasını sağlamaktadır. Mesela iddiaya göre 1600’lerde Rodosçuk’a gelen Ermeniler, Hristiyanlar açısından çok kutsal sayılan Surp Takavor (tekrur) adındaki kutsal eşyalarını da yanlarında getirmişlerdir. Bu kutsal eşya Hz. İsa’nın gerildiği haçın tepesine konulmuş olduğuna inanılan ve üzerinde “Yahudi Kralı” yazılı olan levha çividir.⁷⁸⁹ Buradan Hristiyanların kutsal eşyalarına verdikleri kıymet anlaşılmaktadır. Aradan geçen 1600 yıla rağmen çiviye muhafaza etmeleri ilginçtir. 1720’lerde ise Rodosçuk’taki papazlar ekşi su diye bahsedilen yerdeki suya okudukları takdirde şifa olacağına Ortodoks Rumları inandırıyorlardı ve suya okumaları karşılığında da Ortodoks Rumlardan bir miktar akçe alıyorlardı.⁷⁹⁰

Rodosçuk’ta yaşayan gayrimüslimlerin inancı hakkındaki bu bilgilerin yanında Rodosçuk’un deniz ticareti sayesinde devamlı irtibat halinde olduğu İstanbul’daki gayrimüslimlerin Rodosçuk’taki gayrimüslimlerin dinî inanç, adet, gelenek ve yaşantılarından çok fazla ayrılmaya gerekmez. Çünkü aynı dinî ve mezhebin mensupları olmaları yanında mesafe yakınlığı ve ticari faaliyetlerle de kültür alışverişinin olması ortak bir dinî kültürün varlığına delil gösterilebilir.⁷⁹¹

4.2. DİN ADAMLARI, MABETLERİ VE TEŞKİLATLANMALARI

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren gayrimüslimlere İslam hukukunun ilkelerine göre davranmıştır. İstanbul’un fethiyle beraber Fatih Sultan Mehmed gayrimüslimlere ilk dönemlerden itibaren İslam hukuku çerçevesinde tanınan hakları daha da genişleterek uygulamıştır. Bu uygulama neticesinde millet sistemi adı verilen sistem ortaya çıkmıştır. Millet sistemine göre gayrimüslimler “Rum Milleti”, “Ermeni Milleti” ve “Yahudi Milleti”⁷⁹² şeklinde gruplara ayrılmışlardır.⁷⁹³ Ortodoks Rumların başına Georgios Scholarios, Ermenilerin başına Bursa Ermeni metropoliti Ovakim ve

⁷⁸⁹ İnciciyan- Andreyan, “Osmanlı Rumelisi’nin Tarih ve Coğrafyası”, 135.

⁷⁹⁰ Kelemen Mikes, *Türkiye Mektupları*, 47.

⁷⁹¹ Çalışmanın dışına çıkacağı için İstanbul’daki gayrimüslimlerin dinî inanç ve dinî yaşantıları hakkında bilgi veren seyyahların bahsettiği bilgilere değinilmemiştir. Bu yüzden seyyahlara göre İstanbul’daki gayrimüslimlerin dinî inanç ve dinî yaşantıları hakkında detaylı bilgi için bk. Çetin, *İstanbullu Gayrimüslimler (1553-1673)*, 391-488.

⁷⁹² Rum ve Ermeni millet birlikteliğinin aksine 1526’dan sonra İstanbul hahambaşılığı tarafından yönetilen Yahudi birlikteliği bozulmuştur. Bunda Yahudilerin Aşkenazi, Sefarad ve Karayiler gibi farklı gruplara bölünmüş olmaları önemli rol oynamıştır. Bk. Kenanoğlu, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Dinlerarası İlişkiler (14-20.Yüzyıllar)”, 114.

⁷⁹³ Karataş, *Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı-Bursa Örneği-*, 150.

Yahudilerin başına da Hahambaşı Moses Kapsali atanmıştır.⁷⁹⁴ Böylece Osmanlı ülkesinde yaşayan her millet merkezi İstanbul'da bulunan patrikhane ve hahamhane aracılığıyla temsil edilmeye başlanmıştır. Devlet ise gayrimüslimler ile ilişkilerini milletlerin din adamları aracılığıyla yürütmüştür.⁷⁹⁵ Osmanlı yönetimiyle kendi milletleri arasındaki ilişkileri sağlayan gayrimüslim din adamları, bu görevleri sayesinde hem Osmanlı yönetimi hem de kendi dindaşları nazarında saygınlık kazanmıştır.⁷⁹⁶

Hristiyan din adamlarının çeşitli kademeleri vardı. Patrik en üst kademede bulunan Hristiyan din adamıdır. Osmanlı coğrafyasında Antakya, İskenderiye, Kudüs ve İstanbul şehirlerinde patrikler bulunurdu.⁷⁹⁷ Fakat bunların en kıdemlisi İstanbul patriğidir.⁷⁹⁸ Patriklerden sonraki kademede en az otuz yaşında ve bekâr olan kişilerden seçilen metropolitler bulunurdu. Bunlar bir bölgede çok sayıda bulunan piskopos arasından seçilerek onlara başkan olarak atanırdı.⁷⁹⁹ Metropolitlerden sonra üçüncü kademede piskoposlar bulunurdu. Dördüncü kademede başrahip denilen ve patriklerin yardımcıları olan *archimandritler*, dördüncü kademede yazıcılık ve sekreterlik görevlerini yerine getiren *protonotarius* ve *notarius* bulunmaktadır. Beşinci kademede kilise törenlerini düzenleyen *jeromonachi*, *monachi* veya *calogeriler* bulunur.⁸⁰⁰ Altıncı kademede ise şehir ve köylerdeki kilisenin yöneticisi olarak ayinleri düzenleyen rahip ve papazlar bulunurdu. Bir kişinin papaz olabilmesi için ise Hristiyan olması, Hristiyan inancını bilmesi, erkek olması ve reşit olması gerekmektedir. Rahip veya papaz eğer piskopos tarafından takdis edilirse piskopos da olabilirdi. Kilise yönetiminde papaz veya rahiplere diyagos, koro şefi, koro, çancı (zangoç), hizmetçi ve bekçiler yardımcı olurdu ki bunlar genellikle sivil kişilerdir.⁸⁰¹

Yahudilerin de çeşitli dinî işlerini üstlenen din adamları vardı. Bunlardan rabbi ve haham adı verilen görevlileri Yaratıcı ve kul arasına girmeden havralarda yapılan

⁷⁹⁴ Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 104, 109, 118.

⁷⁹⁵ Karataş, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı-Bursa Örneği*-, 150.

⁷⁹⁶ Çetin, *İstanbul Gayrimüslimler (1553-1673)*, 269.

⁷⁹⁷ Osmanlı coğrafyasında bulunan Rum ve Ermeni patrikhaneleri hakkında detaylı bilgi için bk. Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 103-110.

⁷⁹⁸ Tekin, *Gayrimüslimlerin Gündelik Yaşamları (1520-1670 İstanbul Örneği)*, 95-96.

⁷⁹⁹ Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 114-115.

⁸⁰⁰ Tekin, *Gayrimüslimlerin Gündelik Yaşamları (1520-1670 İstanbul Örneği)*, 95-96.

⁸⁰¹ Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 113-114.

bazı dinî ayinleri yönetmekteydi. Bir bakıma bunlar İslam dinindeki camilerde namaz kıldıran imamlar gibiydiler. Hristiyanlıkta olduğunun aksine hahamlar günahları bağışlayamaz sadece havralardaki ayinleri yönetirdi ve din ile ilgili sorunları dinî kitaplara bakarak çözerlerdi. Bunlar aynı zamanda bir çeşit müftüydüler. Haham olabilmek için ise reşit olmak, Musevi inancına sahip olmak, Museviliğe dair belli bir bilgi birikimine sahip olmak ve genellikle evli olmak gerekmekteydi. Rabbi ve hahamların dışında havralar içinde baş duacı denilen hazan veya kantor adlı dinî görevliler ve ibadet yapılırken düzeni sağlayan gabay adlı görevlilerde bulunurdu. Bunların yanında havranın iç hizmetlerini gören hizmeti karşılığında aylık alan şammaş adlı görevlilerde bulunmaktaydı.⁸⁰²

Osmanlı coğrafyasında çeşitli görev ve kademelerde bulunan gayrimüslim din adamları bazı yetkilere de sahip olmuşlardır. En önemli yetkilerinden birisi ister halktan isterse din adamlarından birisi olsun kendi dinine mensup olan bu kişilere verdiği aforoz ve tel'in (lanetleme) cezalarıdır. Diğer yetkileri ise kendine mensup olanlardan bazı vergiler alması, evlenme, boşanma ve miras gibi aile hukukuyla ilgili davalara kendilerinin bakmaları gibi yetkilerdir.⁸⁰³ En üst kademede bulunan patrik ve hahambaşı gibi din adamlarının eğer kendileri bir suç işlerse o zaman Divan-ı Hümayunda yargılanır sonra cezalandırılırdı.⁸⁰⁴ Bu suçlar genellikle devlete karşı ve bazen de kendi dinlerine karşı aykırı harekette bulunmaları şeklinde gerçekleşmekteydi.⁸⁰⁵

Rodosçuk'ta Hristiyan Rum ve Ermenilerin en yetkili din adamları piskoposlar idi.⁸⁰⁶ Rodosçuk'ta yaşayan piskoposlar muhtemelen Papa Piskopos veya Papa Başlı adlı mahalle de oturmaktaydılar. Piskoposlardan sonra Rodosçuk'ta en yetkili diğer Hristiyan din adamları papazlardı. 1640-1648 tarihleri arasındaki şer'iyye sicillerinde bulunan bazı kayıtlarda Rum ve Ermeni papazların varlığı tespit edilmiştir. Bu kayıtlara göre Rodosçuk'taki papazlar, kadı mahkemesine şahsi ticaret ve borç davalarının yanında kendilerine mensup olan kişilerin resmi işlemleri içinde müracaat etmişlerdir.

⁸⁰² Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 120-121.

⁸⁰³ Karataş, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı-Bursa Örneği*, 151.

⁸⁰⁴ Ekinci, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, 316-317.

⁸⁰⁵ Karataş, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı-Bursa Örneği*, 151.

⁸⁰⁶ İnciciyan- Andreasyan, "Osmanlı Rumelisi'nin Tarih ve Coğrafyası", 135.

Papazların ticaret davasına örnek olarak: Yeni Mahalle adlı Mahallede yaşayan papaz Mardiros v. Vardıros adlı Ermeni 4 dönüm bağını 8.500 akçeye Ali adlı Müslüman'a satması gösterilebilir.⁸⁰⁷ Borç davalarına örnek olarak: Yeni Köy papazı Palko v. Dimo ve diğer iki zımmi (Rum) Ramazan adlı Müslüman'dan 210 günlüğüne riyal gurusu üzerinden borç almışlardır. Fakat borçlarını ödeyemedikleri için mahkemede hepsi borçlarını ödemek üzere birbirlerine kefil oldukları gösterilebilir.⁸⁰⁸ Bir diğer şahsi borç davasına ise Benados Karyesi papazı olan Papa El Havari v. Anglos adlı zımmi (Rum), Yahudilerle alacak-verecek davası yüzünden katılmıştır.⁸⁰⁹ Resmi işlem olarak ise: Ermeni taifesinden Murad Kethüda ve Yanik adlı piskoposun yanında Papaz Grigor, Papaz Bedros, Papaz Evanis ve Papaz Dinos adlı papazlar kadı mahkemesine gelerek şehirde yaşayan Ermenilerin 135 hane olduğunu kendilerinin de bunu bizzat saydıklarını ve bunlardan gayri kimsenin kaydedilmemesini talep etmeleri gösterilebilir.⁸¹⁰ 1640-1648 tarihleri arasında tutulan şer'iyye sicil kayıtlarında kadı mahkemesini kullanan Yahudi din adamlarına rastlanmazken Hristiyan din adamlarına rastlanılmıştır. Yukarıdaki kayıtlarda görüldüğü üzere Ermeni ve Rum din adamları dinî meselelerin yanında ticaret ve borç gibi şahsi meseleleri yüzünden de kadı mahkemesini kullanmışlardır. Bu konuda dikkat çeken husus kadı mahkemesini kullanan Hristiyan din adamlarının Müslüman ve Yahudiler ile hem ticaret yapıp hem borç almalarıdır. Ayrıca kadı mahkemesini kullanan Hristiyan din adamlarının oturduğu yerleşim yerleri bazı ipuçları vermektedir. Şöyle ki papazlar şehir ve köydeki kiliselerden sorumlu olduklarına göre⁸¹¹ muhtemelen görev yaptıkları kiliselere yakın yerleşim yerlerinde oturmaktaydılar. Yukarıdaki kayıtlardan hareketle Yeni Mahalledeki kilise Ermeni kilisesiydi ve papazı Mardiros adlı Ermeniydi. Yeni Köy Karye ve Benados adlı karyede ise Rum kiliseleri bulunmaktaydı. Çünkü bu karyelerde Rum asıllı Palko ve Papa El Havari isminde papazlar yaşamaktaydı. Kadı mahkemesine gelen Ermeni din adamlarından birisinin piskopos dördünün papaz olması ve diğer bağ satışında bulunan papaz hesaba katılırsa 1640-1648 tarihleri arasında Rodosçuk'ta Ermenilere ait 4 veya 6 tane Ermeni kilisesinin olduğu söylenebilir. Bütün bunlar Rodosçuk'taki çeşitli yerleşim

⁸⁰⁷ RŞS, nr.1586, 58b-3.

⁸⁰⁸ RŞS, nr.1589, 5b-2.

⁸⁰⁹ RŞS, nr.1591, 14b-3.

⁸¹⁰ RŞS, nr.1590, 97b-1.

⁸¹¹ Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 113-114.

yerlerinde Rum ve Ermeni din adamlarının dinî bir teşkilatlanmalarının olduğunu göstermektedir.

Din adamlarının yanında Osmanlı coğrafyasında yaşayan Rum, Ermeni ve Yahudi milletlerine mensup insanların kilise, manastır ve havra gibi ibadet yerleri ile kendi milletlerine mahsus mezarlıkları da bulunmaktadır.⁸¹² XVII. yüzyılda piskoposlukların bulunduğu Rodosçuk'ta Ortodoks Rumların Ereğli metropolitliğine bağlı bir piskoposlukları ve birkaç kiliseleri⁸¹³ bulunmaktadır.⁸¹⁴ Gregoryen Ermenilerin ise XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde şehirde bir kiliseleri, bir papazları ve iki keşişleri vardır.⁸¹⁵ Daha sonraki yıllarda ise buradaki Ermenilerin mabetleri ve din adamlarının sayısında bir artış görülmektedir. Şöyle ki Rodosçuk'taki piskoposluk makamına bağlı Surp Hovannes (İncilci Yahya) ve Surp Haç adlı iki kiliseleri ile beraber bu kiliseleri ziyaret için gelenleri ağırlamak üzere inşa edilmiş Takavor (Tekfur) adlı barınakları bulunmaktadır.⁸¹⁶ Fakat bu kiliselerin Rodosçuk'un hangi mahallesinde bulunduğu dair müellifler bir bilgi vermemiştir. Buna rağmen Ermeni kiliselerinin onların yoğun olarak yaşadığı Ermeni Mahallesi ve Yeni Mahallede bulunduğu söylenebilir. Yukarıda Ermeni papazlarından hareketle Ermenilerin 1640-1648 tarihleri arasında Rodosçuk'ta 4 veya 6 tane kilisesinin olduğu iddia edilmiştir. Rumların kiliselerinin birisi muhtemelen piskoposlarının yaşadığı Papa Piskopos Mahallesinde bulunmaktaydı. Bir diğeri ise muhtemelen Papa Efranc Mahallesindeydi.⁸¹⁷ Diğerleri ise muhtemelen yukarıda bahsedilen papazların görev yaptığı Yeni Köy Karye ve Benados adlı karyelerde bulunmaktaydı. Ayrıca Rum mahallelerinin çoğunun isminin Papa ile başlaması o mahallelerde eskiden kilise veya diğer mabetlerin olduğunu da gösterebilir. 1670'lerde şehre geldiği tahmin edilen Evliya Çelebi ise şehirde yedi adet kilisenin olduğunu ve bunların Ermeni ve Rumlara ait olduğunu belirtir. Ermeni ve Rum kiliseleri ma'mur,

⁸¹² Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, 21.

⁸¹³ Osmanlı Devleti resmi kayıtlarında kilise yerine genellikle Türkçe'ye Arapçadan geçen ve "toplantı yeri, okul" manasına gelen "kenise" tabiri kullanılmıştır. Bk. Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 113.

⁸¹⁴ İnciciyan- Andreevyan, "Osmanlı Rumelisi'nin Tarih ve Coğrafyası", 135.

⁸¹⁵ Polonyalı Simeon, *Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi*, 29.

⁸¹⁶ İnciciyan- Andreevyan, "Osmanlı Rumelisi'nin Tarih ve Coğrafyası", 135.

⁸¹⁷ RŞS, nr.1586, 9a-3 numaralı kayda göre Papa Efranc adlı mahallede satışı yapılan mülkün bir tarafı kilise bahçesine bakmaktaydı. Bu kayıt Papa Efranc Mahallesinde bir kilisenin olduğunu ortaya koymaktadır.

bakımlı ve süslü olmakla beraber Ermeni kiliselerinin sayısının Rumlara göre çok olduğundan da bahseder.⁸¹⁸

XVI. yüzyıldan önce Rodosçuk'ta varlıkları olmayan Ermenilerin 100 yıl içerisinde çok sayıda kilise inşa ettikleri görülmektedir. Bu durum Osmanlı yönetiminin yeni kiliseler inşa edilmesine Tanzimat kadar izin vermediğine dair görüşlerle çelişmektedir. Osmanlı yönetiminin Rodosçuk'taki Ermenilere yeni kiliseler inşa etmeleri konusunda müsamaha göstermesinin nedeni belki de Ermenilerin, Celalî eşkıyalarından kurtulmak için bütün taşınmaz mülklerini eski yaşadıkları yerde bırakarak kaçıp Rodosçuk şehrine gelip yerleşmeleri önemli rol oynamıştır.⁸¹⁹

Hristiyanların ibadet yerleri olan kiliselerin aksine XVII. yüzyılda Rodosçuk'ta Yahudilerin ibadet yerleri olan havra veya diğer adıyla sinagoglar tespit edilememiştir.⁸²⁰ Havra veya sinagoglar genellikle küçük ve sade binalardır. Bununla birlikte dinî bakımdan temiz olan her bina havra olarak kullanılmasının yanında zengin Yahudilerin evlerinin bir kısmı da özel havra olarak inşa edilmiştir.⁸²¹ Bu yüzden 1640-1648 tarihleri arasında Rodosçuk'ta yaşayan Yahudilerin bu türden herhangi bir binayı havra olarak kullandığı söylenebilir. Fakat muhtemelen zaman içinde nüfuslarının artmasıyla XVIII-XIX. yüzyılda havra veya sinagog kurmaları elzem olmuştu ki kendilerine ait bir mabet kurmuşlardı.⁸²²

Gayrimüslimler Rodosçuk'ta mezar olarak nereleri kullandıkları şer'iyye sicillerinden tespit edilememiştir. Fakat Rodosçuk'a XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde gelen Polonyalı Simeon, Zeytunlu Hagop adlı bir Ermeni'nin deniz yakınlarında kendi yaptırdığı kilisenin yanına defnedildiğini belirtmektedir.⁸²³ Buradan hareketle

⁸¹⁸ Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme* (I-VI), IV/382a.; Gemici, "Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Tekirdağ", 375.

⁸¹⁹ Celalî İsyancılarından kaçıp Balıkesir'e gelen Ermenilerinde taşınmaz mülk ve diğer mülklerinin çoğunu terk ettikleri şehirlerde bıraktıkları tespit edilmiştir. *Bk.* Mercan, "Balıkesir Ermenilerinin Sosyal Yaşantısı", 417.

⁸²⁰ Kuruluş tarihi tam tespit edilemese de XIX. Yüzyıldan önce şehirde yanmış olan bir sinagog'un varlığı bilinmektedir. Bu sinagog'un yanmasından dolayı Yahudiler, Rodosçuk'ta XIX. yüzyılın ilk yarısında yeni bir sinagog inşa etmek için Osmanlı yönetiminden izin almışlardır. Geçmişten günümüze Yahudilerin şehirdeki varlıkları hakkında detaylı bilgi için *bk.* Açar, "Hatıralarda Yaşayan Gidenler", 454.

⁸²¹ Havra veya sinagog hakkında detaylı bilgi için *bk.* Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 104,109, 120.

⁸²² Açar, "Hatıralarda Yaşayan Gidenler", 454.

⁸²³ Polonyalı Simeon, *Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi*, 29.

Rodosçuk'taki gayrimüslimlerin mabetlerinin etrafına defnedildikleri söylenebilir. Ya da şehrin yöneticileri tarafından millet esasına göre belirlenen mezarlara defnedilmekteydiler.

Sonuç olarak Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimler dinî yükümlülüklerini ibadethanelerinde gerçekleştirmiştir. Bunun yanında ibadethanelerin düzenli bir şekilde işlemesi için merkezleri İstanbul'da olan patrikler Rodosçuk şehrine piskoposlar atamışlardır. Atanan piskoposlarda mahalle ve köylerdeki kiliselere papazlar atamıştır.⁸²⁴ Böylece piskopos ve papazlar, devlet ve patrikhane adına Hristiyan halkın dinî ve bazı diğer konularda idari temsilciğini yapmışlardır. Din adamlarının yanında Rodosçuk'ta çeşitli mahalle ve karyelerde kilise teşkilatlarının faal bir şekilde işlediği görülmektedir. Öyle ki Ermeniler şehre XVI. yüzyılın sonlarından itibaren gelmelerine rağmen 1640'larda çok sayıda yeni kilise inşa etmişler ve bu kiliselere piskoposlar, papaz atayarak dinî teşkilatlanmalarını güçlendirmişlerdir. Gayrimüslimlerin Rodosçuk'taki bu dinî faaliyetleri Osmanlı Devletinin onlara ne derece müsamahalı davrandığını göstermektedir.

4.3. MÜSLİM-GAYRİMÜSLİM MÜNASEBETLERİ

Müslim-gayrimüslim münasebetleri Hz. Peygamber döneminde başlamış Emeviler, Abbasiler ve Selçuklular gibi İslam Devletleri zamanında daha da yoğunlaşarak devam etmiştir.⁸²⁵ Müslüman ve gayrimüslimler arasında dinî ve hukukî münasebetler Osmanlı öncesi dönemlerde başlamış olsa da Osmanlı döneminde gelişerek daha kapsamlı bir hal almıştır.⁸²⁶ Şöyle ki; Osmanlı Devleti'nin Batı'da ilk toprakları fethetmesiyle başlayan Müslim-gayrimüslim münasebetleri, Osmanlı

⁸²⁴ Tekirdağ'daki piskopos ve papaz atamaları ve onların dinî bilgileri hakkında Kelemen Mikes 1729 tarihli XC. mektubunda şunlardan bahseder: "...Patrikler de piskoposları en çok para verenlerden seçer. Piskoposlar ise patrikleri doyurabilmek için, kim daha çok (para) vaat ederse onu köy papazı yaparlar. Artık piskoposlarla, papazların fakir halkın keselerinden paraları ne türlü çektiklerini siz tahmin edin! Burada bir sürü bayram ve birçok perhiz günü hep rahiplere yarar, bundan başka, yıl içinde para getiren birçok adet vardır. Pazar günü eski püskü bir cübbe giyerek duasını söylemesini bilir, ama vaaza gelince, onun cahil kafasından bu beklenemez. Hem öyle kısa bir vaazı bile hangi kitaptan ve ne zaman öğrensiz? Ben burada birkaç rahibin evine girdim çıktım, oralarda bir tek kitap bile göremedim. Sade yırtık pırtık bir dua kitapları var, hepsi ondan ibaret. Hem ne zaman öğrensiz; birkaç çocuğunu, bir de analarını besleyebilmek ve onu süslü gezdirebilmek için bütün hafta hep kırdı çalışmaya mecburdur. Hâsılı bu cemaatin çobanları koyunlarını sade yaymazlar, onları kiraya da verirler ve derilerini yüzmeseler bile tüylerini adamakıllı soyarlar..." 17 Nisan 1729 tarihli XC. mektubun tamamı için bk. Kelemen Mikes, *Türkiye Mektupları*, 139-140.

⁸²⁵ Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 1-49.

⁸²⁶ Açıkel, "Tokat'ta Hukuk Alanında Türk-Ermeni İlişkileri (1770-1810)", 293.

Devletin fethettiği şehirlerdeki gayrimüslim halka İslam hukuku çerçevesinde ve hoşgörüyüyle yaklaşması neticesinde gelişmiştir.

1357-1358 tarihinde Osmanlıların Rodosçuk şehrini fethetmesiyle de şehirde bulunan yerli halktan Rumlar ile Osmanlılar arasında münasebetler başlamış oldu.⁸²⁷ XV- XVII. yüzyıllar arasında ise Yahudi ve Ermenilerin şehre gelmesi gayrimüslim nüfusu artırmıştır.⁸²⁸ Gayrimüslim nüfus artışı sonucunda da Rodosçuk'ta Müslim-gayrimüslim münasebetleri daha yoğun bir şekilde gerçekleşmiştir.

Osmanlı döneminde Türk, Rum, Ermeni ve Yahudilerin bir arada yaşadıkları Rodosçuk şehrine ait şer'iyye kayıtlarına bakıldığında Müslim-Müslim, Müslim-gayrimüslim ve gayrimüslim-gayrimüslim arasında sosyal, hukukî, dinî ve iktisadî birçok münasebetin gerçekleştiği görülmektedir. 1640-1648 tarihleri arasında gayrimüslimlerin bizzat katıldığı dava kaydı sayısı ise 904 adettir. Bu davaların 378'i (%42) Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında gerçekleşmişken 526'sı (%58) gayrimüslimlerin kendi aralarında gerçekleşmiştir. Dinî zümreler arasında gerçekleşen bu dava sayıları kadı mahkemesinde gerçekleşen sosyal, hukukî, dinî ve iktisadî münasebetin Müslümanlardan ziyade gayrimüslimlerin kendi aralarında daha yoğun şekilde gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Fakat Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında gerçekleşen 378 adet dava Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında da yoğun bir münasebetin olduğunu göstermektedir.

Rodosçuk'taki gayrimüslimler, Müslümanlar ve kendi dindaşlarıyla çeşitli türden hukukî meseleler nedeniyle kadı mahkemesine müracaat etmişlerdir. Kadı mahkemesine müracaat eden gayrimüslimler kendi dindaşlarıyla aile, miras, ticaret, borç ve eşya hukuku ile ilgili davalara katılarak davalı veya davacı olmuşlardır. Bu şekilde de aralarındaki sorunlara çözüm aramışlardır. Müslümanlarla ise genellikle ticaret, borç ve ceza hukuku gibi davalarda davalı veya davacı olarak münasebet kurmuşlardır.

Gayrimüslimlerin kendi aralarında olduğu gibi Müslümanlar ile de yaptıkları mülk satışları komşuluk ilişkilerini geliştirmiştir. Gerek Müslümanlar gerek

⁸²⁷ *Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, 22.; *Oruç Beğ Tarihi –Osmanlı Tarihi (1288-1502)*, 21.; İnalçık, “Trakya Fütûhatı”, 2-3.

⁸²⁸ Ateş, “Tekirdağ”, 360.

gayrimüslimler birbirlerine mülk satmakta herhangi bir sakınca görmemişlerdir.⁸²⁹ Bunun yanında aynı mahalle de yan yana oturan Müslim ve gayrimüslimler arasında bazen anlaşmazlıklarda çıkabilmekteydi. Muhtemelen anlaşamayan taraftaki kişi evini satarak farklı bir ev arıyordu.⁸³⁰ Bu türden anlaşmazlıkların dinî nedenlerden mi, yoksa sosyolojik nedenlerden mi, kaynaklandığına dair kayıtlarda bilgi mevcut değildir. Fakat diğer şehirlerdeki gayrimüslimlerin durumunu araştıran araştırmacılar Osmanlı Devleti'ndeki dinî gruplar arasında mahkemeye intikal eden sorunların genellikle sosyolojik nedenlerden kaynaklandığı sonucuna varmışlardır.⁸³¹

Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında borç alıp-vermeden kaynaklanan münasebetlerde gerçekleşmiştir. Gayrimüslimler bizzat Müslüman şahıslardan borç aldıkları⁸³² gibi onlara borç da vermişlerdir.⁸³³ Gayrimüslimler şahsi olarak borç alıp- vermelerinin yanında Müslümanlara ait vakıflardan da borç almışlardır.⁸³⁴ Ayrıca borç karşılığında bazen çeşitli eşyalarını da Müslüman kişilere rehin vermişlerdir.⁸³⁵ 1640-1648 tarihleri arasında Müslüman ve gayrimüslimler arasında gerçekleşen borç akitlerinde genellikle Müslümanların gayrimüslimlere borç verdiği görülmektedir.

Müslümanlarla gayrimüslimlerin münasebet içinde buldukları bir diğer hukukî münasebet de vekâlet konusudur. Sosyal yaşam içerisinde Müslümanlar, kadı mahkemesindeki davalarda kendilerini temsil etmeleri üzerine kendi aralarından birini vekil tayin etmelerinin yanında gayrimüslim olan kişilere de vekâlet vermişlerdir.⁸³⁶ Bu

⁸²⁹ Mehmet Karataş, "Mahkeme Kayıtlarına Göre XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Diyarbakir'de Gayrimüslimler" *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (42), 2012, 411.

⁸³⁰ RŞS, nr.1586, 60a-4 numaralı kayda göre Benados adlı karye'de oturan Mehmed Çelebi adlı Müslüman, Benados adlı karye'de bulunan ve bir tarafı Yorgi adlı zımmi'nin eviyle komşu bir tarafı Viryoni adlı zımmi'nin eviyle komşu ve iki tarafı ana yola bakan bir bab tahtanı ve 1 bab fevkani evini Destiyoni adlı Nasranî kadına satmıştır. Kayıtta görüldüğü üzere Müslümanların evleri hem gayrimüslimlerin yerleşim yerlerinde hem de gayrimüslimlerle yan yana olabilmekteydi. Fakat bu tür yerleşim yerinde evi olan Müslüman kişiler buralarda rahat edememiş olmalıydı ki evini başka bir gayrimüslime satmıştı. RŞS, nr.1586, 60b-3 ve RŞS, nr.1586, 60a-3 numaralı kayıtlarda gayrimüslimlerle evi yan yana olan Müslümanların evlerini başka gayrimüslimlere satmalarına dairdir.

⁸³¹ Akbulut, *Trabzon'da Gayrimüslimler*, 123.

⁸³² RŞS, nr.1586, 60a-4 numaralı kayda göre çoban Mihâl adlı zımmi iki Müslüman kardeşten aldığı 1.000 akçelik borcuna karşılık 63 koyunundan 7'sini onlara vermiştir.

⁸³³ RŞS, nr.1587, 5b-1 numaralı kayda göre Polhino ve Yorgaki adlı zımmiler Mehmed adlı Müslüman'a 1.500 akçe borç vermişlerdir. Daha sonra verdikleri borcu Mehmed'ten almışlardır.

⁸³⁴ RŞS, nr.1588, 5a-3 numaralı kayda göre Hacı Ali Vakfının mütevellisi olan Sinan Reis adlı Müslüman Mumcu tafesinden 5 zımmi'ye verdiği 5.000 akçelik borcunu almıştır.

⁸³⁵ RŞS, nr.1592, 5a-2 numaralı kayda göre Bağdesar v. Yanos adlı Ermeni aldığı 45.000 akçelik borca karşılık ...? adlı eşyasını Yusuf adlı Müslüman'a rehin vermiştir.

⁸³⁶ Karataş, "Diyarbakir'de Gayrimüslimler", 413.

durum Rodosçuk'ta görülmesi de Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimler Müslümanların aksine kendi dindaşlarının yanında⁸³⁷ Müslüman kişilere de vekâlet vermişlerdir.⁸³⁸ Fakat şer'iyye kayıtlarında görüldüğü üzere gayrimüslimler genellikle kendi dindaşlarına vekâlet vermişlerdir.

Gayrimüslimler ile Müslümanlar arasında ceza hukukuna giren cinayet ve hırsızlık gibi sorunlar da yaşanmıştır. Mesela Abdulkerim adlı Müslüman ve karısı Hatice ineklerini çalan Malkoç adlı Ermeni'den şikâyetçi olarak kara küçük bir ineğe sahip olduklarını ve bunu Zeruni ve Kara Viryoni adlı zımmilerinde bildiğini belirtmişlerdir. Neticede çalınan ineğe karşılık Abdulkerim ve Hatice çifti ile Malkoç arasında 200 akçeye sulh yapılmıştır.⁸³⁹ Bir başka sorunda ise Işıklar ve Yeni köy adlı karyede oturan Yorgi, Yani, Atnaş, Dimitri ve Andon adlı zımmiler, Rodosçuk'a bağlı Dere köy adlı yerleşim yerinde oturan Hacı Mehmed adlı Müslüman'ın evini basıp evde bulunan Müslüman cariyeyi katletmişlerdir. Mahkemede katillere cinayet sorulunca cariyeyi boğazından boğarak öldürdüklerini itiraf etmişlerdir. Bunun üzerine katiller kaleye hapsedilmek üzere götürülmüşlerdir.⁸⁴⁰ Kayıtlarda da görüldüğü üzere gayrimüslimlerle Müslümanlar arasında bazen böyle tatsız hadiseler yaşanmıştır. Yaşanan tatsız hadiseler ya iki tarafın aralarında anlaşmasıyla tatlıya bağlanmış ya da suçlunun cezalandırılmasıyla sonuçlanmıştır. Ayrıca ilk kayıttaki Abdulkerim ve Hatice'nin ineklerinin çalındığını ispat etmek için ineğin kendilerine ait olduğunu bilen Zeruni ve Kara Viryoni'den bahsetmeleri Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki davalarda başka gayrimüslimlerin Müslümanlar lehine tanık gösterilebildiğine delildir.

Sonuçta Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimler kadı mahkemesinde kendi dindaşlarıyla daha yoğun ve çeşitli hukukî münasebetlerde bulunmuş olsalar da Müslümanlar ile de çok sayıda ticaret, borç ve ceza hukuku konusunda münasebette bulunmuşlardır. Gayrimüslimlerin özellikle Müslümanlarla mülk ticareti yapmaları ve borç almaları Rodosçuk'ta yaşayan dinî gruplar arasında bir komşuluk ve güven

⁸³⁷ RŞS, nr.1586, 28a-5 numaralı kayda göre Eskerpiniye b. Tuma adlı zımmi kadının mahkeme de vekili olan Arakir v. Atnaş adlı zımmi, Eskerpiniye ait olan 1 bab tahtani evi Tanaş v. Nikola adlı zımmiye 2.000 akçeye satmıştır.

⁸³⁸ RŞS, nr.1586, 28a-5 numaralı kayda göre Papa Grigor adlı Ermeni'nin vekili olan Mehmed adlı Müslüman Papa Grigor'a ait olan 1 dönüm bağı Hüseyin Çelebi adlı Müslüman'a 2.000 akçeye satmıştır.

⁸³⁹ RŞS, nr.1590, 59a-4.

⁸⁴⁰ RŞS, nr.1591, 47b-3.

ilişkisinin olduğunu ortaya koymaktadır. Fakat bazen Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında yaşanan hırsızlık, tarla sınırı anlaşmazlığı ve cinayet gibi hadiseler onlar arasındaki komşuluk ilişkilerini ve güveni zedelemiş olsa da bu durum genel mahiyette tezahür etmemiştir. Çünkü 1640-1648 tarihleri arasında aralarındaki iyi münasebetlerin aralarındaki sorunlara göre daha çok olması bunu ispatlamaktadır. Gayrimüslimler ile Müslümanlar arasındaki iyi münasebetlerin çokluğu ve Müslüman vakıfların gayrimüslimlere maddi konularda çeşitli imkânlar sağlaması .muhtemelen gayrimüslimlerin bazılarının İslamiyet’i seçmesinde önemli rol oynamıştır.⁸⁴¹

4.4. İHTİDA (DİN DEĞİŞTİRME)

Osmanlı coğrafyasında gayrimüslim halk dininde, dilinde, geleneklerinde özgür bırakılmış ve bunların Müslümanlaştırılması veya Türkleştirilmesi yoluna gidilmemiştir⁸⁴². Aksine Osmanlı Devleti fethettiği bölgelerde adil bir sistem kurmuş ve diğer dinlere mensup olan insanları ötekileştirmemiştir. Onlar ile komşuluk ilişkileri kurmuş, ticaret yapmış, borç alıp vermiş ve bazen de sevinç ve hüznlerini paylaşmıştır. Bunun sonucunda da gayrimüslim halktan bazıları gönüllü olarak İslam dinine geçmişler⁸⁴³ ve İslamiyet’i din olarak benimsediklerini şer’iyye sicillerine kayıt ettirmişlerdir. Çünkü şer’iyye sicillerinde bu din değiştirme işlemi ihtida diye kaydedilmiştir. Arapça bir kelime olan ihtida “*gerçeğe ulaşmak ve doğru yolu bulmak*” manalarına gelmesinin yanında şer’iyye kayıtlarında genel olarak başka dinlere mensup insanların İslamiyet’i benimsemesi anlamında kullanılmaktadır. İhtida eden yani İslamiyet’i seçen kişiye ise muhtedi⁸⁴⁴ ve İslamiyet’i bırakıp başka bir dine geçenlere de mürted denilmekteydi.⁸⁴⁵

⁸⁴¹ Ümit Kılıç, “Türk- İslam Medeniyetinde Şehir” *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, 6 (34), 2015, 103.

⁸⁴² Osmanlı Devleti zorunlu İslamlaştırma ve Türkleştirmeyi sadece devşirme yöntemiyle Devlet için yetiştirdiği gayrimüslim çocuklarına uygulamıştır. Detaylı bilgi için bk. Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 199.

⁸⁴³ Üner, “Klasik Osmanlı Döneminde Urfa’da Müslim-Gayrimüslim İlişkilerinin Sosyal Hayata Yansımaları”, 555.; Çiçek, “Trabzon’da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri”, 235.; Karataş, *Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı-Bursa Örneği*, 160-161.

⁸⁴⁴ Ali Köse, “İhtida”, *DİA*, 21, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, 554.

⁸⁴⁵ Kamil Çolak, “İstanbul’da İhtida Hareketleri (XVI. Yüzyıl)”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999. IV, 495.

İhtidalar şer'iyeye sicillerinin genellikle ilk sayfasına⁸⁴⁶ kaydedilmekle beraber borç ve ticaret gibi diğer dava kayıtlarında da geçmektedir.⁸⁴⁷ Fakat şer'iyeye sicilleri şehirlerde gerçekleşen ihtidaları tam olarak vermemektedir.⁸⁴⁸ Çünkü kişi sadece kelime-i şهادet getirerek Müslüman olabilmekteydi.⁸⁴⁹ İslam hukukuna göre zimmiler kendi inandıkları dinleri yaşama hakkına sahiplerdi, fakat Müslüman oldukları takdirde eski dinlerine geri dönemezlerdi. Bunun yanında zimmilerin mensup oldukları mezhepleri bırakarak başka mezheplere geçmesi için yapılan her türlü çalışma da yasaklanmıştı.⁸⁵⁰

Şer'iyeye kayıtlarına göre 1640-1648 yıllarında Rodosçuk şehrinde gayrimüslim iken din değiştiren ve Müslüman olan kişilerin sayısı toplamda 44 kişidir. İhtida eden 44 gayrimüslimden herhangi birinin zorla Müslümanlaştırıldığına dair bir kayda rastlanılmamıştır. Bu yüzden Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimlerin gönüllü olarak İslamiyet'i kabul ettikleri söylenebilir. Çünkü bizzat kendilerinin kadı mahkemesine gelip kelime-i şهادet getirmeleri bunu göstermektedir. Gönüllü olarak İslam dinini kabul eden gayrimüslimlere ise Osmanlı Devleti ve Müslüman halk yardım ederek onları eski dindaşlarının aşağılama ve kınamalarından kurtarmaya çalışmışlardır.⁸⁵¹ Buna rağmen gayrimüslimlerin içki içmeyi bırakamama, yeni ibadet şekli olan namazı sürekli yapamama ve eski dindaşları arasında itibarını kaybetme gibi psikolojik problemleri devam etmiştir.⁸⁵² Gayrimüslimlerin gönüllü olarak İslamiyet'i seçmesinde ise eski din adamlarının olumsuz davranışları, seçilen dindeki kişilerin olumlu davranışları, günahkârlık hissiyatı, sosyo-kültürel ilişkiler ve seçilen dindeki dinî telkinler önemli rol oynamıştır.⁸⁵³

⁸⁴⁶ 1640-1648 tarihlerinde sadece RŞS, nr.1591, 100a-4, 100a-5 numaralı ihtida kayıtları şer'iyeye sicilinin son sayfalarına kaydedilmiştir.

⁸⁴⁷ Kenan İnan, "Trabzon'da İhtida Olayları (1648-1656)," *Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı: 6-8 Kasım 1998-Trabzon: Bildiriler (ss.245-252)*, Trabzon Belediyesi Yay., Trabzon 1999, 246.

⁸⁴⁸ Hava Selçuk, "Şer'iyeye Sicillerine Göre Kayseri'de İhtida Hareketleri (1645-1665)", *Dini araştırmalar Dergisi*, 5 (13), 2002, 166.

⁸⁴⁹ Kekeçoğlu, *Kayseri'de Gayrimüslimler (1800-1850)*, 120.

⁸⁵⁰ Bozkurt, *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*, 21.

⁸⁵¹ Karataş, "Bursa'nın Sosyo-Ekonomik Hayatında Ermeniler", 374.; Karataş, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı-Bursa Örneği*, 164-168.

⁸⁵² Sert, "Quarters, Communities and Converts (Rodosçuk, 1546-1553)", 380-381.

⁸⁵³ Cengiz Kartın, "Türk Ermeni İlişkilerindeki Hoşgörü İklimi Çerçevesinde İhtida Hareketleri", *Metin Hülâgü-Gülbadî Alan-Süleyman Demirci-Şakir Batmaz (Haz.), Hoşgörü Toplumunda Ermeniler I, Erciyes Üniversitesi I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu: Osmanlı Toplumunda Birlikte*

Rodosçuk'ta tutulan şer'iyye sicil kayıtlarında ihtida davaları din değiştiren kişinin adının verilmesiyle başlayıp Müslüman olmayı düşünen gayrimüslimin mahkemede kelime-i şehadet getirerek Müslüman olmasıyla devam ediyordu. Daha sonra İslamiyet'i seçen gayrimüslime Müslümanların kullandığı isim verilip ihtidanın ne zaman gerçekleştiğine dair tarih atılıyordu. İhtidanın gerçekleştiğine dair mahkemede bulunan Müslümanların şahit olmasıyla da ihtida davası kaydı sonlandırılıyordu.⁸⁵⁴ Arapça olarak tutulan Rodosçuk'taki ihtida kayıtlarında İslamiyet'i seçen gayrimüslimlerin ikamet ettikleri yerleşim yerleri ve etnik unsurlarına dair bir bilgi verilmemiştir. Bu yüzden şer'iyye sicillerindeki ihtida kayıtlarında gayrimüslimlerin yerleşim yerleri ve etnik unsurları tespit edilememiştir.⁸⁵⁵ Fakat buna rağmen Rum⁸⁵⁶ ve Ermenilerin⁸⁵⁷ yaygın olarak kullandığı isimlerden hem Rum hem de Ermeniler gibi etnik unsurların İslamiyet'i seçtikleri söylenebilir. Bunun yanında Yahudilerin yaygın olarak kullandığı Musa, Yasef ve Haim gibi isimlere ihtida kayıtlarında rastlanılmaması Yahudilerin 1640-1648 yılları arasında Müslümanlaşmaya yönelik bir eğilimlerinin olmadığını gösterebilir.

1640-1648 tarihleri arasında Rodosçuk'ta yaklaşık 6.048 gayrimüslim yaşamaktaydı.⁸⁵⁸ Bunların 44 tanesi İslamiyet'i seçmiştir. Bu da Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimlerin yaklaşık %1'nin Müslüman olduğunu göstermektedir. İslamlaşmanın sekiz yıllık bir süreçte bu kadar az olması Osmanlı Devleti'nin Rodosçuk'taki gayrimüslimlere karşı zorunlu Müslümanlaştırma ve Türkleştirme yapmadıklarını kanıtlamaktadır.

Rodosçuk'ta Müslüman olan bütün gayrimüslimler eski isimlerini bırakarak Müslüman isimleri almışlardır. Hz. Peygamberin hadislerinde de geçmesi itibariyle İslam inancına göre "İslami bir isim alma" Müslümanların önemli vazifelerinden

Yaşama Sanatı: Türk Ermeni İlişkileri Örneği:- Bildiriler: (ss. 523-532), Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 2007, 524-525.; Köse, "İhtida", 554.

⁸⁵⁴ RŞS, nr.1586, 1a-2, 1a-4.

⁸⁵⁵ Sadece RŞS, nr.1590, 3a-4 numaralı kayıta Rum asıllı bir gayrimüslimin Müslüman olduğundan bahsedilir.

⁸⁵⁶ RŞS, nr.1589, 1a-2 numaralı kayda göre Yorgi adlı gayrimüslim İslamiyet'i seçerek Bayram ismini almıştı. Kayıta geçen Yorgi ismini Rodosçuk'ta genellikle Rumlar kullanmaktaydılar.

⁸⁵⁷ RŞS, nr.1587, 1b-2 numaralı kayda göre Sağar v. Murad adlı gayrimüslim İslamiyet'i seçerek Ahmet ismini almıştı. Kayıta geçen Sağar veya babasının ismi Murad'ı Rodosçuk'ta genellikle Ermeniler kullanmaktaydılar.

⁸⁵⁸ RŞS, nr.1589, 68-69.; RŞS, nr.1590, 89b-1.

sayılmıştır. Müslümanların kıymet verdiği bu vazifeye din değiştirerek İslamiyet’i seçen gayrimüslimlerin de riayet ettiği görülmektedir.⁸⁵⁹ Ayrıca İslamiyet’i seçen bir gayrimüslimin babasının ismi de din değiştirmese de genellikle Allah’ın kulu manasında Abdullah diye kayıtlara kaydedilmiştir.⁸⁶⁰

Tablo 4.11. Muhtedilerin En Yaygın Kullandığı İslami İsimler (1640-1648)

Sayı	Aldıkları İsimler	Toplam Kişi	%
1	Mehmed	10	%24
2	Bayram	6	%14
3	Ahmet	4	%9
4	Hasan	3	%7
5	Ali	3	%7
6	Ayşe	3	%7
7	Mustafa	2	%5
8	Şaban	2	%5
9	Recep	2	%5
10	Fatma	1	%2
11	İslam	1	%2
12	Muharrem	1	%2
13	Hüseyin	1	%2
14	Safiye	1	%2
15	Saliha	1	%2
16	Sefer	1	%2
17	İsmi Belirtilmeyen	2	%5
	Toplam	44	%100

Yukarıdaki tabloda verilen muhtedilerin almış oldukları isimler Türkçe kökenli olan Bayram ismi dışında genellikle Arapça kökenli İslami isimlerdir. Diğer taraftan muhtediler tarafından alınan İslami isimlerin hepsi tek kelimelik isimlerden meydana gelmiştir. Ayrıca muhtedilerin almış oldukları isimlerin genellikle Hz. Peygamberin ismi, eşlerinin ismi, kızlarının ismi, torunlarının ismi, ashabının ismi ve İslam’ın kutsal ay ve günlerinin ismi olduğu görülmektedir.⁸⁶¹

Yine tablodan İslamiyet’i seçen gayrimüslimlerin cinsiyetlerine göre sayı ve oranlarını tespit etmekte mümkündür. Şöyle ki; İslamiyet’i seçen 44 muhtedinin 37’si

⁸⁵⁹ Ali Açık, “Şer’iyye Sicillerine Göre Tokat’ta İhtida Hareketleri (1772-1897)”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 23, 2004, 180.

⁸⁶⁰ RŞS, nr.1587, 2a-3.

⁸⁶¹ Muhtedilerin almış oldukları isimlerin köken ve yapı bakımından Tokat’takiler ile hemen hemen aynı olduğuna dair karşılaştırma yapmak için bk. Açık, “Tokat’ta İhtida Hareketleri (1772-1897)”, 181-182.

(%84) erkek 6'sı (%14) kadın ve 1'inin (%2) ise ismi okunamamıştır. Muhtedi erkekler en çok %24'lük bir oranla Mehmed ismini alırken muhtedi kadınlar en çok %7'lik oranla Hz. Peygamberin eşinin adı olan Ayşe ismini almışlardır. Ayrıca erkekler Mehmed isminden sonra sırasıyla Bayram, Ahmet, Hasan ve Ali gibi isimleri yaygın olarak kullanırlarken kadınlar ise Ayşe isminden sonra en yaygın olarak Fatma, Safiye ve Saliha isimlerini kullanmışlardır.

Osmanlı coğrafyasının bazı yerlerinde ihtidalar evlilik münasebetiyle gerçekleşmiş⁸⁶² olsa da Rodosçuk'ta bu türden bir ihtidaya rastlanmamıştır. Fakat gayrimüslim babanın İslamiyet'i seçmesinden dolayı çocuğunun da Müslüman olduğu ve her ikisinin isminin değişerek Müslüman ismini almalarından bahseden kayıt ihtidanın aile üzerindeki etkisini göstermektedir.⁸⁶³ Ayrıca ailenin bir ferdi sayılan kölelerin de İslam'ı seçtiği Rodosçuk şer'iyye kayıtlarında görülmektedir. Kayıtlarda İslamiyet'i seçen kişinin köle olduğunu belirten bir nitelendirme olmamasına rağmen Müslüman olmak için kadı mahkemesine gelen kişiler baba isminin Abdullah olması onların köle olduklarını göstermektedir. Bu durum baba adları Abdullah olan herkesin köle veya muhtedi olduğunu göstermez.⁸⁶⁴ Rodosçuk'taki şer'iyye kayıtlarında kendi adları Müslüman olmakla beraber baba adları Abdullah olan iki kişinin İslamiyet'i seçtikleri ve Müslüman isimlerini kullanmaya devam ettikleri görülmektedir.⁸⁶⁵ Eğer bu kayıttaki kişiler gerçekten köle iseler Rodosçuk'taki ihtidaların 42'si (%95) hür gayrimüslimler arasında gerçekleşmişken 2'si (%5) gayrimüslim köleler arasında gerçekleşmiştir denilebilir. Diğer 42 muhtedinin baba isimlerinin gayrimüslim ismi olması da bu iddiayı güçlendirmektedir.

Sonuçta Rodosçuk'ta 1640-1648 tarihleri arasında kadı mahkemesine gelen gayrimüslim erkek, kadın ve köleler gönüllü olarak İslamiyet seçmiş ve seçtikleri yeni dine uygun çeşitli isimler almışlardır.

⁸⁶² Kartın, "Türk Ermeni İlişkilerindeki Hoşgörü İklimi Çerçevesinde İhtida Hareketleri", 527.

⁸⁶³ RŞS, nr.1590, 3a-4 numaralı kayda göre Rum asıllı gayrimüslim Müslüman olup Ali ismini almış oğluna da Ahmet ismini vermiştir.; İslam hukukuna göre kayıttaki çocuk ihtida etmiş sayılmazdı çünkü küçük çocukların dinî inancı ailesine bağlıydı. *Bk. Kekeçoğlu, Kayseri'de Gayrimüslimler (1800-1850)*, 123.

⁸⁶⁴ Selçuk, "Kayseri'de İhtida Hareketleri (1645-1665)", 171-172.

⁸⁶⁵ RŞS, nr.1590, 2a-6 numaralı kayda göre Şaban b. Abdullah adlı kimse mahkemede kelime-i şهادet getirerek Müslüman olmuş ve Şaban ismini kullanmaya devam etmiştir.; RŞS, nr.1590, 2a-8 numaralı kayda göre ise Bayram b. Abdullah adlı kimse mahkemede kelime-i şهادet getirerek Müslüman olmuş ve Bayram ismini kullanmaya devam etmiştir.

SONUÇ

1640-1648 tarihleri arasında Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimlerin sosyal, kültürel, iktisadî, dinî ve hukukî yaşamlarının ele alındığı bu çalışmada şer'iyye sicilleri başta olmak üzere arşive dayalı araştırmalar, seyahatnameler ve ana kaynak mahiyetindeki kronikler kullanılmıştır. İlkçağlardan beri insanların yaşadığı tespit edilen Rodosçuk şehrine Traklar, Antik Yunanlar, Persler, Romalılar, Venedikliler ve Bizanslılar hâkim olmuşlardır. Rodosçuk şehrinin ilk defa İslam toprağı olması ise Emeviler döneminde gerçekleşmiştir. Fakat Bizanslılar şehri Emevilerden kısa bir sürede geri almıştır. Rodosçuk 1357'lerde Bizans toprağıyken Osmanlı Devleti'nin Rumeli'deki futuhatı sırasında Şehzade I. Murad döneminde fethedilerek tekrar İslam toprağı haline getirilmiştir. Rodosçuk'un tarih boyunca çeşitli millet ve devletlerin hâkimiyet mücadelesine sahne olması şehrin askerî ve iktisadî olarak stratejik bir konumda bulunduğunu göstermektedir.

Bizans döneminde İstanbul'un iaşesini sağlayan ve Rumların yoğun olarak yaşadığı Rodosçuk'un, Osmanlılar tarafından fethedilmesiyle şehir sosyal, kültürül, iktisadî, idarî ve dinî olarak çeşitli değişiklikler yaşamıştır. Osmanlı Devleti şehri fethettikten sonra camiler, vakıflar ve hanlar gibi çeşitli binalar inşa etmiştir. Bu yapılar şehrin sosyal, kültürel, dinî ve iktisadî çevresini değiştirmiştir. Bizans döneminde İstanbul'un iaşesini sağlayan Rodosçuk şehri Osmanlı Devleti döneminde bu özelliğini koruyup geliştirmekle beraber Türklerin, Yahudilerin ve Ermenilerin iskân edildiği bir yerleşim yeri haline gelmiştir.

Bu çalışmada zımmet sözleşmesi yaparak Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimlerin şer'iyye sicillerine dayanarak 1640-1648 tarihleri arasındaki sosyal, kültürel, iktisadî, dinî ve hukukî yaşamları incelenmiştir. Fakat asıl konuya geçmeden önce giriş bölümünde konu ile bağlantı kurulması açısından İslam hukukunda gayrimüslimler, Osmanlı hukukunda gayrimüslimler ve Rodosçuk şehrinin tarihi ele alınmıştır.

Birinci bölümde şehirde yaşayan gayrimüslimlerin etnik unsurları, nüfusları ve yaşadıkları yerleşim yerleri hakkında bilgi verilmiştir. Şer'iyye sicillerindeki kayıtlardan anlaşılmıştır ki 1640-1648 tarihleri arasında Rodosçuk'ta Rum, Ermeni, Yahudi ve Karamanlı Rumlar gibi çeşitli gayrimüslim topluluklar yaşamıştır.

Rodosçuk'ta yaşayan gayrimüslimlerin nüfusları da tespit edilmiştir. Ortaya koyulan nüfus verileri 1640-1648'lerde Rodosçuk'taki baskın nüfusun Müslümanlara ait olduğu XV ve XVI. yüzyılda şehrin en kalabalık grubu olan Rumların ise bu dönemde nüfus olarak üçüncü sıraya gerilediğini göstermiştir. Yine Celalî eşkiyalarının olduğu XVI. yüzyılın sonları ile XVII. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'nun muhtelif yerlerinden kaçarak Rodosçuk'a gelen Ermeni ve Karamanlı Rumların şehrin ikinci büyük nüfusunu oluşturdukları da tespit edilmiştir. Sultan II. Bayezid döneminde İspanya'daki katliamdan kaçarak Rodosçuk'a yerleştirilen Yahudilerin ise nüfusu XV-XVII. yüzyıllar arasında çok az arttığı sonucuna varılmıştır. Çeşitli olaylar sonucu Rodosçuk'ta yerleşen gayrimüslim toplulukların genellikle dinî liderleri veya etnik adlarıyla anılan mahallelerde yerleştikleri anlaşılmıştır. Bunun yanında Rum, Ermeni, Yahudi ve hatta Müslümanların birarada yaşadığı karma olarak adlandırılan mahallelerde tespit edilmiştir.

Sosyal yaşamın anlatıldığı ikinci bölümde gayrimüslimlerin yaşamış oldukları evlere, kullandıkları ev eşyalarına, üstlerindeki giyim-kuşama, ailelerine ve sosyal düzeni bozucu davranışlarına değinilmiş ve şu sonuca varılmıştır. Rodosçuk'taki gayrimüslimlerin oturdukları evler; kat sayısı, yapıldığı malzeme ve bulunduğu mahalle gibi çeşitli özelliklere göre fiyatlandırılmıştır. Evlerinde yemek, içmek, dinlenmek, korunmak gibi günlük ihtiyaçlarını karşılayacak ev eşyalarına yer verdikleri görülmüştür. Tereke kayıtlarından hareketle gayrimüslimlerle Müslümanların aynı renkte bazı elbise ve ayakkabıları giydiği tespit edilmiştir. Rodosçuk'ta yaşayan Rum, Ermeni ve Yahudilerin üzerindeki giysilerin zımmi hukukundan dolayı değilde zenginliklerinden dolayı farklılaştığı görülmüştür. Rodosçuk'ta aileyi oluşturan kadın, çocuk, vasi ve kölelerin çeşitli nedenlerden dolayı şer'iyye mahkemesine çıktıkları ve gayrimüslimlere verilen evlenme, boşanma, mehir ve nafaka gibi çeşitli haklardan da faydalandıkları tespit edilmiştir. Ayrıca gayrimüslimlerin eşkıyalık, darp, cinayet, içki içme ve hırsızlık gibi davranışlarıyla da toplumun düzenini bozdukları sonucuna varılmıştır.

İktisadî yaşamın anlatıldığı üçüncü bölümde gayrimüslimlerin Rodosçuk'taki ticari faaliyetleri, meslekleri, servetleri, borç meseleleri, mülk alım-satımları ve Müslüman vakıflarıyla iktisadî münasebetlerine değinilmiştir. Bu bölümde gayrimüslimlerin şehir içi ve dışında ticari faaliyetlerde buldukları ve bunu yapmak

için bazen ürün üzerinde ortaklık bile kurdukları tespit edilmiştir. Yine Rodosçuk'ta gayrimüslimlerin 42 ayrı meslek dalında faaliyette bulunduğu da görülmüştür. Terekelerinden hareketle gayrimüslimlerin az, orta ve yüksek miktarlarda servetlere sahip oldukları belirlenmiş fakat gayrimüslimlerin kiradan ziyade yoğun bir şekilde mülk alım-satımı yapmalarından dolayı çoğunun iktisadî olarak kötü durumda olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca gayrimüslimlerin genellikle Müslümanların şahsından ve Müslümanların vakıflarından borç almasından dolayı onların iktisadi olarak Müslümanlardan geri durumda olduğu sonucuna varılmıştır.

Dinî ve Hukukî yaşamın anlatıldığı dördüncü bölümde ise gayrimüslimlerin dinî inanç, din adamları, mabetleri, teşkilatlanmaları, Müslümanlar ile ilişkileri ve İslamiyeti seçmeleri ele alınmıştır. Bu konuya dair incelenen şer'iyeye kayıtlarına dayanarak Rodosçuk'taki gayrimüslimlerin dinî inançlarının Hristiyanlık ya da Musevilik olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında Rodosçuk'taki gayrimüslimlerin mensup olduğu mezheplerde belirlenmiştir. Mesela Hristiyanlık inancına sahip Rumlar Ortodoks, Ermeniler ise Gregoryen mezhebine mensuptular. Yahudiler ise Rabbani adlı mezheptendiler. 1640-1648 tarihleri arasında Rodosçuk'taki Hristiyanların papaz ve piskopos gibi din adamları olduğu tespit edilmişken Yahudilerin din adamlarının varlığı tespit edilememiştir. Yine XVII. yüzyılın ilk yarısında Hristiyanların ibadet yeri olan kiliselerin varlığı ortaya çıkarılmışken Yahudilerin ibadet yeri olan havraların varlığı ortaya çıkarılamamıştır. İncelenen dönemin şer'iyeye kayıtlarında gayrimüslimlerin kendi dindaşlarının yanında Müslümanlarla da çeşitli sosyal, iktisadî ve hukukî münasebetler kurdukları tespit edilmiştir. Kurdukları münasebetler neticesinde bazı gayrimüslimlerin İslamiyeti seçerek Müslüman oldukları sonucuna varılmıştır.

Gayrimüslimlerin sosyal, kültürel, iktisadî, dinî ve hukukî hak ve hürriyetlerine dayanarak kendi dinî mahkemeleri yanında kadı mahkemelerini de yoğun bir şekilde kullanıp haklarını aramalarından hareketle Rodosçuk'ta gayrimüslimlere uygulanan zımî hukukunun kısıtlayıcı değilde onların hak ve hürriyetlerine müsaade edici tarzda olduğunu göstermiştir.

KAYNAKÇA

A-Arşiv Kaynakları

Rodosçuk Şer'iyye Sicilleri (RŞS.)

1586. H. 1049/ M. 1639-1640

1587. H. 1050/ M. 1640-1641

1588. H. 1051-1052 / M. 1641-1642.

1589. H. 1052-1053 / M. 1642-1643.

1590. H. 1053-1054 / M. 1643-1644.

1591. H. 1054-1056 / M. 1644-1646.

1592. H. 1057-1058 / M. 1647-1648.

B-Kaynak Eserler ve Yayınlanmış Belgeler

Andreasyan, Hrand D., “Celalilerden Kaçan Anadolu Halkının Geri Gönderilmesi” , *İsmail Hakkı Uzunçarşılıya Armağan* (ss. 45-53), TTK Yay., Ankara 1976.

Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512), (haz. Necdet Öztürk), Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul 2010.

Aşıkpaşazâde Tarihi –Osmanlı Tarihi (1285-1502)- (1. Baskı), haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2013.

Belgelerle Osmanlı Döneminde Tekirdağ, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., İstanbul 2014.

Bostancı, Necla, *1596 Numaralı Rodosçuk (Tekfurdağı) Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2010.

Cengiz, Emine, *1751 No'lu Rodosçuk (Tekirdağ) Şeriye Sicili Transkripsiyon ve Tahlili*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2008.

- Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, haz. Aydın Sami Güneyçal, 25. Baskı, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara 2008.
- Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme I.-VI*, İndeksli Tıpkıbasım, haz. Seyit Ali Kahraman, TTK, Ankara 2013.
- Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi I-VI*, I/2. Kitap, haz. Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013.
- İbicioğlu, Şeyda, *1572 No'lu Tekirdağ (Rodosçuk) Şer'iyye sicili Transkripsiyonu ve Tahlili*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016.
- İslami, Agron, *1579 Numaralı Rodosçuk (Tekfurdağı) Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2010.
- Katip Çelebi, *Cihannüma I-II*, (ed. Said Öztürk), Mahya yay., İstanbul 2013.
- Kaytaç, Fatma, *88 No'lu Mühimme Defteri (Transkripsiyon ve Özet)*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul 2006.
- Kelemen Mikes, *Türkiye Mektupları*, (çev. Sadrettin Karatay), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- Koçu, Reşat Ekrem, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Sümerbank Kültür Yay., Ankara 1969, 82.
- Kur'an-ı Kerim Meali, Diyanet İşleri Başkanlığı (<http://kuran.diyamet.gov.tr/mushaf>).
- Mevlânâ Mehmed Neşri, *Cihânnümâ –Osmanlı Tarihi (1288-1485)-*, haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2013.
- Mikhael Doukas, *Tarih Anadolu ve Rumeli: 1326-1462*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.
- Oruç Beğ Tarihi –Osmanlı Tarihi (1288-1502)-*, haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2014.
- Polonyalı Simeon, *Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi* (1. Baskı), (çev. Hrand Der Andreasyan), Everest Yayınları, İstanbul 2013.

Serez, Mehmet, *Osmanlı Döneminde Tekfurdağ (Tekirdağ) Salnameleri (Yıllıkları)*, Tekirdağ Valiliği Yay., Tekirdağ 2006.

Serez, Mehmet, *Tekirdağ ve Çevresi Vakfiyeleri*, Tekirdağ Valiliği Yay., Tekirdağ 1993.

Stefan Gerlach, *Türkiye Günlüğü 1577-1578 I-II*, (ed. Kemal Beydilli, Çev. Türkis Noyan), Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.

91 Numaralı Mühimme Defteri –özet, çeviri yazı, tıpkıbasım-, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., İstanbul 2015.

Tudela'lı Benjamin -Ratisbon'lu Petachia, *Ortaçağ'da İki Yahudi Seyyahın İslam Dünyası Gözlemleri*, (London 1907), (çev. Nuh Aslantaş), M.Ü İlahiyat Fakültesi Yay., İstanbul-2009.

Ünal, Mehmet Ali, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, 1. Baskı, Paradigma Yayınları, İstanbul 2011.

C- Araştırma ve İnceleme Eserleri

Açık, Turan–Tuluk, Ömer İskender, “Osmanlı Mimarlığının Metinsel Dili: Mimarlık Tarihi Yazınında Şer’iyye Sicillerinin Yeri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7 (13), 2009, 461-473.

Açıkel, Ali, “Şer’iyye Sicillerine Göre Tokat’ta İhtida Hareketleri (1772-1897)”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 23, 2004, 171-193.

Açıkel, Ali, “Tokat’ta Hukuk Alanında Türk-Ermeni İlişkileri (1770-1810)” , Metin Hülagü-Gülbadî Alan-Süleyman Demirci-Şakir Batmaz (Haz.), *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler I, Erciyes Üniversitesi I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu: Osmanlı Toplumunda Birlikte Yaşama Sanatı: Türk Ermeni İlişkileri Örneği:- Bildiriler: (ss. I, 292-320)*, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 2007.

Adıyeke, A.Nükhet, “XII. Yüzyıl Girit (Resmo) Kadı Sicillerinde Zımmi Davaları” Kemal Çiçek (Ed.), *Pax Ottomana Studies In Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, (ss. 77-95), Yeni Türkiye Yay., Ankara 2001.

- Adıyeke, Nuri, “İslahat Fermanı Öncesinde Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet Sistemi ve Gayrimüslimlerin Yaşantılarına Dair”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, IV, 255-261.
- Ağar, Teoman, “La Furtuna -Hatıralarda Yaşayan Gidenler’”, Murat Yıldız (ed.), *Rodosto’dan Süleymanpaşa’ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015-Tekirdağ: Bildiriler* (ss.449-470), Kitabevi Yay., İstanbul 2016.
- Akbulut, Hülya, *Şer’iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Trabzon’da Gayrimüslimler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2007.
- Akın, Sevgi, *Osmanlı Klasik Döneminde Tekirdağ ve Keşan: 1456-1556*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu 2014.
- Aktan, Hamza, “İslam Aile Hukuku”, *Sosyo- Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I-III* (ss. II, 396-433), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara-1992, 397.
- Akyılmaz, Gül, “Osmanlı Devletinde Reaya Kavramı ve Devlet-Reaya İlişkileri”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, YTH, Ankara 1999, IV, 40-54.
- Akyüz, Jülide, “Osmanlı Kadınlarının Hukuksal Haklarını Kullanımı Hakkında Bazı Değerlendirmeler”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 6, 2007, 80.
- Altuğ, Uğur, “On Beşinci Yüzyılda Tekirdağ’da Osmanlı Düzeni-’”, Murat Yıldız (Ed.), *Rodosto’dan Süleymanpaşa’ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015-Tekirdağ: Bildiriler* (ss. 115-124), Kitabevi Yay., İstanbul 2016.
- Anzerlioğlu, Yonca, *Karamanlı Ortodoks Türkler*, Phoenix Yay., Ankara 2003.
- Apaydın, H. Yunus, “Kefalet”, *DİA*, 25, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, 168-177.

- Araz, Yahya , “-Ölmek İçin Çok Erken-! 17. ve 18. Yüzyılda Anadolu’da Kazaların Sebep Olduğu Çocuk Ölümleri ve Yaralanmaları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Tarih Dergisi*, 56 (2012/2), 2013, 25-54.
- Atar, Fahrettin, “Nikâh”, *DİA*, 33, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2007, 112-117.
- Ateş, Hacer, “Kuzey Marmara’da Bir Liman Kentinde Ticaret: XVI. Yüzyılda Tekirdağ- Rodosçuk Limanı”, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (6), 2013, 21-38.
- Ateş, Hacer, *Kuzey Marmara Sahilleri ve Ard Alanında Şehirleşmenin Tarihi Süreci: XVI.- XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009.
- Ateş, Hacer, “Tekirdağ”, *DİA*, 40, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, 359-362.
- Ateş, Hacer, “XV.-XVI. Yüzyılda Rodosçuk Çarşıları: Mekân Değerlendirmesi ve Şehirleşmeye Etkileri”, Murat Yıldız (ed.), *Rodosto’dan Süleymanpaşa’ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015- Tekirdağ: Bildirileri* (ss. 215-228), Kitabevi Yay., İstanbul 2016.
- Atik, Neşe, “Heraion Teikhos Antik Kenti 2000-2010 Yılı Kazı Çalışmaları”, AYTEKİN ERDEM-MURAT VELİOĞLU-FİKRET YIKILMAZ-KULOĞLU AKPINAR (ed.), *Tekirdağ Değerleri Sempozyumu: Bildiriler Kitabı* (ss. 1-5), Ege Basım, Tekirdağ 2010.
- Avcı, Casim, “Rum”, *DİA*, 35, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, 222-225.
- Avşın, Gülcan, *16. Asrın İlk Yarısında Anadolu Eyaleti’nde Gayrimüslimler (Tahrir Defterlerine Göre)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.
- Aydın, Mehmet Akif, “Mehir”, *DİA*, 28, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2003, 389-391.
- Aydın, M. Akif, “Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekamülü”, *Sosyo- Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I-III* (ss. II, 434-455), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara 1992.
- Aydın, M. Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yay., İstanbul 2009.
- Aydın, Yıldız, “Bir Yabancı Gözüyle Tekirdağ: Kelemen Mikes’in Türkiye Mektupları”, Murat Yıldız (Ed.), *Rodosto’dan Süleymanpaşa’ya Tekirdağ*

Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015-Tekirdağ: Bildiriler (ss. 437-470), Kitabevi Yay., İstanbul 2016.

Aydoğdu, İbrahim, *Harput'ta Gayrimüslimler (1823-1868)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1994.

Ayhan, Serap, *Tekirdağ ve İlçelerindeki Türk Devri Yapıları (XIV-XVI. Yüzyıl)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2011.

Babinger, F. – Bazin, M., “Tekirdağ”, *Encyclopaedia of Islam*, II, 704,1113.

Babinger, Franz, “Rum”, *İA*, IX, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1964, 766.

Baer, Marc David, “17.Yüzyılda Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Nüfuz ve Yetkilerini Yitirmeleri” *Toplum ve Bilim Dergisi*, (83), 2002, 202-223.

Bardakoğlu, Ali, “Eşkîya”, *DİA*, 11, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, 463-466.

Bardakoğlu, Ali, “Hidane”, *DİA*, 17, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, 467-471.

Bardakoğlu, Ali, “Katil”, *DİA*, 25, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, 45-48.

Bardakoğlu, Ali, “Vesâyet”, *DİA*, 43, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, 66-70.

Baybal, M. Sami, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Anadolu'da Yaşayan Gayrimüslimlerin Durumu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1992.

Baybal, Sami, *Konya Şer'iyye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyıldaki Cizye Uygulamalarında Gayrimüslimler*, Adal Ofset, Konya 2009.

Bayındır, Abdulaziz, “Bey' bi'l -Vefa”, *DİA*, 6, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, 20-22.

Baylan, Bilal, *Hammer Tarihine Göre Osmanlı Hristiyanları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2001.

Baysalan, Şerif, “Nur Camii Güzelce Hasanbey ve Tekirdağ'la İlgili Araştırmalar Üzerine Denemeler”, *Tekirdağ'ın Bilinmeyen Tarihi ve Kültürü*, (ss. 137-144), Tekirdağ Tarih Bilincinde Buluşanlar Derneği Yay., İstanbul 2015.

Bayraktar, Hatice, “6398 Numaralı Temettuat Defterine Göre Tekirdağ Kazasının Sosyo-Ekonomik Yapısı”, Murat Yıldız (ed.), *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya*

Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015-Tekirdağ: Bildiriler (ss.97-114), Kitabevi Yay., İstanbul 2016.

Bayraktar, Hatice, *XIX. Yüzyılın Ortalarında Tekirdağ Kazası*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2011.

Bostan, Hanefi, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*, TTK Yay., Ankara 2002.

Bostancı, Ahmet, *İslam Kamu Hukukunda Gayrimüslimler (Hz. Peygamber Devri Uygulaması Temelinde)*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1999.

Bozkurt, Gülnihal, *Alman- İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)*, TTK Yay., Ankara 1989.

Bozkurt, Nebi – Küçükaşçı, Mustafa Sabri, “Mekke”, *DİA*, 28, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2003, 555-563.

Bozkurt, Ömer Faruk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimlerin Kıyafet Düzenlemeleri (XVI-XVII. Yüzyıllar)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014.

Bozpolat, Serap, *Tanzimat'tan Önce Sivas'ta Gayrimüslimler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2007.

Braude, Benjamin, “Millet Sisteminin İlginç Tarihi”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, IV, 245-254.

Braude, Benjamin – Lewis, Bernard, “Osmanlı Devleti İçerisindeki Hristiyanlar ve Yahudiler”, (çev. Halil Erdemir- Hatice Erdemir), *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 4-5, 2000, 169-216.

Büktel, Yılmaz, *Tekirdağ, Edirne, Çanakkale Müzelerinde Bulunan Bizans Eserleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1989.

- Ceran, Ahmet Şeref, *XIII. Asırda Anadolu Selçuklularında Müslim-Gayr-i Müslim Münasebetleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1992.
- Cohen, Mark R., *Haç ve Hilal Altında Ortaçağda Yahudiler*, Köprü Kitapları Yay., İstanbul 2013.
- Çakır, İbrahim Etem, “Osmanlı Toplumunda Eş ve Çocuk Sayısı, Statü, Servet: 1671-1678 Sofya Örneği”, *Osmanlı Tarih Araştırmaları Merkezi*, 31, 2012, 41-58.
- Çakır, İbrahim Etem, “Zimmi Kadınlar Kadı Mahkemesinde: Sofya XII. Yüzyıl”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 21, 2014, 41-66.
- Çetin, Firdevs, *Batılı Seyyahlara Göre İstanbullu Gayrimüslimler (1553-1673)*, Yeditepe Yay., İstanbul 2012.
- Çevik, Hikmet, *Tekirdağ Tarihi Araştırmaları*, Ahmet Sait Basımevi, İstanbul 1949.
- Çevik, Hikmet, *Tekirdağ Yörükleri- Tekirdağ Tarih Araştırmaları*, Tekirdağ Halkevi Yay., İstanbul 1971.
- Çevikel, Nuri, “Kıbrıs Eyaletinde Müslim-Gayrimüslim İlişkileri”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, IV, 277-286.
- Çiçek, Kemal, “Cemaat Mahkemesinden Kadı Mahkemesine Zimmilerin Yargı Tercihini”, Kemal Çiçek (Ed.), *Pax Ottomana Studies In Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, (ss. 31-49), Yeni Türkiye Yay., Ankara 2001.
- Çiçek, Kemal, “İki Toplumlu Bir Şehirde Adalet Arayışları: Lefkoşa Mahkemesinde Rumlar ve Türkler (1698-1726)”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, IV, 334-350.
- Çiçek, Kemal, “Şer’iyye Sicillerine Göre Trabzon’da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri”, *Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı: 6-8 Kasım 1998-Trabzon: Bildiriler (ss.235-243)*, Trabzon Belediyesi Yay., Trabzon 1999.
- Çiftçi, Hilal, *XVII. Yüzyılda Kudüs Merkez ve Çevresinde Gayrimüslim Nüfus*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005.

- Çolak, Hasan, *Co-Existence and Conflict Between Müslims and Non-Müslims İn The 16th Century Ottoman İstanbul*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008.
- Çolak, Kamil, “İstanbul’da İhtida Hareketleri (XVI. Yüzyıl)”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999. IV, 495-505.
- Dalkılıç, Emine, *Kayseri Kadı Sicillerine Göre Zimmiler (M.1650-1665)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2004.
- Darkot, Besim, “Tekirdağ”, *İA*, XII/I, MEB. Yay., Eskişehir 2001, 133-135.
- Demir, Alpaslan, “XV-XVI. Yüzyıllarda İnebazarı Şahıs Adları Üzerine Bir Değerlendirme”, Murat Yıldız (ed.), *Rodosto’dan Süleymanpaşa’ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015-Tekirdağ: Bildiriler* (ss.429-436), Kitabevi Yay., İstanbul 2016.
- Demirağ, Yelda, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Ekonomik Durumları”, *Osmanlı Tarih Araştırmaları ve Uygulama Merkezi*, 13, 2002, 15-33.
- Demirel, Ömer – TUŞ, Muhiddin – GÜRBÜZ, Adnan “Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya ve Giyim Kuşam (XVI- XIX. Yüzyıllar)”, *Sosyo- Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I-III* (ss. II, 703-755), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara 1992.
- Demirel, Ömer -Muhiddin Tuş- Adnan Gürbüz “Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı”, *Sosyo- Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I-III* (ss. I, 97-161), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara 1992, 97.
- Düzbakar, Ömer, “Osmanlı Döneminde Mahalle ve İşlevleri”, *U.Ü Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (5), 2003/2, 97-108.
- Düzgün, Çiğdem, *Şer’iyye Sicillerine Göre Tarsus’ta Gayrimüslimler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2007.
- Eken, Galip “XVIII. Yüzyıl Ortalarında Antep’te Aile”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 2006, 109-121.

- Ekin, Ümit – KANAL, Hümmet, “Tekfurdağı Sancağı'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı”, *Humanitas*, 4, Tekirdağ 2014, 109-127.
- Ekin, Ümit, “17.Yüzyılın Sonlarında Rodosçuk Kazasında Kölelerin Toplumsal Statüsü” *Tarih Araştırma Dergisi*, 29, 2010, 24-37.
- Ekin, Ümit, “17.Yüzyılın Son Çeyreğinde Rodosçuk Örneğinde Bir Osmanlı Mahkemesinin İş Yükü” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 55/1, 2015, 283-303.
- Ekin, Ümit, “17. Yüzyılın Son Çeyreğinde Rodosçuk'ta Tüketilen Gıda Maddeleri ve Fiyatları”, Murat Yıldız (ed.), *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ: Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015-Tekirdağ: Bildiriler* (ss.79-96), Kitabevi Yay., İstanbul 2016.
- Ekinci, Ekrem Buğra, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, Arı Sanat Yay., İstanbul 2016, 309-326.
- Elibol, Numan “Batılı Seyyah ve Gözlemcilerin Eserlerinde Tekirdağ (18.-19. Yüzyıllar)”, Murat Yıldız (ed.), *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015-Tekirdağ: Bildiriler* (383-410), Kitabevi Yay., İstanbul 2016.
- Emecen, Feridun, “İbrahim”, *DİA*, 21, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, 274-281.
- Emecen, Feridun, “Selim I”, *DİA*, 36, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2009, 407-414.
- Erbay, Celal, “Nafaka”, *DİA*, 32, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, 282-285.
- Ercan, Yavuz, “Osmanlı Devleti'nde Müslüman Olmayan Topluluklar (Millet Sistemi)”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, IV, 197-207.
- Ercan, Yavuz, *Osmanlı İmparatorluğunda Bazı Sorunlar ve Günümüze Yansımaları*, MEB Yay., Ankara 2002.
- Ercan, Yavuz, “Osmanlı İmparatorluğunda Gayrimüslimlerin Giyim, Mesken ve Davranış Hukuku”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarih Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 1, 1990, 117-125.

- Ercan, Yavuz, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler-Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukukî Durumları*, Turhan Kitabevi Yay., Ankara 2001.
- Erdoğan, Meryem Kaçan, "Mülteci Bir Macar Prensi ve Terekesi Rakoczi Jozsef", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (23), 2011.
- Ergenç, Özer, "Osmanlı Şehrindeki -Mahalle- nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları*, IV, İstanbul 1984, 71-78.
- Erkan, Nevzat, *18.YY'ın İlk Yarısında Üsküdar'da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri-Şer'iyye Sicilleri ve Müdevvel Kaynaklar Işığında*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012.
- Ertürk, Volkan, "XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Vize Sancağında Eşkivalık Faaliyetleri (1553-1574)", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, (12), 2012, 97-107.
- Eryılmaz, Bilal, "Osmanlı Devleti'nde Farklılıklara ve Hoşgörüyü Kavramsal Bir Yaklaşım", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, IV, 236-241.
- Eryılmaz, Bilal, *Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Teb'anın Yönetimi*, Risale Yay., İstanbul 1990.
- Eryılmaz, Bilal, *Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi (1.Baskı)*, Ağaç Yay., İstanbul 1992.
- Faroqhi, Suraiya, "İstanbul'un İaşesi ve Tekirdağ- Rodosçuk Limanı", *ODTÜ Gelişme Dergisi Özel Sayısı*, (1979-1980), 139-154.
- Faroqhi, Suraiya, "Kentlerde Toplumsal Yaşam" Halil İnalçık- Donald Quataert (Ed.), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I-II*, (ss. II, 699-729), Eren Yay., İstanbul 2006.
- Faroqhi, Suraiya, "Şehir Evinin Fiziki Yapısı", *Sosyo- Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I-III* (ss III, 1151-1207), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara-1992, 1151.
- Faroqhi, Suraiya, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam-Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, (1995), (çev. Elif Kılıç), Tarih vakfi Yurt Yay., İstanbul 1998.

- Faroqhi, Suraiya, “Osmanlı Nüfusu”, Suraiya Faroqhi-Kate Fleet (ed.), *Türkiye Tarihi Bir Dünya Gücü Olarak Osmanlı İmparatorluğu 1453-1603 I-IV (ss.II, 437-489)*, Kitap Yayınevi, çev. Bülent Üçpunar, İstanbul 2016.
- Faroqhi, Suraiya, “Ticaret: Bölgesel, Bölgelerarası ve Uluslararası”, Halil İnalcık-Donald Quataert (Ed.), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I-II*, (ss. II, 600-655), Eren Yay., İstanbul 2006.
- Fayda, Mustafa, “Zimmi”, *DİA*, 44, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2013, 428-434.
- Gemici, Nurettin, “Seyyahlara Göre Tekirdağ-Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Tekirdağ”, Murat Yıldız (ed.), *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015-Tekirdağ: Bildiriler* (363-382), Kitabevi Yay., İstanbul 2016.
- Göçek, Fatma Müge – BAER, Marc David, “Social Boundaries Of Ottoman Women's Experience in Eighteenth- Century Galata Court Records”[Galata Mahkemesi Kayıtlarına göre 18. Yüzyılda Osmanlı Kadını], *The Ottoman Empire And Its Heritage Politics, Society and Economy*, 10, Leiden-New Yotk –Köln-1997, 48-65.
- Göktepe, Kaya, *Tekirdağ Sancağı'nda Tarımsal Yapı (1840-1914)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2012.
- Göyünç, Nejat, “Osmanlı İmparatorluğunda Ermeniler”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, X, 233-250.
- Gradeva, Rossitsa, “Orthodox Christians In The Kadı Courts: The Practice Of The Sofia Sheriat Courth, Seventeenth Century” [Kadı Mahkemesinde Ortodoks Hristiyanlar: 17. Yüzyıl Sofya Şeriat Mahkemesinin Uygulaması], *Islamic Law and Society*, Vol. 4, No.1, 1997, 37-69.
- Güldür, Kadir, *Tereke Defterlerine Göre Rodosçuk Kazasında Sosyo-Ekonomik Hayat (1788-1790)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir 2016.
- Güler, Ali, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Azınlıklar*, Tamga Yay., Ankara 2000.
- Güler, İbrahim, “XVIII. Yüzyılda Aile: Sinop Örneği”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, 14, 28-40.

- Günver, Kadriye, *Kilis'te Yaşayan Gayrimüslimler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep 2003.
- Gürkan, Salime Leyla, “Yahudilik”, *DİA*, 43, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, 187-197.
- Gürtuna, Sevgi, “Osmanlı Kadınının Giyim Kuşamı”, *Yeni Türkiye*, 34, 2000, 100-111.
- H, T., “Yahudiler”, *İA*, XIII, MEB Yay., İstanbul 1986, 339-342.
- Imber, Colin, “Women, Marriage and Property: Mahr In The Behçetü'l-Fetava of Yenişehirli Abdullah” [Kadın, Evlilik ve Servet: Yenişehirli Abdullah'ın Behçetü'l- Fetava'sında Mehir], *The Ottoman Empire And Its Heritage Politics, Society and Economy*, 10, Leiden-New York –Köln-1997, 81-105.
- Işın, Mehmet Akif, “Tekirdağ'da Tarih Öncesi Yerleşmelerden Menekşe Çatağı ve Trak Tümülüsleri” , Aytekin Erdem- Murat Velioglu- Fikret Yıkılmaz- Kuloğlu Akpınar (ed.), *Tekirdağ Değerleri Sempozyumu: Bildiriler Kitabı* (ss. 109-113), Ege Basım, Tekirdağ 2010.
- Işın, Mehmet Akif, “1991 Yılından Başlayarak Tekirdağ'da Yapılan Kazı ve Araştırmalar”, *Tekirdağ'ın Bilinmeyen Tarihi ve Kültürü* (ss.157-169), Tekirdağ Tarih Bilincinde Buluşanlar Derneği Yay, İstanbul 2015.
- İlgürel, Mücteba, “Osmanlılar da Eşkîyalık Hareketleri”, *DİA*, 11, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, 466-469.
- İloğlu, Sema, *19. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Ekonomik Alanda Gayrimüslimler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1998.
- İnalcık, Halil, “The Status Of The Greek Orthodox Patriarch Under The Ottomans”, [Osmanlı Yönetiminde Rum Ortodoks Patriğinin Durumu], *Turcica*, 21-23, 1991, 407-436.
- İnalcık, Halil, “Trakya Fütûhatı”, Murat Yıldız (ed.), *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015- Tekirdağ: Bildirileri* (ss. 1-5), Kitabevi Yay., İstanbul 2016.
- İnalcık, Halil, “İstanbul”, *DİA*, 23, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2001, 220-239.

- İnan, Kenan, “Trabzon’da İhtida Olayları (1648-1656),”, *Trabzon Tarihi İlmî Toplantısı: 6-8 Kasım 1998-Trabzon: Bildiriler* (ss.245-252), Trabzon Belediyesi Yay., Trabzon 1999.
- İnbaşı, Mehmet, “Nüfus ve Ekonomik Yönden XVI. ve XVII. Yüzyıl Kayseri’sinde Ermeniler”, Metin Hülagü-Gülbadi Alan-Süleyman Demirci-Şakir Batmaz (Haz.), *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler III, Erciyes Üniversitesi I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu: Osmanlı Toplumunda Birlikte Yaşama Sanatı: Türk Ermeni İlişkileri Örneği:- Bildiriler:* (ss. III, 10-32), Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 2007.
- İnciciyan, L. – Andreasyan, H. D., “Osmanlı Rumeli’sinin Tarih ve Coğrafyası”, *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 4-5, 1976, 101-152.
- İpek, Nurdan, “Millet Sistemi İçinde Ermeniler”, Metin Hülagü-Gülbadi Alan-Süleyman Demirci-Şakir Batmaz (Haz.) *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler III, Erciyes Üniversitesi I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu: Osmanlı Toplumunda Birlikte Yaşama Sanatı: Türk Ermeni İlişkileri Örneği:- Bildiriler:* (ss. 421-436), Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 2007.
- İpşirli Argıt, Betül, “Osmanlı Hukuk Çalışmalarında Kadın”, *Türkiye Araştırma Literatür Dergisi*, 5 (5), 2005, 575-621.
- Ivanova, Svetlana, “Hristiyan Rumeli Kadınları, Evlilik Sorunları ve Kadı Sicilleri (17. Ve 18. Yüzyıllar)”, Amila Buturovic- İrvın Cemil Schick (haz.), *Osmanlı Döneminde Balkan Kadınları Toplumsal Cinsiyet, Kültür, Tarih*, (ss. 163-209), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul.
- Jennings, Ronald C., “Divorce In The Ottoman Sharia Court Of Cyprus, 1580-1640” [1580-1640 Yılları Arasında Kıbrıs Şer’iyye Mahkemesinde Boşanma], *Studia Islamica*, 78, 1993, 155-167.
- Jennings, Ronald C., “Women In Early 17th Century Ottoman Judicial Records- The Sharia Court Of Anatolian Kayseri”, [Kayseri Şer’iyye Mahkemesinde Tutulan Osmanlı Mahkeme Kayıtlarına Göre 17. Yüzyılda Kadın], *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 18 (1), 1975, 53-114.

- Jennings, Ronald C., “Zimmis (Non-Muslims) in Early 17th Century Ottoman Judicial Records: The Saharia Court of Anatolian Kayseri” [Osmanlı Kadı Kayıtlarına Göre 17. Yüzyıl Başlarında Zimmiler (Gayrimüslimler): Kayseri Şer’iyye Mahkemesi], *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 21 (3), 1978, 225-293.
- Kallek, Cengiz, “Okka”, *DİA*, 33, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2007, 338-339.
- Kanal, Hümmet, *20. yüzyıl başlarında Tekirdağ Sancağı (1900-1912)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2015.
- Karaca, Filiz, “Kürk”, *DİA*, 26, Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2002, 568-570.
- Karacakaya, Recep, “Tekirdağ Ermenileri (1908-1918)”, Murat Yıldız (ed.) *Rodosto’dan Süleymanpaşa’ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015-Tekirdağ: Bildiriler* (ss.351-362), Kitabevi Yay., İstanbul 2016.
- Karacan, Kadir, *XIX. Yüzyıl İlk Yarısında Hamid Sancağı ve Sancaktaki Gayrimüslimlerin Sosyal ve Ekonomik Hayatı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2017.
- Karagöz, Mehmet, “17. Asrın Sonunda Filibe ve Çevresinde Eşkyaçlık Hareketleri (1680-1700)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (2), 2006, 373-402.
- Karataş, Ali İhsan, *Mahkeme Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılda Bursa’da Gayrimüslimler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2005.
- Karataş, Ali İhsan, *Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı-Bursa Örneği-*, Gökkuşbe Yayınları, İstanbul 2009.
- Karataş, Ali İhsan, “Şer’iyye Sicillerine Göre Tanzimat’a Kadar Bursa’nın Sosyo-Ekonomik Hayatında Ermeniler”, Metin Hülagü-Gülbadi Alan-Süleyman Demirci-Şakir Batmaz (Haz.), *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler I, Erciyes Üniversitesi I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu: Osmanlı Toplumunda Birlikte Yaşama Sanatı: Türk Ermeni İlişkileri Örneği:- Bildiriler* (ss. I, 368-380), Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 2007.

- Karataş, Mehmet, “Mahkeme Kayıtlarına Göre XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Diyarbakır’de Gayrimüslimler” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (42), 2012, 393-422.
- Kartın, Cengiz, “Türk Ermeni İlişkilerindeki Hoşgörü İklimi Çerçevesinde İhtida Hareketleri”, Metin Hülagü-Gülbadi Alan-Süleyman Demirci-Şakir Batmaz (Haz.), *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler I, Erciyes Üniversitesi I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu: Osmanlı Toplumunda Birlikte Yaşama Sanatı: Türk Ermeni İlişkileri Örneği:- Bildiriler:* (ss. 523-532), Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 2007.
- Kazıcı, Ziya, “Osmanlılarda Hoşgörü”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, 221-232.
- Kekeçoğlu, Sonay, *Şer’iyye Sicillerine Göre Kayseri’de Gayrimüslimler (1800-1850)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2007.
- Keleş, Erdoğan, “XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Muğla’da Gayrimüslimlerin Sosyo-Ekonomik ve Hukukî Durumları”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, (19), 2003-2004, 217-246.
- Kenanoğlu, M. Macit, “İslam Hukuku ve Birarada Yaşam- Osmanlı İstanbulu ve Gayrimüslimler”, Mehmet Fatih Arslan- Muhammed Veysel Bilici (Ed.), *Dinsel ve Kültürel Farklılıkların Birarada Yaşamı İstanbul Tecrübesi*, (ss.157-167), Pelikan Basım, İstanbul 2010.
- Kenanoğlu, M. Macit, “İslam Osmanlı Hukukunda Zimmiler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3 (5), 2005, 553-574.
- Kenanoğlu, M. Macit, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Dinlerarası İlişkiler (14-20.Yüzyıllar)”, *Milel ve Nihal*, 6, 2009, 103-164.
- Kenanoğlu, M. Macit, *Osmanlı Millet Sistemi Mit ve Gerçek*, Klasik Yay., İstanbul 2012.
- Khan, Arshi, “Osmanlı İmparatorluğu: Çokkültürlülüğün Doğulu Mimarı”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999. IV, 229-235.

- Kılıç, Ümit, “Türk- İslam Medeniyetinde Şehir”*Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, 6 (34), 2015, 85-110.
- Kırpık, Cevdet, “Şer’iyye Sicillerine Göre (1643-1644) Trabzon Toplumunda Kadın”, *Trabzon Tarihi İlmi Toplantısı: 6-8 Kasım 1998-Trabzon: Bildiriler (ss.267-286)*, Trabzon Belediyesi Yay., Trabzon 1999.
- Kıvrım, İsmail “Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat (17. Yüzyılda Gaziantep Örneğ)”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (1), 2009, 231-255.
- Kıvrım, İsmail “17.Yüzyılda Gaziantep’te Ailenin Yaşadığı Mekân: Ev (Özellikleri ve Fiyatları)”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 10, 2009, 69-87.
- Kıvrım, İsmail, “17.Yüzyılda Osmanlı Toplumunda Boşanma Hadiseleri (Ayntab Örneği; Talak, Muhalaa ve Tefrik)”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1), 2011, 371-400.
- Kıvrım, İsmail, “XVII. Yüzyılda Gaziantep Şehrinde Ailenin Oluşumu (1650-1700)”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 22, 2007, 357-391.
- Kızılcapan, Adem, *Şer’iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyılda Tokat’ta Gayrimüslimler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2009.
- Koç, Ayşen, *Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Saruhan Sancağında Gayrimüslimler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2006.
- Koç, Yunus, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Nüfus Yapısı (1300-1900)”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, IV, 545-548.
- Koçak, Zülfiye, “Ayntab Şehrinde Aile Birliğinin Sona Erme Süreci (1600-1650)”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1), 2011, 417-435.
- Koçak, Zülfiye, “Şer’iyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Ayntab Şehrinde Ailenin Oluşumu (1600-1650)”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 44, 2010, 291-306.
- Konukçu, Enver, “Osmanlılar ve Millet-i Sadıkadan Ermeniler”, *Yeni Türkiye*, 6, 2000, 469-476.

- Köse, Ali “İhtida”, *DİA*, 21, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, 554-558.
- Kurat, Yuluğ Tekin, “Çok Milletli Bir Ulus Olarak Osmanlı İmparatorluğu”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, IV, 217-218.
- Kursar, Vjieran, *Legal Status Of Ottoman Non- Muslims In Bosnia (1463-1699) A Case Study*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü, Ankara 2007.
- Kurt, Abdurrahman, “Osmanlı’da Kadının Sosyo-Ekonomik Konumu”, *Yeni Türkiye*, 32, 2000, 636-651.
- Kurtuluş, İsmail Hakkı, *Tekirdağ Kıyı Şeridi Yüzey Araştırması: Mürefte Yukarı Kalamış, Tepeköy, Çınarlı, Hoşköy, Güzelköy, Gaziköy, Uçmakedere, Yeniköy, Kumbağ, Barbaros*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1992.
- Küçük, Cevdet, “Osmanlı Devleti’nde (Millet Sistemi)”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, IV, 208-216.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri, “Şehir”, *DİA*, 38, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, 441-446.
- Külekçi, Cahit, *Sosyo- Kültürel Açından İstanbul’da Ermeni Toplumu (XIX. Yüzyıl)*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009.
- Kütükoğlu, Mübahat S., “Mühimme”, *DİA*, 31, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, 520-523.
- Kütükoğlu, Mübahat S., “Narh (Osmanlılarda)”, *DİA*, 32, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, 390-391.
- Laiou, Sophia, “Osmanlı Dünyasında Hristiyan kadınlar: Rum Cemaatinin Şer’iyye Mahkemelerinde Açtığı Kişilerarası Davalar ve Aile Davaları (17. Ve 18. Yüzyıllar)”, Amila Buturovic- İrvin Cemil Schick (haz.), *Osmanlı Döneminde Balkan Kadınları Toplumsal Cinsiyet, Kültür, Tarih*, (253-280), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul.

- Masters, Bruce, “Değişen Bir Dünyada Hristiyanlar”, Suraiya Faroqhi (ed.), *Türkiye Tarihi Geç Osmanlı İmparatorluğu 1603-1839 I-III (ss. III, 329-337)*, Kitap Yayınevi, çev. Fethi Aytuna, , İstanbul 2016.
- Mavridis, Dimitrios A. (2017): Βιβλία Του Δημήτρη Μαυρίδη (A short history of Rhaedestos) [<https://rodosto.blogspot.com.tr/2017/01/>].
- Mavridis, Dimitrios A. , From Konstantinopolis to Raideustos, A Search For The Greek Identity, Xanthi-2003, [http://damavridisbooks.blogspot.com.tr/2010/09/blog-post_03.html].
- Mercan, İsmail Hakkı, “Şeriyeye Sicillerine Göre Balıkesir Ermenilerinin Sosyal Yaşantısı ve İhtida Eden Ermeniler”, Metin Hülalü-Gülbadi Alan-Süleyman Demirci-Şakir Batmaz (Haz.), *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler II, Erciyes Üniversitesi I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu: Osmanlı Toplumunda Birlikte Yaşama Sanatı: Türk Ermeni İlişkileri Örneği:- Bildiriler* (ss. II, 410-425), Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 2007.
- Muşmal, Hüseyin, “1640-1650 Yılları Arasında Konya’da Sosyal ve Ekonomik Hayata Dair Bazı Tespitler”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 20, 2006, 201-232.
- Ortaylı, İlber, “Anadolu’da XVI. Yüzyılda Evlilik İlişkileri Üzerine Bazı Gözlemler”, Halil İnalçık-Nejat Göyünç- Heath W. Lowry (ed.), *Osmanlı Araştırmaları I (The Journal Of Ottoman Studies I)*, (ss.33-40) İstanbul 1980.
- Ortaylı, İlber, *Osmanlı Barışı*, (7.Baskı), Ufuk Kitap Yay., İstanbul 2006.
- Ortaylı, İlber, *Osmanlı’da Milletler ve Diplomasi*, İş Bankası Yay., İstanbul 2010.
- Ortaylı, İlber, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet Sistemi”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, 10, 216-232.
- Ortaylı, İlber, ‘16. Yüzyılda Rodosto (Via Egnatia’nın Marmara’daki Uzantısı)’’, haz. Elizabeth A. Zachariadou, *Sol Kol Osmanlı Egemenliğinde Via Egnatia 1380-1699*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, 215-224.
- Oy, Aydın, *Tekirdağ İli Yer Adları –I- Merkez İlçesinin Toponimisi*, Tekirdağ Halkevi Yayınları No:1, İstanbul 1964.

- Özcan, Ruhi, “Şer’iyye Sicillerine Göre Antep’te Mülk Satışları (1646-1666)”, *Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi: Konya 7-9 Nisan 1999, Bildiriler (833-843)*, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 2000.
- Özcoşar, İbrahim, “Osmanlı Devletinde Gayrimüslimlerin Hukukî Durumu ve Millet Sistemi”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7, 2003, 124-139.
- Özdemir, Yasin, “Paylaşılmayan Kilise Tekirdağ Aya Yanni/ Surp Ovanis Kilisesi”, Murat Yıldız (ed.), *Rodosto’dan Süleymanpaşa’ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015- Tekirdağ: Bildiriler (ss.197-214)*, Kitabevi Yay., İstanbul 2016.
- Özel, Ahmet, “Gayri Müslim”, *İA*, XIII, MEB. Yay., İstanbul 1996, 418-427.
- Özel, N. Bilge, *Non- Müslims in Sivas: at the End of the 18th and Beginning of the 19th Centuries*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2002.
- Özgökmen, Ali, *Konya Şer’iyye Sicilleri Işığında Müslim Gayr-i Müslim Münasebetleri (1700-1800)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1996.
- Polat, Zelkif, *XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Afyonkarahisar’da Gayrimüslimler*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2005.
- Rozen, Minna, “Osmanlı Yahudileri”, Suraiya Faroqhi (ed.), *Türkiye Tarihi Geç Osmanlı İmparatorluğu 1603-1839 I-IV (ss. III, 311-327)*, Kitap Yayınevi, çev. Fethi Aytuna, İstanbul 2016.
- Sahillioğlu, Halil, “Avarız”, *DİA*, 4, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, 108-109.
- Satkın, Münir, *Osmanlı Dönemi Tekirdağ Evleri*, Trakya Gazetesi Yay., Tekirdağ 2012.
- Satkın, Münir, “Tarihi Tekirdağ Evleri”, *Tekirdağ’ın Bilinmeyen Tarihi ve Kültürü*, (ss. 41-71), Tekirdağ Tarih Bilincinde Buluşanlar Derneği Yay., İstanbul 2015.
- Satkın, Münir, *Tekirdağ Eski Ahşap Evleri*, Tek Ofset Matbaacılık, Tekirdağ 1996.

- Savaş, Saim, “Fetva ve Şeriyye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılması”, *Sosyo- Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi I-III* (ss. II, 505-547), T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay., Ankara-1992.
- Sayar, Mustafa H., “Eskiçağda Tekirdağ”, Murat Yıldız (ed.), *Rodosto'dan Süleymanpaşa'ya Tekirdağ: Uluslararası Tekirdağ Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015-Tekirdağ: Bildiriler* (ss. 23-37), Kitabevi Yay., İstanbul 2016.
- Selçuk, Hava, “Şer’iyye Sicillerine Göre Kayseri’de İhtida Hareketleri (1645-1665)”, *Dinî Araştırmalar Dergisi*, 5 (13), 2002, 165-176.
- Selçuk, Hava, “XVII. Yüzyılda Kayseri’de Yaşayan Ermenilerin Sosyal Yaşantıları Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, Metin Hülagü-Gülbadı Alan-Süleyman Demirci-Şakir Batmaz (Haz.), *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler II, Erciyes Üniversitesi I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu: Osmanlı Toplumunda Birlikte Yaşama Sanatı: Türk Ermeni İlişkileri Örneği:- Bildiriler:* (ss. II, 316-323), Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 2007.
- Serez, Mehmet, “Tekfurdağı Kazası, Rodosçuk (Tekürdağ) Mahalleleri ve Tekfurdağ Kalesi Yeri”, *Tekirdağ’ın Bilinmeyen Tarihi ve Kültürü*, (ss. 15-27), Tekirdağ Tarih Bilincinde Buluşanlar Derneği Yay, İstanbul 2015.
- Serez, Mehmet, *Tekirdağ Tarihi ve Coğrafyası Araştırmaları*, Dönmez Ofset, Ankara 2007.
- Shaw, Stanford, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yahudi Milleti”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, IV, 326-333.
- Shmuelevitz, Aryen, “Relations Between Jews And Christians In The Ottoman Empire: The Armenian Case”, *XI. Türk Tarih Kongresi: Ankara 5-9 Eylül 1990, V: Bildiriler (2029-2033)*, TTK Yay., Ankara 1994.
- Sert, Özlem, “Becoming A Baker In The Ottoman Town Of Rodosçuk (1546-1552): A Textual Analysis Of The Records Of Designation” [1546-1552 Bir Osmanlı Kasabası Olan Rodosçuk’da Fırıncı Olmak: Atama Kayıtlarının Metinsel Bir Analizi], *New Perspectives On Turkey*, 42, 2010, 159-178.
- Sert, Özlem, “Quarters, Communities and Converts; Creating Networks in an Age of Bureaucratic Expansion in the Mediterranean (Rodosçuk, 1546-1553)”

- [Akdeniz’de Bürokratik Yayılma Çağında Oluşan Ağlar: Evler, Toplumlar ve Dönmeler (Rodosçuk, 1546-1553)], *Oriente Moderno*, 93, 2013, 365-389.
- Sert, Özlem, *Reconstructing a Town From Its Court Records, Rodosçuk (1546-1552)*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Ludwig- Maximilians Üniversitesi Ortadoğu Tarihi ve Kültürü ve Türk Araştırmaları Enstitüsü, Münih 2008.
- Sert, Özlem, *Rodosçuk: Osmanlılar Döneminde Esamesi Geçen İnsanların Kenti 1546-1553*, 1.Baskı, Süleymanpaşa Belediyesi Yayınları, Tekirdağ 2017.
- Sertçelik, Seyit, *Rus ve Ermeni Kaynakları Işığında Ermeni Sorunu: Ortaya Çıkış Süreci 1678-1914*, SRT Yay., Ankara 2015.
- Sürgevil, Sabri, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yahudiler”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, X, 251-260.
- Şener, Abdulkadir, “İslam Hukukunda Gayr-i Müslimler”, *Türk Tarihinde Ermeniler Sempozyumu –Tebliğler ve Panel Konuşmaları-:1983-İzmir: Bildiriler* (ss. 41-56), Şafak Yay., Manisa 1983.
- Tekin, Rahmi, *Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimlerin Gündelik Yaşamları (1520-1670 İstanbul Örneği)*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2008.
- Tekin, Zeki, “Osmanlılarda Kürk Kullanımı”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, 10, 644-648.
- “Tekirdağ”, (1982-1983), *Yurt Ansiklopedisi*, 9, 6964-7000.
- Terzi, Mustafa Zeki, “Samsun Şer’iyye Sicillerine Göre XIX. Yüzyılda Osmanlı Toplum Hayatı, Müslim- Gayrimüslim İlişkileri”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, IV, 298-303.
- Tosun, Miraç, *XVIII. Yüzyıl Trabzon’unda Cemaatler Arası İlişkiler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013.
- Toth, Tibor F., ‘19. Yüzyıl Sonu ve 20. Yüzyıl Başına Ait Macar Görsel Sanatlarında Tekirdağ’ın (Macarca’da Antik Adı Olan Rodostô Kullanılır) Tasviri, Murat Yıldız (ed.), *Rodosto’dan Süleymanpaşa’ya Tekirdağ Uluslararası Tekirdağ*

Tarihi Sempozyumu: 26-27 Mart 2015- Tekirdağ: Bildiriler (ss. 677-706), Kitabevi Yay., İstanbul 2016.

Turan, Namık Sinan, “16.Yüzyıldan 19. Yüzyıl Sonuna Dek Osmanlı Devletinde Gayri Müslimlerin Kılık Kıyafetlerine Dair Düzenlemeler”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 60 (4), 2005, 240-267.

Uğur, Yunus, “Şer’iyye Sicilleri”, *DİA*, 39, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, 8-11.

Uzun, İbrahim, “Tekirdağ’a Kuruluşundan İtibaren Verilen Adlar Üzerine Bir Araştırma”, *Tekirdağ’ın Bilinmeyen Tarihi ve Kültürü*, (ss. 29-40), Tekirdağ Tarih Bilincinde Buluşanlar Derneği Yay, İstanbul 2015.

Üner, Mehmet Emin, “Klasik Osmanlı Döneminde Urfa’da Müslim-Gayrimüslim İlişkilerinin Sosyal Hayata Yansımaları”, *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 2007, II, 553-560.

Yalçın, Osman – Gökçen, Rifat, *Tekirdağ ve Marmara Bölgesi*, Özyürek Yay., İstanbul 1999.

Yarar, Hülya, “Ermeniler ve Türk-Ermeni İlişkileri”, *Osmanlı Tarih Araştırmaları ve Uygulama Merkezi*, 13, 2002, 35-57.

Yıldız, Bilal, *Denizli Sancağında Gayrimüslimler (1876-1923)*, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2013.

Yıldız, Murat – Koltuk, Nuran, *Arşiv Belgelerine Göre XVII-XX. Yüzyıllarda Tekirdağ’da Ekonomik Hayat*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2016.

Yılmaz, Hüseyin, *Kur’an’da Müslim- Gayrimüslim Münasebetleri*, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1995.

Yınanç, Mükrimin Halil, “Ermeniye”, *İA*, IV, MEB Yay., İstanbul 1977, 317-326.

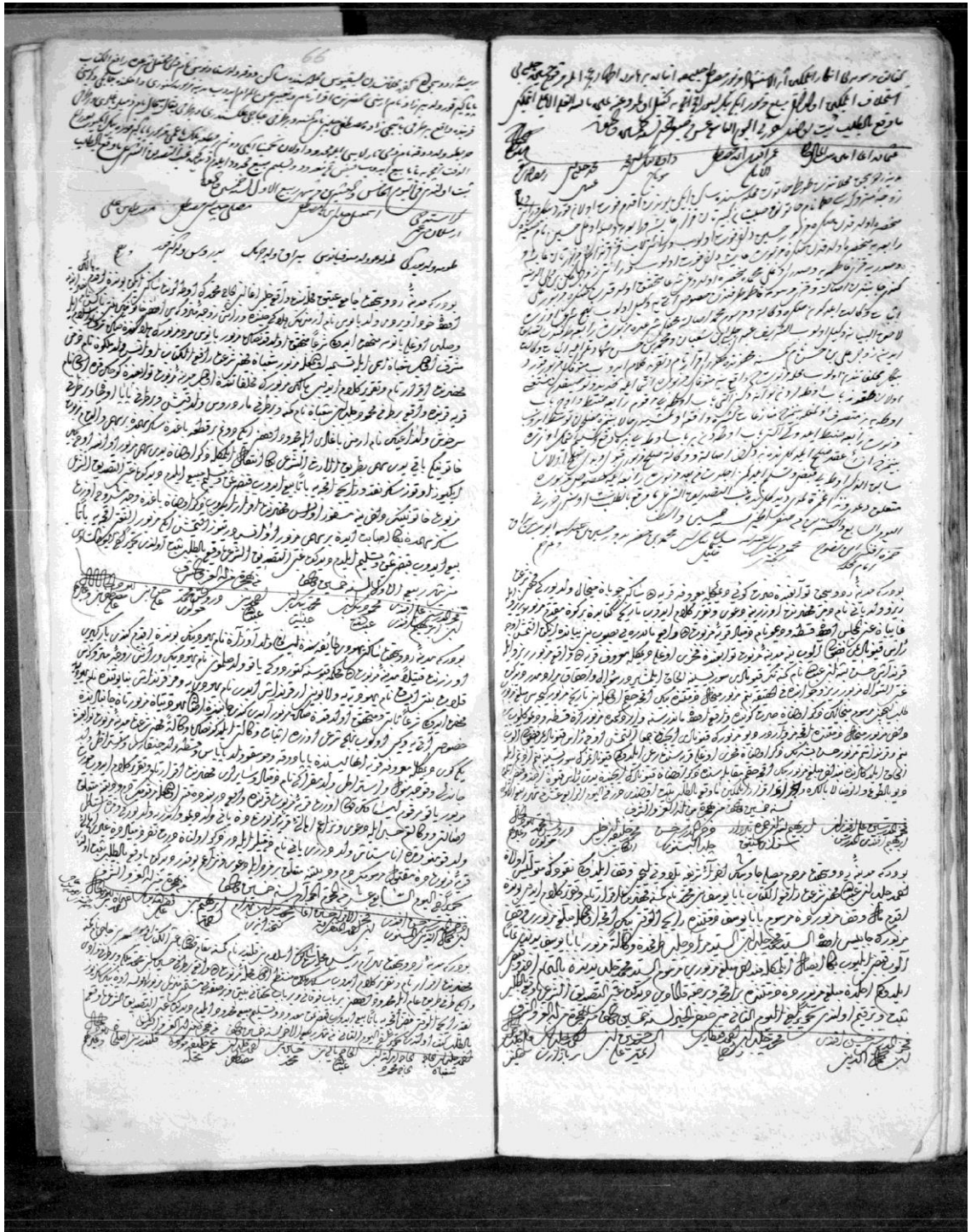
Zilfi, Madeline C., “Erken Modern Çağda Müslüman Kadınlar” Suraiya Faroqhi (ed.), *Türkiye Tarihi Geç Osmanlı İmparatorluğu 1603-1839 I-III* (ss. III, 375-309), Kitap Yayınevi, çev. Fethi Aytuna, , İstanbul 2016, 287.

Zilfi, Madeline C., “ –We Don’t Get Along-: Women And Hul Divorce In The Eighteenth Century” [“Anlaşamıyoruz”: 18. Yüzyılda Kadın ve Hul Boşanma”], *The Ottoman Empire And Its Heritage Politics, Society and Economy*, 10, Leiden-New Yotk –Köln 1997, 264-296.

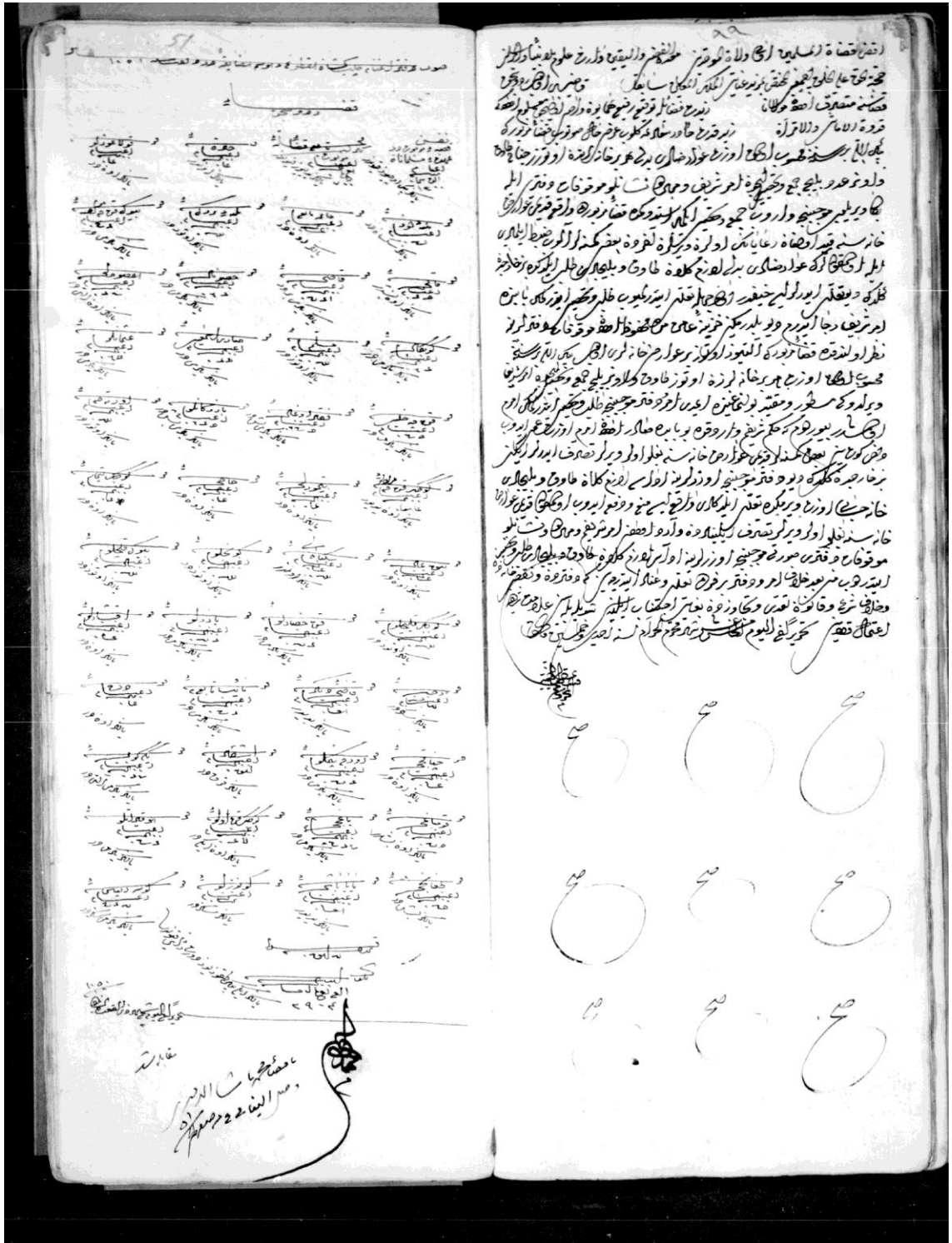

EKLER

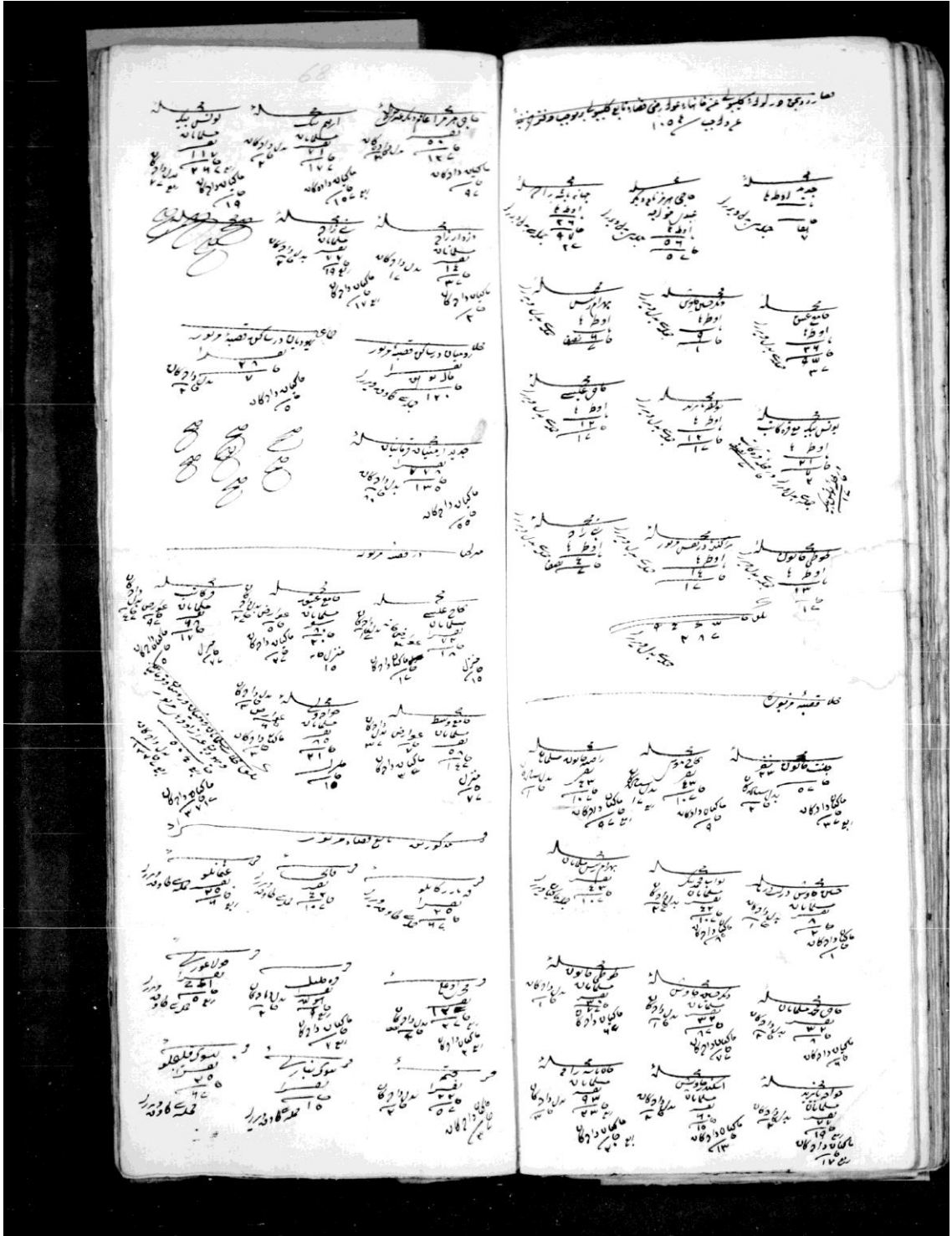
Ek- 1. Rodosçuk Şer'iyeye Sicil Kayıtları

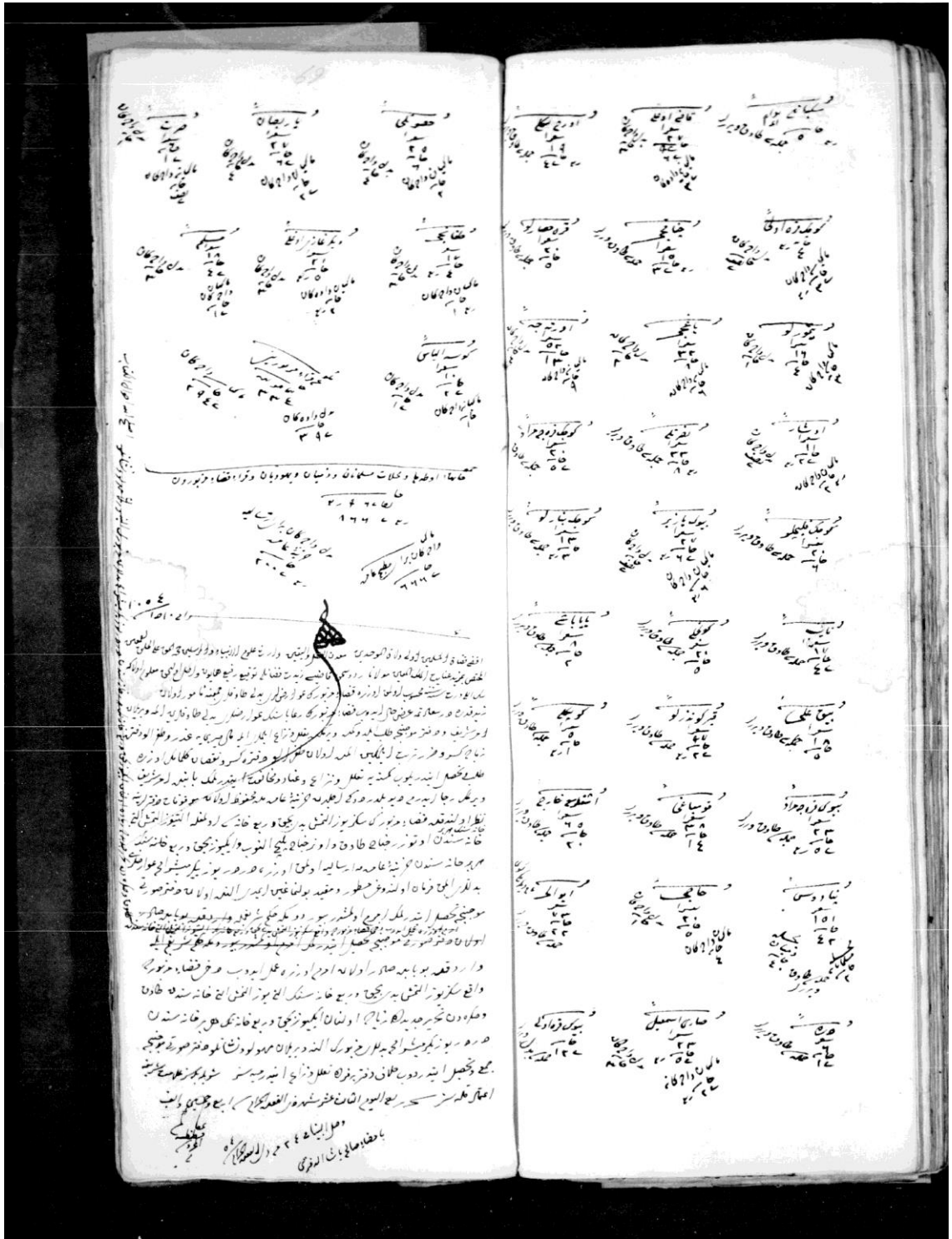
Ek -2. 1641 Tarihli Rodosçuk Avarız ve Ağnam Kaydı

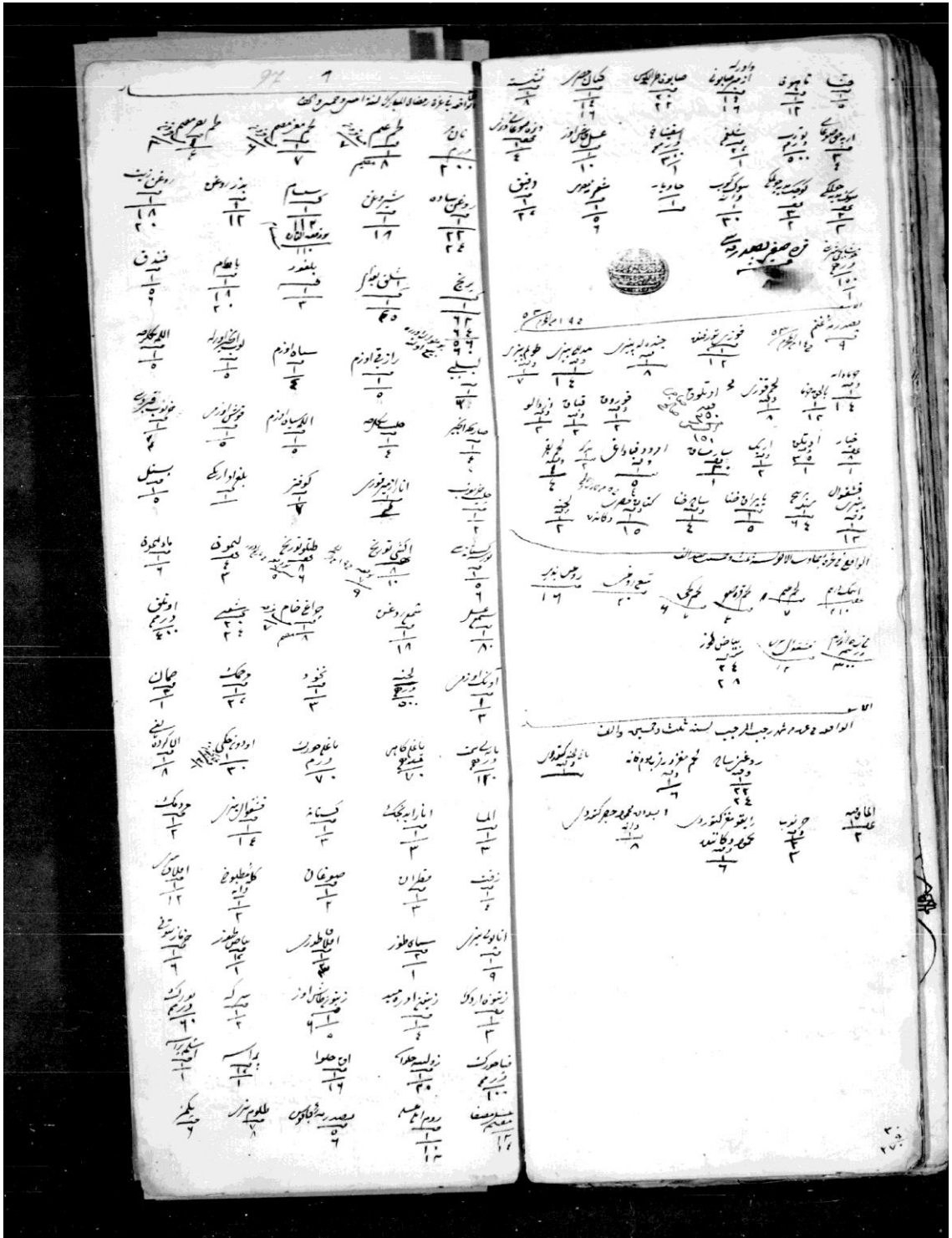
Ek -3. 1644-1645 Tarihli Rodosçuk Avarız Kayıtları

RSS, Nr.1589, 68.

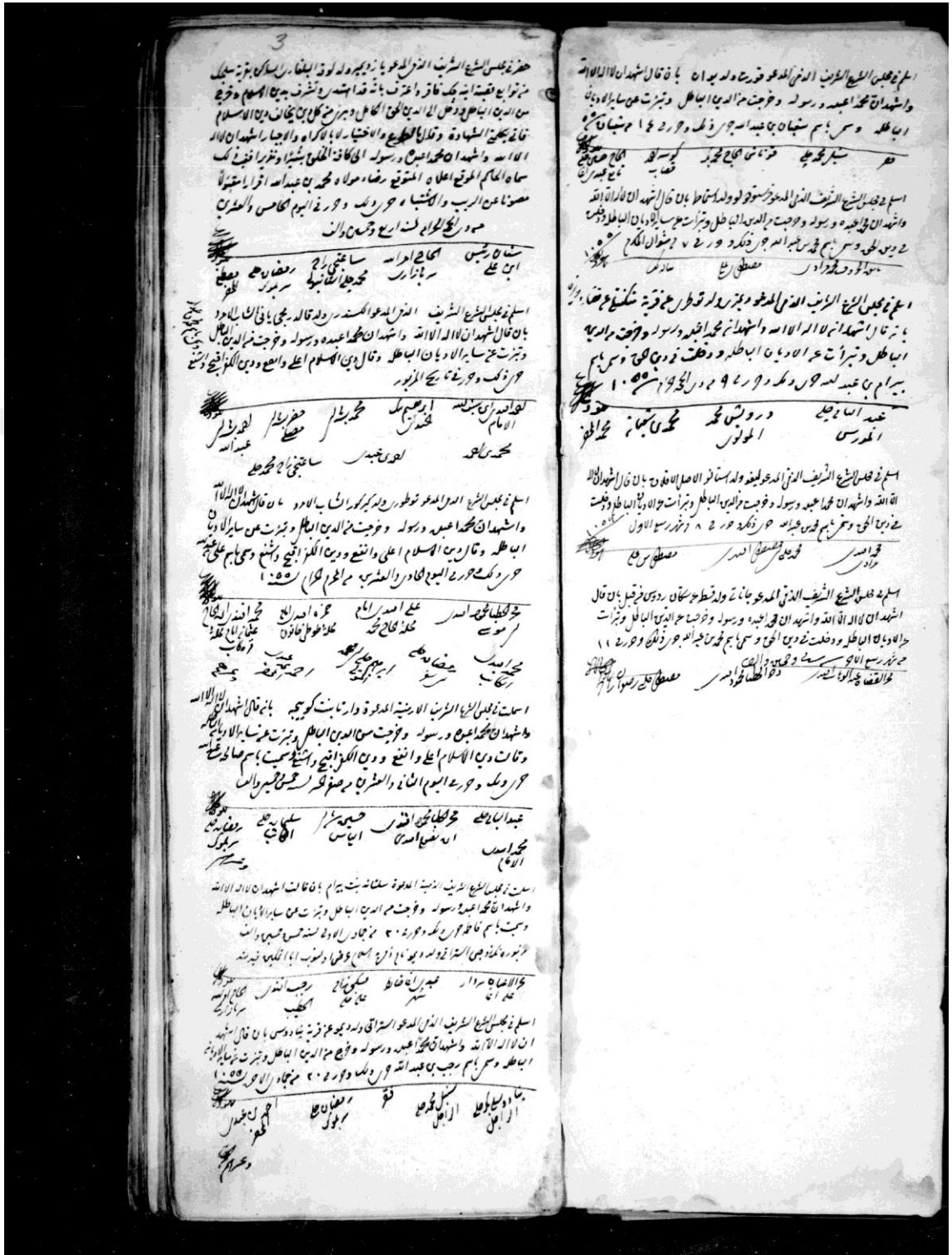

Ek-4. 1643 Tarihi Rodosçuk Narh Kaydı

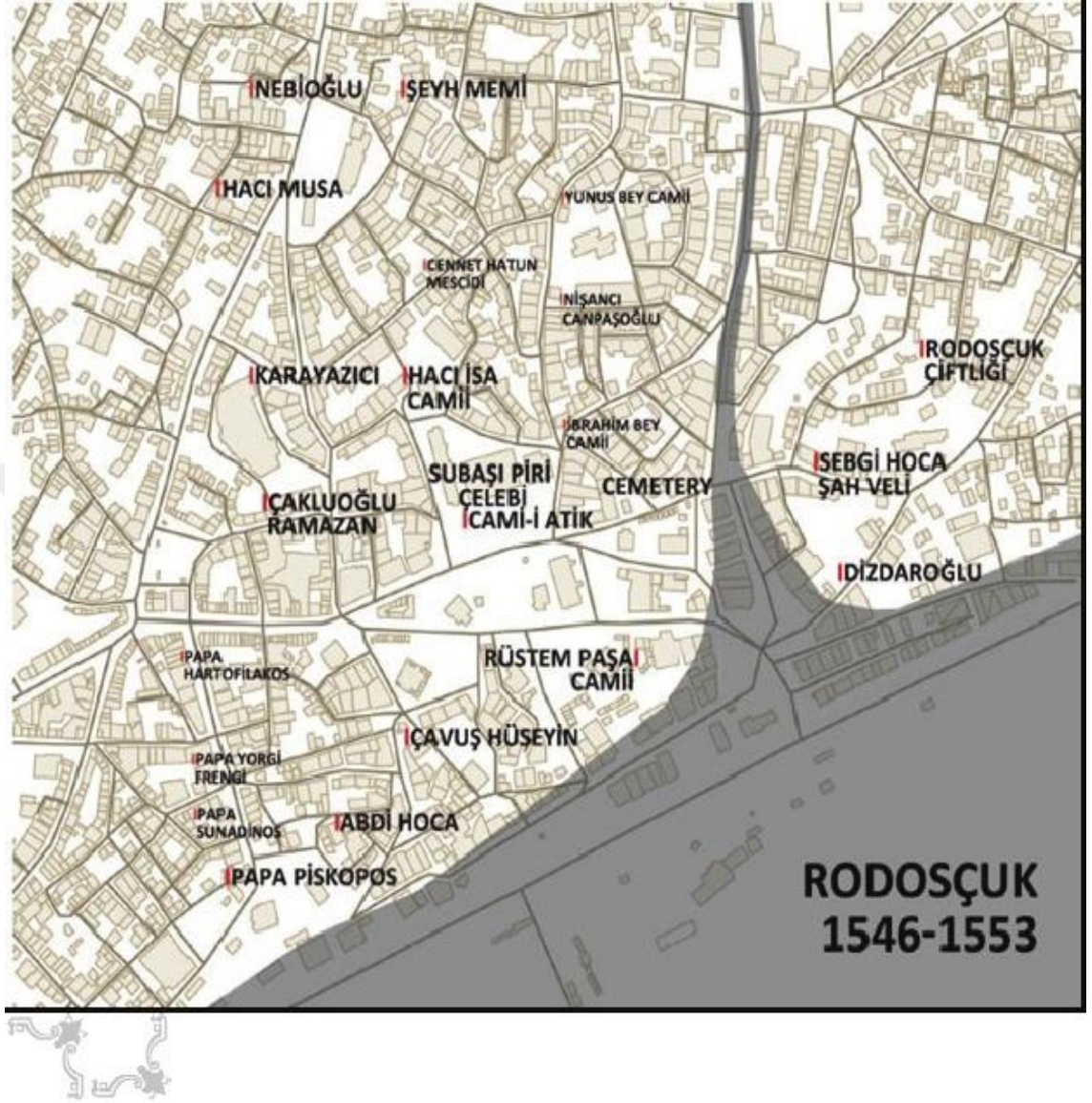
RSS, Nr.1589, 97. H. 19 Muharrem 1053 / M. 9 Nisan 1643

Ek-5. Rodosçuk'ta 1645 Yılında İhtida Edenlere Dair Tutulan Kayıtlar

RŞS, Nr.1591, 3. H. Muharrem-Şevval 1055 / M. Şubat-Aralık 1645

Ek-6. XVI. Yüzyılda Rodosçuk'un Mahallelerini Gösterir Harita

1546-1553 tarihleri arasındaki ev satışlarına göre oluşturulmuş olan harita 1640-1648 tarihleri arasındaki Müslüman ve gayrimüslimlerin bazı mahallelerinde yerlerini göstermektedir. (Sert, **Rodosçuk: Osmanlılar Döneminde Esamesi Geçen İnsanların Kenti 1546-1553**, 253.)

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Yakup ŞAHİNER
Doğum Yeri ve Tarihi	Yusufeli, 1992
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yeniçağ Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi (2017-)
İletişim	
E-Posta Adresi	yakup.sahiner@atauni.edu.tr
Tarih	06/07/2018